

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**Dış Politikada Algının Yeri: Türkiye’de Çin Algısının
Ölçümlenmesi**

Doktora Tezi

Zeynep Özalp Kaya

Temmuz 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**Dış Politikada Algının Yeri: Türkiye’de Çin Algısının
Ölçümlenmesi**

Doktora Tezi

Zeynep Özalp Kaya

Danışman

Prof. Dr. İsmail Ermağan

Temmuz 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Zeynep Özalp Kaya tarafından “Dış Politikada Algının Yeri: Türkiye’de Çin Algısının Ölçümlenmesi” başlıklı bu Doktora Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. İsmail Ermağan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Üyeler:

Unvanı Adı Soyadı: Prof. Dr. Giray Fidan

Kurumu: Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Unvanı Adı Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Altay Atlı

Kurumu: Koç Üniversitesi

Unvanı Adı Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bayram

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Unvanı Adı Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Meysune Yaşar

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 13/07/ 2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. İsmail Ermağan

Etik İlkelerine Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Zeynep Özalp Kaya

ÖNSÖZ

Bu tezde akademik bilgisi ve çalışma disiplini ile beni yönlendiren danışmanım Prof. Dr. İsmail Ermağan hocama çok teşekkür ederim. Sahip olduğu geniş dünya perspektifi ve bölge hakkındaki uzmanlık bilgisi sayesinde oldukça verimli bir çalışma süreci geçirdim.

Değerli jüri üyeleri Doğu Asya bölgesi hakkındaki derin bilgileri ve geri bildirimleri ile teze büyük katkı sundular. Kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Giray Fidan, Dr. Altay Atlı, Dr. Meysune Yaşar ve Dr. Fatih Bayram'a şükranlarımı sunuyorum.

Tezin 4. Bölümünün şekillenmesinde fikir ve tecrübeleri ile görüşlerini bildiren Prof. Dr. Hüseyin Bağcı, Prof. Dr. Ali Merthan Dünder, Dr. Altay Atlı, Cahit Özkan, Adnan Akfırat, Mehmet Ögütçü, Numan Hazar, Mustafa Karlı, Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya, Hıfı Soydemir, Necati Demircan, Dr. Hasan Aydın, Selim Sermet Atacanlı, Ümit Yardım, Dr. Alimcan Buğda, Ardan Zentürk, Mustafa Destici, Mustafa Kaya, Hakan Çakıl ve Prof. Dr. Hasan Oktay'a çok teşekkür ederim.

Türkiye'nin Çin algısını çalışırken terminolojik ve diplomatik anlamda bazı kavramlara ve ifadelere hâkim olabilmek için Çin Kültür Merkezi'nin sunduğu Çince derslerden istifade ettim. 1 yıllık süreçte bu dilin inceliklerini ve Çin kültürünü öğrenmem konusunda yardımcı olan kurum yetkililerine ve eğitmenlere teşekkür ederim.

Eğitim-öğretim hayatım boyunca beni destekleyen ve bana inancını devam ettiren kıymetli aileme minnettarım. Son olarak doktora sürecimin en yoğun döneminde evlendiğim kıymetli eşim Muhlis Kaya'ya çok teşekkür ederim. Akademik kariyerimin yanına yeni bir rol eklerken tezim aksar mı düşüncesi olsa da bu süreçte bana inanılmaz destek oldu. Yazdığım her cümleyi sabırla dinleyerek bana olan inancını hep canlı tuttu.

ÖZET

Dış Politikada Algının Yeri: Türkiye’de Çin Algısının Ölçümlemesi

Özalp Kaya, Zeynep

Doktora Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İsmail Ermağan

Temmuz 2023

Bu tez çalışmasında dış ilişkilerde algının yeri, karar alma mekanizması ve Türkiye’nin 1971’den sonra ilişki kurduğu Çin Halk Cumhuriyeti’ne yönelik algıların bir ölçümlemesi gerçekleştirilmiştir.

Bu tez çalışmasında dış ilişkilerde algının yeri davranışçılık kuramıyla izah edilerek diplomatik ilişkilerin başladığı 1971’den günümüze Türkiye’nin Çin algısı ölçümlemişdir. Kaynak ülke olan Türkiye’de karar verici elitlerin algıları, bu algıların hangi kültürel/inançsal dinamikler tarafından etkilendiği, Türkiye’de dış politika yapım mekanizmasını oluşturan siyasal ve ideolojik yapı, medya, kamuoyu, sivil toplum kuruluşlarının rolü Türk algısıyla irtibatlandırılarak bir çözümleme yapılmıştır.

Tezin teorik ve kuramsal çerçevesi çizilirken dış politika girdilerine ve siyasa yapım sürecine odaklanan davranışçılık ve postpozitivist yaklaşımlar merkeze alınmıştır. Davranışçılık uluslararası siyasette etkili olan birey davranışlarını, tercihlerini ve algılarını incelemektedir. Karar verici aktörlerin hangi motivasyon veya çekince ile siyasal tercihte bulunduklarını sorgulamaktadır. Dış politika kararları alınırken kararları etkileyen kişilerin psikolojik, zihinsel ve kültürel özellikleri temsil ettikleri kurumların/devletlerin dünyaya bakışını algılayışlarını ve davranışlarını etkilemektedir.

Türkiye’nin Çin algısı ölçümlemirken 1971’den günümüze kadar yapılan ikili görüşmeler, antlaşmalar ve Türkiye’de algıyı üreten karar verici elitin yaptığı basın açıklamaları, içerik analizi ile çözümlenmiştir. İkinci olarak Türkiye’de algıyı üreten akademisyen, siyasetçi ve iş insanlarından oluşan katılımcılarla

derinlemesine mülakat yapılarak söylem analizi tekniği ile çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre reel ve nesnel parametrelerin yanında dış politikayı, ulusların kolektif hafızaları ve her ülkenin özgün karakteristik dış politika ilkeleri de şekillendirmektedir. İkincisi, dış ilişkilerde dost/düşman, tehdit/fırsat algısı devletlerin dünyayı nasıl algıladıkları ile ilişkilidir. Türkiye-ÇHC ilişkilerinde tarafların birbirlerini yeterince tanımaması, yanlış algıları ve ideolojik önyargıları beslemektedir. 1990'larda ideolojik faktörlerin yönlendirdiği olumsuz imajlara karşın 2000'lerden sonra ekonomik pragmatizm ve gelişen stratejik ortaklık algıların değişebileceğini göstermektedir. Güvenlik, Uygur meselesi, insan hakları gibi temel meselelerin de müzakere yoluyla çözülmesi gerektiği tezin temel çıktıları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Algı, Türkiye dış politikası, ÇHC, Davranışsalcılık, Karar Alma Mekanizması

ABSTRACT

The Role of Perception in Foreign Policy: A Measurement of China Perception in Turkey

Özalp Kaya, Zeynep

Doctoral Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. İsmail Ermağan

July 2023

In this thesis, the place of perception in foreign relations is explained with the theory of behaviorism and Turkey's perception of China has been measured since the beginning of diplomatic ties in 1971. The perceptions of the decision-making elites in Turkey as the source country, the cultural/religious dynamics that influence these perceptions, the political and ideological structure that constitutes the foreign policy-making mechanism in Turkey, the role of the media, public opinion and non-governmental organizations have been analyzed in relation to the Turkish perception.

While drawing the hypothetical and theoretical framework of the thesis, behavioralism, and postpositivist approaches that focus on foreign policy inputs and the policy-making process are taken as the center. Behavioralism examines individual behaviors, preferences, and perceptions that influence international politics. It questions the motivations or reservations of decision-making actors to make political choices. While making foreign policy decisions, the psychological, mental, and cultural characteristics of the people who influence the conclusions affect the perceptions and behaviors of the institutions/states they represent.

While measuring Turkey's perception of China, bilateral negotiations, treaties, and press statements made by the decision-making elite in Turkey from 1971 to the present were analyzed through content analysis. Secondly, in-depth interviews were conducted with participants consisting of academics, politicians, and business people who produce the perception in Turkey and various results were reached through the discourse analysis technique.

According to the results obtained, in addition to real and objective parameters, foreign policy is also shaped by the collective memories of nations and the foreign policy principles characteristic of each country. Second, the perception of friend/enemy, threat/opportunity in foreign relations is related to how states perceive the world. In Turkey-PRC relations, the lack of mutual acquaintance feeds misperceptions and ideological prejudices. Despite the negative images driven by ideological factors in the 1990s, economic pragmatism and the developing strategic

partnership after the 2000s show that perceptions can change. The main findings of the thesis are that fundamental issues such as security, the Uyghur issue, and human rights should be resolved through negotiations.

Keywords: Perception, Turkish foreign policy, PRC, Behavioralism, Decision Making Mechanism

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ ONAYI	i
BEYANLAR.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: TEORİK ÇERÇEVE.....	16
1.1. Dış Politika Analizi	16
1.1.1. Dış Politika Analizinde Aktörler, Eylemler ve Teoremler	16
1.1.2. Davranışsalılık Kuramı ve Uluslararası İlişkilere Eklemlenmesi	19
1.2. Algı Kavramı ve Algı Üzerine Teorik bir Tartışma	26
1.2.1. Algının Tanımı.....	27
1.2.2. Algı Kavramının Uluslararası İlişkilere Eklemlenmesi.....	30
1.2.3. Algının Yönetimi ve Kamuoyu Algısı.....	32
1.3. Devletlerin Algısını Oluşturan İç Etmenler.....	35
1.3.1. Karar Vericilerin Kişilikleri, Eylemleri ve Algıları.....	35
1.3.2. Siyasal Yapı ve İdeoloji.....	39
1.3.3. Toplumsal ve Kültürel Yapı	41
BÖLÜM II: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMASI VE ALGIYI OLUŞTURAN ETMENLER	44
2.1. Türkiye Dış Politikasında Karar Verme Süreci.....	45
2.1.1. Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu	46
2.1.2. Türkiye Dış Politikasında Tehdit ve Fırsat Algısı	49
2.1.3. Model Tartışmaları Bağlamında Türkiye'nin Benlik Algısı	51
2.1.4. Dış Aktörlerin Türkiye Algısı.....	53
2.1.5. Türk İstisnacılığı	55
2.2. Türkiye Dış Politikasında Algıyı Oluşturan Etmenler	58
2.2.1. Türkiye'de İç Siyasetin Dış Politika Algısına Etkisi	58
2.2.2. Türkiye'de Karar Verici Elitlerin Kişilikleri, Eylemleri ve Algıları	61

2.2.3. Sosyokültürel Ortam ve Psikolojik Etkenler	63
2.3.Kamuoyunun Algısı	66
BÖLÜM III: ÇİN DIŞ POLİTİKASI.....	69
3.1. Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikasına Panoramik Bir Bakış	69
3.2. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Uluslararası Sisteme Entegrasyonu.....	72
3.3. Algı ve Gerçeklik Bağlamında Çin Dış Politikası.....	75
3.3.1. Karar Alma Mekanizması, Meritokrasi ve Lider Tipolojileri	75
3.3.2. Ulusal Karakter ve Çin İstisnacılığı.....	77
3.3.3. Çin Dış Politikasına Kültürel Bir Yaklaşım: Konfüçyüsçülük.....	79
3.3.4. Çin Dış Politikasında Algılar: Çin Rüyası ve Barışçıl Yükselme Söylemi	82
3.3.5. Çin “Hegemonyası”nın Kuşak Yol Girişimi (OBOR) Bağlamında Tartışılması	83
3.3.6. Uluslararası İlişkilerde Batıya Karşı Alternatif Bir Paradigma Olarak Asya’nın Yükselişi: Avrupamerkezcilikten Asyamerkezciliğe	86
BÖLÜM IV: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA ÇİN VE TÜRKİYE’DE ÇİN ALGISI 90	
4.1. Türkiye Çin İlişkileri	90
4.1.1. 1923-1950 Yılları: Türkiye Cumhuriyeti ile ÇHC İlişkilerinin Başlangıcı.....	90
4.1.2. 1950-1980 Yılları: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye’nin Antikomünizm Algısı ve Diplomatik İlişkilerin Başlaması	92
4.1.3. 1980-2002 Yılları: İkili İlişkilerde Diplomatik İlişkilerin Başlaması ve Ticari İlişkiler	96
4.1.3.1. Ekonomik İlişkiler.....	96
4.1.3.2. Asya Açılımı, Avrasyacılık ve Doğu Türkistan Sorunu	99
4.1.4. 2002-2007 Yılları: Avrasyacılıktan “Ticaret Devleti”ne.....	102
4.1.5. 2007-2012: Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye’nin Çin ile Stratejik Ortaklık Süreci	104
4.1.6. 2012- 2016: Yükselen Türk Benliği Algısı	107
4.1.7. İkili İlişkilerde Temel Meseleler	109
4.1.7.1. Kültürel ve Tarihsel Bağlar	109
4.1.7.2. Uygur Meselesi	113
4.1.7.3. Terör ve Güvenlik Sorunu.....	120
4.1.7.4. Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye İçin Ticari Fırsatlar.....	124
4.1.7.5. İkili Ekonomik İlişkilerde Türkiye İçin Temel Zorluklar	131
4.2. Türkiye’de Çin Algıları	133
4.2.1. Türkiye’de Dış Politika Algısının Oluşumu ve Yönetimi	133
4.2.2. Türkiye Dış Politikasında Benlik ve Öteki Algısı	137

4.2.3. Türkiye Dış Politikasında “Güçlenen ÇHC” Algıları.....	140
4.2.4. ÇHC’nin Ekonomik Kapasitesine Yönelik Algılar	145
4.2.5. ÇHC’nin Teknolojik Kapasitesine Yönelik Algılar	148
4.2.6. ÇHC’nin “Hegemonya”sına Yönelik Algılar	151
4.2.7. Kimlik ve Etnik Unsurlar Bağlamında Çin Algısı.....	159
4.2.8. Komünizm Bağlamında ÇHC Algısı	161
4.2.9. Türkiye ÇHC İlişkilerinde Temel Meseleler	168
4.2.9.1. Karşılıklı Önyargılar	168
4.2.9.2. Tek Çin Politikası.....	174
4.2.9.3. Kuşak Yol Girişimi	175
4.2.9.4. Ekonomik Algı: Ticari İlişkiler, Zorluklar ve Fırsatlar.....	181
4.2.9.5. Uygur Meselesi	187
4.2.9.6. İnsan Hakları	194
4.2.9.7. Terörizm ve Güvenlik Sorunu.....	197
4.2.9.8. Türkiye İçin Alternatif Güç Arayışları.....	199
4.3. Değerlendirme	204
SONUÇ	205
KAYNAKÇA.....	215
EKLER.....	228
ÖZGEÇMİŞ	308

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AEA:** Avrupa Ekonomik Alanı
- AfDB:** Afrika Kalkınma Bankası
- AGİT:** Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
- AKP:** Adalet ve Kalkınma Partisi
- AKDİTK:** Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
- ANAP:** Anavatan Partisi
- APEC:** Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
- ASEAN:** Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BRICS:** Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
- ÇC:** Çin Cumhuriyeti
- ÇHC:** Çin Halk Cumhuriyeti
- İMF:** Uluslararası Para Fonu
- MÇP:** Milliyetçi Çalışma Partisi
- MERCOSUR:** Güney Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı
- MINURSO:** BM Batı Sahra Referandum Misyonu
- MTTB:** Milli Türk Talebe Birliği
- NAFTA:** Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
- NATO:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- OBOR:** Tek Kuşak Tek Yol
- OÇG:** Ortak Çalışma Grubu
- RP:** Refah Partisi
- SSCB:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
- ŞİÖ:** Şanhay İşbirliği Örgütü
- TİKA:** Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
- UNIKOM:** BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel ve Uzmanlık Bilgileri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Algı Şeması

Şekil 2: Mülakatlar ve Dokümanlar için Veri Organizasyon Şeması

Şekil 3: Kodların Oluşmasında Kullanılan Yöntem

Şekil 4: Akşam Gazetesi, 6 Ağustos, 1971

Şekil 5: Cumhuriyet, 6 Ağustos, 1971

Şekil 6: Cumhuriyet, 8 Ağustos 1971

Şekil 7: Zafer Gazetesi, 29 Kasım 1950

Şekil 8: Vatan Gazetesi

Şekil 9: Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1982

Şekil 10: Haziran, 1985

Şekil 11: İsa Yusuf Alptekin; Süleyman Demirel, Erdal İnönü, Turgut Özal ve Alparslan Türkeş ile

Şekil 12: Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin İlânı

GİRİŞ

Tezin Konusu

Geleneksel teoriler, dış politika analizinde karar alma süreci kapsamında devletlerin ve liderlerin rasyonelliğini merkeze koyarak dış politika çıktılarına odaklanırlar. Her devletin benzer güdüler, akılcı ve pragmatist ilkelerle hareket ettiğini savunurlar. Buna karşın Postpozitivist yaklaşımlar karar verme sürecinde her devletin siyasal tecrübesinin, özgün tarihsel ve kültürel bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünür.

1950'lerden itibaren yükselişe geçen ve Uluslararası İlişkilere de eklenen davranışsalcı kuram liderlik modeli; tarihsel travmalar, algı, zihin gibi parametreler üzerinden karar alma sürecini irdelemiştir. Davranışsalcıların temel argümanlarından biri de karar vericilerin algılarının politika yapım sürecini etkiliyor olmasıdır.

Algının fenomonolojik boyutu, önemli ölçüde felsefenin konusu; bireylerin zihinlerindeki kişisel algılar, psikolojinin konusu; siyasal alanda karar verici elitin algısı ve bu algıyla şekillenen diplomasi, Uluslararası İlişkilerin konusu olmaktadır. Karar vericilerin rolü, zihinleri ve psiko-kültürel geçmişleri yönettikleri devletler açısından hayati önem teşkil etmektedir.

Türkiye dış politikasında algının oluşumu, yönetimi ve yönlendirilmesi konusunda birtakım unsurlar önemlidir. Bunlar; siyasal tarihte dış politika ilkelerinin şekillenmesi, ulus olma süreci ve kolektif hafızanın/algının oluşumu ve benlik ve öteki algısı olarak kritik bir noktada durmaktadırlar. Bu bağlamda Grafik 1'de gösterilen algı şeması; iç/dış siyasette nelerin etkili olduğunu tespit etmek için dış politika davranışı ve karar verme mekanizmasında ve algıyı şekillendiren kurumlar konusunda özgündür.

Şekil 1

Algı Şeması

Kaynak: Eren, 2010.

Bu tezin temelinde; kaynak ülke olan Türkiye'nin hedef ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) hakkında ürettiği, yönettiği ve yönlendirdiği algıların, tarihsel, siyasal ve ekonomik sebeplerinin dış politikasını nasıl etkilediği sorusu yer almaktadır. Özellikle Türkiye dış politikasında karar alma sürecinin nasıl işlendiği ve karar alıcı elitlerin algılarının, çıktıları nasıl etkilediği konusu Türkiye'de Çin'e yönelik düşünceler üzerinden çözümlenecektir. Devlet algısını oluşturan iç ve dış etmenler tartışılacak, teorik, kuramsal ve tarihsel tartışmalardan sonra Türkiye'de Çin algısı ölçümlenecektir.

Her iki devletin kültürel özgüvenlerinin Batı devletleri tarafından 19. yy'da kırılmış olması, 20. yy'ın ilk çeyreğinde Cumhuriyet rejimine geçmiş olmaları ve 1980'lerden itibaren her iki devletin de neoliberal ekonomik sisteme eklemlenme çabaları¹ tarihsel süreçte birçok ortak tecrübenin yaşandığını göstermektedir.

¹ Türkiye'de 24 Ocak Kararları, ÇHC'de ise Açık Kapı Politikası.

Türkiye ve ÇHC arasında 2000’lerden sonra stratejik ortaklık ilişkisi, Türkiye’nin “yükselen devi” hangi enstrümanlarla anladığı/algıladığı analizini zorunlu kılmaktadır. Bu konuda karşılaşılabilecek en büyük zorluk hem Türkiye hem de Çin dış politikasının radikal ve hızlı bir şekilde değişiyor olmasıdır. Belirtilen değişimle birlikte her dönemde gelişen algılar da dönüşmektedir.

Tezin Amaçları

Bu çalışmanın ana ereklerinden biri algı konusunu irdeleyen teorisyenlerin öne sürdüğü temel savları Türkiye dış politikası bağlamında tartışmaktır. Algı öncelikle görme eyleminden başlar; ne, ne sıklıkla, hangi pencereden, hangi engellerle (önyargılar), ne vasıtasıyla görülüyor? Dış politika yapım sürecini doğrudan etkileyen faktörlerden biri olan algının kavramsallaştırılması ve Uluslararası İlişkiler disiplininde davranışsalılık kuramında algı konusunun öneminin irdelenmesi tezin hedeflerinden bir diğeridir. Algının nasıl geliştiği, hangi enstrümanlarla yönlendirildiği ve kamuoyunda kolektif algının nasıl oluştuğunu açıklamak da bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturacaktır.

Bu çalışmanın en önemli amaçlarından bir diğeri dış politika yapım sürecinin komplike yapısını çözümlmek ve devletlerin iç siyaset mekanizmalarının dış politikalarını doğrudan etkilediğini açıklamaktır. Bu bağlamda bir devletin/ulusun algısı çalışılırken; siyaset mekanizmasının nasıl işlediğini, kararlar alınırken kurumsal süreçlerin mi karizmatik kişilerin mi daha çok etkili olduğunu ve ideolojik ortamın ve sosyo-kültürel yapının bir devletin dünyayı açıklama ve yorumlama bilgisini nasıl etkilediğini izah etmek oldukça kritiktir.

Literatürde Asya ve Avrupa kültürel siyasal ve ekonomik yapıları üzerinden karşılaştırmalı okuma yaygın olarak yapılmaktadır. Bu tezin amacı böyle bir karşılaştırmadan ziyade Türkiye’nin dış politikasını, farklı rasyonellik ve kültürel yapısı içinde değerlendirip anahtar kavramları uygun bir metotla analiz etmektir.

Tezde algılayan tarafta bulunan Türkiye’de dış politika yapım sürecinde karar verici elitlerin kişiliklerinin, siyasal ve ideolojik ortamın ve kültür/inanç sisteminin, algıyı nasıl etkilediğini tartışmak oldukça önem arz etmektedir. Bu problemlerin Türkiye dış politikası bağlamında çözümlenmesi, Türkiye’de Çin’e karşı nasıl bir algının geliştiğinin analiz edilmesinde kritik bir yerde durmaktadır.

Tarihsel arka planda genellikle betimleyici bir anlatım tercih edilse de çalışmanın genelinde analitik çıkarımlar elde edilmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin özgün kültürel, ideolojik ve siyasal karakteristiklerini yorumlayıcı bir yaklaşımla hipotezler, problematize edilecektir. Sosyal olgulara içerden bakmak ve toplumsal eylemleri ve politik aktörlerin bakış açılarını yorumlamak için de veriler, nitel araştırma yöntem ve teknikleri ile analiz edilecektir.

Araştırma Soruları

Türkiye dış politikasında Çin algısının nasıl oluştuğu ve bu algının hangi değişkenlere bağlı olarak şekillendiği sorunsalında; devlete özgün dış politika kararlarının ve vizyonunun nasıl oluştuğu, tehdit/fırsat, dost/düşman algısının tarihsel süreçte nasıl geliştiği ve karar vericilerin dünyayı nasıl gördüğü/algıladığı konusu önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda sorulması gereken temel sorular şunlardır:

1. Davranışsalcı yaklaşımın ve postpozitivist paradigmaların dış politika analizine sunduğu katkılar nelerdir?
2. Algı nedir? Kamuoyunun algısı hangi enstrümanlarla şekillenir ve yönlendirilir?
3. Dış politika üretiminde liderlerin ve karar verici elitlerin algıları hangi inançsal/kültürel dinamiklerden etkilenmektedir?
4. Türkiye'de dış politika üretiminde algının rolü nedir? Türkiye'deki ideolojik ortam, siyaset mekanizması ve sosyokültürel ortam algıyı nasıl etkiler?
5. Türkiye'nin farklı dönemlerde edindiği ideolojik kimlikler ve farklı stratejiler ÇHC politikalarını nasıl etkilemiştir?
6. ÇHC'nin batı paradigması/tek kutuplu dünya düzenine karşı geliştirdiği alternatif dünya görüşü hangi kavramlarla ve argümanlarla açıklanabilir? Türkiye'deki karar vericiler bu alternatif dünya düzenini ve Çin Modelini nasıl değerlendirmektedir?

Hipotezler

Realizm ve liberalizm tartışması etrafında gelişen Uluslararası İlişkiler disiplini Davranışsalcılık ile yeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle dış politika

çıktılarına odaklanan geleneksel kuramların aksine davranışsalcılar, politika yapım sürecini analiz etmişlerdir. Politika yapım sürecinde savaşa gitme, barış yapma, diplomatik ilişkiler kurma ve ekonomik yaptırımları uygulama kapsamında, karar verme mekanizması işler.

Bu alanda teorisyenlerin hemfikir olduğu bir argüman bu tezin de argümanı olacaktır: “Algıyı yöneten gerçekliği de yönetir”. Algıyı yönetmek özellikle bölgesel ve küresel anlamda güçlü olmak isteyen devletlerin önemli hedeflerinden biri olmaktadır; çünkü tarih boyunca devletlerin/hükümetlerin ürettiği politikaların meşruiyeti kamuoyundan gelen desteğe bağlı olmuştur. Bugün yaşadığımız dünyada ABD-Çin rekabetinde de benzer bir manzara ile karşı karşıyayız. Her iki taraf da kendi rüyalarının, önerdikleri dünya düzeninin ve güvenlik anlayışlarının dünya barışına hizmet edeceğini iddia etmektedir. Tarafların; ekonomik kapasiteleri, sert ve yumuşak güçleri ve ticari hacimlerinin yanında dünyada nasıl bir algı yarattıkları da, kazanımlarında etkili olacaktır.

Postpozitivist teori ve kuramların gelişimiyle birlikte devletlerin yanında bireyler ve karar verici elitler de Uluslararası İlişkiler disiplinde aktör konumuna erişmiştir. Özellikle liderlik analizleri önem kazanarak onların sosyo-kültürel ortamları, zihinsel süreçleri problematize edilmiştir. Türkiye gibi karizmatik liderliğin çok önemli olduğu ülkelerde karar verici elitlerin algıları ve dünyayı yorumlama biçimleri, Türk dış politikasını da doğrudan etkilemektedir.

Bir devletin siyasal rejiminin deşifre edilmesi devletlerin karakteristiğini anlamada ve dünyayı nasıl algıladıklarını çözümlemeye kilit rol oynamaktadır. Bu noktada algılayan tarafta olan Türkiye’de siyasal ortam değişken olduğundan bir Türk Karakteristiğinden bahsedilmesi oldukça zor olsa da; Cumhuriyetin kuruluş döneminde yaşanan travmalar ve kaygılar, bugün ulusal sınırlar, iç meseleler ve merkezîyetçi yapı gibi konularda bir karakteristiğin oluşmasını sağlamıştır.

Devletlerin kolektif ulusal hafızaları, tarihte yaşanan olayların yarattığı travmalar, ulus olma süreci ve dış politika ilkeleri oldukça özeldir. Türk Dış Politikasında ise Cumhuriyet tecrübesi; 1950’li yıllarda itibaren Batı ittifakında yer alınması ve devlet ideolojisinin buna göre şekillenmesi, 1980’lerden sonra siyasetin sivilleşmesi ve ekonomik anlamda liberalleşme hedefleri, 2000’lerden sonra ise

ekonomik anlamda pragmatist amaçların belirlenmesi gibi dönüm noktalarını içermektedir.

Uluslararası İlişkilerde politik kültür, politik karaktere atıfta bulunur. Belirli bir insan grubunun politik tutumları; değerleri, duyguları ve sosyo-psikolojik yönelimlerini kapsar. Bu bağlamda denilebilir ki her ulus sahip olduğu kültürde ve kimlikte ötekilerden daha güçlü ve zayıf yönleri sahiptir. Amerika ve Avrupa merkeziliğinden hoşnut olmayan Çin Karakteri (zhōngguó tèshè), Çin'in eşsiz stratejileri, politik kültürü ve kadim medeniyeti ile mümkün olabildiğince gönderme yapar. ÇHC, Kuşak Yol Girişimi'nde Çin Tarzı bir işbirliğini önermekte; ülkelerin bağımsız ve özgün değerlerini daha rahat ifade edebileceklerini iddia etmektedir. Kopenhag Kriterleri'ne takılan Türkiye'nin, ÇHC gibi Batı hegemonyasına karşı net bir tavır geliştiremediği ve Türk karakteristiği ile ilgili dünyada güçlü bir imaj yaratamadığı düşünülebilir.

Bu hipotezlerden hareketle; dış politikada devletlerin yönelimlerinin ve stratejilerinin belirlenmesinde, resmi/diplomatik ilişkilerinde geliştirilen imajlar ve oluşturulan stratejilerinde algı meselesinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Türk dış politikasının karakteristiğinin ve Türkiye'de karar verici elitlerin algılarının ölçülmesinde, nitel araştırma teknik ve yöntemleri kullanılacaktır. Tezin kavramsal ve kuramsal çerçevesi için geniş bir akademik yelpazeden faydalanılırken; araştırma sorununa ilişkin olarak da ikincil kaynaklar kapsamında bilimsel kitaplar, resmi belgeler, makaleler, tezler ve uluslararası düzeyde kabul gören resmi bilgilerden yararlanılacaktır. Bu tarama sonucunda elde edilen teorik bilgilerin akabinde seçilen çalışma grubuna (örneklem) yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular yönlendirilerek söylem analizi tekniği ile derinlemesine mülakat yapılacaktır. İkinci olarak da içerik analizi tekniği ile önemli dökümanlar toplanarak işlenecektir.

Toplumun belirli bir dış politikaya nasıl tepki verdiğini görmek için en uygun yöntem anket yöntemiyken, aynı yöntemi siyasi elitin dış politika eğilimlerini çalışmak için kullanmak verimli bir sonuç vermeyebilir. Türkiye'de karar verme mekanizmasında bulunan ve algıyı üreten/yönlendiren elitin algılarının ölçülmesinde, derinlemesine mülakat tekniği ile söylem analizi yöntemi kullanılacaktır. Hammadde

niteliğindeki söylemler ve bilgi yığınları kodlandırılarak kategoriler ve nihayetinde temalar belirlenecektir. Önemli teorisyenlerden Akira Iri'ye göre görüşme ve mülakat tekniği, genel anlamda katılımcıların duygu, düşünce ve algılarını ortaya koyan etkili bir yöntemdir (Zhang, 2012, s.19).

Söylem analizi anlam kalıplarının analiz edilmesi ve dilin detaylı ve yakından incelenmesi olarak tanımlanabilir (Taylor, 2001). Yapılan görüşmelerde katılımcıların kendilerini konumladıkları yer, felsefi varsayımları, ön kabulleri, kullanılan retoriksel ifadeler, söylemleri ifade etmek istekleri gizli anlamlarla deşifre olmaktadır. Willing'e göre aynı fenomenler farklı algılamalarla ve anlamlarla tarif edilebilir (Willing, 2008).

Tablo 1

Katılımcıların Kişisel ve Uzmanlık Bilgileri

S.No	Katılımcının Adı Soyadı	Uzmanlık Alanı/Mesleği	Görüşme Tarihi	Görüşmenin Nasıl Yapıldığı
1.	Mehmet Öğütçü	Emekli Çin Büyükelçisi	11.06.2023	Ses Kaydı
2.	Numan Hazar	Bürokrat/ Afrika ve Doğu Asya ikili siyasi ilişkiler Genel Müdürlüğü (2000-2001)	18.03.2023	Online
3.	Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya	Akademisyen/ Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler	16.03.2023	Online
4.	Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	Akademisyen /Uluslararası ilişkiler/ Dış Politika Enstitüsü Başkanı	11.05.2023	Online

5.	Prof. Dr. Ali Merthan Dündar	Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü/APAM Müdürü	04.04.2023	Online
6.	Dr. Altay Atlı	Boğaziçi Ün./Asya Çalışmaları Merkezi	24.03.2023	Online
7.	Hıfı Soydemir	MÜSİAD Dış Ekonomik İlişkiler Komite Başkanı	02.05.2023	Yazılı
8.	Cahit Özkan	Ak Parti Denizli Milletvekili	15.06.2023	Yazılı
9.	Adnan Akfırat	Vatan Partisi Eski Çin Temsilcisi/ (Türk Çin İş Der) Başkanı	23.06.2023	Yazılı
10.	Mustafa Karslı	Kuşak ve Yol Dergisi Genel Yayın Yönetmeni	10.04.2023	Online
11.	Necati Demircan	Akademisyen/ Şanghay Üniversitesi, Doktorant	20.07.2023	Yazılı
12.	Hasan Aydın	Akademisyen/ Şanghay Üniversitesi, Doktor	20.07.2023	Ses Kaydı
13.	Selim Sermet Atacanlı	Emekli Büyükelçi	21.07.2023	Yazılı
14.	Ümit Yardım	Gelecek Partisi Dış İlişkiler Başkanı	21.07.2023	Yazılı
15.	Alimcan Buğda	Akademisyen/ İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi	22.07.2023	Yazılı

16.	Ardan Zentürk	Gazeteci/ Star Haber, 24 Haber Kanalı Genel Koordinatörü	31.07.2023	Yazılı
17.	Hakan Çakıl	Diplomat/ Dışışleri Bakanlığı Diyarbakır Temsilcisi	31.07.2023	Yazılı
18.	Mustafa Destici	Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı	31.07.2023	Yazılı
19.	Mustafa Kaya	Saadet Partisi Dış İlişkilerden sorumlu genel başkan	02.08.2023	Online
20.	Prof. Dr. Hasan Oktay	Akademisyen/ Kafkassam Başkanı	05.08.2023	Yazılı

Araştırma için planlanan derinlemesine görüşmeler için öncelikle dış politikada karar verme mekanizmasında bulunan ve Çin algısını üreten grupların ve kişilerin listesi çıkarılmıştır. Görüşmeyi kabul eden katılımcılar farklı üniversitelerde çalışan akademisyenler, bürokratlar, siyasetçiler ve iş insanlarından oluşmaktadır. Görüşmeler 45 dakika ile bir buçuk saat arasında planlanmıştır. Anket tekniğinde toplumun geniş bir kesimin algısının ölçülmesi mümkünken söylem analizi tekniğinde asıl amaç ele alınan meseleyle ilgili görüş sahibi kişi sayısının çokluğundan ziyade farklı algılama ve yorumlama biçimlerini tespit etmektir. Katılımcıların farklı ideolojik kimlikleri ve uzmanlık alanları farklı algılama biçimlerini de yansıtarak tez çalışmasını daha analitik ve tartışmalı bir boyuta taşımıştır.

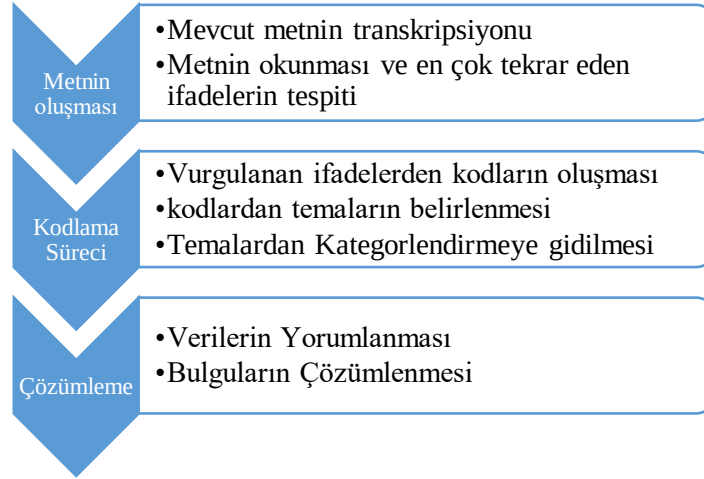
Yarı yapılandırılmış görüşmelerin nasıl olacağı, açık uçlu soruların düzeyi ve araştırmanın hedefine uygun olup olmaması konusunda uzman görüşü alınmıştır. Bütün görüşmeler ses kaydına alınmış ve daha sonra transkripte edilmiştir.

İkinci olarak da tarihsel bağlamda Çin hakkında geliştirilen algıyı analiz etmek ve yorumlamak için iki ülke arasında gerçekleşen uluslararası anlaşmalar, basın açıklamaları ve ikili ziyaretler doküman incelemesi tekniği ile irdelenecektir. İçerik

analizi; görüşme, mesaj ve metin gibi bir içerikten belli bir konu ya da kavram ile ilgili derinlikli incelemeler yaparak çıkarımlarda bulunmak için yapılan tahlildir (Karasar, 2012, s.184). Grafik 2’de şema, Grafik 3’te ise kodlama gösterilmiştir.

Şekil 2

Mülakatlar ve dokümanlar için veri organizasyon şeması

Kaynak: Creswell, 2013.

Şekil 3

Kodların oluşmasında kullanılan yöntem

Örnek Soru: Kuşak Yol Girişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kaynak: Creswell, 2013.

Tezin İlgili Literatürdeki Yeri

Alden ve Aran *Foreign Policy Analysis: New Approaches* başlıklı çalışmada (2017, s.25); 1970’lerden itibaren gelişen devlet altı/dışı aktörlerin, dış politika analizinde nasıl değerlendirildiğini ve dış politikaya çoğulcu perspektiflerin katkılarını analiz etmiştir.

Harold ve Margaret Sprout başta olmak üzere birçok teorisyen dış politikaya karar verme ortamında, ülkelerin iç dinamiklerini açıklama geleneğini başlatmışlardır. Dış politika yapıcılarının yaşamları, psikolojileri, algıları ve bilişsel yapıları dış politika analizinde kritik bir öneme sahip olmuştur. Bu temel nitelikler kritik bir rol oynamaktadır. Bu alandaki en etkili çalışmalardan birini üreten Barry Maund *Perception (2014)* adlı çalışmasında algı kavramı ile ilgili derin tahlillerde bulunmuştur. Maund’a göre felsefe tarihinde algıdan kaynaklı bilgi meselesi Aydınlanma Dönemi’nden itibaren tartışılmalıdır. Descartes, Galilo, Locke gibi filozoflar gerçek dünya ile algısal deneyimlerimiz arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışmıştır. Bu filozofların en temel sorusu şuydu; neyin bilgisine, nasıl ulaşabiliriz? Diğer bir soru algının nasıl ve hangi vasıtayla işlediğidir? Bilgi/hakikat; duygular, fikirler, bilişsel süreçler, imaj, fikir veya ne yoluyla işler? Başka bir soru da algının doğrudan mı dolaylı olarak mı oluştuğudur. Başkalarını, birincil kaynaklardan mı (doğrudan mı) yoksa araya bir referans koyarak mı (dolaylı mı) algılıyoruz? (Maund, 2014, s.1-6).

Algılanan Dünya (2005) başlıklı eserinde Merleau Ponty postpozitivizm ile birlikte [modern bilimin dışladığı] algı konusunu ve sadece rasyonel aklın bilim üretebileceği argümanını tartışmaktadır. Artık nesnel bilginin yol göstericiliği sorgulanmakta; kişilerin dünyayı nasıl gördüğü ve yorumladığı ve tanımların insandan insana değişebileceğini söyleyen fenomenoloji evrensel kuralları tartışılmaktadır. *Phenomenology of Perception (2012)* başlıklı çalışmasında Ponty tam da bu meseleleri ele almaktadır. Ponty’e göre algı salt içsel veya zihinsel bir olgu değil, bireylerin bulundukları dünya ile doğrudan irtibatlıdır. Bireylerin bulunduğu entelektüel, kültürel, sosyal ve tarihsel özgeçmişi ve anlayışı algının ta kendisidir. Ponty en çarpıcı tespitlerinden birini “benim bedenim benim perspektifimdir” mottosuyla ifade

etmiştir. Algı bireyin zihninin içinde gerçekleşen veya çevresel faktörlerle inşa edilen bir fenomen değil, bireyin bizzatı kendisidir: bulunduğu dünya, beslendiği kültür, konuştuğu dil, taşıdığı zihin, hissettiği duygular, eğitildiği formasyon.

Jervis'e göre Uluslararası İlişkiler disiplininde algı konusu ihmal edilmiştir. *Perception and Misperception* adlı kitabında; algısal yanlışlıklardan ve psikolojik kuramlardan yola çıkarak liderlerin ürettikleri politikada dayandıkları inançların ve kabullerin, nasıl şekillendiğini irdelemektedir. Liderler çevresel etkilerden ziyade kendi bireysel algılarıyla hareket eder. Jervis duygular, evrimsel psikoloji, genetik, biyopolitik, bilinç, farkındalık gibi kavramlar ve disiplinler yoluyla algı kavramını derinlemesine analiz etmiştir (Jervis, 2017).

Bıwu Zhang, Çin Dış politikasında temel motivasyonları ve ABD algısını çalışan önemli isimlerden biridir. Çin'in dünya görüşüne dair genelleme yapan metinlerin aksine çok farklı disiplinlerden yazılmış metinler üzerinden Çin algısını analiz etmiştir (Zhang, 2012).

Devletlerin algıları konusunda literatürde çok zengin çalışmalar ve tartışmalar bulunmaktadır. Hertbert Yee ve Ian Storey ise ABD, Rusya, İngiltere, Endonezya ve Güney Kore gibi ülkelerin Çin hakkındaki tutumlarını algı, gerçeklik ve mit kavramları üzerinden analiz etmiştir.

Algı konusunda kaynak ülke olan Türkiye'nin, dış politikasında hedef ülke ÇHC ile ilgili geliştirdiği algıların anlaşılabilmesi için ÇHC dış politikasının temel ilkelerinin ve değişkenlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle *The Sprit of Chinese Foreign Policy; Chinese Foreign Policy: Pragmatism and strategic Behaviour; What is China, Territory, Ethnicity, Culture and History, National Image Building and Chinese Foreign Policy* gibi kapsamlı eserler analiz edilmiştir.

Snyder vd., dış politkada ilk kez devlet altı analiz düzeyini geliştirmişlerdir. *Foreign Policy Decision Making* (2002) adlı kitapta uluslararası meselelerin kültürel boyutunu, rasyonel seçim ve karar verme süreçlerini problematize etmeyi, Uluslararası İlişkilerin değişen yönlerini, dinamizm problemini ve içsel dinamiklerin dış politikaya etkisini irdelemişlerdir. Bu çalışmalar diğer isimlere de ilham kaynağı olarak, sosyal bilimlerin diğer dallarından çeşitli kavramların ve metodolojilerin de Uluslararası İlişkiler disiplinine eklenmesini sağlamıştır.

“Algılayan özne, yargı veren, kestirim yapan ve sonuç çıkaran bir bilimci gibidir az çok” (Merleau-Ponty, 2005, s.25). Siyaset mekanizmasında karar verici öznelerin gördüğü resim, fırsat ve tehditleri nasıl tanımladıkları ile ilgilidir. Shang Ha *Personality Traits and Participants in Political Process* adlı çalışmasında karar vericilerin eylemleri ve davranışları üzerine çalışmış; 5 önemli özellik (dışadönüklük, uyumluluk, vicdan, duygusal stabilite, farklı deneyimlere açıklık) kapsamında liderlerin kişiliklerini analiz etmiştir. Margaret G. Hermann da benzer bir çalışmayı *Explaining Foreign Policy Behaviour Using Personal Characteristics of Political Leader* (1980) adlı kitabında detaylandırmıştır. Hermann dış ilişkilerde görev yapan 45 kişi üzerinden 4 kişilik özelliğini incelemiştir. Bu özellikler; inançlar, motivasyonlar, karar verme stilleri ve kişilerle kurulan iletişim stilleridir.

Çalışmada Türkiye dış politikası konusunda Baskın Oran, Ziya Öniş, Ali Balcı, Haluk Ülman ve Faruk Sönmezoğlu’nun kapsamlı çalışmalarından faydalanılacaktır. Özellikle Türk dış politika ilkeleri, değişen yönler ve sabit kalan karakteristikler ve ideolojiler konusunda bu isimlerin kitapları taranacaktır. Sönmezoğlu, Türk dış politikasındaki sabit dinamikleri şu şekilde sıralamaktadır: Süreklilikler; Lozan statükosuna bağlılık, yüzünü batı dünyasına dönmek, jeopolitik konumdan dolayı yaşanan güvenlik endişesi (2014). Bu sürekliliklere rağmen Türkiye’de siyaset mekanizmasının işleyişi ve farklı gruplarca yönetimi dış dünyayı algılama biçimini etkilemiştir. Türkiye’nin siyasal kültürü ve psikolojik faktörler dış politikayı ve Türkiye’nin gördüğü resmi etkileyebilmektedir. Bu bağlamda Deniz Ülke Arıboğan’ın *Travmaların Gölgesinde*; İlber Ortaylı’nın *Türklerin Tarihi*; Fuller’in *Turkey’s Strategic Model: Myths And Realities*; Baskın Oran’ın *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’nda Bugüne Olgular, Bulgular, Yorumlar* adlı çalışmalardan istifade edilecektir.

Algı konusunun kültürel kodlara temas ettiğini, dolayısıyla toplulukların karar vermelerinin özgün karakteristiklerine göre şekillendiğini söyleyen Maris Martinsons’a göre toplulukların kendi kültürel yapılarına göre karar verme mekanizmaları farklı işler. Amerikalı, Çinli ve Japon liderlerinin her birinin farklı bir ulusal karar verme tarzına sahip olmaları bu argümanı desteklemektedir (2001).

Dış Politikanın kültürel veya toplumsal temellerinden hareketle değinilmesi gereken diğer bir konu da Avrupa merkezci teorik bir paradigmaya karşı geliştirilen alternatif söylemler ve teorilerdir. Bu bağlamda *China and West: Society and Culture; Can Assian Think; Non Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia; Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler, Avrupamerkezciliğe Cevaplar* gibi çalışmalardan istifade edilecektir.

Türkiye’de algı konusunda yazılan tezler ise şunlardır: Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavram ve Algılamalarındaki Değişiklikler ve Bunların Güvenlik Stratejilerine Yansıması (Çavaş, 2008), Kelimelerin Savaşı: Rus ve Amerikan Medyası Tarafından Suriye Çatışmasının Algılanması (Aktürk, 2013), Milliyetçilik ve Teritoryalite: Bulgaristan ve Hollanda’daki Türkiye Kökenli Toplulukların Vatan Algısı (Şenses, 2014), Koruma Sorumluluğu Üzerine Bir Analiz: Al-Jazeera ve Asharq Al-Awsat Yayınlarında Temsil Edildiği Şekli ile NATO’nun Libya’ya Müdahalesine Dair Arap Algısı (Oral, 2016), Türkiye’de Ortadoğu Algısı: Ortadoğu Araştırmaları Alanında Çalışan ve Çalışmayan Türk Uzmanlar Alanı Nasıl Algılıyorlar (Gökyar, 2016), Tehdit Algısı, Temas ve Sosyal Mesafe: Türkiye’deki Suriyeliler Hakkında Kamuoyunu Etkileyen Faktörler (Eşigül, 2019), Kamu Diplomasisi Algıları: Alman ve Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsurları (Doğan, 2019).

Tezin İçeriği

Tezin teorik çerçevesinin çizildiği 1. bölümde; dış politika analizi, geleneksel ve davranışsalci kuramların tartışılması ve davranışsalcılığın Uluslararası İlişkilere nasıl eklemlendiği anlatılmıştır. İkinci olarak algının tanımı, karar verme sürecinde algının yeri/yönetimi ve devletlerin algısını oluşturan siyasal yapı, ideolojik toplumsal ve kültürel yapı tartışılmıştır.

2. bölümde Türkiye dış politikasında karar alma mekanizması ve algıyı oluşturan etmenler analiz edilirken Türkiye’nin jeopolitik konumu ve bu konumun yarattığı tehditler/fırsatlar analiz edilmiştir. Her devletin sahip olduğu benlik algısı bir istisnailik paradigması yaratır. Dolayısıyla bir devletin kendilik algısı ve ötekiler tarafından nasıl algılandığı da tartışılması gereken önemli başlıklardır.

3. bölümde; Çin dış politikasının temel parametreleri ve dış politika söylemlerinde ve stratejilerde neyin gerçek neyin algı olduğu analiz edilmiştir. Türkiye

dış politikasında Çin'in nerde durduğu ve konumlandırıldığı, temel meselelerin ve dış politika ilkelerinin bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Çin dış politikasının stratejisinde; ekonomik ve hegemonik yükselme, Kuşak Yol Girişimi gibi mega projeler, barışçıl yükselme ve Çin rüyası gibi söylemler analiz edilmiştir.

Tezin dördüncü bölümü, ilk üç bölümde inşa edilen teorik, kavramsal ve olay eksenli anlatımların sahada ölçümlenmesi ile alakalıdır. Algı meselesinin tarihsel bir boyutu bulunmaktadır. Akla gelen ilk soru, Türk Çin ilişkilerinde neyin başlangıç noktası olarak ele alınacağıdır. 1971'de diplomatik ilişkilerin başlamasından günümüze kadar Türkiye'nin ÇHC ile geliştirdiği algı, yaşanan krizler/işbirlikleri ve fırsatlar/zorluklar bağlamında ölçülecektir.

BÖLÜM I: TEORİK ÇERÇEVE

Algı konusunda psikoloji, bilişsel psikoloji ve felsefe literatüründe zengin tartışmalar yapılmış olsa da, Uluslararası İlişkiler disiplininde teorik ve kuramsal anlamda henüz çözümlenmeyi bekleyen bir meseledir.

Çalışmada öncelikli olarak dış politika analizi, temel tartışmalar ve algının ilintili olduğu davranışsalcilik kuramı izah edilerek Uluslararası İlişkilerde algı kavramının nereye konumlanması gerektiği tartışılacaktır. Devletlerin dış politika yapımında dost/düşman ve tehdit/fırsat tanımları, dünyayı ve diğer aktörleri nasıl gördükleri/algıladıkları ile ilintilidir. Dolayısıyla devletlerin algılarını oluşturan siyasal, toplumsal ve kültürel yapıyı bilmek, karar vericilerin kişiliklerini analiz etmek, dış politika algısını besleyen iç siyasal ortamını çözümlmek son derece önemlidir.

1.1. Dış Politika Analizi

Dış politika hakkında yapılan çalışmaların çoğunluğu dış politika çıktılarına odaklanmaktadır. Genellikle yapılan analiz düzeyleri birey, devlet ve sistem odaklı yaklaşımlardır (Kardaş, 2013). Mevcut küresel düzende dış politika çok aktörlü, çok boyutlu ve çok düzeyli hale gelerek farklı bileşenleri kapsamaktadır. Güncel tartışmalarda teorisyenler dış politika çıktıları kadar dış politika yapım sürecinin de oldukça kritik olduğunu düşünmektedir.

1.1.1. Dış Politika Analizinde Aktörler, Eylemler ve Teoremler

Uluslararası İlişkiler disiplininde dış politika konusu, zengin teorik tartışma ve analiz yöntemleri ile en çok çalışılan alanlardan birini teşkil etmektedir. Dış politikanın temel amacı; gelişen olayları karar vericiler, devletler ve sistem ile ilgili olan unsurlar bağlamında yorumlamak ve genel çıkarımlarda bulunmaktır. Günümüz taleplerine ve karmaşık olaylara anlamlı açıklamalar getirebilmek için dış politikanın iki önemli özelliğe sahip olması gerekir ki bunlar çok faktörlü ve seviyeli olmasıdır (Erişen, 2014, s.355-356). Günümüzde devletlerarası ilişkiler birkaç değişkenle açıklanamaz. Dolayısıyla dış politika hem çok yönlü hem de çok boyutlu hale gelerek interdisipliner bir görünüm kazanmıştır.

Dış politikada geleneksel okuma biçimlerinin sorgulanması sonucunda gelişen yeni analiz düzeyleri üçe ayrılmaktadır. Birinci analiz düzeyi, bireylerin algıları seçim hareketleri ve davranışları ile ilgilenen, birey seviyesinde yapılan analizlerdir. Bu düzeyde liderlerin dünyayı nasıl algıladıkları, dış dünyayı hangi saiklere göre yorumladıkları irdelenir. İkinci analiz düzeyi, devletlerin ekonomik, siyasal ve askeri yapılarına odaklanan devlet düzeyli analizdir. Son olarak da uluslararası küresel düzene odaklanan sistem düzeyinde gelişen yaklaşımlar bulunmaktadır (Erişen, 2013, s.360-363).

Diğer yandan dış politikada bir kavram veya olayın hangi kuramsal ve teorik altyapıyla çözümleneceği konusunda bir tercih sorunu ile karşılaşmaktadır. Geleneksel, davranışsal veya çoğulcu/yenilikçi teorilerle devletlerin dış politikası ve ürettikleri çıktılar değerlendirilebilir. Geleneksel yaklaşımlar² dış politikayı güç-rekabet ve politik-ekonomi gibi kavramlar üzerinden okumaktadır. Örneğin realizm güvenliğinin; liberalizm ise işbirliğinin dış politikada belirleyici etmen olduğunu söylemektedir.

Alden ve Aran, ana akım yaklaşımlara getirilen eleştirileri şu şekilde formüle etmiştir. Birinci olarak oldukça komplike olan dış politika sürecinin stabil birkaç kavramla açıklanamamasıdır. Güç, çıkar, sistemin anarşik yapısı ve diplomatik işbirliği gibi faktörler bütün kuramsal veya teorik izahların asla görmezden gelemeyecekleri kavramlardır fakat dış politikada devletlerin davranışları, karar verme mekanizması ve bireylerin rolü de muhakkak tahlil edilmelidir. Çünkü Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası sistemi oluşturan aktör sayısı ve kavramsal harita çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. İkinci eleştiri ise şu konuyla ilgilidir; hâkim olan realist kuram ve rasyonalist metodoloji dış politikayı gerçekçi argümanlarla organize etmiş, devletin üniter bir aktör olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır. Son yıllarda karar vericilerin öznelliği, toplumların/devletlerin karakteristiğinin de sistemin bir parçası olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır (2016, s.7).

Bu karakteristiği oluşturan çeşitli dilsel, kültürel ve kimlikel farklılıklar, birden fazla dış politika tarzı oluşturmuştur. Örneğin Türkiye'nin dış politikasında

² Geleneksel yaklaşımlardan bahsedilirken, Uluslararası İlişkiler Disiplinin doğuşunda etkili olan Klasik Realizm (Gerçekçilik) ve İdealizm (Liberalizm) kastedilmektedir.

taşıdığı kaygılar, taviz vermeyeceği ilkeler, gösterdiği reaksiyonlar diğer devletlerin dış politikasıyla kıyaslandığında farklılık göstermektedir.

1950'lerde geleneksel kuramlara ilgisi olan analistler ve teorisyenler gerçekçi varsayımlar üzerinden dış politikanın sonuçlarına odaklanırken, davranışsalcılar politika yapım sürecini anlamaya çalışır. Mintz'e göre davranışsalcılık o kadar önemli bir kuramdır ki Uluslararası İlişkilerde dış politika analizinin bir alt sınıflandırması olarak değerlendirilebilecektir (2007). Devletlerin davranışları altında yatan algıları çözümleyebilmek gelecekteki davranışlarının öğrenilebilmesi için de öngörüler verir. Özellikle Jervis (2017), Sprout (1965) gibi teorisyenler karar vericilerin tamamen rasyonel oldukları ve rasyonel kararların dış politikada sonuçları etkileyeceği ile ilgili varsayımlara karşı çıkmaktadır.

1980'lerden sonra postpozitivist metodolojilerin uluslararası literatürde önem kazanmasıyla birlikte psiko-kültürel ve toplumsal okumalar gelişmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra çoğulcular ve yenilikçi bir bakış geliştiren teorisyenler de devletlerin uluslararası politikada tek aktör olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünmüştür. 1970'lerden itibaren devlet altı/dışı yapıların çoğalması nedeniyle dış politikada farklı analizlerin gelişmesi, bu yaklaşımın bir ürünüdür. Çoğulcu perspektiflerin gelişmesi sosyal bilimlerin muhtelif alanlarından bazı kavram ve metotların bu disipline dâhil edilmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda özellikle dış politikanın toplumsal ve psikolojik kaynakları zengin bir literatür oluşturmuştur (Alden & Aran, 2016, s.7- 8).

Bu tartışmalardan hareketle ana akım yaklaşımlara temel eleştiriler şu şekilde özetlenebilir. Birincisi dış politikada aktörler artık çok çeşitlidir. İkincisi ise iç-dış politikanın arasındaki ayrımın netliği giderek kaybolmaktadır. Devletlerin iç siyasetini ilgilendiren olaylar, hükümetlerin ideolojileri ve liderlerin psiko-kültürel geçmişleri, dış politika çıktılarını ve politika yapım sürecini etkilemektedir. Üçüncü eleştiri ise geleneksel yaklaşımların güvenliğin/işbirliğinin dış politikada belirleyici bir etmen olduğu söyleminedir. Dış politika salt bu kavramlarla izah edilemeyecek kadar karmaşık bir görünüm kazanmış ve literatür anlamında oldukça zenginleşmiştir. Ülkelerin iç dinamiğini oluşturan rejimin tipi, devletlerin siyasal konjonktürü ve kamuoyu gibi konular da dış politikayı etkilemektedir (Mintz & Derouen, 2010).

1.1.2. Davranışsalcılık Kuramı ve Uluslararası İlişkilere Eklemlenmesi

Kuram belli bir olgu hakkında mantıksal tutarlılığı olan betimlemenin yanı sıra nedensel ilişkileri ortaya koyan olasılıklara dayalı açıklama, çözümleme ve önermeler bütünüdür (Aydınlı vd, 2017, s.59). Davranışsalcılık/Davranışçılık kuramı 1950’lerde Uluslararası İlişkiler disiplinine eklemlenmiş ve literatürde ikinci büyük tartışma olan gelenekselcilik-davranışsalcılık rekabetini başlatmıştır. Kısa süre içinde ekonomi, piyasa ve dış politika gibi alanlarda etkili olmuştur.

Sosyal bilimlerin alt bir disiplini olan Uluslararası İlişkiler çok geniş bir teorik yelpazeye sahiptir. Bu zenginliğin temel sebeplerinden biri belirli aralıklarla disiplinde çalışan teorisyenlerin bir rekabete girmesi ve kuramlar arası bazı tartışmaların gelişmesidir. Dünyada gerçekleşen siyasal olayları ve ulusların politik, ekonomik ve diplomatik sorunlarını en iyi hangi teori/kuram açıklayabilir sorusu ve rekabeti literatürde büyük tartışmaları mümkün kılmıştır. 1919-1939 yıllarında idealizm ve realizm tartışması, Uluslararası İlişkiler disiplinde müthiş bir yankı uyandırmıştı. 1950’lerden itibaren literatüre çok önemli katkılar sunacak ve disiplinin zenginleşmesini sağlayacak ikinci büyük tartışma yapılmıştır: geleneksel okuma biçimleri ile devletin davranışlarına, karar verme mekanizmasına ve sürecine odaklanan davranışsalcılık yaklaşımı arasındaki rekabet. Şüphesiz *devletler arası işbirliği* ve *dünya barışı* söylemlerine rağmen iki büyük savaşın gerçekleşmesi dünyayı realist okuyan teorisyenleri güçlendirmiş ve uzun süre hâkim paradigma olarak realizm, dünyayı açıklayan teori olmuştur.

Realist paradigma şu şekilde tanımlanabilir: “Devletlerin üniter aktörler olarak, anarşik bir enternasyonalde gezinirken kazançları en üst düzeye çıkaracakları ve kayıpları en aza indirecekleri bir sistem” (Waltz, 1979; Mearsheimer, 1995). Devlet politikalarının güç, kazanç ve anarşik bir ortamda hayatta kalım savaşları ekseninde okunması yukarıda da vurgulandığı gibi uzun bir süre temel okuma biçimi olmuş ve çok zengin bir literatür oluşturmuştur.³

Soğuk Savaş boyunca realist paradigma, temel aktör olarak kabul ettiği devletlerin gücünün artırılması/korunması üzerinden dış politika analizi geliştirmiştir.

³ Realist teorisyenlerin beslendiği isimler: Thucydides, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ve Carl von Clausewitz.

Realist kurama göre, devletler üniter aktörler olarak, anarşik bir enternasyonalde gezinirken kazançları en üst düzeye çıkarmayı ve kayıpları en aza indirmeyi hedefler (Waltz, 1979; Mearsheimer, 1995). Morgenthau'nun ifadesine göre ise Uluslararası İlişkiler diğer politik alanlar gibi güç için mücadeledir (1978, s.29). Realistler, tüm devletlerin dış politikalarının bu temel ilkelere uygun olduğuna inanırlar. Uluslararası sistem devletlerin göreceli gücü parametresine göre şekillenmiştir. Son tahlilde dış politikanın sonuçları hesaplanabilir, ulusal çıkarlar aşıkardır ve rasyonel olarak anlaşılabilir (Alden & Aran, 2016, s.6). Acharya ve Buzan ise bu konuda hâkim paradigmayı sorgulayıcı fikirler öne sürmüşlerdir. Çünkü bu teorisyenlere göre batılı uluslararası teoriler, bazı kilit figürlere odaklanarak gelişmiştir: Thucydides, Hobbes, Machiavelli ve Kant (Acharya & Buzan, 2010, s.10). Bu düşünürlerin hepsi mensup oldukları sosyal hayat, kültür, din ve politik habitusları⁴ üzerinden insan ve devlet doğasını açıklamışlardır.

Geleneksel teorilerden bir diğeri ise liberalizmdir. 19. yy'ın hâkim liberal görüşü toplumsal alanı üçe ayırmıştır: pazar iktisadın; devlet siyasetin; sivil toplum ise sosyolojinin meselesidir (Wallerstein, 2018, s.23). Liberal teorisyenler bu üç alan için de tezler öne sürmüştür. Avrupa'nın siyasi ve ekonomik alanlarında hem pratik hem de teorik kökleri bulunmaktadır. Batılı siyaset pratiğinde Cobden, Hobson, Kant, Locke ve Smith gibi isimleri saymak mümkündür. Liberalizm aynı zamanda bireyciliğin, demokrasinin ve piyasanın da köklerini belirlemektedir. Özet olarak bireysel ekonomik karar vericiler düşük maliyeti, yüksek kârı ve zenginliği maksimuma getirmeyi hedefler (Mintz & Derouen, 2010, s.7). Soğuk Savaşın bitiminden sonra market ekonomisinin kazandığı “zafer” ve küreselleşmenin yaygınlaşması neoliberal perspektifi trend haline getirmiştir. Realizmde olduğu gibi liberalizmde de Avrupa coğrafyası merkeze alınarak çeşitli tezler öne sürülmüş; pazar, devlet ve birey gibi kavramlar belirli ilkelere tanımlanmıştır. Bu bağlamda aynı eleştiri liberalizme de yapılabilir: Bütün dünya toplulukları, devletler ve iktisat, stabil ilkelere göre yorumlanabilir mi?

Geleneksel teorilerin bu dominant etkisine ve üstünlüğüne rağmen John Vasquez, Morton Kaplan, David Singer ve James Rosenau gibi isimler, 1950'lerde ve

⁴ Habitus kavramı toplum içerisinde bireylerin içselleştirdiği algılama hissetme ve düşünme süreçlerini kapsamaktadır. Bu kavramın detaylı izahı için Bourdieu sosyolojisine bakılmalıdır.

1960'larda dış politikanın davranışsalcılık kuramı üzerinden okunabilmesine yönelik bazı argümanlar öne sürmüştür. Böylelikle Uluslararası İlişkiler hem farklı disiplinlerle temas etmiş hem de davranışsalcılık kuramı ile daha bilimsel bir perspektif kazanmıştır.

Bir davranış bilimi olabileceği fikri önemli bir sorunsaldır ve ciddi sorulara yol açar. Davranışsalcılığın Uluslararası İlişkiler disiplinine olan etkisi incelenmeden önce şu sorular sorulabilir: Davranış bilimi nedir? Bu soruya otomatikman gelecek olan cevap şu olacaktır; bilim, doğal olanın incelenmesidir. O halde ikinci soruyu düşünmek gerekir: Bir şeyi doğal yapan nedir? Sonrasında sorulması gereken soru şudur: Bilimi diğer insan çabalarından ayıran şey nedir? Bu sorunun yanıtı nesnel olması olabilir. Peki, nesnel olmak nedir? (Baum, 2005, s.20). Baum'un tartıştığı bu sorular davranışsalcılığın analiz edilmesinde oldukça önem teşkil etmektedir; çünkü geleneksel kuramı oluşturan en önemli iki teori olan realizm ve liberalizmin temelleri, Hristiyan teolojisinden etkilenen, onu reddeden veya insan doğasının teolojik açıklamasından hareketle devletlerin doğasını tanımlayan teorisyenlerin çabasıyla kurulmuştur.⁵ Oysa davranışsalcılığın en önemli argümanı Uluslararası İlişkilerin bilimsel olması gerektiğidir. Davranışsalcılık genel olarak geleneksel düşünceye ters düşmekte ve alternatif bir görüş iddiasıyla ortaya çıkması hasebiyle geleneksel paradigmadan bazı noktalarda oldukça farklılaşmaktadır (Baum, 2005, s.3). Bu konu özellikle gelenekselcilik ve davranışsalcılık tartışması başlığında detaylandırılacaktır.

Kuramlar stabil olan ve her dönemde aynı argümanları öneren düşünce dizisi değildir. Bu bağlamda erken davranışsalcılık, radikal davranışsalcılık, neodavranışsalcılık gibi alanlarda farklı tezler öne sürülmüştür. Örneğin radikal davranışsalcılar mekaniğe ve fizyolojiye yakın terimler kullanmışlardır. Bu tarz küçük nüanslar ve görüş ayrılıkları olsa da metodolojide davranışsalcıların çoğu gözle görünebilen gerçekliğe odaklanmışlardır (Baum, 2005). Geleneksel kuramlardan farklı olarak davranışsalcı teorilerin tamamı, özellikle gözlemlenebilen insan davranışı üzerinden kişilik, davranış ve davranışın sebepleri kapsamında fikirler geliştirmişlerdir. En yalın bir şekilde davranışsalcılığın tanımı şöyle yapılabilir;

⁵ İnsan doğasından hareketle yazılan ilk Uluslararası İlişkiler teorileri için bkz. Hobbes & Missner, 2016; Rousseau, 2018.

insanların, hayvanların veya sistemlerin gözlenebilir davranışlarını inceleyen ve sosyal bilimlerin çeşitli dallarını etkileyen önemli bir kuramdır. Temel argümanları; insanların tecrübelerine ve dışsal olarak yansıttıkları davranışlara bakılarak, öğrenme süreçleri ve verdikleri kararların analiz edilebileceğidir (Smith, 2015, s.34). Bu tanımdan hareketle şu kaniya varılabilir; insanların gözlenebilir ve ölçülebilir davranışları üzerinden deneysel ve pozitivist bir okuma gerçekleştiren düşünce okuludur. Bu yaklaşımın 1950’lerden itibaren geleneksel yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkması, bir ihtiyacın gerekliliğini göstermektedir.

Davranışsalcılık ilk olarak Watson ve Skinner tarafından geliştirilerek öncelikle psikoloji disiplininde incelenmiştir. Sonrasında teorisyenlerin katkılarıyla davranış bilimine dair yaklaşımlar farklılaşmış ve konu diğer disiplinlere de eklenmiştir. Watson’un davranışsalcılığı, tarihsel önceliği nedeniyle bir prototipe sahiptir (Odonohue & Kitchener 1999, s.2). Watson’un *Psychology and the Behaviorist View* (1913) adlı makalesi literatürde çok yankı uyandırmıştır. Bu makalesinde yeni bir bilim önerilmemektedir fakat ona göre psikoloji davranış bilimi olarak yeniden yorumlanmalı ve okunmalıdır. Ayrıca bu çalışma kısa süre sonra erken davranışsalcılığın manifestosu olarak kabul edilmiştir. Genel olarak objektif psikolojiden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Yöntem olarak iç gözlem ve analogiyi benimseyerek fizik veya kimya gibi doğal bilimlerin aksine bireyin iç dünyasına yönelmiştir (Skinner, 1974).

İkinci nesil davranışsalcı teorisyenler ise şu şekilde listelenebilir: Hull, *Principles of Behavior* (1943), Skinner, *The Technology of Teaching* (1968), Cyril Franks, *Annual Review of Behavior Therapy: Theory and Practice* (1975). Bu isimlerden Skinner bilimsel terim ve kavramları geliştirmek suretiyle davranış bilimsel bir temelde incelemiştir. Diğer teorisyenlerden farklı olarak zihinsel süreçlere dayanarak argümanlarını geliştirmiş ve çevre, öğrenme gibi faktörlerden hareketle farklı bir bakış açısı geliştirmiştir (Baum, 2005).

Bilim, insani tecrübeleri daha iyi hale getiren kavramları keşfeder. Olayların açıklanması ve betimlenmesi için sosyal fenomenlerin salt dışsal özelliklerinin bilinmesi yüzeysel fikirler verebilir. Salt gerçekliğin duyuları ve nesnelerin içsel mekanizmasını ihmal ettiği düşüncesi son yıllarda sosyal bilimler teorisyenleri

tarafından tartışılmaktadır. Bu konuda realizm, gerçeklik olarak devletin gücüne ve olası tehditlere karşı gösterdiği reaksiyona odaklanırken; davranışsalcılar, devlet davranışlarının nedenlerine ve bilimsel kavramsallaştırılmasına yönelik bir okuma geliştirmişlerdir (Koivisto, 2010). Bu noktada davranışsalcılar için önemli konulardan biri de, nesnel gerçeklikten ziyade içsel deneyimler, aktörlerin tekil davranışları ve bunların sebepleridir. Bu konuda Baum insanların her birinin iç deneyimlerine vurgu yapar. Nesnel gerçekliği keşfetmek bilimin en önemli amacı olsa da bireylerin özgül tecrübelerinin her aktörün kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, sürekli hatırlanmalıdır (Baum 2005, s.34).

Davranışsalcılığın sosyal bilimlere başka bir katkısı da disiplinler arasındaki geçişkenliği sağlaması olmuştur. Öncelikle psikoloji alanında gelişen sonrasında sosyoloji ve siyaset biliminde bir devrim gerçekleştiren davranışsalcılık, 1950’lerden itibaren Uluslararası İlişkiler disiplininde bilimsel perspektifin gelişmesini sağlamıştır. 1970’lerden itibaren gelenekselcilik/davranışsalcılık tartışması yeni perspektiflerin Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil olmasına imkân tanımıştır. Bu disiplinin çoğulcu perspektiflere kapı aralaması, farklı disiplinlerin dış politikaya eklemlenmesine ve interdisipliner bir görünüm kazanmasına zemin hazırlamıştır. 1960’larda dış politikada George Modelski; çatışma ve savaş bağlamında Choucri ve North; Uluslararası İlişkiler sistemi ve davranışsalcılık konusunda ise Sidney Verba siyaset bilimi literatüründe önemli çalışmalar yapmışlardır (Smith, 2015).

Öncelikli olarak çözümlenmesi gereken ilk sorun şudur: Uluslararası İlişkiler disiplini psikolojinin konusu olan kompleks insan davranışı ile neden ilgilenir? Psikolojinin en önemli konuları şunlardır; çocuk gelişimi, tutumlar, iletişim, sosyal etkileşim, davranış bozukluğu gibi kavramları oldukça yalın bir şekilde izah etmek ve kendine özgün metotlarla analiz etmektir. Psikolojinin alt bir dalı olan bilişsel psikoloji⁶ için dil, algı, düşünce, bilgi süreci vb. kavramlar merkezi bir konumdadır. Uluslararası İlişkilerin psikoloji ve bilişsel psikoloji ile teması tam da bu noktada gerçekleşir. Sosyal fenomenlerin; siyasal davranışları, liderlik stilleri, iletişim kurdukları gruplarla olan uyumları/uyumsuzlukları, önyargıları, politik sahada

⁶ Bilişsel psikoloji: Bireylerin gözlemlenen davranışları ve davranışların altında yatan bilişsel ve zihinsel süreçlerini inceleyen disiplindir. Bu süreçler karar verme, öğrenme, dil ve düşünme gibi fenomenlerden oluşur.

belirleyici rol oynar (Staats, 1996, s.7). Sosyogenetik evrim yoluyla, kişi kim olduğu ve neyle özdeşleştiği konusunda temel olan bir dizi fikri benimsemeye başlar. Kişinin kendini iyi hissetmesi kimlik duygusuna bağlı olduğundan, kişinin ideolojisi/kimliği tehdit edildiğinde, kendini korumak ve bir savunma mekanizması geliştirmek zorundadır (Sheng, 1992, s.170).

İkinci olarak da şu konunun tartişılması gerekmektedir; geleneksel teorilerin argümanları insan davranışlarını açıklamada neden yetersiz kaldı ve davranışsalcılık kuramı Uluslararası İlişkiler disiplinine neden eklemlendi? Han'ın tespitine göre insan rasyonel bir hayvan olmaktan çıkıp duyusal bir varlık oldu (Chul-Han, 2019, s.49). Artık siyaset biliminde ve Uluslararası İlişkiler disiplininde nesnel ve reel bir çerçeveden ziyade karar verme mekanizmasını etkileyen her bir öznenin hafızası, zihni, dünyayı yorumlayışı ve algılayışı çalışılmaktadır. Jervis'in de vurguladığı üzere muhtemelen sosyal bilimlerdeki en önemli değişiklik, duygulara gösterilen ilgideki artıştır. 1960'larda ve 1970'lerde psikoloji tamamen bilişsel açıklamalara yönelmekteydi ve teorisyenler de bu durumu sorgulamadan kabul etmekteydi. Duygularla ilgili çok fazla teorik tartişma yapılmamaktaydı. Herkes rasyoneldi ve verilen kararlar da çıkar ve güç ekseninde değerlendirilmekteydi. Fakat ilginç bir şekilde *irrasyonel*ite kavramı sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerine ışık tutmaya başlamıştır. Her şeyden önce karar verilirken öznelarin tutarlı olmak mecburiyeti rasyonel oluşlarıyla bağlantılıydı. Bu önemli süreçler ayrıntılı olarak araştırılmalıdır, çünkü yeni bilgilerin algılanması ve yorumlanmasında önceden var olan inançların gerekli rolünü anlamadan, çoğu zaman kapalı fikirlilik ve bilişsel çarpıtma engeline takılabilirler. Yani karar vericiler yanlış algıları nedeniyle irrasyonel davranabilir ve olayları öznel/duygusal dünyalarına göre okuyabilirler. Siyasal öznelarin inançları, değer yargıları ve duyguları ile rasyonel kararlar alma konusunda optimum⁷ dengeyi kuramayabilirler. Bilişsel olarak kapalı olup temsil ettikleri birimleri izole olmaya götürebilirler ve bu durumda duyguları nedeniyle çok riskli davranışlara neden olabilirler (Jervis, 2017).

Üçüncü olarak bir devletin karşı taraf hakkında geliştirdiği algı, bu algının nedenleri, dış politikadaki izdüşümü ve yarattığı çıktıları konusunda davranışsalcılık

⁷ Optimum Denge: Bireylerin bilinç ve bilinçaltılarını aile, iş dünyası ve toplumsal yapı üzerinden açıklayan bütünsel yaklaşım.

temelinde bir tartışma yürütmek elzemdir. Yukarıda da vurgulandığı gibi algı kavramı psikoloji ve zihin ile yakın temas halindedir. Watson'un en önemli argümanı şudur; devletlerin özellikleri ve karakteristiklerini ancak onları karşılaştırmak suretiyle analiz edebiliriz (Watson, 2002, s.1). Nasıl ki psikoloji biliminde bireylerin kişilikleri, tutumları ve davranışları incelenmiş ve bu kuramın temelleri atılmışsa, devletlerin de karakteristikleri üzerinden, özellikle dış politika alanında yarattıkları sonuçlar üzerinden bir tartışma yapılabilir. Böylece bir devletin algısı nasıl oluşur ve bu durum devletlerin davranışlarını nasıl etkiler sorusu cevaplanmış olur. Bireylerin yaşadığı korku, psikolojinin konusu iken devletlerin korkuları ve düşman tanımı Uluslararası İlişkilerin konusu olmaktadır. Herbert Butterfield, Hobbesçu korkunun düşmanlık ve silah sarmalını nasıl yönlendirdiğini açıklamaktadır. Bu anlatıya göre karşı tarafın niyetlerinden asla tam olarak emin olamama dolayısıyla bir güvencenin olmaması, devletlerin kendi güvenliğini üst düzeyde tutmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda taraflardan hiçbiri, içinde bulunduğu çıkmazı göremez çünkü her biri yalnızca diğer tarafın düşmanca davrandığını ve mantıksız olduğunu düşünür (Jervis, 2017).

Dördüncü olarak Smith, davranışsalcılığı dış politikada müzakerelerin nasıl yönetildiği ve yürütüldüğü noktasında önemli bir düşünme biçimi olarak telaki eder (Smith, 2015, s.34). Özellikle bölge çalışmalarında davranışsalcılığın bazı mühim soruları bulunmaktadır. İncelemek istenilen medeniyetler ve toplumlar arasındaki ilişkileri tanımlamada, sınıflandırma yapmak için hangi genel terimler kullanılabilir? Devlet, imparatorluk sistem gibi terimler kullanışlı olmasına rağmen oldukça geniş ölçeklidir. Bireyleri de kapsayan kategorizasyonları geliştirerek daha farklı sınıflandırma yapmak ve izah yolları geliştirmek mümkün olabilir. Diğer bir sorun olarak 21. yy'daki devlet yapılanması ve işleyişi de 1930'lara göre oldukça önemli farklılıklar arz etmektedir. Bu hızlı değişim ve dönüşümün yaşandığı sistemde pozitivist metodoloji ve gözlenebilir davranışlar üzerinden nasıl bir okuma gerçekleştirilebilir? Yani davranışsalcılık günümüzdeki komplike devlet organizasyonunu ve karar vericilerin algılarını açıklayabilir mi? Bu konuda şöyle bir izah yapmak mümkündür ki buna göre devlet yapısının sürekli yenilenmesi gibi davranışsalcılık kuramı ve teorisyenlerin ürettiği argümanlar da yenilenmektedir. Davranışsalcılık kuramının devletlerin özelliklerini saptama konusunda çok sağlam bir

temel oluşturmasının nedenlerinden biri de bu kuramı oluşturan teorisyenler tarafından devletleri mekanik ve stabil özelliklere göre açıklamanın hatalı olacağının düşünülmesidir. Bir standardizasyon olmadığı için her devleti kendi özgün tarihsel tecrübesi, sosyal becerileri, siyasal deneyimleri, bürokratik özellikleri ve kültürel/toplumsal karakteristikleri üzerinden açıklamak daha doğru olur (Watson, 2002).

Davranışsalcılık kuramının Uluslararası İlişkiler disiplinine eklemelenmesinin son nedeni ise devletlerin politik ilkelerini şekillendiren kimlikler ve kültürel değerler gibi unsurların önem kazanmasıdır. Devletle ilgili meselelerin güç, tehdit, güvenlik gibi konulardan ibaret olmadığı konusunda birçok teorisyen hemfikirler. Örneğin Booth'un tespit ettiği gibi birçok birim düzeyinde etkileşim yoğunluğu, demografik eğilimler, ulusal ideolojiler ve politik yapılar gibi faktörler sistemin sonuçlarını etkileyebilir (2007).

Davranışsalcılık çoğunlukla ihmal edilen bir kuram olmuştur. Özellikle de karar alma mekanizması, devletlerin dış politika davranışları, liderlik analizi gibi konularda Uluslararası İlişkilere sunduğu katkılar ihmal edilmektedir. Artık Uluslararası İlişkiler meseleleri farklı birimlerin dahil olduğu, farklı terminolojilerin ve metodolojilerin geliştiği bir alan olmuştur. Son tahlilde; devletlerin dış politikası, karar verici elitlerin davranışları, devlet yöneticilerin refleksleri, diğer ülkelerle ilgili geliştirilen imajlar, yanlış algılar ve önyargılar nasıl oluşmuştur sorusunun izahı, öncelikle böyle bir teorik-kuramsal izahı gerektirmektedir.

1.2. Algı Kavramı ve Algı Üzerine Teorik bir Tartışma

Algı bireylerin duyularından başlayarak bilginin işlenmesi, yorumlanması ve örgütlenmesi olarak tanımlanabilir. Karar vericilerin algıları yaşadıkları sosyal ve kültürel ortamdandır, aldıkları eğitim formasyonu, din ve dil gibi birçok bileşenden etkilenererek politika yapım sürecinde önemli bir mesele olmaktadır.

Karar vericilerin yönettikleri devletler ve politik hamleleri dünyayı nasıl yorumladıkları ile ilgilidir. Dünyayı yorumlayışlarında ise algıları devreye girer. Algının üretilmesi ve yönetilmesi meselesinde medya, propaganda ve yumuşak güç

enstrümanları devreye girer. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde sıklıkla vurgulandığı üzere “algıyı yönlendiren gerçekliği de yönlendirir”.

1.2.1. Algının Tanımı

Platon şeylerin özünü onların algılanması temelinde tanımlamıştır (Ellul, 2021, s.82). Kavramların ontolojisi/epistemisi algıya bağlıysa, aslında gerçeklik olarak nitelediğimiz şeyler de nasıl algılandığına bağlı olarak değişmektedir. Bu konu hem Antik Yunan düşünürlerini hem de Aydınlanma filozoflarını düşündürmüştür. Maund’a göre felsefe tarihinde algıdan kaynaklı bilgi meselesi Aydınlanma Dönemi’nden itibaren tartışılmalıdır. Descartes, Galilo, Locke gibi filozoflar gerçek dünya ile algısal deneyimlerimiz arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışmıştır. Bu filozofların en temel sorusu şuydu; neyin bilgisine, nasıl ulaşabiliriz? Diğer bir soru da algının nasıl ve hangi vasıtayla işlediği ile ilgiliydi. Algı; bilgi, duygular, fikirler, bilişsel süreçler, imaj veya ne yoluyla işler? Diğer bir soru da algının doğrudan mı dolaylı olarak mı oluştuğu sorusuydu. Başkalarını birincil kaynaklardan mı (doğrudan olarak mı) araya bir referans koyarak mı (dolaylı olarak mı) algılıyoruz? (Maund, 2014, s.1-6). Neyin algı neyin gerçeklik olduğu konusu çok tartışılan bir mevzudur. Filozoflar gerçekliğin çok farklı boyutlarında çoklu gerçekliklerin mümkün olabileceği konusunda çok zengin tartışmalar yapmışlardır. Bu soruların ve tartışmaların çözümlenebilmesi için öncelikli olarak bazı alt kavramlar üzerinden bir tahlil yapılmalıdır.

Algı konusunun kavramsallaştırılma çabasında bazı hassas alt kavramlar bulunmaktadır. Öncelikli olarak algı beden ile irtibatlı olan bir fenomendir. Zira bizlere bir perspektif sağlayan gözler, işitsel algımızın geliştiği burun veya dokunma, koklama duyuları bedenin nasıl işleyişi ile ilgili bir konudur. *Action in Perception* (2004) adlı eserinde Alva Noe, algıyı bir düşünme aktivitesi olarak tanımlar. Düşünceler zihinde, zihin ise bedende bulunduğu göre bedenin teorisi aynı zamanda algının teorisidir. Algı zihinlerimizde bir dünya temsili sunar. Bu bağlamda algılayan öznenin kapasitesi ve eylemleri deneyimlerini etkiler. Susan Hurley’in geliştirdiği (1998) tanıma göre algı dünyadan zihnimize bir girdi, eylemler ise bir çıktı olarak gelişir. Noe bu ayrıma karşı çıkar; çünkü algı bizim içimizde gelişen veya bizi etkileyen bir süreç değil, bedenimizin bir aktivitesidir (Noe, 2004, s.1-3). Bu konuda

Ponty de Noe ile hemfikirdir: “Ne olduğumuz nasıl algıladığımızı belirliyor”, “Beden algının öznesidir”. Birer motto görünümünde olan bu iki cümle aslında irdelenmesi gereken çok büyük sorundur. Algı konusunda hem fenomenolojik bir eser hem de dünyanın nasıl yorumlandığı ile ilgili eserler üreten Ponty, öznenin halleri ve dünyadaki var olma şekliyle ilgilenir (Merleou-Ponty, 2020). Ponty’e göre organizmada kalbin taşıdığı önem neyse dünyada da kişiye has beden odur. Beden, algı şemasının öznesidir. “Benim bedenim benim perspektifimdir” cümlesi Ponty’nin en çarpıcı tespitlerinden biridir (Merleou-Ponty, 2020). Algı bireyin zihninin içinde gerçekleşen veya çevresel faktörlerle inşa edilen bir fenomen değil, bireyin bizatihi kendisidir; o halde bazı soruların sorulması gerekmektedir. Özneler sahip oldukları bedenler, zihinler ile dünyayı nasıl görür ve duyumsar? Özneleri biricik yapan şey nedir, özgüllükleri perspektiflerini nasıl etkiler? Burada algı öznenin bizatihi kendisidir; bulunduğu dünya, beslendiği kültür, konuştuğu dil, taşıdığı zihin, hissettiği duygular, eğitildiği formasyon... Bu bağlamda karar verici elitler siyasal alanın basit nesneleri değil bir öznesi olarak telakki edilmeli ve bireysellikleri mutlaka çözümlenmelidir. Öznenin halleri, var olma şekilleri, akıl yürütme yolları izah edilmelidir. Bu konu liderlerin eylemleri ve kişilikleri başlığında detaylandırılacaktır.

Algı konusunda tartışılması gereken diğer bir alt başlık da öznelerin kendilik ve karşı tarafla ilgili geliştirdiği imajlar ve yargılardır. Hepimiz dünyaya kendi özel çevremizden baktığımız ve bu çerçevede yaşadığımız için ötekiler, gerçekliği bizden farklı olarak tecrübe eder. Başkasını nasıl anlıyoruz ve yorumluyoruz? Parçası olduğumuz dünyanın düşüncelerimizi, algılarımızı ve hislerimizi etkilemesi ötekiyle temas ettiğimizde bir çatışma yaratmaz mı? Tam da bu noktada Fay çok kışkırtıcı bir tespitte bulunur: Biz kendi çevremizde, onlar da kendi çevreleri bağlamında düşünüyor ve davranıyor. Onların bağlamı bizim bağlamımızdan özde farklılaştıkça biz onları yanlış anlamaya mahkûm oluruz (Fay, 2017, s.15-16).

Doxa (zan) ve eksik bilgiler, yanlış algıları besleyerek gerçekliğin anlaşılmasında engel oluşturur. Bu nedenle yanlış algı kavramı anlaşılmadan algı kavramının kavramsallaştırılma çabası eksik kalır. Robert Jervis’in bu alandaki en büyük katkısı algı ve yanlış algı kavramlarını Uluslararası İlişkiler literatürüne kazandırması olmuştur. Liderler yapılandırılmış siyaset alanından ziyade kendi bireysel algıları ile politika yaparlar. Ürettikleri politika ise dayandıkları inançlar ve

kabuller ile gerçekleşir (Jervis, 2017). Dünyada aslında “tarihi de yapan ve üreten şey yanlış anlamalarımız ve yorumlarımızdır.” (Ellul, 2021, s.56).

Algıların ve yanlış algıların bilgi sürecini ve karar mekanizmasını nasıl şekillendirdiğini en iyi gösteren teori, bilişsel teoridir (Mintz & Derouen, 2010, s.114). Zihinsel anlamda bireylerin bir olaya anlam verme çabası olarak özetlenebilen bu teori karar vericilerin zihinleri ve dünyayı nasıl yorumladıkları meselesinde önemli bir role sahiptir. Karar verme mekanizmasında özneler dünyayı bilinçaltında önceki inançlar tarafından filtrelenen şekillerde görür ve deneyimler (Mintz & Derouen, 2010, s.38). Hafızayı şekillendiren önceki bilgiler diğer bir deyişle ilk imajlar, öznelerin mevcut ve gelecek kararlarını doğrudan etkiler. İnsan ırkının başlangıcından beri her toplumun kendi imajları vardır: her zaman görür ve imajla dolarız (Ellul, 2021, s.193). Ulusal imaj ve algı, bir ulusun bilgisini ve ötekini anlayışını yansıtır. Sevgi-nefret sendromu yalnızca iletişimin ilerlemesiyle önlenebilir. Doğru resim/imaj Amerika ve ÇHC’yi çok iyi partner yapmayabilir fakat en kötü düşman olmalarını da önler (Li & Hong, 1998, s.12). Çoğunlukla yerleşik bir imajın ve zihinlerde önceden oluşan bazı kodların değiştirilmesi oldukça zordur. Bu zorluğa rağmen Jervis, ilk imajların devletleri yegâne sonuçlara götürmediğini, hem yaygın yanlış algılamaların hem de algılardaki farklılıkların nedenlerinin bulunabileceğini düşünmektedir.

Tehdit algılamaları da devletlerin geliştirdiği imajlarla ilgilidir. Hangi koşullar altında diğer devletlerin düşmanca amaçları olduğu söylenebilir? Bir devlet hangi ölçütlerle düşman olarak tanımlanır? Yerleşik düşman algısını değiştirmeye en uygun davranış türleri nelerdir? Bu soruların detaylarıyla izah edilmesi oldukça yoğun bir düşünme mesaisi gerekmektedir. Çünkü özellikle Uluslararası İlişkiler gibi disiplinlerde aktörler incelenirken gelişen olayların sonucunu belirleyen çok farklı değişken bulunmaktadır. Karar vericiler de çok sayıda rekabet eden değerlerle, oldukça karmaşık durumlarla ve çok belirsiz bilgilerle karşı karşıya kalmaktadır. Yanlış algılamaların ve anlaşmazlıkların olasılıkları ve nedenleri çoktur. Bu nedenlerden dolayı genellemeler geliştirmek zordur ve istisnai durumlar çok fazladır. Son tahlilde her devletin kendine özgün tecrübeleri üzerinden geliştirdiği imajlar, karar verici elitlerin gördüğü resim ve dünyayı yorumlama biçimleri özgün olarak değerlendirilmelidir (Jervis, 2017).

Tüm bu kavramsallaştırma çabasından da anlaşılacağı üzere felsefe ve psikoloji disiplinleri başta olmak üzere sosyal bilimlerin çok farklı alanlarına temas etmeden algı konusu izah edilemez. Politik aktörlerin zihin haritaları karar verme mekanizmasını etkileyerek temsil ettikleri devletlerin algısını oluştururlar. Yukarıda irdelenen alt kavramlardan hareketle algının bir anda gelişen bir şey olmadığı bir sürecin ürünü olduğu anlaşılabilir. Üç başlık altında bu sürecin nasıl işlediği anlaşılabilir:

1. Algılayan aktörün özellikleri (bireyin kişiliği, kişisel özellikleri, geçmişteki tecrübeler)
2. Algılanan nesne⁸ özellikleri (kişi, olay, canlı/cansız varlık)
3. Algılama ortamı (algılama sürecinin yaşandığı fiziksel sosyal ve örgütsel çevre koşulları) (Eren, 2010, s.70).

Tez bağlamında bu şema düşünüldüğünde, algılayan taraf olarak Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren karar vericiler, kamuoyu, sivil toplum kuruluşları ve akademik kuruluşların özellikleri, tecrübeleri, sosyo-kültürel özellikleri, ideolojik/siyasal kimlikleri Türkiye Algısı bölümünde detaylıca tartışılacaktır. Algılanan aktörün özellikleri ise Türkiye-ÇHC ilişkileri bölümünde irdelenecektir.

1.2.2. Algı Kavramının Uluslararası İlişkilere Eklemlenmesi

Tarihçiler I. ve II. Dünya Savaşları'nın devletlerin yanlış algısı nedeniyle başlamış olması konusunda konsensüse varmışlardır (Jervis, 1976). Yanlış algı tüm dünyayı etkileyen iki büyük felakete neden olmuşsa da; hangi saiklerin yanlış algıya neden olduğu, algı sürecinin nasıl oluştuğu, dost ve düşman tanımının hangi sabitelere göre geliştiği, karar vericilerin ve kamuoyunun algısının nasıl şekillendiği, rejimlerin, ideolojilerin ve devletlerin iç mekanizmalarının dış siyaseti nasıl etkilediği, devletlerin karakteristiği ve algısı arasında nasıl bir ilişki olduğu soruları Uluslararası İlişkiler disiplininde cevaplanmayı ve analiz edilmeyi beklemektedir. Jervis'e göre Uluslararası İlişkiler disiplinini ve dış politikayı doğrudan etkiliyor olmasına rağmen algı konusu ihmal edilmiştir. Robert Jervis *Perception ve Misperception* adlı kitabında

⁸ Nesne kavramı yerine aktör kavramı kullanılmalıdır. Bu asimetrik ilişki her iki tarafın eşit bir şekilde değerlendirilmesini engelleyebilir.

algısal yanlışlıklardan ve psikolojik kuramlardan yola çıkarak liderlerin ürettikleri politikada dayandıkları inançların ve kabullerin nasıl şekillendiğini irdelemektedir.

Synder vd., dış politkada ilk kez devlet altı analiz düzeyini geliştirmişlerdir. *Foreign Policy Decision Making* (2005) adlı kitapta; uluslararası meselelerin kültürel boyutunu, rasyonel seçim ve karar verme süreçlerini problematize etmeyi, Uluslararası İlişkilerin değişen yönlerini ve dinamizm problemini ve devletlerin içsel dinamiklerinin dış politikaya etkisini irdelemişlerdir. Bu üç büyük teorisyenin yaptığı çalışmalar, diğer isimlere de ilham kaynağı olmuş ve sosyal bilimlerin diğer dallarından çeşitli kavramların ve metodolojilerin Uluslararası İlişkiler disiplinine eklemelenmesini sağlamıştır. Özellikle felsefe ve psikoloji disiplinleri için önemli bir kavram olan algı, Uluslararası İlişkiler alanında çalışılmaya başlanmıştır.

Algı kavramının Uluslararası İlişkilerde bu kadar rağbet görmesinin temel nedenlerinden biri *dost ve düşman* tanımlarını etkilemesidir. Bu konuda da realistler için devletlerin çıkarı ve rasyonalistler için devletlerin akılcı seçimleri en merkezi konudur. Psikologların birçoğu dost düşman dengesinde veya devlet davranışlarında akıl yürütme süreçlerinin, mantıktan ziyade psikolojik unsurlardan kaynaklandığını düşünürler (Jervis, 2017).

Bir devletin öteki devleti anlaması fırsatları, tehditleri ve karşı tarafın kültürünü nasıl algıladığına bağlıdır (Hermann, 1997, s.407). Bu anlamda Zhang şöyle bir kategorizasyon önerir. Devletler ötekiyle temas ederken üç farklı resim görebilir. Birincisi, bir devlet karşı tarafı patron veya müttefik olarak görüyorsa ortak hedeflerde buluşabileceğini anlar. İkincisi; çocuk, dejenere veya düzenbaz olarak görüyorsa ilişkiyi sömürgecilik olarak tanımlar. Son olarak; emperyalist, barbar veya düşman olarak görüyorsa tehdit olarak algılar (Zhang, 2012, s.15).

Uluslararası İlişkiler disiplini açısından kritik bir öneme sahip olan Soğuk Savaş döneminde devletlerin gördükleri düşman resmi ve algısı teorisyenlerin en çok çalıştığı konulardan birisi olmuştur (Silverstein, 1989). Bu durum komünizm/kapitalizm; sağ kanat/sol kanat gibi ideolojik kutuplaşmalara neden olmuş ve devletler öteki devletleri bu ideolojik perspektiften okumuştur.

Bıwu Zhang Çin dış politikasında temel motivasyonları ve ABD algısını çalışan önemli isimlerden biridir. Çin'in dünya görüşüne dair genelleme yapan

metinlerin aksine çok farklı disiplinlerden yazılmış metinler üzerinden Çin algısını analiz etmiştir. ABD'nin ekonomisi ve siyasal gücü başta olmak üzere birçok konuyu Uluslararası İlişkiler ve psikoloji disiplininin metodolojilerinden ve kuramlarından yararlanarak incelemiş ve tehdit ve fırsatlar bağlamında algı konusuna önemli katkılar sunmuştur (Zhang, 2012).

Synder 1954'te yayımladığı *Decision Making as an Approach to Study of International Politics* adlı çalışmada başkalarının yeteneklerini değerlerini ve fikirlerini anlama konusunda interdisipliner bir bakış açısı geliştirmiş ve ABD dış politikasını sosyoloji, antropoloji ve psikoloji gibi disiplinlerin veri ve perspektiflerinden faydalananak analiz etmiştir. Diğer bir katkısı da dış politika çıktılarından ziyade dış politika karar verme sürecine göre hipotezlerini şekillendirmesi olmuştur. Bu hipoteze göre dış politikada karar süreci, organize davranışları, insanın yeterliliği/yetkisi, iletişim ve enformasyon gibi kavramlarla şekillenir.

1.2.3. Algının Yönetimi ve Kamuoyu Algısı

Çoğulculuk, 21. yy'da dış politikada belki de en yaygın kabul gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımı diğer paradigmalardan farklılaştıran özelliklerden biri; devlet altı, devlet dışı ve toplumsal aktörlere ve onların ilgi alanları ve karar verme mekanizmasına etkileri üzerine odaklanmış olmasıdır. Bu bakış açısını geliştiren diğer bir özellik ise iç faktörlerin dış politikayı doğrudan etkilediğini düşünüyor olmalarıdır. Buradaki kilit nokta dış ilişkiler ve dinamiklerin, uluslararası sistem üzerinden değil devletlerin iç dinamikleri ve ulusların karakteristik algıları üzerinden açıklanıyor olmasıdır. Devlet tasvirinde Weberyana⁹ yaklaşımda olduğu gibi devletin özerkliği kabul edilmekle birlikte toplumsal etki, asla ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Bu bağlamda sivil toplumun, çeşitli çıkar gruplarının ve medyanın uluslararası meselelerdeki pozisyonları yadsınamayacak kadar büyüktür (Alden & Aran, 2017, s.71).

⁹ Weberyana Devlet anlayışı: Otoritenin sahibi kendi meşruluğunu sağlamak için toplumda bir inanç geliştirmek zorundadır. Devlet de bu bağlamda meşru bir otorite olmak için fiziksel güç kullanma tekeline, örgütlü bir güce ve siyasal birliğe sahip olmalıdır.

Aslında toplumun devlet politikalarındaki rolü ve etkisi sadece 21. yy'dan sonra gelişmemiştir. Orta Çağ'dan beri ulusal ilgi/dikkat, devlet adamlarının ve bilginlerin ilgilendiği konulardan biri olmuştur (Zhang, 2012, s.30). Fakat özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra devletler sistemi, daha fazla yıkıcı gücü, otoriteyi ve kaynağı kapsamaya başlamıştır. Fransız İhtilali'nden itibaren gelişen ulus fikri I. Dünya Savaşı'nın ardından devletlerin kurucu unsurlarından biri olmuştur. Artık yalnızca monarkların ve askerlerin akıl yürütmesiyle değil, ulusların devlet meseleleri hakkında ne düşündüğü de devlet otoritesinin meşruiyetinde önemli bir konu olmuştur. Çünkü devletlerin karar verme mekanizması işlerken sürekli olarak kamuoyunun desteğini almak ve böylece politikalara bir meşruiyet sağlamak yöneticilerin birincil amaçlarından biridir. Demokratik yönetimlerde kamuoyunun desteğinin alınması daha da elzemdir.

Soğuk Savaş döneminden önce savaşların başlaması ve sonuçları, tamamen maddi faktörlere dayanmaktaydı. Barış söz konusu olduğunda yine aynı şey geçerliydi. Fakat Soğuk Savaş ile birlikte iki kutuplu dünyada devletler dış politikalarına meşruiyet sağlamak amacıyla dostlar/düşmanlar yaratarak ulusları da bu konuda yönlendirmişlerdir. Uluslararası İlişkilerde imajlar üzerine yapılan çalışmaların çoğunun, Soğuk Savaş sırasında öne çıkan düşman imajına odaklanılması bu nedenle tesadüfi değildir (Silverstein,1989; Cottam,1977). Materyalist faktörlerin egemen olması durumunda savaş ve barış meselesi tam olarak anlaşılamamaktadır, yani güç/güvenlik odaklı yapılan okumalar ülkelerin iç dinamiğini ve politik meşruiyetlerinin dayandığı ilkeleri irdeler. Bu bağlamda 1950'lerden itibaren bir devletin neden savaşa girdiği veya barış istediği, bunun için kendi ulusunu nasıl ikna ettiği, onların algılarını nasıl yönlendirdiği ciddi tartışmalardan biri olmuştur.

Bu noktada algının nasıl yönlendirildiği meselesi de mutlaka detaylandırılmalıdır. Algının yönetimi, bireyler hakkında elde edilen anlamların, örgütsel süreçlerle yoğrulması ve algı unsurunun, örgütün ve bireyin amaçlarının gerçekleşmesine katkı sağlayacak şekilde kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Uğurlu, 2008, s.149). Algı yönetimi ile özellikle amaçlanan, geçerlilik kazanmak ve bunu korumak için kamuoyu desteği (yurtiçinde ya da yurtdışında) oluşturmak ve belirlenen topluluğun davranış ve tutumlarını istenilen doğrultuda etkilemektir (Siegel, 2005, s.118).

Tarihsel süreçte hedef kitlenin algısının etkilenmesi ve yönlendirilmesi retorik, propaganda, psikolojik savaş, kamu diplomasisi gibi araçlarla gelişmiştir. Algı yönetimi özellikle devletlerin politikalarını meşrulaştırmada önemli bir işleve sahiptir (Atılğan, 2018). Devletlerin siyasal mekanizmasında kullanılan ikna yöntemleri, kamuoyunu etkileyebilecek medya, karizmatik lider ve ideolojik propaganda gibi enstrümanlar irdelenmelidir.

Teorisyenlerin hemfikir olduğu bir argüman bu tezin de temel önermesi olacaktır: “Algıyı yöneten gerçekliği de yönetir”. Algıyı yönetmek özellikle bölgesel ve küresel anlamda güçlü olmak isteyen devletlerin önemli hedeflerinden biri olmaktadır, çünkü tarih boyunca devletlerin/hükümetlerin ürettiği politikaların meşruiyeti kamuoyundan gelen desteğe bağlı olmuştur. Bugün yaşadığımız dünyada ABD-Çin rekabetinde benzer bir manzara ile karşı karşıyayız. Her iki taraf da kendi rüyalarının, önerdikleri dünya düzeninin ve güvenlik anlayışlarının dünya barışına hizmet edeceğini iddia etmektedir. Tarafların ekonomik kapasiteleri, sert ve yumuşak güçleri, ticari hacimlerinin yanında dünyada nasıl bir algı yarattıkları da kazanımlarında etkili olacaktır.

Batı medyası sık sık Çin'in neden “normal” bir ülke olmadığını sormaktadır. Son komünist rejim olarak Çin'in, diğer “normal” ülkeler gibi davranması ve özellikle batılı demokratik değerleri benimsemesi gerektiği yönünde sıklıkla eleştiride bulunmaktadır (Hermann, 1980, s.344). Çin'de yaşayan insanların güvencesiz bir yönetimde yaşadıkları, onların da “iyi yönetimleri”¹⁰ hak ettikleri düşünülür. Devlet, siyasal örgütlenmesi anlamında da sosyalist bir bedene sahip olmasına rağmen kapitalist giysiler giyen melez, dengesiz, aynı zamanda bölgeye istikrarsızlık getiren bir yaratık olarak görülür. (Gungwu, 1995). Bu değerlendirmelerden ve eleştirilerden hareketle kamuoyunun yönlendirilmesinde medyanın ne kadar önemli bir pozisyonda olduğu görülebilir.

Siyaset bilimciler son dönemlerde üç büyük erk olarak tanımlanan yasama, yürütme ve yargının yanına medyayı da eklemektedir. Nasıl ki demokratik rejimlerde karar vericiler aldıkları savaş/barış kararlarında veya diğer devlet meselelerinde özellikle yasama erkinde gerekli prosedürleri yerine getirmek zorundaysa medyayı da

¹⁰ Bu ifadede iyi yönetim derken “Batı demokrasisi” kastedilmektedir.

aldıkları kararlara meşruiyet sağlamak ve kamuoyunun desteğini almak için kullanmak zorundadırlar. Antidemokratik yönetimlerde ise karar alıcıların görüşlerinden bağımsız ve onlara karşı geliştirilen bir kamuoyundan ve medya gücünden bahsetmenin zor olduğu yaygın bir kabuldür.

ABD'nin ÇHC ile ilgili algıları hangi enstrümanlarla yönlendirildiği meselesinde Li ve Hong oldukça ilginç tespitler geliştirmiştir. Öncelikle Amerika medyasının, ÇHC ile ilgili geliştirilecek düşüncelerin nasıl formüle edileceği konusunda önemli bir rol yüklendiğini düşünmektedirler. Amerikalıların Çinliler ve Çin kültürü hakkında çok az bilgiye sahip olmalarında medyanın rolüne dikkat çekerler. İkinci olarak birçok Amerikalıya göre Amerika ürünleri; ÇHC'de sadece market ekonomisi için değil, Amerika'nın dini idealleri ve politik sistemi için de önemli bir pazardır. Üçüncü olarak Soğuk Savaş süresince birçok Çinli öğrencinin Amerikan kolej ve üniversitelerine kabul edilmelerinin nedeni Amerikan toplum ve eğitim modelinin Çinliler tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Amerika'nın görmek istediği imajın gerçekleşmesi ve Çin algısının yönlendirilmesinde eğitim, belki de hegemonyanın en önemli enstrümanıdır (Li, Hong 1998, s.6-10).

Sonuç olarak dış politika kararları büyük ölçüde, ortaya çıkan imaj ve algının ürünüdür. İmajlar ve algı ise çeşitli enstrümanların kullanılması suretiyle değiştirilebilir veya yönlendirilebilir. Retorik, propaganda, psikolojik savaş ve medya, algının yönlendirilmesi sürecinde kullanılan en etkili araçlardır.

1.3. Devletlerin Algısını Oluşturan İç Etmenler

1.3.1. Karar Vericilerin Kişilikleri, Eylemleri ve Algıları

Uluslararası İlişkilerde bireyler, şirketler ve hükümet dışı örgütler de artık birim olarak incelenmektedir. Özellikle karar verme mekanizmasında bireylerin rolü yadsınamayacak seviyede artmıştır. Onların gördüğü resim, bilişsel yapıları (cognitive structure), sosyokültürel geçmişleri, sosyal teorilere ve çoğulcu yaklaşımlara veriler sunmaktadır. Harold ve Sprout (1965) gibi isimler karar verme mekanizmasında bireylerin rolü ve etkisi üzerine çalışmışlardır. Psikolojik/zihinsel dinamikler üzerinden bireylerin davranışları ve devletlerin dış politikalarının etkileri üzerine çeşitli tezler öne sürmüşlerdir (Alden & Aran, 2017, s.7). Robert Jervis de bireysel

kararın rolünü araştırarak dış politika seçimi üzerinde nelerin etkili olduğunu analiz etmiştir.

Karar verme süreci bir puzzle gibi telakki edildiğinde; aktörler, onların eylemleri, karar verme süreçleri ve dış politika çıktıları, birer parça gibi değerlendirilecek ve bütünsel bir perspektif geliştirilecektir. Yani büyük resmin sadece bir parçası olan politik çıktıları odaklanmak ve liderlerin içsel sebepleri tahlil edilmeden yüzeysel bir analiz yapmak, derin bir tahlil geliştirilmesini engeller. Yüzeysel bir anlatının sebeplerinden biri de karar alma süreçlerinin tamamen rasyonelite tarafından belirlendiğini düşünen perspektiflerdir. Rasyonel seçim kuramı, Uluslararası İlişkilerin ve dış politikanın değerlendirilmesine ve oldukça komplike olan dış siyaset sürecinin anlamlandırılmasına rehberlik etmeyebilir (Walker, 2011). Bu bağlamda klasik akılcılıktan farklı olarak her olgunun kendi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen fenomenoloji, metodolojik olarak tercih edilen bir metottur. *Algının Fenomenolojisi* adlı çalışmada Merleau-Ponty, şeylerin asla onu algılayan herhangi birinden ayrı olamadığını ve fiili olarak kendinde var olamayacağını düşünür (2020, s.432). Kişilerin duyuları, öznellikleri ve bedenleri gelişen politik olayları belirlediği için oldukça kritik bir meseledir. Dış politikada da gelişen bu yaklaşımlarla çeşitli teorik ve kuramsal altyapı oluşturularak gelişen politik olaylar tartışılmıştır. Artık nesnel bilginin ve pozitivist metodolojilerin sorgulandığı ve eleştirildiği daha önceki başlıklarda derinlemesine tartışılmıştı. Bilim dünyasında postpozitivist yaklaşımların gelişmesiyle bireylerin öznelliği tartışılmaktadır. Fay’ın bu noktada çok önemli bir tespiti bulunmaktadır: “Her görme belli bir perspektiften görmedir” (Fay, 2017, s.1). Asıl mesele o perspektife sahip öznenin neden öyle bir bakış açısı geliştirdiği ve zihin dünyasının irdelenmesidir.

1970’lerden itibaren devlet altı/dışı aktörlerin dış politika analizinde nasıl değerlendirildiği ve dış politikada çoğulcu perspektiflerin katkıları analiz edilmiştir.¹¹ Bu bağlamda dış politikada çeşitli analiz düzeyleriyle devletlerin stratejileri, ilişkileri ve konjonktürel yapıları değerlendirilir. Analiz düzeylerinden biri birey seviyesinde yapılan analizlerdir (Winter, 2003, s.110). Liderlerin bireysel deneyimleri ve bilişsel süreçleri üzerinden dış politika analizi geliştiren teorisyenler, grupların karar alma

¹¹ Alden ve Aran’ın bireylerin dış politikadaki rolüne yönelik bakış açıları sonraki başlıkta detaylandırılacaktır.

mekanizması, bireylerin bilişsel mekanizması ve psikokültürel durumunu tahlil etmişlerdir. (Alden & Aran, 2017, s.24). Bireysel düzeyde yapılan analizler, karar verme mekanizmasında bulunan kişilerin dünyayı nasıl algıladıklarının deşifre edilmesinde oldukça kritik veriler sunmaktadır. Çünkü “Algılayan özne yargı veren, kestirim yapan ve sonuç çıkaran bir bilimci gibidir az çok” (Merleau-Ponty, 2005, s.25). Siyaset mekanizmasında karar verici öznelerin gördüğü resim fırsat ve tehditleri nasıl tanımladıkları ile ilgilidir.

Önyargı ve yanlış algılama üzerine ufuk açıcı çalışmalardan birini yapan Jervis (1976), karar vericilerin dünyayı genellikle doğru algılamadıklarını ve yanlış algılamanın sebeplerini ve kaynaklarını belirleyebileceğimizi söyler. Buna binaen liderlerin fırsat ve tehdit tanımlamalarının önyargı ve yanlış algılamalara takılması, ekonomik/siyasal ilişkilerin hangi seviyede gelişeceği ile doğrudan ilintilidir. Son tahlilde karar vericilerin gördüğü resim, fırsatları ve tehditleri nasıl tanımladıkları ile ilgilidir. Çünkü Lewis Richardson, silahlanma yarışını insanların durup düşünmeyi bıraktıklarında yaptıkları eylem olarak tarif eder. Liderlerin eylemleri büyük içgüdüsel süreçler ve geleneksel eğilimler tarafından belirlenir. Son zamanlarda teorisyenlerin bu irrasyonel açıklamaları askeri manevraları izah etmede kritik bir öneme sahiptir (Jervis, 2017). Shang Ha, *Personality Traits and Participants in Political Process* (2013) adlı çalışmasında karar vericilerin eylemleri ve davranışları üzerine çalışmış; beş önemli özellik (dışadönüklük, uyumluluk, vicdan, duygusal stabilite, farklı deneyimlere açıklık) üzerinden liderlerin kişiliklerini analiz etmiştir.

Merkeze salt devleti alan yaklaşımlardan farklı olarak liderlerin kişilikleri üzerine çalışılması kapsamında, liderler tarafından benzer olaylar karşısında neden farklı davranıldığını anlama üzerine çeşitli argümanlar önerilmiştir. Tartışma derinleştirilmeden önce kişilik kavramının izah edilmesi gerekir. Psikoloji biliminin belki de en temel kavramlardan biri olan kişiliğin, oldukça komplike bir fenomen olmasının nedeni çok farklı boyutlarda tanımlanmasıdır. Bireylerin kişiliklerinin sistematik izahı için benlik, zeka, ilgi ve değer olgularının teferruatlı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Kişiliği psikolojik bir yaklaşımla analiz etmek bu bölümün kapsamı dışında kalmaktadır. Daha ziyade liderlerin ve karar verici elitlerin kişiliklerinin sahip oldukları algıyı ve gördükleri resmi, dolayısıyla karar verme mekanizmasını nasıl etkilediği tartışılmalıdır. Bireysel karar verme süreci birçok

psikolojik unsura bağılı olarak gelişmektedir. Bunlar; karar vericinin kişiliği, öğrenme süreci, bilişsel/duyusal özellikleri ve algıları/yanlış algıları olmaktadır (Chasman, 1993). Liderlerin karar verme stratejileri ve taktiklerinin, içsel süreçler olmadan dışsal süreçler ile anlaşılması oldukça zordur (Derouen, 2010, s.97). İçsel düzeyden kasıt birey düzeyinde yapılan analizlerdir. Son zamanlarda özellikle bireylerin psikolojik, kültürel ve sosyolojik analizinin bu kadar önem kazanmasının nedeni, rasyonel seçim kuramı gibi bütün örneklemeleri aynı ölçütlerle ve birkaç değişkenle açıklamanın yetersiz olduğunun anlaşılmasıdır.

Tüm bu önermelere sahip yaklaşımlardan biri olan davranışsalcılık Uluslararası İlişkileri en temelde iki düzeye ayırır. Birincisi dış dünyada gelişen olayları güç ve aktörlerin davranışları üzerinden okumaya yönelik olan yaklaşımdır. İkincisi ise içsel süreçlere; liderlerin inanç, bilişsel, duygusal ve motivasyon süreçlerine odaklanan yaklaşımdır (Walker 2011, s.6). Her iki düzey de aktörlerin kişiliklerini ve eylemlerini anlama konusunda kritik veriler sunmaktadır. İlk düzeyde; içsel düşünceler önemli olmadığından değil liderlerin anlayış düzeylerinin ve düşüncelerinin, onların eylemlerine ve davranışlarına bakılarak anlaşılabilceği fikrinden göz ardı edilmektedir. “Erkeklerin zihinlerine”¹² odaklanan davranışsalci yaklaşım; dış politikada karar verme konusunu, rasyonel karar alma süreçlerinin aksine psikolojik dinamik ve bireysel olarak deneyimlerle açıklamayı daha doğru bulur (Alden & Aran, 2017, s.7).

Özellikle birey düzeyinde yapılan çalışmaların ve lider analizinin bu kadar önem kazanmasının nedenlerinden biri de Asya ve Ortadoğu’da “antidemokratik” olarak nitelenen hükümetlerin sahip oldukları güç ve bulundukları bölgede yarattıkları etkidir. Bu hükümetleri yöneten liderlerin kişilikleri, kültürel birikimleri ve dünyayı algılama şekilleri dolayısıyla diğer ülkeler ile olan ilişkileri doğrudan araştırma konusu olmaktadır. Örneğin Küba’nın Fidel Castro’su, Suriye’nin Hafez al-Assad’ı veya ÇHC’nin Mao Tse-Tung’u anlaşılmadan, yönettikleri devletlerin dış politika ilkeleri, hedefleri ve stratejilerinin anlaşılması zor olabilmektedir. Her bir devlet kendi bağlamı içerisinde farklı karakteristikler göstermekle birlikte aynı ülkede farklı liderler de ayırt edici özelliklerle yönetim ilkelerini belirlemektedir. Devrimci Mao ve reformist

¹² “Erkeklerin Zihinleri” ifadesinin özellikle belirtilmesinin nedeni davranışsalcılığın metodolojik anlamda pozitivist olması ve feminist yaklaşım tarafından eleştirilmesidir.

Deng'in benzer olaylar karşısında farklı politikalar izlemesinin nedenlerinden biri bu bağlamda okunabilir. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere realist teori veya rasyonalist bakış açıları savaş ve barış konusunda liderlerin niçin farklı eğilimlere ve algılara sahip olduğunu açıklayamamaktadır. Farklı tarihsel ve sosyal kontekstlerde liderler farklı tutumlar geliştirmektedir, dolayısıyla her lider bulunduğu ortam ve koşullarla analiz edilmeli ve içsel süreçler detaylı bir şekilde irdelenmelidir (Feng, 2007, s.2).

1.3.2. Siyasal Yapı ve İdeoloji

Birçok sanayi öncesi ülkede, alt-ulusal kimlikli bağlar (kabile veya klan) hâkimken sanayi devriminden sonra milliyetçilik gibi büyük kimlikler siyasal düzeni belirlemeye başlamıştır. Fakat zamanla milliyetçilik de *Hayali Topluluklar* olarak nitelenmiştir (Nye, 2004, s.86). Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere bazı post-endüstriyel ülkeler, *küresel vatandaş* veya *gezegenin koruyucusu* gibi kozmopolit kimlikler üreterek aslında ideolojik ve kimlikli farklılıkları aştığını iddia etmektedir.

Bütün organizmalar iç yaşam koşullarını ve kişiliklerini ayakta tutmak için çaba harcarlar. Biyolojide buna psikolojik denge (homöostase) denir (Popper, 2019, s.13). Bir organizma olan devletler için de aynı şey geçerlidir. Büyük güçlerin hegemonyasına, onların çeşitli araçlarla dayattıkları politik, toplumsal ve ekonomik sistem ve modellerine karşın kendi özgüllükleri içerisinde değerlendirilmeyi isterler. Devletlerin özgüllüklerini yansıtan en önemli ölçütlerden biri de siyasal rejimlerdir. Wallerstein'a göre siyasal rejimler eş zamanlı olarak "hem bir toplumun yaşam formu, yaşam stili, hem devlet formu, hem yönetim formu, hem de yasaların ruhu anlamına gelir" (2018, s.76). Bu geniş tanımdan hareketle bir devletin siyasal rejiminin deşifre edilmesi devletlerin karakteristiğini anlamada ve dünyayı nasıl algıladıklarını çözümlemede kilit rol oynamaktadır.

Gücü askeri ve ekonomik kapasite üzerinden okumak yaygın olarak yapılmaktadır fakat gücün kullanımı ve tehdide dönüşmesinde devletlerin kimlikleri hayati bir rol oynamaktadır. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından uluslararası sistemin iki süper gücün ekseninde gelişmesi, sonrasında Fukuyama'nın tezinde¹³ de vurguladığı üzere artık *Tarihin Sonu*'nun ve kapitalizmin zaferinin ilân edilmesi,

¹³ Bkz. Fukuyama, 2006.

siyaset bilimi veya Uluslararası İlişkilerde süper güce alternatif olarak ideolojilerin ve kimliklerin kritik pozisyonlarını yitirecekleri yönünde ciddi argümanlar gelişmiştir.

Farklı güç odaklarının ortaya çıkması Amerikan hegemonik siyasal yapısını zorlayacak yeni güç odaklarının ve yeni kutupların ortaya çıktığını da işaret etmektedir. Küresel siyasetin belirleyici aktörlerinin çeşitlenmesi de dış politikada farklı algılama biçimlerini doğurmaktadır. Zizek'in de belirttiği gibi "Amerikan yüzyılı geride kaldı artık, küresel kapitalizmde birden çok merkezin olmasıyla temayüz eden bir döneme giriyoruz. ABD, Avrupa, Çin ve muhtemelen Güney Amerika. Bunların hepsi kapitalizme kendi rengini katıyor. Çin doğulu değerleri ve otoriter kapitalizmi, Latin Amerika ise popülist kapitalizmi temsil ediyor." (Zizek, 2010, s.218). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere devletlerin siyasal kimliği ve ideolojileri aslında önem kaybetmedi, aksine daha da canlandı. Bilhassa Amerikan hegemonyası sorgulanınca son zamanlarda Çin merkezli bir tarihe yönelimin olduğu görülmektedir (Perez-Garcia, 2021). Bu yönelimle birlikte alternatif toplum, ekonomi ve siyasal yönetim modelleri tartışılmaya başlanmıştır.

Bir devletin siyaset mekanizmasında yerel kurumlar politika süreci için çok önemlidir ve sadece çıkar gruplarının etkisine aracılık etmekle kalmaz, aynı zamanda kendi çıkarlarına ve dünyaya dair algıya da sahiptirler (Jervis, 2017). Yaygın görüşe göre bir siyaset mekanizmasında farklı düşünceler ve görüşlere müsait bir zemin varsa meseleler karşısında farklı algılama biçimleri oluşur. Bir devlet çoklu karakterle düşünme biçimine sahipse "Aynı problemi, amaç ve hedeflerin karşısında birçok algılamanın birçok yolun ve çözümün olduğuna" inanır. Böyle bir ortam tek tip, yekpare dünya görüşünün aksine çoklu karakterleri ve düşünceleri yansıtır (Mintz & Derouen, 2010, s.49). Bu alıntıdan hareketle denilebilir ki farklı görüşlere açık olan siyasal rejimler, problemlerini çözmek için farklı çözüm yollarının bulunması kapsamında daha uygun bir zemine sahiptir. Bu bağlamda Acemoğlu ve Robinson'un temel tezine göre problemlerin çözümü ve ekonomik ve siyasal yükselişin kalıcılığı için kapsayıcı kurumların olması gerekmektedir (2013). Bu teze göre kurumsal anlamda kapsayıcı siyaset mekanizmasına sahip olunmadan, ekonomik kalkınma da gerçekleşemez. Bu görüşün aksine Zhang Wei Wei ise Batı'nın sahip olduğu güçlü ve kapsayıcı kurumlara rağmen yapılan dört yıllık seçim periyotlarının ve hükümetlerin yapılan her faaliyet için hesap vermesinin, kalkınma hızlarını yavaşlattığını

savunmaktadır. Görüldüğü üzere bir devletin sahip olduğu siyasal rejim ve ideolojik yapı devletlerin karakteristiği ve bir devletin dünyayı nasıl algıladığı konusunda belirleyici olmaktadır.¹⁴

Kimlik ve ideoloji kavramlarının en çok vurgulandığı zeminlerden birini popülizm oluşturmaktadır. Chantal Mouffe popülistlerin egemen olduğu siyaseti tanımlarken şöyle bir ifade kullanır; popülistler her zaman onlara karşı biz yaratır ve kolektif kimlikler inşa etmenin farkındalığına sahipler (2018, s.83). Bu tanıma göre biz ve öteki algısının kolektif inşası popülist siyasetin en önemli hedefidir. Dolayısıyla bir ülkenin siyaset mekanizması analiz edilirken popülist liderler tarafından yönetiliyorsa, Mouffe'nin bu tespitleri dikkate alınmalıdır. Sadece popülist siyasetlerde değil; demokrasilerde de batılı demokrasileri benimseyen devletler demokrasiye karşı antidemokratik yönetimleri sıklıkla vurgular. Yani demokratik rejimlerde de kendilik ve ötekilik algısı oldukça güçlü bir söylemdir. Kendilik ve ötekilik konusu pozitivizm başlığında teferruatlı bir şekilde tartışıldığı için çok detaya inilmeyecektir. Sadece hükümetlerde siyasal aidiyet ve ideoloji konusunda oldukça güçlü bir işleve sahip olduğu vurgulanmalıdır.

1.3.3. Toplumsal ve Kültürel Yapı

1990'lardan bu yana kültür, Uluslararası İlişkiler disiplinde bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Politik kararktere atıfta bulunan politik kültür, belirli bir insan grubunun politik tutumları, değerleri, duyguları ve sosyo-psikolojik yönelimlerini kapsar. Siyasal kültür veya daha geniş tanımıyla kültür, poltik eylemlerin gelişiminde bir zemin hazırlar (Lapid & Kratochwil, 1996). Devletlerin kültürel ve kimliksel karakterlerinin deşifre edilmesi, hangi ölçütler ve sabitelerle politik çıktılar ürettiklerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Algı konusunun kültürel kodlara temas ettiğini dolayısıyla toplulukların karar verme şekillerinin özgün karakteristiklerine göre şekillendiğini söyleyen Maris Martinsons'a göre, toplulukların kendi kültürel yapılarına göre karar verme mekanizmaları farklı işler. Amerikalı, Çinli veya Türk liderlerin her birinin farklı bir ulusal karar verme tarzına sahip olmaları bu argümanı desteklemektedir (2001).

¹⁴ Bkz: Is China an alternative to Western democracy?, t.y.

Dünyadaki ulusların politik davranışı ile, zihin haritaları ile kollektif hafızalarını oluşturan uluslar kimlikleri içerisindeki sosyal yapı ve kültürel karakterleri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle bir devletin sosyolojisi veya dinsel özellikleri politik algılayışından ve siyasal eylemlerinden bağımsız gelişemez. Tam da bu noktada Uluslararası İlişkilerde sosyal teorilerin bilhassa sosyal inşacılığın ne kadar kritik olduğu hatırlanmalıdır. Kültür ve kimliğin uluslararası sistemi değiştirici ve dönüştürücü etkisini savunan İnşacı teorisyenler bireylerin ve ürettikleri politik çıktıların bu öğelere bağlı olarak sürekli inşa halinde olduğunu savunmaktadır. Yapılandırmacılık yaklaşımından hareketle Nicholas Onuf insanların toplumu, toplumun da insanı yarattığını savunur. Bu süreç sonsuza dek iki yönlü bir şekilde işler (Onuf, 2013, s.4).

Toplum ve kültürün değiştirici ve dönüştürücü etkisine binaen vurgulanması gereken ikinci mevzu da farklı toplum ve kültür türlerinin dış politikada ve yerelde farklı çıktılar üretmesidir. Bu temellendirme ile söylenebilir ki her ulus sahip olduğu kültürel ve sosyolojik özelliklerden dolayı, farklı bir şekilde akleder ve dünyayı yorumlar. Farklı bir perspektife ve algıya sahiptirler; yani toplumların kendi mefhumları içerisinde anlaşılması oldukça elzemdir (Merleau-Ponty, 2020, s.26). Bu bağlamda kültür ve kimlik temelinde yapılan okuma biçimlerinde her türlü dikotominin aşılması gerekmektedir. Zira her ulus sahip olduğu kültürde ve kimlikte ötekilerden daha güçlü ve zayıf yönleri sahiptir. Alışık olduğumuz yaklaşımlarda Doğu/Batı, demokrasi/otokrasi gibi karşıt kavramlar sıklıkla vurgulanır. Bu okuma biçimlerine göre “en ideal yönetim biçimi olarak demokrasi” toplulukları daha ileri taşıırken, geriye kalan tüm seçim sistemleri despotizm üretmektedir. Liberal değerler hakları özgürleştirirken geriye kalan değerler halkları tutsak haline getirmektedir. Kapitalist ekonomik sistem şahsi teşebbüslerin önünü açıp ulusları zenginleştirip, daha müreffeh bir dünya vadederken; sosyalist veya devletçi ekonomik sistemler devletleri zenginleştirip bireyleri yoksullaştırmaktadır. Özellikle SSCB’nin çöküşünden sonra bu okuma biçimi daha da güçlenerek “tarihin sonu”nu getirmiş ve dünyanın Süpergücü ABD, bu dikotomiye periferide kalan bütün devletlere dayatmıştır. Fakat 2008 Finansal Krizinden sonra bu dikotomi sorgulanmış ve batı dışı dünya yeniden önem kazanmıştır. Kanunların gücü, liberal değerler, sivil toplum gibi Batı Avrupa’nın tecrübesinden ortaya çıkan kavramlarla, doğu toplumları/devletleri ve onların dünyayı

algılayış biçimlerinin izah edilemeyeceği anlaşıldı. Artık bu olgulardan ziyade; liderlerin yönetimi, otoriteye saygı, kolektivizm, kazanımların yerine uzun süreçte devletlerin sahip olacağı avantajlar, geçmişe yönelim ve devletlerin tarihsel süreklilikleri içerisinde değerlendirilmeleri gibi hususlar tartışılmaktadır.

Devletler bölgesel veya süper güç olmaya namzet olduklarında kendi kültür ve değerlerini hegemonyaları altındaki devletlere yaymak durumundadır; çünkü yumuşak güç araçları olmaksızın sadece sert güç araçlarıyla bir devletin gücünü koruması/artırması yeni dünya düzeninde pek de mümkün görünmemektedir. Böyle bir teşebbüs için Ponty'nin de vurguladığı üzere devletler, önce kendi kültürel dünyalarının ve kendi uygarlığının deneyimine nasıl sahip olduğunu bilmelidir (Merleou-Ponty, 2020, s.469). Bu konuda özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkeler dış politikada kendi karakteristiklerini, inançlarını ve değerlerini yaymak istemektedir (Mintz & Derouen, 2010, s.20). ABD için yumuşak gücünü artırdığı ve hegemon güç olmak istediği Türkiye gibi ülkelerde Çin'in yükselişi sadece jeopolitik değil değerlerin yükselişi anlamında da bir zorluktur (Zhang, 2012, s.38). Çin Halk Cumhuriyeti'nin ticaret vasıtasıyla ötekiyle temas etmesi ve politika yapıcıların algılarını değiştirmesi, yeni fikirlerin ülkeye gelmesiyle kabul edilmiş değerlerin ve inançların toplum tarafından sorgulanması "riskini" beraberinde getirebilir.

Türk ve Çin toplumlarının siyasal kültürünün şekillendiği toplumsal yapıyı ve sınıfları bilmek de elzemdir; çünkü karar alıcılar bu yapıda şekillenerek sahada görev alır. Bu konuda Shih (1990), Konfüçyüsçü bakış açısından hareketle Çin toplumunun yapısını şu şekilde anlatmıştır: Tepe noktada cennet, cennetin altında Çin bulunur. Çin'i cennetin oğlu yönetir ve halk kitleleri O'nun oğullarıdır. Cennet, yeryüzü, İmparator, ebeveynler ve öğretmenler beş Üstün kategoridir. Osmanlı Devleti'nde de benzer bir hiyerarşi mevcuttu. Tepe noktada bulunan Padişah Zıllullahi Fi'lard (tanrının yeryüzündeki gölgesi), halk kitleleri ise reaya olarak tanımlanmıştır. Kalemîye, seyfiye ve ilmiye en önemli üç sınıftı. Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle bir asimetrik yapı olmasa da hiyerarşinin hâlâ oldukça önemli olması, hatta devlet kurumunun kutsal olarak kabul edilmesi ve toplum tarafından askeri ve politik kurumlara geleneksel saygının sürdürülmesi, bu kültürü yansıtmaktadır.

BÖLÜM II: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMASI VE ALGIYI OLUŞTURAN ETMENLER

21. yy'da dış politika analizleri farklı yöntemlerle ve yeni aktörlerle multidisipliner bir görünüm kazanmıştır. Dış politika analizinde siyaset bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin yanı sıra kültür, coğrafya, tarih, ekonomi ve psikoloji gibi pek çok disiplinden alınan kavram ve kuramlarla çalışmalar yürütülmektedir.

Tezin teorik bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilirken en temel argüman şu şekilde formüle edilmişti; karar verici elitlerin algıları, devletlerin iç politikası ve siyasal kültür gibi meseleler dış politika yapım sürecini ve bu süreçte oluşan algıyı belirlemektedir. Bu algı hangi devletin dost hangisinin düşman; hangi durumun tehdit, hangisinin fırsat olduğunu belirlemektedir. Kısacası devletlerin stratejileri, kimlikleri ve dünyaya bakış açıları sahip oldukları algıların ürünüdür. Bu tartışmalar özellikle davranışsalcılık ekolünde uzun bir süre tartışılmıştır. Davranışsalcılar, devletlerin karar alma yaklaşımlarında tekrarlanan dış politika uygulamalarına bakılarak genel sonuçlara varılabileceğini düşünürler (Sönmezoğlu & Bayır, 2014, s.15).

Tezin bu bölümünde, belirtilen kavramsal ve kuramsal çerçevede belirlenen temel kavramlar, problemler ve tartışmalar üzerinden Türkiye dış politikası analiz edilecektir. Öncelikli olarak Türkiye'nin uluslararası alandaki jeopolitik konumu tartışılacaktır. Çünkü devletler sahip oldukları konumdan hareketle bir mekân algısına sahip olurlar ve benlik algılarını bunun üzerine inşa ederler.

Türkiye dış politikasında karar verici elitler Türkiye'yi nasıl tanımlamaktadır ve Türkiye istisnai bir konuma sahip midir? Bu kritik sorular üzerinden Türkiye'nin kendilik tanımı ve yabancı devletlerin Türkiye Algısı, tehdit ve fırsat algısı analiz edilecektir. Sonrasında Türkiye'de algıyı oluşturan etmenler siyasa analizi, liderlik analizi, sosyo-kültürel, psiko-kültürel arka plan ve kamuoyu bağlamında detaylandırılacaktır.

2.1. Türkiye Dış Politikasında Karar Verme Süreci

Dış politika analizi; politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel dinamikler göz önünde bulundurularak, uluslararası konjonktür de dikkate alınarak yapılan çok yönlü tahlillerdir. Uluslararası alanda devletlerarası dengelerin ve uluslararası konjonktürün değişmesiyle birlikte dış politika analizi usul ve esasları da değişim göstermektedir. Örneğin Soğuk Savaş süresince dış politika kararları temelde iki hedefle açıklanabilirdi: alternatifler arasından amacın maksimum derecede karşılanması ve rasyonel olarak karar verilmesi. Bu süreçte askeri meseleler ve güvenlik gibi konuların yer aldığı birincil siyaset (*high politics*) devletlerin önceliği idi. Soğuk Savaş'ın bitiminde sonra bu öncelik değişerek ikincil siyaset (*low politics*) önem kazanmıştır (Sönmezoğlu & Bayır, 2014).

Dış politika analizinde karar verme süreci ise organize davranışları, insanın yeterliliği/yetkisi, iletişim ve enformasyon gibi kavramlarla açıklanabilir. Karar verme sürecinde anlamlı maddi şartların ve çıktıların olması için öncelikle düşüncelerin olması gerekir (Synder, 1954). Her topluğun karar verme sürecinde dünyayı algılayışı ve anlayışı öznel tecrübe olarak değerlendirilmelidir. Davutoğlu'nun da belirttiği gibi farklı toplumlar farklı stratejik bakış açılarına sahiptirler. Bu stratejik zihniyet ise; kendi coğrafi konumlarında mekân algılamalarını, tarihsel tecrübelerini merkezde tutan zaman algılamalarını, toplulukların yönelişlerini, zihniyet altyapısını ve dış politika yapımını etkilemektedir (2010, s.29).

Türkiye dış politikası analiz edildiğinde hangi düşüncelerin ve algıların etrafında şekillendiği çok kritik bir tartışmadır. Öncelikli olarak Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar farklı hükümetler, siyasal partiler/ideolojiler ve askeri rejimin sivil siyasete müdahalesi tecrübe edilse de, Türkiye'de değişmeyen bazı sabit ilkelerden bahsetmek mümkündür. Türkiye'nin bağımsız bir aktör olma söylemi Cumhuriyetten günümüze kadar bütün hükümetlerin öncelediği ilkelerden biri olmuştur.

Devletler nezdinde stabil bir algıdan bahsetmek çok zordur çünkü politika yapıcılar ve onların aksiyonları sürekli olarak değişmektedir (Jervis, 2017). Türkiye'de süreklilik örnekleri olan bazı ilkelerin yanı sıra, hükümetlerin ve konjonktürün değişimiyle birlikte dış politika anlayışı ve siyasi elitlerin dünya algısında değişim ve

dönüşüm yaşanmıştır. Dış politikada en radikal değişimler 1980'lerden sonra Özal hükümeti döneminde yaşanmıştır. Liberal ekonomik reformlarla Türkiye'nin uluslararası finansal markete açılması ve sivil yönetime geçişin ardından Avrupa Konseyi ile Ortaklık Anlaşması'nın yeniden başlatılması, yeni bir dış politika vizyonu ile hareket edildiğini göstermektedir. Ancak demokrasi ve insan hakları gibi bazı sorunlardan dolayı üyelik başvurusunun reddedilmesi üzerine Türkiye, o seçkin kulübün bir parçası olamayacağını anlamıştır.

Türkiye'nin geçmiş dış politika ilgisine bakıldığında daha çok kriz temelli olduğu görülmektedir. Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte bu algının değiştiğini söylemek mümkündür. 2004'te başlayan Kıbrıs Diplomasisi, AB müzakereleri, Rusya ile ilişkilerin derinleştirilmesi, Dışişleri bakanı Abdullah Gül'ün Çin'e gitmesi ve 2005'te Afrika açılımının ilân edilmesi, Türkiye'de karar vericilerin dış politika vizyonlarının değiştiğini göstermektedir.

2.1.1. Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu

Bir devletin dış politika yapım süreci ve ilkeleri, ürettiği çıktılar, dost-düşman tanımı, tehdit/fırsat algısı ve uluslararası alanda geliştirdiği reflekslerin analiz edilmesi için öncelikli olarak jeopolitik ve jeostratejik konumunun tanımlanması gerekmektedir. Jeopolitiğe yüklenen anlam ve önem hem üniversitelerde hem de Ahmet Davutoğlu gibi siyasi elitlerin kavramsallaştırmasında¹⁵ görülmektedir. Türkiye'de Avrasyacılar¹⁶, Orta Asya, Kafkaslar ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaktan yana uzun süre jeopolitiği kullanmıştır (Özdağ, 2001). Türkiye'nin AB'ye entegre olması gerektiğini savunan elitler de bu kavramı kullanmıştır (Bilgin & Bilgiç, 2014, s.180).

¹⁵ Davutoğlu'nun stratejik derinlik tezi Türkiye'nin jeopolitik ve jeostrejik konumunu anlama konusunda önem arz etmektedir. Bölgesel ve küresel olarak Türkiye'nin dış politika analizi karmaşık bir dizi dinamiklerle formüle edilmiştir. Böylece Türkiye'nin dış ilişkileri üç ayrı havza üzerinden formüle edilmiştir. Yakın deniz havzası: Karadeniz, Adyatik, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Körfez, Hazar Denizi. Yakın kıta havzası: Avrupa, Kusey Afrika, Güney, Orta ve Doğu Asya. Yakın kara havzası: Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar.

¹⁶ Avrasyacılık: Soğuk Savaş sonrası Rus ve Türk düşünce dünyasında tarih, jeopolitik, kültürel değerler ve politik olaylara karşı bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır. SSCB'nin dağılması ile Türki Cumhuriyetlerde doğan boşluğu doldurmak için Türkiye nezdinde bir strateji alternatifi olmuştur. Detaylı bilgi için bkz: Meşdi, 2011.

Türkiye'nin jeopolitik konumuna bakıldığında; boğazları kontrol etmesi, balkanlardan Ortadoğu'ya Kafkaslardan Körfeze uzanan geniş bir alanın kesişim noktasında bulunması ve batının hidrokarbon enerji kaynaklarına erişim hattında yer alması nedeniyle geniş bir etkinlik alanına sahip olduğu görülmektedir (Aydın, 1999, s.152-186). Bu etkinlik alanı aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin yükselen bir güç olarak, hem NATO ve AB ile hem de Çin ve Rusya gibi batı kanadından olmayan ülkelerle dengeli bir işbirliği yürütmesi meşakkatli gibi görünmektedir. Diğer bir zorluk da ahlaki/kimliksel dinamikler ve salt maddi dinamiklerle aynı anda hem doğu hem de batı kanadı ile ilişkilerin yürütülmesidir. Örneğin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılma isteğinde sürekli batıya dönük olarak okunan dış ilişkiler ilkesini sorgulamaktadır (Ha, 2011, s.7-8).

Doğu batı kavramları üzerinden Türkiye'nin uluslararası konumunun belirlenmesi, Türk siyasal tarihinde bazı dönemlerin bilinmesini zorunlu kılmaktadır. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlığını uluslararası alanda kabul ettirmiştir. 1931'de açıklanan temel ve değişmez ilkeler cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık olarak belirlenmiştir. Yeni rejimin kabul ettiği bu ilkelerle birlikte, Kurtuluş Savaşı'nda emperyal batılı devletlere karşı verilen mücadeleden sonra batılı değerlerin kabul edilmesi çelişki gibi görülmüştür. Ahmad bu sorunsalı şu şekilde açıklamıştır: "Atatürk Batının siyasal, hukuki sistemine değil emperyalist politikalarına ve faşist diktatörlerin saldırgan politikalarına karşı çıkıyordu. Böylelikle imparatorluk tecrübesinden sonra kurulan Türkiye bir cumhuriyet kimliği de edinmiş, batılı modern değerler üzerinden bir temel atılmıştır" (Ahmad, 2006). 1923-1945 döneminin dış politikasının en temel özelliği ihtiyatlı, gerçekçi ve genel anlamda statükonun korunması olarak özetlenebilir (Zürcher, 2015).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Müttefikler faşizm karşısında bir zafer kazanmış ve uluslararası sistemde SSCB ve ABD'nin önderliğinde iki kutuplu sistem başlamıştır (Ahmad, 2006). Bu süreçte Türkiye jeopolitik anlamda oldukça kritik bir yerde dursa da tarafsızlık politikası izlemiştir. 1945-1960 yıllarında Sovyet Rusya tehdidine karşı güvenliğin korunması amacıyla 30 Haziran 1950'de alınan karar çerçevesinde Kore'ye asker gönderdikten sonra, NATO'ya üye olmuştur (Palabıyık, 2014). 1970'lere gelindiğinde Türkiye'nin politika yapıcıları da politik görüş ayrılıklarına rağmen

jeopolitik konumu dikkate alarak dış politika hedeflerini belirlemişlerdir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi (1991), Türkiye politika yapıcılarını için daha fazla manevra alanı sağlamıştır. Temel politika konularında merkez partiler arasında fikir birliği sağlanırken, en çok tartışılan konulardan biri Türkiye'nin Avrupa'ya doğru ilerlemesi ve entegrasyonu olmuştur. İslamcı muhafazakâr Refah Partisi ve İşçi Partisi açıkça Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine itiraz etmiştir. 2002 yılından sonra Ak Parti bir dizi hukuki, siyasal ve ekonomik reform uygulamaları ile siyaset sahnesine çıkmıştır. AB'ye katılım için Kopenhag Kriterlerini karşılamaya yönelik olarak, insan haklarının güçlenmesi, demokratik kurumların yeniden yapılandırılması ve neoliberal ekonomik model kapsamında 2001 ekonomik krizinden kaynaklı sorunların çözülmesi gibi birçok hedef belirlenmiştir (Bilgin & Bilgiç, 2014, s.175-177).

Türkiye Cumhuriyeti'nde dönüm noktaları olan bu tarihsel dönemleri kısaca izah ettikten sonra batının ne anlama geldiğini tanımlamak gerekirse; Batı terimi, Avrupa devletleri, ortak değerleri ve kurumları ifade eden Avrupa ve ABD'yi tanımlamak için kullanılır. Bu kapsamda geniş bir siyasi ekonomik ve kültürel bir bağlama karşılık gelmektedir (Ovalı & Özdikmenli, 2019, s.2).

Avrupalılaşmaya sıcak bakmayan İslamcı lider Erbakan Müslüman ülkelerle diyalogun geliştirilmesini hedeflemiş ve Endonezya, İran, Malezya, Libya gibi ülkelerle diplomatik ilişkileri ilerletmiştir (Taşpınar, 2011, s.1). 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ABD ve Avrupa'ya dönük yapılan politikalara alternatif olarak Avrasyacılık yükselişe geçmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da ve Asya'da gücünün artması ve pozisyonunun güçlenmesi ile birlikte Türkiye dış politikasında karar verici elitin algısının değiştiğinden bahsetmek mümkündür. Türkiye'nin bu bölgesel aktivizmi ve gücü istikrarlı bir şekilde devam ettirip ettiremeyeceği tartışması da gündemde kalmaya devam etmiştir. Waltz'un öne sürdüğü devletlerin kapasitelerine göre güçlerini tanımlama ve belirleme ilkesi ölçütünde; Türkiye'nin ekonomi, coğrafya, demografi, teknolojik kapasite ve jeopolitik avantajlarının toplamına bakıldığında istikrarlı bir şekilde küresel bir güç olduğu pek söylenemez. Bununla birlikte Arap Baharı sürecinde Ortadoğu'da yaşanan siyasal ve askeri gelişmelerde Türkiye, diğer büyük güçlerden bağımsız olarak dış politika stratejilerini belirlemeye başlamıştır.

Rusya, ABD, AB ve Çin, önemli çıkarları olan başlıca küresel aktörler olarak uluslararası alanda nüfuz sahibi olurken Türkiye, Azerbaycan ve İran, Avrasya'daki önemli bölgesel aktörlerdir. Hazar enerjisinin uluslararası pazarlardaki rolü hassas konuları daha da karmaşık hale getirmektedir. Enerji üreticileri, enerji geçiş ülkeleri ve enerji tüketicileri arasındaki dinamikler, “boru hattı politikasını” enerji güvenliğinin vazgeçilmez bir parçası haline getirmektedir. Bu meselede Türkiye bir enerji geçiş ülkesi olarak sürekli artan bir öneme sahiptir (Öniş & Yılmaz, 2009, s.10).

Dış politikadaki bu stratejik değişim örneklerinden hareketle uluslararası konjonktür, ulusal çıkar, güvenlik ve iç siyaset gibi birçok etkene göre Türkiye’nin pozisyonunun değiştiğini söylemek mümkündür. Türkiye’nin Batılı ülkeler, Ortadoğu ve Asya ile olan stratejik ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde yürümesi yapılacak ince hesaplara bağlıdır.

2.1.2. Türkiye Dış Politikasında Tehdit ve Fırsat Algısı

Çatışma ve savaş ihtimali devletlerde tehdit algısı oluştururken, işbirliği, ittifaklar ve diplomasi ise uluslararası meselelere dostça bakılmasına olanak sağlar. Bu nedenle hangi durumun tehdit, hangi durumun fırsat olarak tanımlandığı mevcut konjonktürde ve siyasa yapım sürecinde devletlerin nerde pozisyon aldığı, uluslararası siyaseti nasıl yorumladıkları ve algıladıkları ile ilişkilidir.

Dış politikada tehdit ve fırsat algısı sadece reel durumlar ve olaylarla ilgili değildir. Aynı zamanda tarihsel travmalar, bu travmalar sonucunda oluşan kolektif hafıza ve siyasal elitin önyargıları da önemli bir yere sahiptir. Jervis’e göre liderler dünyayı bilinçaltında bulunan önceki inançlar tarafından filtrelenen şekillerde görür ve deneyimler. Bu süreçte önyargılar genellikle yanlış algılamaya yol açar (1976). Mintz ve Derouen ise karar vericilerin genellikle dünyayı doğru algılamadığını ve bu yanlış algıların kaynağını araştırabileceğimizi düşünür (Mintz & Derouen, 2010, s.38).

Ötekinin bir dost, müttefik, ortak düşman, rakip yahut tehdit olarak algılanması felsefi, tarihi ve siyasi pek çok etkene bağlıdır (Kalın, 2016, s.16). Tarihte liderlerin bilinçaltında yatan inançların yanlış algılamalara ve bu yanlış algılamaların da düşman tanımını oluşturduğuna dair bir argüman önermek mümkündür. Örneğin Türkiye’nin resmi ideolojisi, aşırı gelişmiş tehdit algılaması ve kronik beka kaygısına

dayanmaktadır (Bora, 2017, s.33). Ortaylı'ya göre dünyanın her ülkesinde milliyetçiliğin, milli kimliğin ortaya çıkışı ve kabul edilişi kendine özgü şartlar ve gelişmelerle olur. Türklerin milli kimliği ise imparatorluğun parçalanması sırasındaki kan, barut, ateş, ter ve gözyaşı ile mümkün olabilmiştir. Yabancı düşmanlığı (xenophobia)¹⁷ böyle dramatik bir tarihin sonucudur (2020, s.28–29). Çünkü Kurtuluş Savaşı'nın en temel sloganı ve motivasyonu olan “gavura” karşı vatanı savunma saiki, devletin varlık mücadelesi için seçilmiş bir travmadır. Bu travmalar devletlerin dünyaya nereden bakacaklarını şekillendirmektedir (Koç, 2020, s.131). Kurtuluş Savaşı sürecinde *Misak-ı Milli*¹⁸, taviz verilmemesi gereken bir meseleydi. Türkiye'nin çevresinde ise Yunan, Arap, Rus ve Ermeni “tehlikesi” bulunmaktaydı. Tarihsel süreçte yaşanan bu kaygı Yeşiltaş'a göre jeopolitikanın, tehdit merkezli ve savunmacı bir kurguya sahip olmasına neden olmuştur. Bu durum ise anti-demokratik bir siyasal tahayyül ve ordu-merkezli güçlü bir devlet yapısı önermektedir (Yeşiltaş, 2014, s.351).

Tehdit ve düşman odaklı bu tahayyül yakın süreçte hâlâ devam etmektedir. 2010 yılında gerçekleştirilen ankette katılımcıların %23'ü hiçbir ülkenin Türkiye'ye dost olmadığını; %40'ı İsrail'in düşman olduğunu; %33'ü ABD'nin Türkiye'ye düşmanca davrandığını düşünmektedir (Sönmezoğlu, 2014). Sonuç olarak devletlerin dış politikasında dünyayı nasıl gördüklerini ve algılarının şekillenmesini sağlayan hususlardan biri de duygulardır. Çünkü duygular bireylere başka bir kişiye, devlete veya gruba ait olmak ve ona karşı dostluk ya da düşmanlık geliştirmek için zemin sağlar (Koç, 2020, s.101).

Devletler için tehdit durumu her zaman güvenliği öncelikli hale getirmektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktürün değişmesi güvenlik konseptini değiştirmiş ve bu da devletlerin tehdit, fırsat gibi konularda algılarını etkilemiştir. Güvenlik konusunun önemli teorisyenlerinden biri olan Buzan güvenliğin sadece askeri alanla sınırlı olmadığını aynı zamanda siyasetin, ekonominin, sosyolojinin ve ekolojinin meselesi olduğuna vurgu yapar. Askeri operasyonlar toplumların asırlarca

¹⁷ Xsenefobia (yabancı düşmanlığı); yabancı olanın tekinsiz sayılması, Osmanlıcada yabancılar için kullanılan ecnebi (garip tuhaf kişi) (Bora, 2017, s.28).

¹⁸ Misak-ı Milli: Milli Yemin, Ulusal Ant.

devam ettirdiği kültürel ve maddi sermayesini bir anda yok edebilir (Buzan 1991, s.117).

Devlet için tehdit durumu, güvenlik konusunda teyakkuzda olmayı da beraberinde getirmiştir. Böylece, ulusal ya da devlet güvenliği kavramı, artık sadece devletin kendisine odaklanmamakta, yalnızca askeri tehditlerden oluşmamaktadır. Tehdit kavramı; yoksulluk, etnik ve dinsel çatışmalar, ülkesel anlaşmazlıklar, artan milliyetçilik eğilimi, göç, nüfus artışı, organize suçlar, doğal kaynaklara eşit ulaşım ve paylaşım, çevre sorunları, salgın hastalıklar ve gelişmekte olan dünya ülkelerinin politik ve ekonomik istikrarsızlığı ya da zayıflığı gibi askeri olmayan konuları kapsamaktadır (Çavaş, 2008).

Türkiye’de güvenlik, geleneksel olarak “tehlikeden korunma veya tehlikeye maruz kalmama durumu” olarak tanımlanmış ve büyük ölçüde üç boyutlu bir görünüme sahip olan “öz koruma” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bu üç boyut resmi kaynaklarda “toplumun yaşamını devam ettirmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve ulusun temel kimliğinin muhafaza edilmesi” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁹

2.1.3. Model Tartışmaları Bağlamında Türkiye’nin Benlik Algısı

Topraklarının %97’si Asya’da olmasına rağmen karar verici elitler Türkiye’nin bir Avrupa ülkesi olduğunu düşünmektedir. Nüfusunun %70’i AB üyeliğini desteklemektedir. Nüfusun %98 i Müslüman olmasına rağmen Ortadoğu ülkelerinden farklı olarak laik olmayı seçmiş bir ülkedir (Aydın, 2004, s.5). Coğrafi ve siyasal olarak gelişen bu tanımlama aslında Türklerin tarihine ve kişiliğine işlemiş olan Müslüman-Osmanlı-Türk kimliklerinin altında yatan komplike psikolojik ve kültürel yapıyı da göstermektedir (Karpas, 2014, s.14). Huntington’un kullandığı *Turn Country*²⁰ ifadesine göre Türkiye olmak istediği batı medeniyeti tarafından kabul görmemekte aşmak istediği doğu medeniyetinden ise sıyrılamamaktadır (Hutnington, 1993).

Bu komplike yapı, Türkiye’nin iç ve dış politika tahlillerini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğa rağmen bazı parametrelerle Türkiye modelinin tanımlanması elzemdir. İlk

¹⁹Dışişleri Bakanlığı, 2001.

²⁰ “Turn Country”: Yırtık Ülke. Bkz: Huntington, 1993.

model tartışmaları 1990’larda, ikinci model tartışmaları ise 2001’den sonra gündeme gelmiştir. 1990’larda Demirel ve Çiller gibi siyasetçilerin kullandığı “Adriyatikten Çin’e Türk Dünyası” söylemi Başkan Bush tarafından Türkiye’nin bölgesel anlamda oldukça etkili bir aktör olduğunu vurgulamak için üretilmiştir (Dal & Erşen, 2014, s.266). AKP’nin 2002’de iktidara gelmesinden sonra yeni dış politika aktivizmi güçlü bir şekilde başlamış ve Avrupalılaşıma süreci Batılı siyasetçiler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bölgedeki konumunun dış politikada daha proaktif olması gerektiği söylemiyle birlikte, Türkiye’nin bölgesel rolü ile ilgili ticaret devleti (*trading state*), yumuşak güç ve bölgesel güç gibi bazı tanımlar gelişmiştir (Dal & Erşen, 2014, s.262). Ancak AKP’nin yirmi yıllık süreçte dış politika davranışı açısından değişimi devam etmektedir; dolayısıyla net bir model tanımı yapmak oldukça zordur.

Türkiye’nin Ortadoğu’da özellikle 2002-2012 yılları arasında makul bir model olması, sahip olduğu liberal ve çoğulcu demokrasi modeli kapsamında şeffaflık, hesap verilebilirlik, güçler ayrılığı ve anayasanın önemi gibi ilkelerle açıklanabilir. Bu süreçte ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Ha, 2011, s.10). Dolayısıyla bu bölgede bir “ağabey” görevi de üstlenen Türkiye’nin pozisyonu şu şekilde tanımlanabilir: Türkiye modeli; seküler Müslüman bir ülke, çok partili sistem ve serbest market ekonomisi (Dal & Erşen, 2014, s.258). Avrupalı entelektüeller, Batılı değerler üzerinden yükselen Türkiye’nin Ortadoğu’da artan yumuşak gücünden memnun kalmışlardır. Ak Parti dış politikasının oldukça aktif ve bağımsız oluşunu düşünmektedirler (Küçükcan ve Küçükkeleş, 2012, s.6).

2000’li yılların başlangıcı Türkiye’de yoğun bir diplomatik aktivizme işaret ederken; 2012 sonrası, eksen kayması ve *doğu yönelimli* bir dış politika olarak nitelenmektedir (Öniş, 2011). Türk liderlerin batı hegemonyasına karşı geliştirdikleri güçlü eleştiriler, Türkiye’nin Avrupa için nasıl bir ortak olacağı tartışmalarını da beraberinde getirmektedir (Küçükcan & Küçükkeleş, 2012, s.7). Türkiye’nin bu dönemden sonra bir model olarak sorgulanması, siyasi elitin batı hegemonyasına itirazlarından dolayı olmuştur. ÇHC dışarıda tutulduğunda hâlâ Atlantik/Avrupa eksenli bir güvenlik konseyi yapılanması bulunmaktadır. Türkiye’de karar vericiler bütün kültürlerin, bütün ekonomik havzaların ve bütün coğrafi havzaların BM’ye yansması gerektiğini düşünmektedir (Davutoğlu, 2010, s.114).

Türkiye'nin nasıl bir model olduğu tartışması ve dış politika algısının hangi saiklere göre açıklanacağı konusunda liderler, net tanımlamalar yapabilmektedir. Bu konuda Erdoğan, 2011 yılında 3. kez Türkiye Başbakanı olarak seçildiği zafer konuşmasında şunları söylemiştir: “Bugün, Türkiye'deki zaferimiz Beyrut'ta olduğu gibi Saraybosna'da da önemlidir. Şam'da olduğu kadar İzmir'de önemlidir. Türkiye’de olduğu kadar Batı Şeria’da ve Kudüs'te önemlidir.” Erdoğan’ın bu duygusal konuşmasından şunlar anlaşılmaktadır. Erdoğan kendini her şeyden önce bir Müslüman lider olarak, sonra da Türk bir lider olarak tanımlamaktadır. Bunun gibi net konuşmalar ve ifadeler Türkiye’nin Pan-İslamist bir yönelimde olduğu tartışmalarını gündeme getirmiştir (Lopez vd. 2018, s.15).

2.1.4. Dış Aktörlerin Türkiye Algısı

Devletlerin birbirleri hakkında geliştirdikleri algı, diplomatik ilişkilerini ve kurulacak siyasal veya ekonomik işbirliklerini doğrudan etkilemektedir. Türkiye’nin benlik tanımlaması, tarihsel kültürel ve politik olarak kendini nasıl tanımladığını ve nasıl bir pozisyonda konumlandığını formüle etmek için yetersiz kalabilir. Buna ilaveten uluslararası alanda nasıl algılandığı ve nerde konumlandığını analiz etmek de önemlidir. Bu bağlamda Kalın’ın şu tespiti dikkate alınmalıdır: “Türkiye’nin yurtdışındaki algısı bazen bizim yaptıklarımızdan ve kabullerimizden bağımsız olarak şekilleniyor. Mesela batıdaki Türk algısı yaklaşık beş altı yüzyıllık tarihimizin sonucu olarak ortaya çıkmıştır” (2011, s.164).

İç ve Orta Asya’dan Türk boyları olarak Anadolu’ya gelen ve 1071’de Asya’da kendilerine yer açan Türkler, Anadolu’da, Arabistan’da ve Avrupa’da topraklar ele geçirmiş ama oralarda bulunmaya hakkı olmayan fatihler olarak görülmüşlerdir (Ahmad, 2006). Osmanlı’nın yıkılma sürecinde “Avrupa’nın Hasta Adamı” tanımı bitmekte olan bir imparatorluğu tanımlarken, Soğuk Savaş sürecinde Türkiye’nin NATO’ya üye olması sebebiyle özellikle Amerika’nın güdümünde bir ülke imajı oluşmuştur. Fakat Türkiye, 2000’lerden sonra bağımsız olarak aktif politikalar yürüten bölgesel bir güç olarak tanımlanmıştır.

Sovyet tehdidine karşı bir güvence ve modernleşmenin sağlanması beklentisiyle Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesi ve 18 Şubat 1952’de NATO’ya girerek batılı uluslar tarafından kabul görülmesi, Türkiye hakkında olumlu bir imajın

geliştiğini göstermektedir. Buna rağmen 1969’a kadar ABD ile 56 ayrı anlaşmanın yapılmış olması diğer ülkeler nezdinde ABD’nin stratejik hedefleri için Türkiye’yi kullandığı şeklinde bir algının gelişmesine de neden olmuştur (Zürcher, 2015, s.342-394). Suriye ile yaşanan su sorunu, PKK’nın Suriye’de örgütlenmesi ve 1991’de Saddam’ın Kuveyt’i ilhak etmesi nedeniyle Türkiye’nin ABD’ye incirlik üssünü vermesi gibi kritik olaylarda Türkiye, Ortadoğu’da ABD yanlısı olarak bir imaj çizmiştir.

2002’den sonra Ak Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte liberal ekonomik modelin benimsenmesi ve demokratik yöntemlerle rejimin devam ettirilmesi, batılı devletler nezdinde olumlu karşılanmıştır. Bu olumlu algıyı zaman zaman batı medyası teşvik etmiştir. Örneğin 2011’de Erdoğan popülaritesinin zirvesindeyken “Türkiye’nin uluslararası itibarını büyük ölçüde artıran bir dünya lideri” olarak gösterilmiş ve Time Dergisi’ne kapak olmuştur (TRT Haber, 2011).

Davutoğlu’nun ritmik diplomasi olarak formüle ettiği yöntem kapsamında uluslararası kuruluşlarda daha aktif bir rol üstlenen Türkiye, Afrika Birliği’nde gözlemci statüsüne gelmiştir. ABD ile ilişkiler Mart 2001’e kadar kritik bir seyir izlemiştir. ABD (IMF ile birlikte) Türkiye’nin ekonomik kriz sonrası toparlanma sürecinde önemli bir rol oynamış aynı zamanda Türkiye’nin AB üyeliği yolunda önemli bir rol üstlenmiştir. Türk seçkinleri sınırlarına yakın bölgeleri tanımak ve uzak bölgeler hakkında farkındalık kazanmak için ekonomik anlamda toparlanmış, dünya ile daha fazla bağlantı kurmuştur. AB’ye üyelik hâla nihai hedef olsa da katılım konusunda artan bir şüphecilik bulunmaktadır.

Ak Parti hükümeti boyunca Türkiye, proaktif bir şekilde dış politika ilke ve eylemlerini belirlemek istemiştir. Dış politikada aktif bir rol için kritik bir yerde duran yumuşak güç enstrümanları geliştirdiği görülmektedir. Türkiye İslami ve Osmanlı kökleri aracılığıyla aktivizme yönelerek Yunus Emre Enstitüsü, TİKA gibi kurumlar sayesinde diğer devletlerin algılarını olumlu anlamda etkileyebilmiştir. Yumuşak gücün yanı sıra pragmatist adımlar da ekonomik kalkınmayı ve diğer ülkelerle işbirliği yapmayı kolaylaştırmaktadır (Öniş & Yılmaz, 2009, s.10).

2012’den sonra batı devletlerinin Türkiye ile ilgili geliştirdikleri algı da olumsuz bir seyrinde ilerlemiştir. Nitekim Türk dış politikasında 2010’ların ortalarından

itibaren yoğunlaşan Neo-Osmanlıcılık da sık sık eleştiri konusu olmuştur. Mart 2015 itibariyle Financial Times “Türkiye'nin bölgesel hırsları nedeniyle buharlaşabileceği”ni yazmıştır (Dombay, 2015). The Economist dergisi, 8 Haziran 2013 tarihli sayı kapağında Erdoğan'ı kılık değiştirmiş “Demokrat ya da sultan?” olarak on sekizinci yüzyıl Osmanlı padişahı olarak tasvir etmiştir (The Economist, 2013).

2015'ten sonra Türkiye ile ilgili yoğunlaşan bu olumsuz algılara rağmen Türkiye, bağımsız olarak proaktif bir dış politika söyleminden ve hedeflerinden vazgeçmemiş gibi görünmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren süregelen öz-çıkarcı bakış açısı Türkiye'yi, sınırların ötesine taşıyamamış, güvenlik odaklı dar bir çerçeveye hapsetmiştir. Sınırların ötesinde küresel bir vizyon için sorumluluklar ve risklerle birlikte Türkiye'nin, dış aktörlerin kendisi ile ilgili geliştirdiği olumsuz algılara rağmen “ahlaki-normatif” siyaset söylemi kapsamında güçlü durması gerekmektedir (Öniş & Yılmaz, 2009, s.12).

2.1.5. Türk İstisnacılığı

Toplumların istisnai konumu zamanla bir üstünlük algısı yaratır ve ötekine karşı geliştirilen algı bu istisnai konumdan hareketle belirlenir. İstisnacılık bir topluluğun benzersiz ve üstün olduğuna inandığı yönler olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle her ülke tarihsel, coğrafik ve jeopolitik özelliklerinden hareketle istisnai pozisyonunu vurgular.

Uzun ve seçkin bir geçmişin tam siciline sahip tüm ülkeler kendi tarihlerine hayran kalmışlardır (Hodder, 2000, s.164). Bu bağlamda ulusların kendilerini nasıl algıladığı (self-perception), bu algı üzerinden ilişkide bulundukları ülkeleri nasıl gördükleri oldukça önemli bir meseledir. 1990'lardan sonra Asya'da ekonomik ve siyasal anlamda bölgesel gücünü artıran Hindistan, Japonya ve Çin gibi devletlerin istisnai konumları ve karakteristikleri, Uluslararası İlişkilerde revaçta olan meseleler olmuştur. Örneğin Pearl Harbour saldırısından sonra Asya halklarında şöyle bir algı oluşmuştur: Dünyanın fatihleri olan beyaz adamlar artık yenilmez değillerdi. Bu süreçten sonra Ulusal özgürlük, ırksal adalet, basit intikamcılık tomurcuklanmıştır (Mishra, 2013, s.11). Benzer bir durum teknolojik ve ekonomik anlamda dünyanın potansiyel süper gücü olan Çin için de geçerlidir. Ulusların bu özgüveni dünyayı kendi

pencerelerinden okumaları ve algılamalarına neden olsa da Mishra'nın yorumuna göre Avrupa merkezilik kadar Asya merkezilik de sorunludur (Mishra, 2013,s.19).

Asya ve Avrupa arasında jeopolitik ve stratejik konumuna sıklıkla atf yapan Türkiye, istisnai pozisyonuna Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren vurgu yapmaktadır (Yanık, 2011). Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının son yüzyılından itibaren, Türk kimliğini şekillendirmek için Türkiye'de dış politika yapımı bilinçli bir çabaya dönüşmüştür. Cumhuriyetin kurucuları Batı odaklı bir dış politikanın önemli bir faktör olacağını düşünmüştür.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Milli karakter tahlilleri gözde uğraşlardan biri olmuştur. Batının oryantalist Türk imgesine karşın Türk tanımı; dinamik, pratik zekâlı, rasyonel, dünyevi, canlı ve neşeli olarak tasvir edilir (Bora, 2017, s.48). “Kâinatın hakiki mahiyetini teşkil eden külli irade ve faal enerjinin en yüksek tecellisi Türk milletinin şuurunda görülür ve Türk kendi ruhuyla bütün insaniyetin vicdanını yaratır” (Engin,1938, s.41 akt. Bora, 2017). Mahmut Esat Bozkurt ise Türkleri şu şekilde tanımlamıştır: “Her milletten üstün bir geçmişi olan Türk milleti fakir düşmüş fakat asil, görgülü, terbiyeli bir adamdır. Sonradan görmüş milyoner zenginler gibi gülünç olmaz, eski fakat tertemiz kıyafetini kendisine yakıştırmayı bilen görgülü bir soyludur” (Bozkurt, 1967, s.381 akt. Bora, 2017).

İlber Ortaylı Türkleri şu şekilde tanımlamıştır: “Türkler tarihi özellikleri olan, çok coğrafya değiştiren, aşağı yukarı bir ırkın tarihinde fazla bir süre sayılmayan 1200 yıl içinde bugünkü Çin'in iç sınırlarından Tuna boyuna kadar gezinen bir kavimdir.” (2020, 16). Tarihsel ve coğrafik unsurlardan hareketle yapılan Türklük tanımlarının yanı sıra psikolojik tanım Bora taraafından şu şekilde yapmaktadır: “Türk bir doğal element gibi tanımlanamaz. Kendini Türk olarak algılaması kurması ölçüsünde Türk olur.” (Bora, 2017, s.14).

Neoliberal dünya düzeninde batının önerdiği siyasal ve ekonomik sistem bütün dünyaya hegemonik araçlarla kabul ettirilmek istense de Etnosentrik²¹ medeniyetçilik refleksleri ile uluslar, dış politikada istisnai konumlarını ve sahip oldukları stratejik

²¹ Etnosentrizm (Etnik Merkezilik): Bir kişinin/topluluğun kendi kültürünün diğer kültürlerle göre üstünlüğüne ilişkin sahip oldukları düşünce. Bu durum hemen hemen bütün kültürlerde mevcuttur (Li, Hong, 1998).

önemi sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Türk istisnacılığı, Soğuk Savaş'tan sonraki süreçte doğu ve batı arasındaki köprü konumunu ve barış yapıcı (peacemaker) rolünü vurgulamaya başlamıştır. Türklerin diğer bir istisnacılığı da, Osmanlı geçmişine vurgu yapılarak çok dinli, çok kültürlü yapısından hareketle dünya siyasetinde istisnai bir yerde durduğu şeklinde tanımlanabilir (Yanık, 2011, s.80).

Taşpınar Türklerin istisnai konumlarını Gaulizm²² bağlamında değerlendirmektedir. Türk Gaulizmi öncelikle yükselen Türk benliği ile ilgilidir, batı karşısında Türklerin ihtişamına kavuşabilmesi için güven ve bağımsızlık ilkeleriyle hareket edilmesi gerektiğini önermektedir. Gaulist bir Türkiye uzun yıllardır takip ettiği AB'yle anlaşmazlıklar yaşamaktadır; bu nedenle AB üyelik sürecini hatta ABD ile kurulan askeri ittifakı bile sorgulayabilir. Hak edilen saygı uluslararası alanda alınamadığı için daha fazla kendi başına hareket edilmesi gerektiğini önerir (Taşpınar, 2011, s.3).

Türk istisnacılığı, dış politikada karar vericilerin davranışlarını, reflekslerini ve politik eylemlerini etkilemiştir. 1990'larda *Adriyatikten Çin Seddi'ne Türk Dünyası* sloganı pratize edilmekten uzak olsa bile o dönemde politika yapımcıların temel motivasyonu olmuştur. Benzer bir süreç Ak Parti hükümeti döneminde de yaşanmıştır.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi Türkiye dış politikasında istisnacılık meselesi genellikle jeopolitik ve jeostratejik konumdan hareketle tartışılmaktadır. Türkiye'nin batılı değerlerle siyasal ve ekonomik hayatına devam etmesi, Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmesi ve Türkiye'nin Avrupa ile bağıni vurgulayanlar da; Orta Asya, Kafkaslar ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaktan yana olan Avrasyacılar da uzun süre jeopolitik konuma atıf yapmışlardır ve Türkiye'nin bu istisnai konumundan hareketle argümanlarını ve gerekçelerini oluşturmuşlardır (Özdağ, 2001; Aras, 2009; Sözen, 2010).

²² Gaulizm ya da de Gaullecülük, Charles Gaulle'ün oluşturduğu bir siyasi doktrin olmasına karşın, General de Gaulle bu terimi reddetmiştir. II. Dünya Savaşı sürecinde Gaullist ya da de Gaullecü demek direnişçi ile eş anlamlyken, savaş sonrası daha siyasi bir akım haline gelmiştir.

2.2. Türkiye Dış Politikasında Algıyı Oluşturan Etmenler

Dış politika devletlerin resmi dış ilişkiler toplamı olarak tanımlanmaktadır (Hill, 2003, s.3). Devletlerin dış politikasında karar verme mekanizmasını ve sürecini etkileyen faktörlerden biri de algılardır. Türkiye örneklemini analiz edildiğinde dış politikasında hangi iç ve dış dinamikler bu algıyı etkilemektedir sorusundan hareketle dört temel başlık belirlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; Türk siyasal hayatında partiler ve ideolojilerin etkisi, karar verici elitlerin kişilikleri, eylemleri ve algıları, sosyolojik ve psikolojik faktörler ve kamuoyunun algısı. Bu başlıklar Türkiye'nin iç siyaseti ile ilişkilendirilse de 21 yy'da iç/dış politika ayrımının giderek kaybolduğunun kabulünden hareketle bu faktörlerin analiz edilmesi oldukça kritiktir.

2.2.1. Türkiye’de İç Siyasetin Dış Politika Algısına Etkisi

Siyasal partiler belli prensiplerle iç ve dış politika yapım usullerini ve eylemlerini belirler. Partilerin eylem planları, dünyayı ve uluslararası ortamı nasıl okudukları ve liberalizm, muhafazakârlık, milliyetçilik veya sosyalizm gibi ideolojilerden hangisini benimsedikleri ile ilişkilidir. Devletlerin kimlikleri de hükümetlerin, yönetici elitin, bürokrasinin söylem ve eylemleri tarafından şekillenir. Uluslararası İlişkilerde devletlerin kimlik meselesinin önemli olmasının nedeni devletlerin çıkar tanımlarının, tehdit algılarının ve tercihlerinin buna göre şekillenmesidir. Bu argümana göre Türkiye'nin farklı dönemlerde edindiği kimlikler, dış politika yapım şeklini ve dünyayı algılayış biçimini doğrudan etkilemektedir. Kemalist, Pantürkizm veya milliyetçi-muhafazakar kimlikler Türkiye'nin dış politika amaçlarının da çoğalmasına olanak sağlamaktadır (Uzer, 2011, s.6).

Wallerstein'a göre siyasal rejimler eş zamanlı olarak hem bir toplumun yaşam formu, yaşam stili hem devlet formu hem yönetim formu hem yasaların ruhu anlamına gelir (2018, s.76). Türkiye’de rejimin hangi ideoloji tarafından yönetildiğini formüle etmek önemlidir; çünkü iç siyaset dinamikleri dış politikayı da etkilemektedir. Uluslararası düzende Türkiye'nin üç farklı dış politika perspektifi bulunmaktadır: Yeni Osmanlılık, Kemalizm ve Türk Gaulizmi (Taşpınar, 2011, s.1). Kemalizm Türkiye’ye uluslararası arenada Arap ülkelerinden farklı bir kimlik vermiştir. Türkiye'nin Avrupa değerlerine uyumlanması Arap ülkelerine nazaran daha kolay

görülmektedir. Bu da stratejik olarak Ortadoğu’da, Türkiye ile ilgili görünen resmi değiştirmektedir (Chubin, 2001, s.5). Yeni Osmanlıcılık²³ Osmanlı coğrafyasında etno/dinsel bağların kullanılmasıyla Türkiye’nin etki alanının genişletilmesi ve bir bölgesel güç olmasını içermektedir. Kemalizm ise bu konuda daha temkinli olmayı önermektedir (Sönmezoğlu, 2012, s.346).

Türkiye’de siyasal paradigmalardan dış politikaya etkisi aslında Tanzimat sürecine kadar uzanır. Bu dönemde Osmanlı imparatorluğunu çöküşten kurtarmak için çeşitli düşünce akımları gelişmiştir. Bunları Ziya Gökalp *Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmak* şeklinde özetlemiştir.²⁴ 1923-1945 döneminde yeni kurulan cumhuriyet ve uluslaşma projesi devletin laik, milliyetçi ve ulusalcı bir çizgide olgunlaşması sağlanmıştır. 1945 sonrasında ilişkiler ekonomik ve güvenlik temelli Sovyetler ve komünizm karşıtlığı üzerinden kapitalist batı ile pragmatist bir seyrinde ilerlemiştir. 1950-1960 yılları arasında Türkiye’nin Batı ittifakıyla siyasi ve askeri açıdan bütünleşmesi ve ABD’ye artan bağımlılık, Menderes döneminin en belirgin özelliği olmuştur (Zürcher, 2015, s.18).

1980 darbesiyle birlikte sivil siyaset devre dışı kalmış, siyasetçiler ve geniş toplum kesimleri uzunca bir süre siyasal yaşamın belirleyici aktörleri olmaktan çıkmış ve kurulan askeri rejim, baskıcı politikalarını yeni oluşturduğu kurumlar vasıtasıyla bütün topluma dayatmaya başlamıştır. "Devletin bekası" ve "milli birlik ve beraberlik" söylemi her şeyin önüne geçmiş, siyasetin yanı sıra bilim, edebiyat ve sanat alanları da bu bağlamda sıkı bir baskı ve denetim altına alınmıştır. Atatürkçülük resmi ideoloji olarak dayatılmaya çalışılmış, sağ ve sol düşünce hareketleri ve entelektüel faaliyetler açık veya dolaylı olarak yasaklanmıştır. 1980’lerin ilk yarısı boyunca devam eden bu resmi ideoloji oluşturma çabalarına, söylemin doğası gereği bir taraftan laik-pozitivist (aydınlanmacı) diğer taraftan da muhafazakâr milliyetçi-maneviyatçı bir kesim damgasını vurmaya çalışmış, ilki “Atatürkçülük” ikincisi ise genel olarak “Türk-İslam Sentezi” şeklinde tezahür etmiştir. 1980lerin özellikle ilk yarısında yaşanan devlet

²³ Yeni Osmanlıcılık, Türkiye Dış Politikasında önemli bir strateji olarak literatürde yer edinmiştir. Taşpınar’ın bu sınıflandırmasından yararlanıldı fakat bu yaklaşım Türkiye’nin Osmanlı’nın egemen olmadığı Latin Amerika, Afrika ve Asya gibi bölgelerde de aktif politikalar üretmesini açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Yeni Osmanlıcılık düşüncesi ve bu düşüncenin ÇHC ile bağlantısı Tezin ileriki aşamalarında detaylandırılacaktır.

²⁴ Bkz. Gökalp, 1918.

baskısı ve bu bağlamda oluşturulmaya çalışılan devletçi-milliyetçi söylemin, Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü gibi vesilelerle Cumhuriyet dönemi tarihi üzerinde resmi tarih tezlerini yeniden şekillendirdiği görülmektedir (Davutoğlu, 2010, s.197).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye NATO eksenine dahil olmasına rağmen Kıbrıs konusunda ABD'den destek alamayınca Osmanlıya ve hatta Orta Asya Türk tarihine kadar uzanan tarih ve coğrafyayı millileştirmeye girişti. Okullarda okutulan tarih ve coğrafya kitaplarının ve derslerinin önüne “milli” sıfatı eklendi; içindeki gayri millî unsurlar ayıklandı ve Avrupa tarihiyle ilgili bölümlerin oranı düşürüldü (Özel, 2019, s.43-46). Sovyet “düşmanı” 1991’de ortadan kaybolduktan sonra batılı güvenlik ve güvenlik dışı kurumlar tarafından Türkiye’nin rolü ve kimliği daha fazla tartışılmaya başlandı (Müftüler 1998, s.243). 1990’lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde iç siyasette başarısız olan koalisyon hükümetleri, dış politikada da istikrarsızlığa neden olmuştur.

1980’lerden sonra Ortadoğu’daki Siyasal İslam Hareketi batı karşıtı söylemin ana temsilcisi oldu. Askeri yapıya ve sivil elite rağmen AKP’nin 2002’deki başarısı dikkat çekici bir zaferdi (Ovalı & Özdikmenli, 2019, s.3). 2001’de yaşanan ekonomik krizin iyi senaryosu Türkiye’nin ekonomide ve politikada yapacağı reformlarla AB değerlerine daha da yaklaşacak olmasıydı. Hükümet, dönemin aydınlarından ve liberallerinden belirgin bir destek alınca “Türk dış politikasının Avrupalılaşma” süreci başladı (Sönmezoglu, 2014, s.600). Duran’ın yorumuna göre Ak Parti ideolojik anlamda diğer bölgelerle ilişkileri de profesyonel bir şekilde yürütmüştür. Türkiye dış politikada AB ve ABD ile ilişkilerde batıcı, Ortadoğu ve balkanlarla Yeni Osmanlıcı, İslam dünyası ile geliştirilen ilişkilerde İslamcı, Orta Asya boyutuyla ise Türkçü bir imaj çizmiştir (Duran, 2011, s.44).

Ak Parti hükümetinin dış politikası iki farklı aktivizm boyutuyla gelişmiştir: Avrupalılaşmayı güçlü bir şekilde vurgulayan ilk dönem ve Avrasya/Doğuya dönük politikalar üreten ikinci dönem. Türkiye dış politikası, iç politik dinamiklere bağımlı olarak ilerlemekte hatta dış politika yolu, iç dinamikler tarafından belirlenmektedir. Ak Parti’nin ilk aktivizm süreci talihsiz ve zor bir sürece denk gelmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısıyla birlikte ulusal terörizm ve dini aşırılık, sivil toplum kuruluşlarından gelen

tehditlerin çoğalması ve küreselleşmenin yoğunlaşması birinci aktivizm dönemini sekteye uğratmıştır (Öniş & Yılmaz, 2009, s.7). İkinci aktivizm döneminde Türkiye dış politikasının temel ilklerinden biri olan milliyetçilik, Ak Parti'nin yeni resmi ideolojisi olmuştur (Saraçoğlu & Demirkol, 2015, s.302). Böylece Avrasya ve Ortadoğu gibi bölgelerle çok yönlü ve çok boyutlu ilişkiler yürütölmeye devam edilmektedir.

Sonuç olarak Ak Parti gibi kitlesel partiler konjonktürel olarak ilişkilerin çıkmaza girdiği bölgelere alternatif oluşturmak için ideolojilerini esnek olarak belirlemek zorundadır. İktidar olmanın zorluğu burada yatmaktadır; iktidarlar yeni bir kimlik kurar ve söylemler geliştirirler. Değerler ve sembollerle yeniden üretilirler. Kimliğin sürekli inşa edildiğini ve verili olmadığını savunan inşacıların argümanı da bunu desteklemektedir. Ak Parti'nin kuruluş aşamasında yaşanan İslami kimlik tartışmaları, sonrasında liberal muhafazakar parti tanımlanması ve son olarak da milliyetçilik²⁵ ideolojisi, dış politika karar ve eylemlerini doğrudan belirlemiştir.

2.2.2. Türkiye’de Karar Verici Elitlerin Kişilikleri, Eylemleri ve Algıları

Uluslararası İlişkiler 21. yy’da çok düzeyli ve çok aktörlü bir görünüm kazanmış, bireyler de tıpkı devletler gibi uluslararası sistemin belirleyicileri konumuna gelmişlerdir. Karar verme mekanizmasında bireylerin rolü ve etkisi üzerine Robert Jervis, Harold Sprout ve Margaret Sprout gibi isimler çalışmışlardır. Lider tipolojileri ve politika yapım tercihleri konusunda ise Stephen Walt, Richard Hermann gibi isimler akademik çalışmalar yürütmüşlerdir. Harold ve Sprout, dış politikayı psikoloji üzerinden okuyup karar verme mekanizmasında bireylerin rolü ve etkisi üzerinde çalışmışlardır. Psikolojik/zihinsel dinamikler üzerinden bireylerin davranışlarının devletlerin dış politikalarının etkisi üzerine çeşitli tezler öne sürmüşlerdir.

Dış politikada ise çoğulcu perspektiflerin temel argümanlarını irdeleyen Alden ve Aran, *Foreign Policy Analysis: New Approaches* adlı çalışmalarında 1970’lerden itibaren gelişen devlet altı/dışı aktörlerin dış politika analizinde nasıl değerlendirildiği konusunda bir dizi çalışma yapmıştır. Bu çalışmalardaki en temel argüman şu şekilde

²⁵ Kemalist milliyetçilik ve Ak Parti milliyetçiliği içerik olarak bazı farklı unsurlara sahip. Ak Parti milliyetçiliği Müslümanlık vurgusuna sahiptir. Söylemsel ve sembolik olarak ortak özellikleri olsa da bazı farklılıklar bulunmaktadır (Saraçoğlu & Demirkol, 2015, s.306).

özetlenebilir; karar verme sürecinde aktörlerin bilişsel psikolojileri ve algıları dış politika davranışlarını doğrudan etkilemektedir (2016, s.25).

Doğal türlerin aksine sosyal türlerin varlığı, aktörlerin sahip olduğu iç içe geçmiş inançlar, kuramlar ve teorilere dayanmaktadır. Karar alıcıların zihinleri, yetiştikleri psikolojik ortam, bu ortamda gelişen duyguları, algılayışları, kişilik özellikleri ve hatıraları dış politika analizinde önemlidir; çünkü devletlerin kuracağı bölgesel ve küresel ilişkiler bir dizi komplike süreç ve faktörden oluşur (Sönmezoğlu & Bayır, 2014, s.16). Kısacası siyaset yapıcılar gördükleri resme göre dış politikada hedeflerini hesaplar ve kararlar verirler (Kalın, 2016, s.13). Bu bağlamda bürokratik siyaset modeli, bireylerin dış politikayı nasıl yorumladıklarını ve bireylerin konumunu anlamada önemli bir yere sahiptir (Levy, 2013). Bu modelin önemli olmasının temel nedeni bir devletin içyapısının liderlerin gücünü ve güç kullanımını sınırlayabilmesi veya engelleyebilmesidir (Ovalı & Özdikmenli, 2019, s.5).

Liderler bilinçaltılarındaki inançlar tarafından filtrelenen şekillerde dünyayı görür ve deneyimler. Filtre genellikle yanlış algılamaya neden olan önyargıları ortaya çıkarır. Mintz'in tespit ettiği bazı önyargılar şunlardır: rakibin gücünü olduğundan fazla veya az tahmin etmek, kritik bilgileri görmezden gelmek, önceki kararların ve planların denetlenmemesi ve izlenmemesi, bir alternatife kilitlenme, çok çeşitli seçenekler yerine dar çeşitli seçeneklere odaklanma. Karar vericilerin gördüğü resim fırsatları ve tehditleri nasıl tanımladıkları ile ilgilidir. Liderler sıklıkla kendi kapasitelerini üstün görürken rakiplerinin kapasitelerini zayıf gösterirler (Mintz & Derouen, 2010, s.38-42).

Liderlerin benzer olaylar karşısında neden farklı davrandıklarını anlama konusunda liderlerin nasıl bir süreci yönettikleri, hangi kritik durumlarla karşı karşıya kaldıkları, nasıl bir siyasal ortamda yaşadıkları çok iyi analiz edilmelidir (Winter 2003, s.110). Bu bağlamda Türkiye dış politikasına yön veren bazı önemli isimlerden hareketle birkaç ismin tartışılması gerekmektedir. Örneğin ülkeyi batılı tehditlere karşı güçlendirmeye çalışan Mustafa Kemal, Japonya'yı model almıştı (Mishra, 2013, s.10).

İki vizyoner politikacı olan Başbakan (1983–1989) ve Cumhurbaşkanı (1989–1993) Turgut Özal ve Dışişleri Bakanı (1997–2002) İsmail Cem; 1983'ten itibaren Ortadoğu'yu bir “fırsat alanı” olarak görerek 1991'den sonra Orta Asya ve Kafkasya'da

bir alan yaratmışlardır (Bilgin & Bilgiç, 2014, s.184). Özal’ın o dönemdeki Ortadoğu yaklaşımı “Neo-Osmanlılık” olarak formüle edilebilir. Cem ise Türkiye’nin konumunu medeniyetler arasında bir köprü olarak tasvir etmiş ve Neo-Osmanlılık ideolojisinin “tarih ve hafıza” unsurlarıyla olgunlaşması gerektiğini savunmuştur (Cem, 2000). Cem’in görev süresi boyunca Türkiye’den birçok ülkeye büyükelçi atanması (1998), Katar ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Umman meselesi, bölgesel güvenlik artırıcı önlemler, İsrail ile Filistinliler arasında arabuluculuğun yapılması gibi konularda Türkiye’nin aktif bir rol aldığı görülmektedir (Bilgin & Bilgiç, 2014, s.191). Özetle Davutoğlu’ndan önce Cem Türkiye’yi “medeniyetler coğrafyasının merkezi”nde görerek bu gücün değerlendirilmesi konusunda büyük girişimlerde bulunmuştur.

2002’den beri Erdoğan başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı süresince Türkiye dış politikasında en önemli role sahiptir. Önceki başlıklarda da anlaşılaçağı üzere 2012 öncesi Batı ülkeleri nezdinde, sonraki dönemlerde Arap ülkeleri nezdinde güçlü bir lider olarak görülmüştür. Özellikle de Davutoğlu’nun dış işleri başkanlığı sürecinde (2009-2014) Ortadoğu ve Orta Avrasya ile bir kaos coğrafyasından yeni bir komşuluk anlayışına geçilerek “komşularla sıfır sorun” politikası en çok tartışılan meselelerden biri olmuştur.

2.2.3. Sosyokültürel Ortam ve Psikolojik Etkenler

Kroeber ve Kluckhon’a göre yüz altmışın üzerinde farklı kültür tanımı bulunmaktadır. Yapılan en eski tanımlardan biri şu şekildedir: “Bir toplumun üyesi olan insanın edindiğı bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve görenekleri içeren yetenekler ve alışkanlıkların bütünü” (Tylor, 1987). Diğer bir tanım da şu şekildedir; “İnsanların yaşamak için edindiğı açık, örtük; rasyonel, irrasyonel kılavuzlar” (Kluckhohn & Kelly, 1945).

Kültürün bu tanımlarından hareketle insanlar içinde bulunduğu habitus tarafından bilişsel, sosyolojik davranış kalıpları ve değerler edinir. Değerler belirli davranış biçimlerinin kalıcı olduğuna dair inançlar olarak tanımlanabilir. Her topluluğa ait değerler bireyin algısal çerçevesini belirler. Çünkü Noe’nin belirttiğı gibi insanların ne olduğu nasıl algıladıklarını belirler (Noe, 2004, s.1). Bu argümana göre farklı toplum türleri sahip olduğu değerler ve kimliksel farklılıktan dolayı farklı

çıktılar üretmektedir. Mahbubi'nin temel varsayımına göre matematiksel gerçeklikler değişmez fakat ahlaki tutumlar ve değerler toplumdan topluma değişebilir. Bu varsayımına göre devletlerin sahip oldukları kimlikler, değerler ve ahlaki tutumlar; politik tutumlarını, dış politika kararlarını ve algılarını etkilemektedir (2010). Algi konusunun kültürel kodlara temas ettiğini, dolayısıyla toplulukların karar verme şekillerinin özgün karakteristiklerine göre şekillendiğini söyleyen Maris Martinsons'a göre karar verme mekanizmaları, toplulukların kendi kültürel yapılarına göre farklı işler. Amerikalı, Çinli ve Japon liderlerinin her birinin farklı bir ulusal karar verme tarzına sahip olmaları bu argümanı desteklemektedir (2001).

Devletlerin jeopolitik konumları, sosyolojik ve kültürel olarak nasıl bir kimlik edineceğini belirlemektedir. Toplumsal kimlikler hatıralar, simgeler, sanatsal ve kültürel taşıyıcılar, değer ve alışkanlıklar yoluyla geleneklerden, geçmişin mirasından ve tarihten yani kısaca bellek üzerinden hareketle inşa edilirler (Bilgin, 2014, s.14). Türkiye'nin Avrupa, Avrasya ve Ortadoğu arasındaki pozisyonu toplumsal ve siyasal anlamda nasıl bir kimlik edineceği konusunda birtakım zorluklara neden olmuştur. Bazı dönemlerde bu coğrafik zorluğu aşmaya çalışmıştır.

Türkiye toplumunun coğrafi konumundan dolayı edindiği kimliklere rağmen aşırı güçlü liderler ve ideolojiler Türk toplumuna özel kimlikler/roller vermiştir. Örneğin Kemalizm Türkiye ile ilgili uluslararası arenada Arap ülkelerinden farklı bir kimlik vermiştir. Kemalistler toptan bir toplumsal ekonomik ve siyasi dönüşüm yaratmak istemişlerdir. Devleti artık geleneksel toplum kuralları ve sembolleriyle yönetmek istememiş, Türkiye'yi 20. yy'da hızla ilerletecek yeni laik bir ideoloji yaratmaya çalışmışlardır (Ahmad, 2006). Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren laik/seküler olan aynı zamanda Batı'nın siyasal ve ekonomik değerlerine uyumlanmak isteyen Türkiye'nin Avrupalılaşması Arap ülkelerine nazaran çok daha kolay görünmektedir. Bu durum Batı ülkeleri nezdinde Türkiye ile ilgili algıları ve Türkiye'nin dünya algısını etkilemektedir (Chubin, 2001, s.5). Türkiye dış politikasında Özal ile hız kazanan ve günümüze kadar süren AB'ye üye olma çabası bu bağlamda okunabilir.

Türk siyasal kültüründe devlet çok kutsal bir yere sahiptir. Bir örnek vermek gerekirse devlet teşkilatında hiyerarşideki saygınlık çok önemli bir bileşendir.

Toplumsal en alt tabakasından başlayıp tüm politik ve askeri kurumları kapsayan bu saygınlık durumu herkes tarafından kabul edilmiş bir değerdir. Bu durumun hükümetler için iyi yanı en zor zamanlarda bile halkın protesto yapma ihtimalinin düşük olmasıdır (Chubin, 2001, s.1). Türk toplumunun sahip olduğu değerler ve ilkeler, liderler tarafından çok iyi çözümlenerek iç/dış politika algısını şekillendirmiştir. Özellikle de Ak Parti ve Erdoğan dünyayı daha iyi tanımak için toplumun geleneksel kökleri ve aidiyetlerinin farkında olunması gerektiğini düşünür. (Lopez vd. 2018, s.7-12).

Devletlerin karar alma sürecinde sosyo-kültürel etkenlerin yanı sıra psikolojik faktörler de etkili olmaktadır. Arıboğan'a göre ulusal mitler geçmişten aktarılan travmalar hikayeler semboller ve nihayetinde büyük grup kimliklerinin çatısını oluşturan toplumsal psikolojiler, ulusal çıkarlardan çok daha öncelikli bir role sahiptir. Siyasal tutum ve davranışların kökleri çok derinlerde bir yerlerde ve üstelik her zaman rasyonel sonuçlar üretmemektedir (Arıboğan, 2020).

Politika yapımında duyguların tamamen dışarıda kaldığı mutlak bir rasyonalist çerçeve yoktur; aksine psikolojik birikimlerimiz, travmalarımız, hislerimiz, belleğimiz bu çerçevenin oluşumunda çok büyük bir etkiye sahiptir (Arıboğan, 2020, s.9-10). Tüm bu psikolojik dinamikler, uluslararası arenada toplumsal kolektif bir hafıza ve politik davranış kalıpları oluşturur (Lopez vd. 2018, s.6). Türk siyasal tarihinde toplumun yaşadığı bazı travmalar bugünkü siyasal algıyı şekillendirmektedir. Türklerin benlik algısı başlığında da vurgulandığı üzere Türkiye'nin sahip olduğu dış tehdit ve yabancı düşmanlığı duygusu, sahip olduğu toprakların Balkan Savaşları (1912-13) ve sonrasında gelen bir dizi savaşla kaybedilmiş olmasından ve imparatorluktan bağımsızlaşan uluslar nedeniyle oluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda halifelik kurumu, sadece imparatorluğun sınırları içerisinde yaşayan Müslümanların değil aynı zamanda Çin'in kuzeybatısında ve orta Asya'da yaşayan Müslümanların da Ruhani ve hatta siyasal temsilcisi olarak görülmekteydi. Osmanlı Devleti'ne ait topraklar kaybedilmiş ve halifelik kurumu kaldırılmış olmasına rağmen (1924) Türkiye'nin Neo-Osmanlı politikaları bu temel coğrafik algı tarafından şekillenmiştir.

2.3.Kamuoyunun Algısı

21. yy'dan sonra uluslararası siyaset ve dış politika analizleri aktör çeşitliliği dikkate alınarak yapılmaktadır. Tek başına bireyler ve bireylerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı örgütler politika yapım sürecini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla dış politika analizinde; liderlerin kişilik analizi, devletlerin iç siyasası, toplulukların siyasal kültürleri ve psikolojileri kadar topluluğun bir parçası olan bireylerin algıları da kilit bir yerde durmaktadır. Davutoğlu'nun da belirttiği gibi bir toplumun stratejik zihniyeti, içinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değerler dünyasını da barındıran bir bütündür. Dolayısıyla bu bütünün her bir parçası irdelenmeden, karar verme ve siyasa yapım süreci anlaşılamaz (2010, s.29).

Son dönemde Uluslararası İlişkiler disiplinde oldukça ilgi gören çoğulcu yaklaşım devlet altı aktörlerin de dış politikada etkili olduğunu varsayar. Karar verme sürecinde iç arenada yerel halkın rolü, onların algıları ve politika yapımına olan etkileri tartışılmaktadır (Alden & Aran, 2017, s.71). Bu konuda özellikle Holsti ve Verba kamuoyunun dış politikada karar alma sürecini etkileyebileceğini savunmuşlardır (Hudson, 2005, s.22-23).

Algının nasıl yönlendirildiği meselesi de mutlaka detaylandırılmalıdır. Algının yönetimi, bireyler hakkında elde edilen anlamların, örgütsel süreçlerle yoğrulması ve algı unsurunun, örgütün ve bireyin amaçlarının gerçekleşmesine katkı sağlayacak şekilde kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Uğurlu, 2008, s.149). Algı yönetimi ile özellikle amaçlanan; geçerlilik kazanmak ve korumak için, kamuoyu desteği (yurtiçinde ya da yurtdışında) oluşturmak, bu desteği korumak ve belirlenen topluluğun davranış ve tutumlarını istenilen doğrultuda etkilemektir (Siegel, 2005, s.118).

Tarihsel süreçte hedef kitlenin algısının etkilenmesi ve yönlendirilmesi retorik, propaganda, psikolojik savaş ve kamu diplomasisi gibi araçlarla gelişmiştir. Algı yönetimi özellikle devletlerin politikalarını meşrulaştırmada önemli bir işleve sahiptir (Atılğan, 2018). Devletlerin siyasal mekanizmasında kullanılan ikna yöntemleri, kamuoyunu etkileyebilecek medya, karizmatik lider ve ideolojik propaganda gibi enstrümanlar irdelenmelidir. Kamuoyunu etkileyen ve toplumun algısını şekillendiren sivil toplum kuruluşları; eğitim kurumları, medya ve siyaset ile iç içe geçmiştir.

Böylece karşılıklı bir etki oluşturmaktadırlar. Örneğin I. Dünya Savaşı'nda önce 176 uluslararası sivil toplum kuruluşu varken 1970'lere gelindiğinde bu sayı neredeyse iki bine kadar yükselmiştir. 1990'lara gelindiğinde ise bu sayı 26000'lere ulaşmıştır (Nye, 2004).

Dış ilişkilerde ekonomik mulahazaların artması, yabancı ülkelerde Türk girişimci grupların ve yönetici elitlerin rolünü artırmıştır (Karaosmanoğlu, 2000, s.210). Türkiye'de bu elitlerin yükselmesi 1980'lerde ANAP, 2002'de ise Ak Parti ile mümkün olabilmektedir. Örneğin 1980'li yıllarda Anadolu Kaplanları İslami kimliğiyle yeni bir elit grubu yaratılmıştır. Bu grup İslam'ın eğitime, demokrasiye ve ahlaki ilkelerin sivil toplumu şekillendirmesine ve toleransa nasıl temas ettiği konularına odaklanmıştır (Fuller, 2004, s.53). Böylece Türkiye'nin dış siyaseti bürokrasinin ve askerlerin tekelinde olmamış, çeşitlenen elitler dış dünya ile kurdukları irtibat ile bu algının değişiminde rol oynamışlardır.

İktidar partileri bir kamuoyu oluşturabilmek için titizlikle kendi eğitim kurumları ve müfredatını oluştururlar. Bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin genel yönetim sistemine göre biçimlenir. Genel yönetim sisteminin çizdiği çerçeve içinde eğitim sisteminin felsefesi ortaya çıkar (Yılmaz, 2010). Türkiye'de bireylerin algılarının şekillenmesinde bazı kritik dönemlerde ciddi kurumsal değişimler yapılmıştır. Örneğin 1981'de Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) oluşturulmuş; Atatürk'ün bizzat kurduğu özerk Türk Dil ve Tarih Kurumları yeni ideoloji çerçevesinde 1983'de Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDTYK) adıyla resmi yapılanma içinde bir devlet dairesine dönüştürülmüştür. Bu yeni kurumların ilkiyle üniversiteler, bilimsel ve inzibati kontrol altına alınmaya; ikincisiyle de "Atatürk milliyetçiliği"ne vurgu yapan devletçi resmi ideolojiyi besleyecek önemli bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır (Özel, 2009).

Ülkeler adına karar alan devlet adamları; çeşitli faktörlerin etkisi altında kalarak aldıkları kararları kamuoyuna sunarken, bunları genelde kendi ülkelerinin iç gereklilikleri ile açıklama eğilimindedirler (Sönmezoğlu, 2014, s.590). Halkın ikna edilmesi ise çeşitli siyasal etki araçları ile mümkündür. Örneğin propaganda iletişim araçlarının da gelişmesiyle birlikte toplumların algısını şekillendirmede medya, algıyı etkileyen bir araç olarak devletler tarafından kullanılmıştır. Türkiye'de güçlü bir

kamuoyu yaratmak isteyen, bunun için de radyo/televizyon gibi araçları kullanan liderlerden örnek vermek gerekirse; “İcraatin İçinden” adlı programla TRT’de konuşan Özal’ın, “Ulusa Sesleniş” yapılan politikalara meşruiyet sağlayacak bir kamuoyu yaratmak istemesi öne çıkarılabilir.

BÖLÜM III: ÇİN DIŞ POLİTİKASI

Tezin birinci bölümünde algı kavramı davranışsalcılık kuramı üzerinden irdelenmişti. İkinci bölümde de Türkiye dış politika algısının nasıl şekillendiği çeşitli dönemlere ve parametrelere göre tartışılmıştı. 3. Bölümde ise Çin dış politikası psiko-kültürel ve siyasal bağlam üzerinden değerlendirilecektir.

Çin hakkında yapılan çalışmalarda metodolojiler, Çin politikası gibi değişkenlik göstermektedir. Dünyanın en uzun ve kesintisiz medeniyeti olan, bürokrasi ve devlet geleneği dört bin yıla dayanan, tarihsel süreçte oldukça kritik olaylara şahitlik eden ve 21. yy'da belki de en çok tartışılan ülke olan Çin'in, siyasal anlamda bütün parametreleriyle değerlendirilmesi çok yönlü bir analizi gerekli kılmaktadır. Kendine özgün rasyonellik ve kültürel yapısı içinde değerlendirilerek Çin karakteristiğinin ve algısının nasıl şekillendiği kapsamında dış politika analizi, *Çin Modeli*, *Çin Rüyası* ve *Çin yönetim anlayışı* üzerinden yapılacaktır.

Türkiye'de Çin algısı ölçülmeden önce Çin dış politikasına dair temel değişkenlerin, stratejilerin bilinmesi gerekmektedir. Söylem analizinde yapılan mülakatlar ve içerik analizi ile yapılan doküman incelemesinde; Çin dış politikasıyla ilgili Kuşak Yol Girişimi, karar alma mekanizmasının nasıl işlediği, uluslararası sisteme entegrasyonu tartışılacaktır.

3.1. Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikasına Panoramik Bir Bakış

Bipolar dünya düzeninde (20.yy'da) iki devletin birbirine karşı geliştirdiği algıyı okumak, çok aktörlü ve çok yönlü diplomasinin geliştiği 21. yy'a göre daha kolaydı. Örneğin ABD ve SSCB'nin rolleri ve davranışları güç, güvenlik gibi belirli parametreler üzerinden okunmaktaydı. Fakat bugünkü dünya düzeninde güç dengesi iki kutupla sınırlanmadığından ve farklı örgütlenmelerden dolayı uzun dönemli sistem analizi perspektifinden Çin'in dış politikasını okumak, bazı sıkıntılara neden olabilir (Pye, 1972, s.9). Şu konunun vurgulanması gerekir ki sadece ekonomik veya askeri hamleleri üzerinden Çin anlaşılamaz. Diğer bir tabirle Çin dış politikasının “ruhunu” anlamak gerekmektedir. Geçmişten günümüze uzun ve eşsiz bir medeniyet örneği olan Çin, 2,7 milyon metrekare alan üzerinde 1,4 milyon nüfusa sahip BM Güvenlik

Konseyi'nin daimi üyesi ve mevcut Uluslararası İlişkiler güç tanımlaması olarak dünyanın potansiyel süper gücü konumunda olan bir Doğu Asya²⁶ ülkesidir. Çin'in temel dış politika motivasyonlarını ve karşılaştığı zorlukları maddeler halinde incelemek gerekmektedir.

Öncelikli olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin en büyük motivasyonu ekonomik anlamda büyüklüğü ve önerdiği Çin Modeli'dir. Tahminlere göre 2050'de Çin, ABD Hindistan, Japonya ve AB, dünyanın ilk beş büyük gücü olacaktır. Serbest piyasanın 900 milyonluk bir orta sınıf yarattığı Çin, ABD'nin Washington Konsensüsü olarak adlandırdığı sisteme alternatif bir ekonomi modeli olarak "Pekin Konsensüsünü"nü önermektedir. Bu alternatif ekonomik model 2008'de küresel olarak yaşanan finansal krizde tartışılmıştır.

İkinci olarak motivasyon olabilecek husus, tarihsel birikimi ve siyasi tecrübesi ile Çin'e özgün kavramların ve tartışmaların dış politika literatürüne geçiyor olmasıdır. Böylelikle bu durum Çinli teorisyenler ve karar vericiler için bir alan yaratarak alternatif bir dünya görüşü ve algısını oluşturmaktadır. Örneğin 1949'da komünizm tecrübesi bile net bir şekilde Rus komünizminden ayrılmıştır. Stratejik anlamda da Wei Qi (stratik kuşatma oyunu) gibi oyunlar üzerinden batının siyaset stratejisi ile Çin siyaset stratejisinin farklı olduğunu vurgulamışlardır. Satrançta mutlak galibiyet hedeflenirken Wei Qi'de oyuncular rakibin gücünü aşama aşama azaltarak nisbi avantaj kazanmaya çalışırlar (Kissinger, 2015). Sosyal Uyum (Social Harmonious), Barışçıl Yükselme (Peaceful Rise-Development) gibi kavramlarla Çin'e özgün bir dış politika terminolojisinin oluştuğunu söylemek mümkündür.²⁷

Çin Hükümeti'nin maruz kaldığı en büyük zorluklardan birincisi yaşamın ve toplumun tüm yönlerini yeniden düzenlemeye çalışan bir rejimin varlığıdır. İç ve dış ilişkiler hala çok müdahaleci, otokrat ve bürokratik siyasi sistemle yapılmaktadır. Dış politikada alınan kararlar iç yönetim mekanizması ve siyasi kültürü tarafından etkilenmektedir. Örneğin Çin'in BM'nin operasyonlarına destek vermekte kararsız ve tutarsız oluşu kendi iç siyasetindeki insan hakları ve azınlık sorunları nedeniyle söylemleri ve eylemleri arasında bir çelişkiye neden olmaktadır (Ergenç, 2014, s.644).

²⁶ Uzak Doğu kavramı özellikle kullanılmayacaktır.

²⁷ Bu kavramların detaylı izahına ve tartışmalara ileriki başlıklarda yer verilmiştir.

Çin’de otoriter rejimden kaynaklanan sorunlardan bir diğeri de koordinasyon eksikliğidir. Bir uluslararası sorun yaşandığında ABD başta olmak üzere bütün hükümetlerin istediği şey şeffaf bir iletişimin kurulmasıdır. Çünkü iletişim olmaksızın koordinasyon ve kriz yönetimi devletleri ve uluslararası örgütleri çok zorlayabilmektedir (Rozman, 2013, s.62).

Bu zorluklar nedeniyle Çin sürekli olarak dünyada çizilen olumsuz Çin algısını ve imajını düzeltmeye çalışmak durumunda kalmıştır. Örneğin “Çin Tehdidi” ilk kez 1993’te ABD tarafından öne sürülerek kısa sürede birçok farklı akademisyen/uzman tarafından kullanılmıştır. Bu tehdidin görünen nedenleri şunlardır: Çin’in artan ekonomik kapasitesinin askeri güce dönüşebilme ihtimali, 4 Haziran 1989’da gerçekleşen Tiananmen Meydanı olaylarından sonra demokratik değerlere karşı olan tavrı ve bunun yarattığı hayal kırıklığı. Bir diğer neden birçok batılı akademisyenin konsensüse vardığı demokratik barış teorisidir ki bu teoriye göre demokratik ülkeler barışa, dikta rejimleri ise savaşa hizmet eder. Başka bir neden ise Çin milliyetçiliği ile birlikte artan anti-Amerikan duygulardır (Yee & Storey, 2012). Bu konuda asıl mesele 1978’de liberal ekonomiye açılan kapıların demokrasiye ve modern politik değerlere açılmamasıydı.

ÇHC’yi dış politikada zorlayan ikinci sorun ise Deng Xiaoping’ten beri ekonomik büyüme ve kalkınmanın, liderlerin odaklandığı temel mesele olmasıdır. Ekonomi dış politikada devletler için kritik bir öneme sahip olsa da işsizlik, yolsuzluk, sosyal eşitsizlik gibi ulusal sorunlar devletlerin başarısını doğrudan etkilemektedir. Çin dış politikasını etkileyebilecek bu sorunlara odaklanılması ve uzun vadeli çözümler bulunması gerekmektedir (Rozman, 2013, s.67).

Üçüncü sorun ise Çin’in, Batı merkezli ve daha çok ABD ve AB gibi aktörlerin domine ettiği kurumlardan oluşan bir küresel düzen fikrine karşı olmasına rağmen, kendi ekonomik büyümesini de yine aynı küresel siyasetteki mevcut kurumlarla ifade etmesidir (Temiz, 2017, s.11). Dolayısıyla 1990’lı yılların en büyük tartışması da Çin’in revizyonist mi statükocu mu olduğu sorusuydu (Zhang, 2012, s.2). Bu konuda analistler ikiye ayrılmaktadır. Mersheimer ve Friedberg gibi realistler, küresel liderlik için sistem düzeyinde statükoya karşı olan Çin’in, Amerika’yı zorlayacağını ve Asya’daki hegemonyasını artıracığını düşünmektedirler. Jones Nye gibi liberal

uzmanlar ise aksine Çin'in liberal dünya düzenine uyumlu politikalar geliştireceğini öngörmektedir (Fingar, 2016, s.2).

3.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uluslararası Sisteme Entegrasyonu

Uluslararası sistemde anarşinin önlenmesi için devletler uluslararası hukukun gerektirdiği gibi davranmak yükümlülüğündedir. Bölgesel entegrasyon teşebbüsleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmaya başlamış olsa da bazı ülkeler dış politikada izolasyonu tercih etmişlerdir. 1949'da Çin'in komünist bir yönetimle idare edilmesinden 1970'lerin sonuna kadar liderler, çoğunlukla dünyaya entegre olmamayı seçmiştir.²⁸ Deng Xiaoping ile 1978'den itibaren başlatılan Açık Kapı Politikası kapsamında siyasetçilerin ziyaretleri ve ekonomik reformlarla, tedrici olarak uluslararası sisteme entegre olmaya başlanmıştır. 1990'lardan itibaren uluslararası örgütlerde daha aktif olunarak bu süreç ivme kazanmıştır (Rozman, 2013, s.55).

1960'lı yıllarda yöneticiler komünizmi siyasal yönetim ve toplumsal kültür olarak ülkede yaygınlaştırmak ve aynı zamanda hâkim politik ideoloji olarak kabul ettirmek için iç sorunlara odaklanmıştır. Uluslararası entegrasyon ve stratejik ortaklıkların geliştirilmesi, öncelikli dış politika amacı olmamıştır. BM'ye üye olduğu 1971 yılından itibaren Çin'in, uluslararası topluluğun uyumlu üyesi olması için adımlar atılmıştır. ABD Başkanı Richard Nixon'ın 1972 yılındaki Çin ziyareti esnasında yayımlanan "Çin-ABD Ortak Bildirisi"²⁹ ile iki ülke arasında normalleşme adımları görülmüştür (Üstüenal, 2014, s.22).

Fırsatların zorluklardan daha fazla konuşulduğu 1990'lar dünyasında liberal değerlerin yarattığı atmosfer, Çin'i etkilemiştir. Özellikle de Sovyetler Birliği'nin çöküşü, yeni bir küresel düzenin yaratılmasını temsil etmekteydi. Çin'in dünyaya entegrasyon sürecinde uluslararası örgütlerin çok aktif bir şekilde kullanılmasıyla vurgulanan argümanlarından en önemlisi, ülkelerle yaratılan ittifakta sosyal uyumun sağlanabilmesidir. Bu argümana göre Çin dünyayı bir mozaik gibi algılamaktadır ve bu mozaik/uyum sayesinde Çin barışçıl bir şekilde yükselebilecektir. Barışçı bir Uluslararası İlişkiler ortamı Çin'in ekonomik kalkınmasının ve ortaklarıyla olan

²⁸ 1949'dan 1970'lere kadar taraf olduğu uluslararası meseleler için bkz: Sönmezoğlu, 2005.

²⁹ Abd-Çin ortaklık bildirisi.

ekonomik işbirliklerinin gerçekleşmesine olanak tanırken; küresel bir ortak yararı ve sürdürülebilir bir barış ortamını da sağlayacaktır. Barışçıl yükselme ve sosyal uyum söylemi *Mandalik Bölge* tanımlaması ile de uyumaktadır. Bu tanıma göre çeşitli ülkelerin gücünün birleşimi ile çatışma değil uyum olacaktır. Örneğin Türkiye batıyı temsil ederken (xiyu) doğuyu temsilen Çin, kuzeyde Rusya, güneyde Hindistan, mandalik bir bölge oluşturabilir (Dellios & Yılmaz, 2008, s.15).

Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) gibi uluslararası ticaret anlaşmaları, 1994 yılında yürürlüğe giren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), resmi olarak 1994 yılında kurulan Güney Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı (MERCOSUR) ve 1967’de kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği; (ASEAN) insanların, malların ve ekonomik sermayelerin dolaşımını kapsayan entegrasyon örnekleridir. Dünya çapında küresel ekonomiyi geliştiren milletler üstü bu kurumlar, aynı zamanda kıtalar arasında ülkelerin ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir (Perez-Garcia, 2021). Özellikle 1990’larda küreselleşme sürecinden sonra ülkeler arası artan karşılıklı bağımlılık, bölgeler arası entegrasyonu tercih değil zorunluluk haline getirmiştir (Atlı 2013, s.293).

Çin’in 2001 yılında DTÖ’ye katılması küresel düzene dahil olmasının önemli bir örneğidir. Edinilen bu küresel vizyonla ekonomik büyümenin olumlu ilerlemesinin yanı sıra enerji ihtiyacının giderilmesi ve yatırım yapılabilmesi için Ortadoğu ve Afrika’da işbirliklerine çok önem verilmiştir. Çin’in bu bölgelerde üye olduğu örgütlerden bazıları şunlardır: AfDB (Afrika Kalkınma Bankası), UNIKOM (BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu) ve MINURSO (BM Batı Sahra Referandum Misyonu).

Çin’in uluslararası örgütlerde kurumsallaşma hamlesi mevcut sistemin işleyişine bir meydan okumadan ziyade müdahale etmeden angaje olma çabası olarak okunmalıdır (Thies & Nieman, 2017, s.4). Çin’in entegrasyon çalışmalarından bir diğeri de farklı potansiyellere ve avantajlara sahip, uzak bölgelerde yer alan ülkeleri bir araya getirerek güçlü örgütler oluşturmaktır. BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi somut örneklerde görüldüğü üzere Çin, alternatif bir kurumsallaşma talebini ciddi bir şekilde vurgulamaktadır.

Çin'in odaklandığı en kritik konulardan biri de bölgesel güvenlik ortamıdır. Bölgesel işbirlikçi rolden ziyade bölgesel uzlaştırıcı rolü benimseyerek BM güvenlik konseyindeki konumu aracılığıyla küresel barış ve refahın destekleyicisi misyonunu geliştirmeye çalışmaktadır. Örneğin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması ve Kapsamlı Anlaşmaya desteğini belirterek 1996'da test yasağına onay vermiştir.

Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olan devletler, ekonomik büyümeleri ve küresel pazara dönüşme potansiyelleri nedeniyle oldukça önem arz etmektedir. Yükselen güçler kategorisindeki ülkeleri kapsayan bu oluşum sadece yatırım değil politikacıları, akademisyenleri ve medya mensuplarını kapsayan çok yönlü bir oluşumdur. 2009'dan itibaren dünyanın farklı yerlerinde yıllık zirveler düzenlenerek kurumsallaşmaya çalışılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ile küresel düzlemde denge siyasetinden yana olunması gerektiği vurgulanmıştır (Üstüenal 2014, s.19).

Enerji, tarım ve teknoloji endüstrileri alanlarında birbirlerini tamamlayan ekonomilere sahip olmalarına rağmen Asya ülkeleri arasında bir birlik henüz oluşmamıştır (İsina, 2013, s.12). Dolayısıyla Asya kıtasında bölgesel güçler arasındaki güvensizlik ve coğrafi genişlik gibi nedenlerden dolayı tüm ülkeleri kapsayan bir işbirliğinden bahsetmek oldukça güçtür. Bu birliğin imkânları çeşitli platformlarda sıklıkla tartışılmıştır (Sutter, 2012, s.19). Bölgede barış ortamının devamı, yatırımların, enerji güvenliğinin ve ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kurulan başlıca örgütler ise şunlardır: ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü); Brezilya, Rusya Hindistan, Çin ve daha sonra Güney Afrika'nın da katılımıyla BRICS; ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği).

Çin'in geliştirmekte olan Brezilya, Türkiye, İran ve Güney Afrika gibi ülkelerle kurduğu bağ, kuruluşundan itibaren emperyalizme karşı geliştirdiği tavır, Soğuk Savaş sürecinde periferide olan ülkelerle olan ilişkileri ve arabuluculardan öğrendiği diyalog metodu etkilidir (Güneş, 2014). 1993 yılı itibariyle düşmandan çok dost edin stratejisi ile Brezilya dâhil 70 tane stratejik ortağı bulunmaktadır. Uzun süreli ekonomik hedeflere odaklanma ve 1980'lerden sonra geliştirdiği daha çok pragmatizm daha az

ideoloji yaklaşımı, Çin hegemonyasının zayıf ülkelere dayatılmayacağı konusunda güven vermektedir.

Sonuç olarak Çin yepyeni dünya vizyonunu şu parametrelerle tanımlamıştır: Birincisi güçlü diplomasi ile ABD ve diğer uluslararası güçlerle sıkı ilişkiler için Çin imajını iyileştirmek ve dünyadaki gücünü vurgulamak; ikincisi ise komşularla aktif ve pozitif bir ilişki geliştirmek; üçüncüsü bölgesel ve uluslararası organizasyonlara aktif bir şekilde katılmak; son olarak da uluslararası ilişkilere dahil olma ve sorumluluklarını yerine getirmek (Sutter, 2012, s.4-5).

3.3. Algı ve Gerçeklik Bağlamında Çin Dış Politikası

21. yy dış politika analistleri iç ve dış etmenleri ayrı kategorilendirmek yerine bu etmenleri birlikte değerlendirip çeşitli argümanlar öne sürerler. Dolayısıyla bir devletin dış politika analizi daha komplike hale gelmektedir. Bütün devletler için genellenebilir, test edilebilir bilgi yığınları sunmak yerine her devletin dış politika parametrelerinin kendine özgün olduğunu düşünürler (Hermann, 1988, s.407).

3.3.1. Karar Alma Mekanizması, Meritokrasi ve Lider Tipolojileri

Çin’de karar verme süreci ve kolektif liderlik sistemi diğer ülkelerden oldukça farklıdır. Ulusal strateji değişikliği ile alakalı radikal bir değişim için üyelerin hem fikir olması gerekmektedir. Ülkede yönetim biçimi olan meritokrasi ve tek parti yönetimi demokrasiden ayrılmaktadır (Sutter, 2012, s.2).

1980’lerden itibaren ekonomik reformlar ve liberalleşme sürecinin Çin’in politik dönüşümünü sağlayacağı ve Çin’in batının demokratik değerlerini benimseyeceği yönünde tahminler yapılmaktaydı. Fakat ekonomik anlamda yapılan reformlar Çin’in siyasal rejimini dönüştürmedi. Sosyo-ekonomik kalkınma ile politik değişimi özdeşleştiren Modernleşme Teorisi³⁰ perspektifinden bakan batılı uzmanlar, çoğulcu bir demokrasinin Çin’i daha iyi bir yere taşıyacağını düşünürken; ciddi bir

³⁰ Modernleşme teorisi: gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin gelişmeleri için, gelişmiş ülkelerin keşfettiği yöntemleri izleme dışında bir yolunun olmadığını savunan uluslararası politik ekonomi görüşüdür.

kitle de Çin'in sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin komünist ve otoriter rejimi ile ilgili olduğunu düşünmektedir.

Çin ve ABD arasındaki bu rekabet iki ayrı siyasal kültürün iki ayrı algılama biçiminin de tartışılmasını gerektirmektedir. Trump'a göre Amerika ve Çin arasındaki ekonomik mücadele aslında açık toplumlar ve kapalı otoriter rejimler arasındaki savaşı temsil ediyor.³¹ Bu konuda özellikle Çinli uzmanlar, demokrasinin en ideal yönetim biçimi olarak gösterilirken diğer rejimlerin diktatörlük, otoriterlik gibi kavramlarla ifade edilmesine karşı çıkmaktadır. Her rejimin zayıf ve güçlü yanları bulunmaktadır (Wei wei; 2021).

Karar alma mekanizmasında ve karar alıcıların algılarının şekillenmesinde son yıllarda aktif rol oynayan düşünce kuruluşlarına bakıldığında Chinese Academy of Social Sciences, China Institute of International Studies ve Shanghai Institute For International Studies gibi kurumlar, önemli bir pozisyonundadır. Dış politika yapımında ve karar alma mekanizmasında artık ihmal edilmeyecek faktörlerden bir diğeri de kamuoyunun etkisi olmaktadır. Kamuoyunun dikkate alınmasının sebeplerinden birincisi Çin ulusalcılığının ve patriotizmin yükselişi, ikincisi ise telefon ve internet gibi kitle iletişim araçlarının gelişmesidir (Rozman, 2013, s.76).

Liderler devletin karar alma mekanizmasında çok önemli bir pozisyona sahiptirler. Bu nedenle liderin kişiliği, ideolojisi, algısı ve gördüğü resim Çin dış politikasının kaderini belirleyebilmektedir.³² ÇHC siyasal tarihine bakıldığında üç tarz liderlik biçiminin olduğu görülür: *hiyerarşik stil*de karar vericilerin koyduğu ilkelere kitlesel destek ve yoğun katılım beklenir. İkincisi *sadakate* dayanan liderlik modelidir; bireysel vatandaşlık, rasyonel kurumlar ve bağımsızlığın olduğu liderlik tarzıdır. Kitlesel mücadele ve eğitim yoluyla statükoyu kabul etmeme, kitlesel hareketler ve otorite karşıtlığına dayanan *revizyonist model* ise üçüncü tarz liderlik modelidir (Pye, 1972). Sutter ise liderleri nesillere göre ayırmıştır: Mao birinci nesil; Deng ikinci nesil; Jiang zemin üçüncü nesil; Hu Jintao dördüncü nesil; Xi Jinping ise beşinci nesil örneğidir. Her neslin belli özellikleri bulunmaktadır ve bu özelliklere bakılarak liderlerin politik davranışları tahmin edilebilir. Zedong, izlemiş olduğu diplomasi ile

³¹ Detaylı bilgi için bkz: BQ Prime, 2019.

³² Liderler operational environment'tan ziyade kendi bireysel algıları ile politika yaparlar. Ürettikleri politika ise dayandıkları inançlar, kabuller ile gerçekleşir (Jervis, 2017).

devrimci/antiemperyalist bir ruhu, gelenek karşıtlığını ve uluslararası sisteme asgari katılımı hedeflemiştir (Shih, 1990, s.130). Mao öldüğünden beri uluslararası ekonomi ve güvenliği konusunda esnek, çok taraflı organizasyonlara katılan daha şeffaf ve açık bir Çin dış politikası olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal problemlerde dördüncü ve beşinci nesil liderler daha az ideolojik, daha fazla teknik ve daha pragmatisttir (Sutter, 2012, s.24).

3.3.2. Ulusal Karakter ve Çin İstisnacılığı

İstisnacılık genel olarak iki ayrı parametre üzerinden okunabilir: Birincisi kültürel, dini, tarihi, stratejik ve toplumsal özelliklerden hareketle her devletin ötekilerden farklı olarak sahip olduğu benzersiz, güçlü yönler; ikincisi bir devletin yarattığı anomaliler³³ üzerinden yaratılan özgün davranışlar (Yanık, 2011). Çin'in 21. yy'da dünya siyasetinde yaratmış olduğu etki tartışılırken en çok vurgulanan meselelerden biri de Çin'in kendine özgün ulusal karakteri³⁴ ve Çin istisnacılığı olmuştur. Küresel güçlü aktörlerin çoğalması ve alternatif sistem önerileri, devletler tarafından kendilerinin üstün olarak dile getirildikleri argümanların bilinmesini gerektirmektedir. 21. yy'da Asya ülkelerinin/değerlerinin yükselmesiyle Dünya giderek Avrupa merkezli (Anglocentric) istisnacılıktan Çin merkezli bir tarihe doğru evirilmektedir (Yu, 2006; Wu, 2009; Darwin 2013; Perez-Garcia, 2021).

Her ulus sahip olduğu kültürde ve kimlikte ötekilerden daha güçlü ve zayıf yönleri sahiptir. Kültürel, ekonomik ve stratejik olarak Çin karakteri kendine has bazı özellikler taşımaktadır. Bunlardan birincisi; tarihsel süreçte çok farklı imparatorluklar yönetmiş, 1912'de cumhuriyet tecrübesi yaşamış ve 1949'da komünist devrimi yaşamış olmasına rağmen ulusal sürekliliğini korumasıdır. Jacques'e göre 5000 yıllık tarihe sahip olan bu eşsiz medeniyet, ulus devlet³⁵ olarak değil uygarlık devleti olarak görülmelidir. Çünkü Çin'in ulus tecrübesi sadece 100 yıla dayanmamaktadır (2009, s.18).

³³ Anomali: Olağanın dışında gerçekleşen durumlar.

³⁴ Çin karakteri: "Chinese characteristics" (zhōngguó tèshè).

³⁵ Modernite tecrübesiyle birlikte topluluklar siyasal olarak kendilerini ulus kavramı ile tanımlamaya başlamıştır. Gelenek ve göreneklerden ziyade artık rasyonel olarak topluluklar ve yöneticiler arasındaki sözleşmeden doğan yasalarla yönetimin ilkeleri belirlenmiştir. Ulusal kültürü, özellikle de okul aracılığıyla yaratan ulus devlettir. Semboller bir ortak kültür yaratır.

Tarihsel olarak bu kadar eski bir medeniyetin devamı olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin, *Yüzyıllık Maraton* gibi uzun hedefler belirlemesinin nedenlerinden biri de bu uygarlık tecrübesidir. Çünkü toplumlar ve uluslar, sonsuza dek süreceklerini düşünmeye eğilimlidir. Çin uygarlığının en büyük özelliği bir başlangıcı yokmuş gibi davranmasıdır (Kissinger, 2015, s.25). Tarihte sıradan bir ulus devletten ziyade sürekli bir olgu gibi var olmuştur. Bu bağlamda Wang, “şanlı bir imparatorluk geçmişi” algısının, milliyetçilikten oldukça farklı olduğunu düşünmektedir. Temel argümanı, Çinlilerin diğer toplumların kendi tarihlerine takıntılı olduklarından daha fazla takıntılı olmadıkları nitelenmesi ile başlar. Uzun ve seçkin bir geçmişe sahip tüm ülkeler aynı şekilde kendi tarihlerine hayrandırlar.

Tarihsel ve kültürel olarak bu özgüven temel Çin siyaseti terminolojisine de yansımıştır. Örneğin Çince’de Çin Devleti *Zhong Guo (Orta krallık)*³⁶ anlamına gelmektedir. Cennetin oğlu İmparator gökyüzünün altındaki her şeyi (*Tian Xia*) yönetme kudretine sahiptir. Geleneksel olarak Çin İmparatorluğu kendisini dünyanın merkezinde bir *baba*³⁷ olarak görürken çevre ülkeleri oğlu olarak telakki etmiştir. Yeri gelince onları ödüllendiren, cezalandıran, affeden, koruyan paternalist bir rol edinmiştir (Pye, 1972). Çin imparatorluk rolü içinde kendisini çevreleyen halkalara eşitlik değil tarafsızlık sunmuştur. Dolayısıyla Çin’in diplomasi anlayışı asimetrik bir şekilde kurgulanmıştır. Diğer ülkeler Çin’e itaat edildiği ve gerekli ritüellere uydukları oranda şefkat görmüşlerdir (Kissinger, 2015, s.42).

Çin’in vurguladığı *Çin karakteri/Çin özellikleri* kavramı dış politikada Mao Zedong, daha sonra Deng Xiaoping tarafından kullanılmış ve bugün Xi Jinping tarafından yeniden gündeme getirilmiştir (Perez-Garcia, 2021, s.3). Çin istisnacılığını tanımlayan bu terim, geleneksel olarak Konfüçyüs’ün önerdiği çeşitli öğretilerin politik alandaki etkileri; modern anlamda kendine özgün komünizm tecrübesi; politik anlamda diğer devletlerden ciddi anlamda farklı olan stratejileri, siyasal kültürü ve tarihi kapsamaktadır.

³⁶ Orta krallık: Gökkubennin altındaki her şey.

³⁷ Paternalizm (Babacılık): Hiyerarşik bir örgütlenmede ideal bir kişinin yönetimine dayanan sistem. Qing Hanedanlığı yıkılışına (1912) kadar dikkate değer bir devamlılık göstererek Doğu Asya ülkelerinin merkezinde yer almıştır (Kissinger, 2014, s.42)

Fakat burada en kritik sorulardan birini tartışmak gerekmektedir; tüm devletlerin eşitliği anlayışıyla kurulan neoliberal dünya düzeninde Çin kendi istisnacılığını nasıl tanımlamaktadır? Öncelikle şunu açıklamak gerekir ki ABD, sahip olduğu değerleri dünyanın her yanına yayma mecburiyeti olduğunu savunur. İngiliz istisnacılığına bakıldığında ticari işletmeler ve sermaye yatırımları geliştirilerek İngiltere Bankası gibi kurumlarla ekonomik ve liberal değerler tüm dünyaya en ideal sistem olarak yayılmıştır (Markley, 2006, s.12). Bu örneklerle benzer bir Çin istisnacılığından bahsetmek mümkün değildir. Çin, sahip olduğu değerleri kendi uygarlığına has olarak görmektedir ve bunları evrensel olarak paylaşma derdi olmamıştır. Tarihsel süreçte de görülmektedir ki Çinliler dışarıya düşünce ihraç etmemişler fakat başkalarının gelip düşüncelerini görmesine izin vermişlerdir (Kissenger, 2015, s.40). Çin'in bu üstünlük algısı tarihsel bir olayla da birçok kitapta betimlenmiştir. Britanya adına Çin'e çeşitli teknik araçlar ve güçlü bir heyetle giden Macartney'in amacı ülkesine çeşitli ticari haklar kazandırmaktı. İmparator'a sunduğu Çin'in sahip olmadığı birçok endüstriyel ekipmana rağmen başarılı olunamamış ve "Çin her şeyin sahibidir" cevabını almıştı (Kissenger, 2015, s.64-70).

İstisnacılık düşüncesinin en riskli sonuçlarından biri kendini müstesna ve en üstün konumda gören bir topluluğun başkalarının kendilerinden daha iyi olma ihtimalini düşünmemeleridir. Çinlilerin ırklarla ilgili olan kitaplarına bakıldığında beyazlar zihinsel donuklukla, siyahlar ise kontrol edilemez tutkularla bağdaştırılmıştır (Acemoğlu & Robinson, 2013). Liang'a³⁸ göre de Çin'in uzun süre kendi ülkesine dünya olarak bakmış olması ve geri kalanları barbar olarak saymış olması, gerilemesindeki en büyük nedendir. Kang Youwei³⁹ Hong Kong'u ziyaret ederken İngilizlerin yönettiği bu şehrin etkinliğine ve temizliğine şaşırılmıştır (Mishra, 2013, s.178-179)

3.3.3. Çin Dış Politikasına Kültürel Bir Yaklaşım: Konfüçyüsçülük

Dış politika uzmanlarının birçoğu kültürü dış politikanın temel bir bileşeni olarak kabul etmemektedir. Daha çok sistemsel, ekonomik, bürokratik ve psikolojik bileşenler vurgulanır. Dış politika literatüründe son zamanlarda bazı teorisyenler ise

³⁸ Liang: Çinli düşünür, stratejist. Ünlü kitabı Romance of The Three Kingdoms ile bilinir.

³⁹ Kang Youwei: 1858-1927 döneminde yaşayan Çinli akademisyen, reformist, yayıncı ve entelektüel.

özellikle değerler, normlar, ulusal karakter, inanç sistemi ve davranışsal pattern gibi kültürel ve psiko-sosyal konuları tartışmaktadır (Pye, 1992, s.16).

Bugünkü Çin kültürünün 3 temel bileşeni şu şekilde sıralanabilir: geleneksel kültür, komünist ideoloji ve güncel olarak batı değerleri (Fan, 2000, s.5). Çin’de farklı siyasal süreçlerde politika yapıcılar, bu değerlerden hangilerinin ağırlıklı olarak kullanılacağına, hangilerinin kamusal alanda olmaması gerektiğine karar vermişlerdir. Örneğin komünizmin ilkelerinin toplum tarafından temel öğreti haline gelmesi için Mao, geleneksel metinlerin ve konfüçyanizmin görünür olmasına engel olmuş; 1980’lerden sonra ise batı değerleri ön plana çıkmıştır. Özellikle son yıllarda liberal politikaların benimsenmesi ve Çin’in güçlendiğini gören uzmanlar Konfüçyüsçü düzenin Çin’i güçsüzleştirdiğini ve bu düzenin sözünü ettiği uyumun bir tür boyun eğdirme olduğunu düşünmektedir (Kissinger, 2015).

Çin’in dünyayı algılama biçimine bakıldığında kültürel parametrelerin muhakkak analiz edilmesi gerekir ki “Batı” dünyasından farklı olarak gelişen dış politika davranışları iyi okunabilsin. Örneğin *Ahenkli toplum anlayışı/algılayışı* batının *rasyonel toplumundan* tamamen farklıdır. Konfüçyüs’e göre iyi idare hükümlarının hükümlarlığını, kulun kulluğunu, babanın babalığını, oğulun da oğulluğunu bildiği toplumlarda gelişir (Zizek, 2010). Bu statik roller bilindiği takdirde toplumda bir *uyum* (social harmonious) gerçekleşecektir. Batıda bireylerin dinamik rol algılayışına sahip olan demokrasi ise bu yönetim modelinin aksini önerir. Demokrasiyle yönetilen toplumlarla meritokrasinin ve konfüçyan değerlerin etkili olduğu Çin toplumunun algısının aynı olması beklenemez. Dolayısıyla her topluluğu kendi özgün deneyimleri ve sosyal/siyasal yapısından hareketle incelemek, onların dünyaya hangi pencerelerden baktığını iyi analiz etmek gerekir.

Konfüçyanizm bireyi aile klan veya içinde bulunduğu topluluğa göre tanımlar. Konfüçyanist düşüncede birey yalnız değil harmoni içindedir. Diğer bir deyimle eşitlik veya bağımsızlık yoktur; önemli olan hiyerarşik düzeni ve harmoniyi korumaktır (Garnaut, 2009, s.56). En üst tabakada cennet bulunmaktadır, “Cennetin Altındaki” Çin, cennetin oğlu imparator tarafından yönetilmektedir. Halk kitleleri onun oğlu-vatandaşlarıdır. Cennet, dünya, imparator, ebeveynler ve öğretmenler beş üstün rol kategorisindedir; bunların hepsi bir baba figürünü andırmaktadır (Pye, 1992, s.39).

Batılı zihnin neredeyse değişmeyen bir vurgusu eşitlik üzerinedir. Eşitlik, Konfüçyüsçü hiyerarşik dünya görüşüne zıt bir normdur.

Çin politikasında ve tarihinde geleneksel olarak en etkili düşünce sistemi olan Konfüçyüsçülük, Çin'in stratejik kültüründe anahtar bir kavram olmaktadır (Feng, 2007, s.7). Aynı zamanda Çin ve Doğu Asya geleneğinin ana görüşü olarak kabul edilmektedir (Holcombe, 2019, s.54). Bu görüşün ilkelerini oluşturan bilgin Kong fu-zi (Konfüçyüs) M.Ö. 551-479 yıllarında yaşamıştır. Han Hanedanlığı (206-220) Konfüçyüsçü düşünceyi resmi devlet felsefesi olarak benimsemiştir ve o dönemden itibaren ulusal din statüsündedir. Konfüçyüs'ün değerleri ve ilkeleri⁴⁰ o tarihten itibaren "Çin'in incili" haline gelmiştir (Kissinger, 2015, s.36-37). En temel ilkeleri şu şekildedir: insancılık, insanlık (ren), diğer insanlarla empati yapma yetisi, insanın oluşabilmesi/olgunlaşabilmesi için başkalarının oluşmasına/olgunlaşmasına katkı sunmak, ataya saygı (xiao) ve dini ritüellere/ayinlere (li) katılmak (Holcombe, 2019, s.2).

Dış politika uzmanları genellikle Çin'in yönetim anlayışı ve siyasal algıları ile kültürel etmenler arasındaki ilişkiyi ihmal etmektedir. Fakat ulusal roller tanımlanırken ve dış politikaya yansımaları analiz edilirken kültürel semboller yoğun bir şekilde kullanılmaktadır; çünkü yöneticiler, vatandaşın milli duyguları sonucunda gelişen desteğe ihtiyaç duymaktadır. Kültürün, Çin dış politika analizinde özellikle bir başlık olarak değerlendirilmesinin temel sebebi Çin yönetimine bakıldığında zorluklara göğüs germek için teknolojik ve askeri güce bel bağlamak yerine iki geleneksel kaynağa güvenmeleri olmuştur ki bunlar diplomatların analitik yetenekleri ve halkının kültürüne olan inancıdır (Kissinger, 2015, s.90). Çin dış politikasında *sosyal uyum, barışçıl yükselme*⁴¹ gibi dış politika terminolojisini oluşturan birçok kavram Konfüçyüsçülük başta olmak üzere dinsel veya kültürel öğretilerden gelmiştir.

⁴⁰ Sadece düşünce sistemi değil ahlaki sosyal ve politik bir sistemdir. Kolektif sosyal normları ve davranışları önerir. Konfüçyüs, Beş Sabit Erdem'de damıtılmıştır: insanlık, doğruluk, uygunluk, Bilgelik ve sadakat (Ch'en, 1986).

⁴¹ Barışçıl yükselme söylemi saldırgan bir merkantilist zihniyet ya da askeri yayılcılık değil ortak kalkınma söylemini içermektedir (Holcombe, 2019).

3.3.4. Çin Dış Politikasında Algular: Çin Rüyası ve Barışçıl Yükselme Söylemi

Algı duyu organları tarafından kavranabilen gerçeklerin zihin tarafından idrak edilmesi ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır (Hodder 2000, s.5). Algılayan özne öncelikle aldığı bilgileri ihtiyacı, tercihleri ve tecrübeleri ile seçerek bu bilgileri belli kriterlere göre düzenler ve nihayetinde yorumlayarak anlam kazandırır. Bu süreçte özne entelektüel, siyasal, kişisel, tarihsel öz geçmişi ve anlayışı ile dünyanın neresinde durduğunu tanımlar. Karaca'nın yorumuna göre algı, sosyal ve kültürel bağlamda dünyayı anlama ve yorumlama sürecidir. Kişilerin önceki bilgi birikimleri, tecrübeleri içinde doğdukları sosyal/kültürel yapı, değer ve inanç sistemleri bu süreci etkilemektedir (Karaca, 2013, s.101).

Tezin kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilirken devlet algılarının yönetim şekilleri, liderlerin kişilikleri, tarihsel süreçte devletlerin yaşadıkları travmalar ve önemli olaylarla nasıl şekillendiği izah edilmişti. Bu teorik tartışmalarla Çin dış politikasında bazı söylemler ve örnekler üzerinden karar alma mekanizmasında yer alan algılar izah edilmeye çalışılacaktır.

Çin'in siyasal tarih sürecine bakıldığında I. Afyon Savaşı (1839-1842) ve II. Afyon Savaşı'nda (1856-1860) yaşanan yenilgiden 1949 yılına kadar olan dönem *Aşağılanma Yüzyılı* olarak adlandırılmış, çağdaş Çin'de kullanılan temel propagandalardan biri bu yüzyıllık aşağılanmadan kurtulup hızlı bir yükselişe geçmek olmuştur (Ergenç, 2014, s.645). Çin algısını ve motivasyonunu şekillendiren en önemli tarihsel olay bu husus olabilir. Mao Zedong'dan beri devrimin yüzüncü yılı olarak *2049 Yüzyıllık Maraton'un* (The Hundred-Year Marathon) sonunda Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en büyük gücü olarak olarak telaki edilmektedir (Pillsbury, 20005).

Çinli yetkililer söylemlerini sağlam argümanlar olarak kurumsal ve entelektüel anlamda güçlendirmek için 1915'ten 1920'lerin başlarına kadar "Edebiyat Devrimi" gerçekleştirmiştir. Temeli ilerici entelektüeller tarafından Pekin Üniversitesi başta olmak üzere diğer düşünce kurumlarında başlatılan kültürel bir hareketti (Golley, 2020, s.47). Bu tarz hareketlerin önemi hem ulusal hem de uluslararası alanda Çin ile ilgili olumlu bir algının yaratılmak istenmesiydi.

Xi Jinping'in Çin algısını ve dış politika motivasyonunu besleyen en önemli söylemlerinden biri “Çin Rüyası” (zhōngguó mèng) terimidir. Ulusal anlamda birliği ve ihtişamı ifade eden bu terim Amerikan Rüyasını çağırırsa da karar vericilerin hedef ve vizyonlarını ifade etmektedir (Perez-Garcia, 2021, s.5). 1 Ocak 2019'da Jinping şöyle bir açıklama yapmıştı: “İki asırlık hedeflerin gerçekleştirilmesi için Çin'in rüyasını gerçekleştirmeliyiz. 2049'a kadar Çin'in harmoni güç ve refah ilkeleri ile dünyanın her yerinde olması gerekir.” (Golley vd. 2020, s.22-23).

“Çin Rüyası” söylemi gündeliğin de kaçınılmaz bir parçasını teşkil etmektedir. Devrimin ilk yıllarından beri ilk öğretim kademelerinden son kademeye kadar eğitim hayatları boyunca komünist söylem ve partinin sloganları ulusal gün ve bayramlarda coşkuyla söylenmektedir (Golley, 2020). Eğitim hayatında algıları ve dünyaya bakış açıları gelişen çocuklar, bu söylem ve propagandalarla gelişimlerini tamamlamaktadır. Bugün bile Çin Rüyası söyleminin etkisinin devam etmesi için birçok okul ve üniversitede “Çin'in Rüyası, Benim Rüyam” (China Dream My Dream) başlıklı konuşma ve yazı istenmektedir. (Golley vd. 2020, s.25).

Çin'in barışçıl yükselme söylemi ve devletler nezdinde oluşturmak istediği barışçıl Çin imajı, kültürel olarak önemli bir temele dayanmaktadır. “Kazan kazan” felsefesi ve “Ying Yang” ilkesiyle devletlerin sahip olduğu zıt değerlere rağmen aynı platformlarda işbirliği yapabilmeleri mümkün görülmektedir. Bu durumun özellikle mezhepsel ayrılıkların dış politikayı doğrudan etkilediği Ortadoğu'da ne kadar başarıya ulaşacağı tartışma konusudur. Fakat Asya Yatırım Alt Bankası, Kuşak Yol Girişimi gibi devasa projelerle devletlerarası sosyal uyumun sağlanabileceğini öngörülmektedir.

3.3.5. Çin “Hegemonyası”nın Kuşak Yol Girişimi (OBOR) Bağlamında Tartışılması

Han hanedanlığı döneminde (M.Ö. 200 civarında) inşa edilen İpek Yolu, insanları birbirine bağlayan bir ticaret ve ulaşım ağıydı (Gökpinar, 2021, s.1). Bu tarihsel öneme binaen Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak Yol girişimi⁴² ile 70 ülkede gerçekleştirilecek alt yapı çalışmaları kapsamında eski ipek yolunun yeniden

⁴² Kuşak Yol: (zhōngguó xīn sīchóu zhī lù) One Belt One Road . Belt Road Initiative (BRI).

canlandırılması ve bu sayede Çin ve Roma medeniyetinin birbirine bağlanmasını gerçekleştirecek bir proje duyurmuştur (Fingar, 2016). Tek Kuşak Tek Yol (OBOR) olarak da adlandırılan bu devasa projenin siyasi, sosyal, ekonomik, tarihi ve kültürel etkileri bulunmaktadır. Bir anlamda *Hayali Cemaatler*⁴³ olarak mitsel ütopyanın gerçekleştirilmesi için bir girişim olabilir mi sorusunu akıllara getirmektedir (Perez-Garcia, 2021).

Xi Jinping'in uluslararası alanda çokça tartışılacak Kuşak Yol girişimine atfen Yeni İpek Yolu olarak 2013'de deklare ettiği proje, aslında Çin'in üstünlüğüne dayanan dönemi hatırlatmak amacıyla kullanılmış aynı zamanda Çin'in en önemli dış politika amacı olarak ilân edilmiştir (Yidaiyili, 2018). Dış politika hedefinin yanı sıra gerçekleştirilmek istenen bu projenin ilânıyla Çin'in benzersiz tarihine, medeniyetine ve karakteristiğine vurgu yapılmıştır. Ulusal öğelerin vurgulandığı bu projede hem bölgesel olarak yakın ülkelerin hem de farklı kıtalarda bulunan birçok ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Perez-Garcia, 2021, s.3). 2049'a kadar hayata geçilmesi planlanan bu girişim, altyapı yatırımlarının gelişmesini ve kara ve tren yoluyla büyük yatırımları kapsamaktadır.

İpek Yolu'nun canlandırılmasında temel iki hedef şu şekilde özetlenebilir; birincisi ülkenin birliği ve bütünlüğü vurgulanarak tarihsel, ekonomik ve kültürel kapsamda sahip olunan üstünlüğü bütün dünyaya duyurmak; ikincisi ise ulusların özgüllüklerine dokunmadan ve iç meselelerine müdahale etmeden yumuşak güç enstrümanlarını geliştirmek (Perez-Garcia, 2021, s.31). Diğer hedefler ise; siyasi koordinasyon, finansal entegrasyon, ticaret, etkin yatırımlar ve kültürel bağlantılar olarak sıralanabilir (Kulaksız, 2019, s.50). Bu girişimin beş temel noktada bağlantı sağlayacağı öngörülmektedir; hükümetlere ve bölgesel örgütlere görüşme ve girişim imkânı verecek olan politik alan, lojistiğin ve enerjinin kullanımı için tesislerin bağlantısının sağlanması, engelsiz ticaret bağlantısı için yatırımların teşvik edilmesi ve ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik kolaylıklar, finansman kurumlarını kapsayan para akışı, insanları birbirine bağlayacak olan ulaşım güzergahı olması. Bu bağlantılar

⁴³ Benedict Anderson'un yazdığı kitap. Ulus, ulusçuluk gibi kavramların insanlar tarafından üretildiği argümanı.

da turizm, eğitim, bilim ve inovasyon anlamında bireylerin, örgütlerin ve devletlerin iletişimini daha güçlü yapacak bağlantıları sunacaktır.

Girişime ekonomik bağlamda bakıldığında “Maritime Silk Road” ile Çin’in en nihai amacı Avrupa’ya kadar bir ticari deniz yolu oluşturmaktır. Bu; ipek, porselen, çay, teknoloji, insan ve kültür akışını kapsayacaktır (Perez-Garcia, 2021, s.31). 2 Trilyon Dolar ticaret hacmine sahip olması öngörülen bu proje; yeni iş olanaklarının yaratılması, ülkelerin gayri safi yurt içi hasıllarının artırılması, az gelişmiş ülkelerin yatırım, ithalat ve ihracat vasıtasıyla kalkınmışlık düzeylerinin geliştirilmesi gibi hedeflerin yanı sıra uzun vadede kültürel ve tarihsel birtakım uygulamaları da içermektedir. Serbest ticaret bölgeleri işsizliği azaltmak kalkınma fiziksel ve teknik engelleri kaldırmak gibi amaçlarla oluşturulmuştur (Fingar, 2016) Kuşak Yol Girişimi ile birlikte Afganistan, İran, Bangladeş ve Nepal gibi ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin artması, ABD ve diğer küresel güçler için Ortadoğu bölgesinde yeni dengelerin oluşturulması öngörülmektedir. Jeopolitik ve diplomatik olarak Çin’in etki alanını genişletmesini, ulusal şirketlerin yeni pazar alanları bulmasını ve endüstriyel olarak kapasitesinin üzerinde bir alana ulaşabilmesini mümkün kılacaktır. Ayrıca kara ve deniz yolu olarak Asya Avrupa ve Afrika’nın birbirine bağlanması, hegemonik dünya düzenine bir zorluk; kapitalist küreselleşmeye karşı bir alternatif ve olası bir sonuçtur.

Ekonomik fırsatların yanı sıra jeopolitik ve Çin’in politik stratejisi açısından da Kuşak Yol Girişimi’ni değerlendirmek gerekmektedir. Çin aynı zamanda Afganistan, Pakistan gibi ülkelerde terörizm sorununa ve Ortadoğu’daki terör sorununa alternatif bir çözüm de önermektedir. Kültürel kimliklerin birbirleriyle temas etmesi ve yetenek ve fırsatların keşfi için Çin tarzı bir işbirliği önerilerek ülkelerin bağımsız ve özgün değerlerini daha rahat ifade edebilecekleri iddia edilmektedir.

Türkiye’nin Kuşak Yol projesinde üyelik süreci öncelikli olarak 2013’te AİBB’ye üye olmasıyla başlatılmıştır. 2015 itibarıyla ise girişimin bir parçası olmuştur. Türkiye jeopolitik konumundan dolayı kara, deniz, hava yollarında ve jeostratejik enerji hatlarında merkezi bir konumdadır (Kulaksız, 2019, s.48-49). Aynı zamanda Pakistan-Çin demiryolu projesi ve iki taraflı yatırım, ticaret girişimleri ile bölgede önemli bir aktör konumundadır (Ergenç, 2015, s.291).

Siyasal, ekonomik ve kültürel olarak tartışılan bu amaçlar doğrultusunda Çin'in eşitlikçi bir ilişkiye dayanan işbirlikleri geliştirmeyeceği, bunun aksine tarihsel olarak uyguladığı haraç devletinin yeniden canlanacağı ve asimetrik ilişkiler geliştirerek kendi hegemonyasını oluşturacağı yönünde ciddi eleştiriler ve tahminler yapılmaktadır. Fakat Çinliler bunun bir plan veya strateji olmadığını, öneri veya girişim olarak okunması gerektiğini söylemektedir (Shichor, 2017).

Gelecek 20 yılda; nüfus artışı, su kıtlığı ve tarımsal üretimde verimsizlik Asya kıtasını bekleyen temel sorunlardır. Kuşak Yol Girişimi devletler için fırsatlar sunarken çevreyle ilgili alanlarda da büyük riskler taşımaktadır. Yeşil Teori⁴⁴ kuramcıları bu projenin devletler için çevresel felaketlere yol açabileceğini tartışmaktadır (Gökpınar, 2021, s.3).

3.3.6. Uluslararası İlişkilerde Batıya Karşı Alternatif Bir Paradigma Olarak Asya'nın Yükselişi: Avrupamerkezcilikten Asyamerkezciliğe

Algı konusunda kabul edilmiş temel yargılardan biri şu şekilde formüle edilebilir: gücü ve politikayı belirleyen enstrümanlar kimin elindeyse algıyı oluşturmak ve yönlendirmek de onların tekelindedir. 17. yy'dan itibaren yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerle birlikte Avrupa'daki devletler güçlenmiş, özellikle de 18. yy'ın sonu ve 19. yy'ının ortalarındaki Britanya, sanayi devriminin başlangıcından itibaren küresel tarihi en güçlü şekilde yönlendirmiştir (Jacques, 2016, s.2). 1990'lardan sonra ise SSCB'nin dağılması ve ABD'nin küresel bir güç olmasıyla birlikte genel anlamda Batı dünyası belirli bir ekonomik ve siyasal düzen önermiştir. Bu düzen aynı zamanda bir bilgi ve düşünce sistemine de karşılık gelmektedir. Uluslararası İlişkilerde de hâkim paradigma batının kendi tarihsel tecrübeleri ve metinleri üzerinden inşa edilmiştir.

Tarihsel olarak çok eskilere dayanan ve kendilerine özgün bilgi birikimine sahip olan Hindistan, Osmanlı ve Çin medeniyetleri 19. yy'dan itibaren gerileyerek otoritelerini kaybetmişlerdir. 1820'lerden önce ekonomik anlamda dünyanın iki süper gücü Hindistan ve Çin'di. Örneğin 1700'lere kadar nüfusun 2/3'ü; dünyadaki üretimin

⁴⁴ Yeşil teori küresel ısınmanın da etkisiyle ortaya çıkan çevresel bozulmaların ekonomi, devlet, uluslararası yapı ve etik değerler ile olan ilişkisine eleştirel yaklaşım sunan bir teoridir

%80'i Asya'da yapılmaktaydı (Holcombe, 2019, s.17). Tarihsel süreçte sahip olunan bu özgüven 21. yy'da yeniden canlanmaktadır. Asya kıtası, ekonomik dinamiklerle başlayan fakat sonrasında politik ve kültürel olarak da yükselişe geçen gelişimiyle Uluslararası İlişkiler literatüründe en çok tartışılan bölge olmaktadır. Öyle ki, 2008'in en büyük beş milli ekonomisinden (ABD, Çin, Japonya, Hindistan, Almanya) üçü Asya ülkesidir. Özetle denilebilir ki Asya, Leo Tse'nin önerdiği *eylemsizlikten*⁴⁵ Marx'ın önerdiği *paraksise*⁴⁶ doğru evrilmektedir.

Avrupa merkezilik sorunu bilimsel bir otorite yaratmış ve yapılan çalışmalar batı merkezli kavram ve metotlarla şekillenmiştir. Batı Bloku; AB, NATO gibi platformlarda toplulukların gelişimi ve Uluslararası İlişkiler ortamının uyumlu olabilmesi için Avrupa merkeziliği savunmuştur. Devletlerin gelişmişlik/kalkınmışlık seviyeleri de yine bu sistemin ekonomi-politiğin belirlediği parametreler ve göstergeler üzerinden ölçülmüştür. Hangi devletlere savaş açılması gerektiği veya kimin korunması gerektiği de bu sistemin güvenlik ilkeleri ve *demokratik barış teorileriyle*⁴⁷ belirlenmiştir.

Asya halkları ekonomik anlamda güçlenip Asya Kaplanları⁴⁸ gibi oluşumları kurmadan önce Japonya'nın 7 Aralık 1941'de gerçekleştirdiği Pearl Harbor Saldırısı ile çok önemli bir ders çıkarılmıştır: Beyaz adamlar; "Dünyanın Fatihleri" artık yenilmez değillerdir. Bu süreçten sonra ulusal özgürlük, ırksal adalet, intikam hırsı Asya halklarına yayılmıştır (Mishra, 2013, s.11).

Batı ve doğunun iki büyük temsilcisi olan ABD-Çin rekabetinde⁴⁹ her iki taraf da kendi rüyalarının, önerdikleri dünya düzeninin, güvenlik anlayışlarının dünya barışına hizmet edeceğini iddia etmektedir. Tarafların ekonomik kapasiteleri, sert ve yumuşak güçleri ve ticari hacimlerinin yanında dünyada nasıl bir algı yarattıkları

⁴⁵ Lao-tze'nin *Yol ve Erdemler* kitabı Taoculuk ve Konfüçyüçülüğün temel eserlerinden biridir. Detaylı bilgi için bkz. Suzuki, 2012.

⁴⁶ Praksis; toplumda değişimi hedefleyen uygulama ve pratikler anlamına gelmektedir. Marksist terminolojide önemli kavramlardan biridir. Marx'ın "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir." sözü bu anlamda okunabilir.

⁴⁷ Demokratik Barış Teorisi: Bazı Uluslararası uzmanların konsensüse vardığı durum demokrasilerin birbirleriyle savaşmayacağıdır. Buna göre demokrasinin barış, diktatörlüğün savaş anlamına geldiği Çin, dünya için bir tehdittir.

⁴⁸ Asya Kaplanları (Asian Tigers): Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore.

⁴⁹ ABD-Çin arasındaki rekabetin sebebi, telif hakları ve patent anlaşmaları ve ABD'nin Doğu Asya'da teknolojik üstünlüğü ve kontrolü kaybetmesidir. Detaylı bilgi için bkz: Davutoğlu, 2010, s.26.

kazanımlarında etkili olacaktır. Soğuk Savaş sürecinden itibaren küresel bir güç olan ABD, çeşitli hegemonik enstrümanlar ve yumuşak güç araçları (medya, üniversiteler, basın...) vasıtasıyla kendi algısını bütün dünyaya ihraç edebilmiştir. Çin'in Asya değerlerini veya Çin'e özgün teori tartışmalarını vurgulamasının temel sebeplerinden biri, dünyanın süper gücü olan ABD'nin sahip olduğu bu kurumlar ve araçlarla yarattığı olumsuz Çin algısı ve imajıdır (Li, Hong, 1998, S.45). Dolayısıyla Çin'in yükselişi sadece jeopolitik değil Asya/Çin değerlerinin yükselişi anlamında da Amerika için bir zorluk olmaktadır (Zhang, 2012, s.38).

Çin algısı ve Çinlilerin dünyayı nasıl yorumladığı/gördüğü sorusu, Çin dış politikasının formülasyonu için elzemdir. Özellikle Çinli Uluslararası İlişkiler uzmanları ve teorisyenler her ülkenin kendi bağlamının; kültürel terminolojisi, öğretileri ve siyaset psikolojisi üzerinden tahlil edilmesi konusunda ısrar etmektedir. Yang Jiemian da *Çin Dış İlişkileri: Teoriler, Perspektifler* başlıklı tebliğinde Çin hakkında yapılan bir araştırmanın batı diskorsundan farklı okunması gerektiğini söylemektedir.⁵⁰ O'na göre liberalizm ve realizm gibi yaklaşımlardan hareketle yapılan çalışmalarla Çin anlaşılamaz. Ying Yang⁵¹ felsefesi, Konfüçyanizm ve sosyal uyum gibi ilkeler üzerinden Çin çalışmaları yapılmalıdır. Çinli uzmanların hâkim Uluslararası İlişkiler teorilerine ve paradigmasına karşı yaptıkları bu itirazı, özellikle eleştirel kuramın Batıda yükselişe geçmesi ve postpozitivist yaklaşımların gelişmesiyle birlikte dış politika analistleri de benzer şekilde dile getirmektedir. Örneğin Hill'e göre farklı toplumlar, iç dinamikleri nedeniyle dış politikada farklı çıktılar üretirler (2002, s.20).

Avrupa değerlerine ve bilgi sistemine karşı Müslüman halkların da itirazları bulunmaktadır. İslam dünyasının kendine özgün değerleriyle incelenmesinin gerekliliğini Kalın şu şekilde izah etmiştir; “İslam dünyası ve batının kesişen tarihi aynı zamanda iki ayrı algılama biçiminin de tarihtir.” (Kalın, 2016, s.15). Müslüman teorisyenlere göre Doğu Asya ülkeleri için Konfüçyanizm üzerinden dış politika analizleri, sosyo-kültürel okumalar yapılyorsa Müslüman dünyası da İslami değerlerle ifade edilebilir. Çünkü Mishra'ya göre İslam, şimdiki batı modernliği kadar evrenselleştirici bir ideolojydi. İstilacı Moğollar 13. yy'dan itibaren İslam'ın klasik

⁵⁰ Tebliğ için bkz. <https://youtu.be/R-6zpBXBjd0>

⁵¹Ying yang: İki zıtlığın bir araya gelerek anlamlı bir bütün oluşturması.

çağını sona erdirerek elli yıl içinde İslamlaşp İslam'ın savunucuları haline gelmiş, Arap topraklarında İslam Rönesans'ını ateşlemişlerdir (Mishra, 2013, s.30).

Tüm bu örneklerle karşın Mahbubani Asya ülkelerinin geçmişe duydukları özlem ve hafızalarında duran eski ihtişamlı tarihlerinden hareketle ortaya çıkan istisnai bakış açısına net bir şekilde itiraz etmektedir. Ona göre önemli politika yapıcıları da dahil olmak üzere bazı Asyalı beyinler, hâlâ feodal çağla oyalanmakta, Uluslararası İlişkileri sıfır toplamlı bir oyun⁵² olarak görmektedir (Mahbubani, 2010, s.37).

Bu örneklerden hareketle denilebilir ki Uluslararası İlişkilerde güç dengelerinin değişmesiyle birlikte yeni bakış açıları ve alternatif paradigmlar gelişmektedir. Dolayısıyla her toplum/devlet kendi özgün tecrübesi, tarihsel ve kültürel birikimiyle değerlendirilmelidir. Asya ülkeleri, dış politikası ve siyaset stratejisi okunurken kendi bağlamı ve terminolojisi ile tartışılmalıdır.

⁵² Oyun ve ekonomi teorilerinde, her katılımcının kazanç veya kaybının diğer katılımcıların kazanç veya kayıpları ile dengelendiği durumun matematiksel temsiline sıfır toplamlı oyun (zero-sum game) denir.

BÖLÜM IV: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA ÇİN VE TÜRKİYE'DE ÇİN ALGISI

4.1. Türkiye Çin İlişkileri

Bu bölümde öncelikli olarak dönemin dış politika durumu kısaca özetlenerek Türkiye ve Çin tarafından yapılan ikili ziyaretler, basın açıklamaları ve antlaşmalar doküman incelemesi tekniği ile analiz edilecektir.

Türkiye algısı çözümlenmeye çalışılırken belgeler, demeçler ve açıklamalardan hareketle karar vericilerin beklentilerini, çekincelerini ve almak istedikleri tedbirleri anlamak açısından son derece önemlidir. Antlaşma; iki veya daha fazla devletin veya milletlerarası teşkilatın bir hukuki ilişkiyi kurmak, mevcut bir hukuki ilişkiyi geliştirme veya sona erdirmeye ya da ileriye dönük davranış kuralları koyma amacıyla milletler arası hukuka uygun olarak yaptıkları anlaşmadır (Gündüz, 2014, s.15). İkili ziyaretler diplomatik, siyasal, kültürel olarak devlet tarafından yetkilendirilmiş kişilerin ikili ilişkileri geliştirmesi amacıyla yapılır.

4.1.1. 1923-1950 Yılları: Türkiye Cumhuriyeti ile ÇHC İlişkilerinin Başlangıcı

Türkiye Cumhuriyeti ve Çin Cumhuriyeti arasında ilk diplomatik temas 1927 yılında tesis edilmiştir. 14-25 Mart 1928'de Çin Ulusal Partisi yetkilileri Türkiye'yi ziyaret ederek dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati de dâhil olmak üzere üst düzey yetkililerle görüşmelerde bulunmuşlardır. Modern Türkiye ve Çin Cumhuriyeti arasında yaşanan bu ziyaretin birinci amacı yeni kurulan ulusların zayıf ve güçlü yönlerini tespit ederek Çin için bir model oluşturmak; ikincisi ülkelerin öne çıkan siyasal ve ekonomik yönlerini örnek almaktır (Öztürk, 2018, s.4). İkili görüşmeler neticesinde 1929'da Çin'in başkenti olan Nanjing'de⁵³ Türk temsilciliği kurulmuştur.

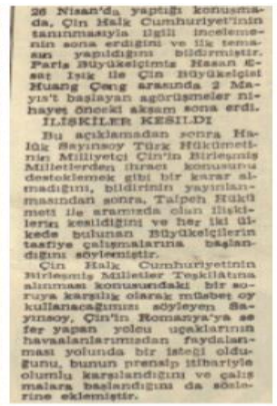
1934 yılında Türkiye ve Çin Cumhuriyeti dostluk anlaşması imzalamış, bununla birlikte iki ülke arasındaki temsilcilik, 1944 yılına kadar maslahatgüzarlık

⁵³1928'de Çin Cumhuriyeti'nin başkenti geçici süreliğine Nanjing'e taşınmıştır.

seviyesinde kalmıştır. 1929 yılında maslahatgüzar olarak atanan Hulusi Fuat Tugay, 1944'te ilk Türk büyükelçisi olarak görevine başlamıştır (Kavala, 2022).

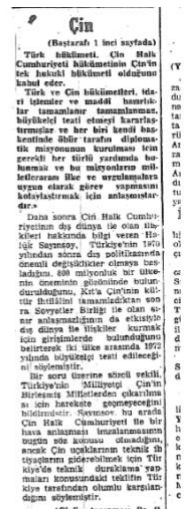
Sekil 4

Akşam Gazetesi, 6 Ağustos, 1971

Sekil 5

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos, 1971

Şekil 6

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ağustos 1971

Cumhuriyet, 8 Ağustos 1971, s.1 ve 7

MAO - CHE - TUNG
(Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı)

Pekin, Türk - Çin dostluğunu övüyor

HONG KONG, (aa) — Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetinin resmi organı «Shen Seng» gazetesi, Türkiye ile Çin arasında, diplomatik ilişkiler kurulmasına yorumlayan dükkü başyazısında, «Çin, bütün ülkeler ile, eşitlik, karşılıklı yarar ve barış, sınırlı ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı esasına göre ilişkiler kurmaya hazırdır» demektedir.

Makalede, Türkiye'nin Pekin Hükümetini, Çin halkının tek meşru temsilcisi olarak kabul ettiği belirtilmektedir. Sonra, şöyle denilmektedir:

(Artan Sa. 7, 82. 3 de)

Pekin

(Bağırarak 1 inci sayfada)

«Gerçekten, Türk ve Çin ulusları arasındaki dostluk bağı, tarihin çok eski devrelerine kadar uzanmaktadır. Çinli İpek yolumun Çin'in Kansa eyaletinden başlayıp Afganistan, İran ve Orta Asya üzerinden Türkiye'ye kadar uzandığı malumdur.

Türkiye ile Çin arasındaki dostane ilişkileri, sadece bir arabâli-emperyalikinin engellenmesi yüzünden sekiere uğramıştır» denmektedir.

İki Çin politikası

Gazete, Çin'in, bütün uyumsuzlukların barışçı yollardan çözümlenmesi arzulu olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir:

«Çin ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, iki tarafın ortak çıkarının bir sonucu değildir.»

Pekin Hükümetinin bütün Çin halkına tek meşru temsilcisi olduğunu tekrarlayan gazete, Taiwan'ı «Çin'in ayrılmaz bir parçası» olarak her şekilde Çin'e kalmaya mahkûm olduğunu belirtmiş ve şöyle demektedir:

«İki Çin politikası veya Taiwan'ın bağlanması gibi bir politika hiç bir zaman başarıya ulaşamayacaktır. «Taiwan'ın - Çin'in ayrılmaz bir parçasıdır.»

Makale, Çin - Türkiye ilişkilerinden söz etmekte beraber, bu son paragrafın, Amerika'nın izlemeye karar verdiği politika bir atfı olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.2. 1950-1980 Yılları: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'nin Antikomünizm Algısı ve Diplomatik İlişkilerin Başlaması

Erken cumhuriyet ve Soğuk Savaş dönemlerinde büyük güçlerin çizdiği uluslararası siyasetin kurallarına uyulması, Türkiye dış politikasında belirlenen temel ilkelerle uyusmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ekonomi politikasında hâkim rol oynayan ABD'nin kendi hegemonyasını NATO, BM gibi kurumlarla

pekiştirme sürecine Türkiye'nin aktif olarak dahil olmak istemesi nedeniyle askeri ve ekonomik anlamda yapılan yardımlar ve ABD-Türkiye arasındaki çok sayıda ikili anlaşmalar Türkiye'nin konumunu net bir şekilde tanımlamaktadır.

“Komünizm tehlikesinden” ve oluşturulan tehdit algısından dolayı ABD'nin Kore Savaşı⁵⁴ kararı neticesinde BM'nin Kore'ye asker göndermesini 25 Temmuz 1950'de NATO üyeliğinin kesinleşmesi için bir fırsat olarak da gören DP hükümeti, bölgeye 4.500 asker gönderme kararı almıştır. 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan NATO'ya resmen üye olarak, değişen uluslararası güvenlik ortamı ve “Sovyet tehdidine” karşı güvenliklerini sağlama amacı gütmüşlerdir (Oran, 2002, s.545).

Şekil 7

Zafer Gazetesi, 29 Kasım 1950

⁵⁴Tahsin Yazıcı komutasındaki Türk Tugayı, 26-30 Kasım 1950 tarihindeki Kunuri Muharebelerinde Çin Halk Kurtuluş Ordusu ile çatışmaya girerek verdiği ağır kayıplara karşın Çin ilerlemesini durdurup bölgedeki Amerikan kuvvetlerinin imhasını önlemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile ÇHC arasında 5 Ağustos 1971 tarihine kadar aktif bir diplomasiden bahsetmek mümkün değildir. 1923-1971 yılları arasında, söz konusu arşiv belgelerindeki Çin algısı ve Çin'e yönelik ilginin, belirli izleklere sahip olduğu da ifade edilmelidir. Henüz Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmediği için Moskova'daki Çin ve Türkiye elçilikleri, iki ülke ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. 1948'e kadar belgelerde Çin coğrafyasındaki devlet için "Çin" adı kullanılmış, 1 Ekim 1949 tarihinde ÇHC'nin kurulması ile belgelerde kullanılan adlandırma da farklılaşmaya başlamıştır. Bu tarihten, 1971'de ÇHC ile diplomatik ilişkilerin kurulmasına değin belgelerde "Milliyetçi Çin" ya da "Çin" olarak geçen

Tayvan, Çin Cumhuriyeti olarak muhatap alınmış; ÇHC'den ise "Komünist Çin" ya da "Kızıl Çin" olarak söz edilmiştir. Demokrat Parti döneminde olumsuz komünizm algısı ve her iki ülkenin karşıt kamplarda yer alması nedeniyle eksik bilgi ve önyargı temelinde bir algı gelişmiştir (Gürsoy, 2021, s.31).

Şekil 8

Vatan Gazetesi

1971'e kadar milliyetçi grubun Tayvan'da kurduğu Çin Cumhuriyeti batı bloğundaki diğer devletler ve Türkiye tarafından tanınmıştır. 1971'den sonra ABD'nin

ÇHC'ye yönelik dış politikasına paralel olarak Türkiye, Çin ile ilişkilerini normalleştirmiştir. 1970'lerin başlarından itibaren ÇHC'nin dünyaya entegre olmaya başlamasıyla beraber Çin-Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler 4 Ağustos 1971'de başlamıştır.⁵⁵

6 Ağustos 1971 13918 sayılı kanun ile:

“Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurulması hususunda Dışişleri Bakanlığına yetki verilmiştir.”

16 Temmuz 1974 tarihinde Pekin'de imzalanan antlaşma ile:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Ticaret Anlaşması'nın onaylanması; iki ülke arasında ticari ilişkileri, eşitlik ve karşılıklı menfaat esaslarına göre, geliştirmek arzusu ile önemli hususlarda mutabık kalmışlardır.” (T.C. Resmi Gazete, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, t.y.).

Türk-Çin diplomatik ilişkilerinin kurulmasından kısa bir süre sonra, BM Genel Kurulu'nun 25 Ekim 1971 günü aldığı 2758 sayılı kararla Çin Halk Cumhuriyeti Çin'in tek resmi hükümeti olarak tanınmış ve Tayvan BM üyeliğinden çıkarılmıştır. Bu süreçte Türkiye ve ÇHC arasında diplomatik ilişkiler başlamasına rağmen ekonomik veya siyasal anlamda ikili ilişkilerin geliştirilmesi için ciddi adımlar atılmamıştır.

4.1.3. 1980-2002 Yılları: İkili İlişkilerde Diplomatik İlişkilerin Başlaması ve Ticari İlişkiler

4.1.3.1. Ekonomik İlişkiler

1971'de başlayan diplomatik ilişkiler her iki ülkenin de dışı açılmaya başladığı 1980'lerden itibaren hareketlilik kazanmıştır. 1980'lerde imzalanan ticaret anlaşmaları ile ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

⁵⁵ 1971'de ÇHC, BM'deki yerini alarak Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olmuştur. Çin ayrıca DTÖ, APEC, BRICS, ŞİÖ, BCIM, G20 ve birçok diğer resmî ve gayri resmî çok yönlü örgütün üyesidir. Çin, özellikle Asya'da önemli bir bölgesel güçtür; üstelik son yıllarda Dünya çapında giderek daha büyük bir rol oynamasıyla potansiyel süper güç olarak da nitelendirilmiştir.

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 13-18 Mayıs 1981 tarihlerinde Pekin'de yapılan **11. Karma Ticaret Komitesi Toplantıları** ile şu sonuçlara ulaşılmıştır (17420 Sayılı Kanun):

İmzalanan ilişik Ticaret Protokolü ile ekleri ve bu konuda teati edilen mektupların onaylanması; aralarındaki dostluğu ve ticari ilişkileri daha da geliştirmek gayesiyle, 16 Temmuz 1974 tarihinde İmzalanan Ticaret Anlaşması çerçevesinde eşitlik ve karşılıklı tayda esaslarına uygun olarak aralarındaki mal mübadelelerini geliştirmek; malların değişimini sağlamak için azamî kolaylığı gösterecekler ve iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi amacıyla uygun görülen tedbirleri; Âkit Taraflar aralarındaki ticari mübadelelere tatbik edilmekte olan gümrük vergisi ve diğer vergi ve resimler ile ilgili olarak birbirlerine karşılıklı en çok kayrılan ülke muamelesini uygulamak. Bu hükümler de genel ithalât ve ihracat rejimleri dahilinde cereyan edecektir.

12 Eylül 1980'den sonra askeri yönetim iktidarı sivil yönetime devretmiş, Turgut Özal iktisadi ve kısmen de siyasi liberalizm ile reformlar yaparak bir yandan Anadolu sermayesinin küreselleşmesini sağlamıştır (Özalp, 2019). 24 Ocak Kararları⁵⁶ ile ithal ikameci sanayi modelinden uluslararası ekonomiye entegre olunmuş, ABD ile ikili ilişkiler altın çağını yaşamıştır. ÇHC ise 1970'lerden sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne dahil olarak uluslararası topluluğun tam bir üyesi olması yolunda kararını göstermiştir. 1970'lerin sonunda sosyalist yönetimin ekonomik anlamda liberal hedefler belirlemesi, Deng Xiaoping ile dışa açılım hedefleri ve ekonomik reformlar ile 1980'lerin Çin'i tedricen dünyaya açılabilmiştir.

⁵⁶ 24 Ocak 1980'de kamuoyuna açıklanan ekonomik istikrar programı. Kamu harcamalarının sınırlandırılması, ücretlerin düşürülmesi, serbest döviz kuru gibi önlemlerini içeren kararlar dizisi.

Şekil 9

Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1982

Türkiye’de askeri darbe sonucu devletin başına geçen batı ülkelerine resmi ziyarette bulunmayan Kenan Evren, birçok Doğu Asya ülkesine ziyarette bulunarak Çin’e giden ilk Türk devlet başkanı olmuştur.

Turgut Özal ise 30 Haziran 1985’te ÇHC’ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çin tarafından Li Xiannian’in Mart 1984’te Ankara ziyareti, iki ülke kültür bakanlarının 1988’de karşılıklı ziyaretleri, 1989 konsolosluk anlaşmaları ve gittikçe artan ticaret hacmi, taraflar arası ilişkilerin 1980’lerde yavaş ancak kesintisiz şekilde gelişme yoluna girdiğini göstermektedir (Kavala, 2022). 1980-1990 yıllarında üst düzey görüşmeler yapıldığı için ikili ilişkiler yükselişe geçmiştir (Kulaksız, 2019, s.54). Böylelikle her iki ülkenin de dış dünya ile ilgili algılarının değiştiğini ve bunun da ikili ilişkilere olumlu anlamda katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 10

Haziran, 1985

● Başbakan Özal, Pekin'de "Yasak Şehir"i de gezecek Çin seferi başlıyor

ANKARA, ÖZEL

BAŞBAKAN Turgut Özal'ın, Çin gezisi bugün başlıyor. Çin'i ziyaret eden ilk Türk Başbakanı olan Özal'ın bu gezisi altı gün sürecek. Geziye Başbakan Turgut Özal'ın eşi Semra Özal, Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, 14 milletvekili, çeşitli bakanlıklar-

● Çin'i ziyaret eden ilk Türk Başbakan'ı olan Turgut Özal'ın, gezisi altı gün sürecek

dan 38 görevli, 66 işadamı ve 24 gazeteci katılıyor. Başbakan Özal, Çin'deki temaslarını 5 Temmuz'da tamamlayarak Hong Kong'a geçecek. Özal, Dacca (Bangladeş) ve Kuveyt'e uğradıktan sonra 7 Temmuz günü Türkiye'ye dönecek.

Başbakan Özal ve Türk heyetinin bulunduğu özel uçak, 30 Haziran Pazar günü yerel saatle 14.00'te Pekin Havaalanı'na inecek. Aynı gün saat 18.15'te Pekin'in Halk Kongresi Sarayı'nın bulunduğu ünlü Tiananmen Meydanı'nda resmi kar-

şılama töreni yapılacak.

Özal, daha sonra Halk Kongresi Sarayı'nda Çin Başbakanı Zhao Ziyang'a nezaket ziyaretinde bulunacak. Zhao Ziyang, Özal onuruna aynı yerde bir akşam yemeği verecek. Başbakan Turgut Özal, 1 Temmuz Pazartesi günü Pekin'de Halk Kahramanları Anıtı'nı ziyaret ederek çelenk koyacak. Daha sonra Ulusal Halk Kongresi Sarayı'nda Başbakan Özal ile Çin Başbakanı Zhao Ziyang'ın başkanlıklarındaki heyetler arasında resmi görüşmeler başlayacak.

Başbakan Turgut Özal, Pekin'de 2 Temmuz Salı günü "Yasak Şehir" ve Saray Müzesi'ni gezecek.

Özal, aynı gün Çin Seddi'ni de ziyaret edecek. Daha sonra Ulusal Halk Kongresi Sarayı'nda bir basın toplantısı yapacak. Başbakan Özal

● Başbakan Turgut Özal açıkladı:

"500 milyar liradan fazla iç borçlanma yok"

● Bakanlar Kurulu, dün yaptığı toplantıda 13 ilde köy korucularının sorusuna, "Yok, hayır" cevabını verdi.

Devlet Bakanı ve Hük. 28 HAZİRAN 1985

4.1.3.2. Asya Açılımı, Avrasyacılık ve Doğu Türkistan Sorunu

1990'larda Türkiye'nin Asya'ya yönelmesinin iki temel sebebi bulunmaktadır. Birincisi; Asya bölgesinde Sovyetler Birliği'nin tahakkümü altında olan Türk topluluklarının bağımsızlığını kazanmasıyla Türkiye'nin Asya bölgesine olan yaklaşımı ve etkisi artmıştır. İkincisi ise Turgut Özal özelinde Türk siyasetini sivilleştirme ve batıya yönelik liberal ekonomi politikasına geçiş çabalarına rağmen 1989'da Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı başvurunun reddedilmesi *Avrasya Devleti* tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Tür, Han, 2015, s.20-21).

1991'de SSCB'nin dağılması ile özerklik ve bağımsızlık kazanan Türk Cumhuriyetleri'nin ÇHC'de Sincan Uygur özerk bölgesini de etkileyeceği düşüncesi, Çinli yöneticileri endişelendirmiş, azınlık politikaları güvenlik temelinde yürütülmüştür. Bölgede yaşanan siyasal kargaşa ve Uygur politikasından rahatsızlık duyan Doğu Türkistan liderlerinin Türkiye'ye iltica etmeleri, dönemin önemli tartışmalarından biri olmuştur. İsa Yusuf Alptekin'in, yeni seçilen Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Anavatan Partisi (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Refah Partisi (RP) Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ve bazı milletvekilleriyle

yaptığı görüşme Türkiye’de farklı siyasal partilerin ve ideolojilerin Doğu Türkistan konusunda mutabakata vardıklarını göstermektedir.

Şekil 11

İsa Yusuf Alptekin; Süleyman Demirel, Erdal İnönü, Turgut Özal ve Alparslan Türkeş ile

Kaynak: Stratejik Ortak, 2019.

2000’li yıllardan sonra Türk yetkililerin hemen hemen her toplantıda dile getirdiği *Tek Çin* politikasına saygı duyulması gerektiği söylemlerine karşın Cumhurbaşkanı Özal’ın Mart 1992’deki açıklamasına bakıldığında Doğu Türkistan’ın bağımsızlığı konusunda net söylemlerin olduğu görülmektedir:

“Sovyet yönetimi altındaki Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilân etmesinden sonra sıra Doğu Türkistan’a gelmiştir.” (TUIÇ Akademi, 2021).

30 Eylül – 2 Ekim 1995 tarihinde Süleyman Demirel Dünya Türkleri Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Üçüncü Konferansının açılış konuşmasında Türklerin başka devletlerin egemenliği altında ve birbirlerinden habersiz olarak yaşadıklarını ifade etmiştir:

Çin Seddi ve Balkanlar arasında 200 milyon Türkçe konuşan halkın yaşadığı tarihi bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca aynı ortak tarihi, dili ve kültürü paylaşan Türk halkları birbirinden uzak tutuldu. Onlardan bazıları şimdi bağımsızlığını kazandı, bazıları yarı bağımsız durumda ve bazıları ise hala yabancı egemenliği altında yaşıyorlar. (TUIÇ Akademi, 2021).

Dönemin dış ilişkiler vizyon ve uygulamalarını etkileyen isimlerinden bir olan Dışişleri Bakanı İsmail Cem 8 Ekim 1997 de yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin çıkarlarının ve uluslararası saygınlığının korunması ve sahip olunan 700 yıllık bir tarihi birikimin farkında olunması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle Avrupa tarafından dışlanmış ve yalnızlaşmış Türkiye'nin balkanlar Kafkas'lar ve Asya'da yeni işbirlikleri, modeller ve alternatif siyaset arayışında Çin'i vurgulayarak şunları söylemiştir:

“Çin'den çok söz etmiştim. Zannediyorum ocak ayı içinde Çin'e gideceğim. Çin'de Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini geliştirmek yönünde şimdiden başladığımız hazırlıkları bir adım daha ileriye götürebileceğim” (Cem, 1997).

ÇHC yetkilileri Türkiye'yi, güçlenen Uygur lobisine Türk yetkililerin destek olmaması gerektiği konusunda uyarılmış; bunun üzerine Türkiye'de Çini protesto edecek gösteriler yasaklanmış ve iltica konusunda daha ihtiyatlı davranılacağı husunda Çin tarafı temin edilmiştir. Aralık 1998'de dönemin başbakanı Mesut Yılmaz bir genelge yayınlarak Doğu Türkistan vakıf ve derneklerin çalışmalarına kısıtlama getirmiştir (Çolakoglu, 2012).

1998 yılında dönemin başbakanı Ecevit, Çin'i ziyaret ederek Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'le görüşmüş ve şu konuları vurgulamıştır:

Türk halkı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Çin'in bütünlüğüne çok büyük önem verdiğini belirttim. Şunu da eklemek isterim ki, kanımca Türkiye'de bazı çevreler marjinal gruplar halinde olsa da bu konuyu gündemde tutacak olurlarsa, Sincan'daki Müslümanlar güç durumda kalabilirler. Şimdi bildiğim kadar, Çin geniş ekonomik olanakları bulunan o bölgenin de kalkınması için

bazı hazırlıklar yapıyor. Eğer siyasi sorun olmaya devam ederse, tavırları sertleşebilir. Onun için bu konuda Çinlilerin hassasiyetini göz önünde tutmak zorundayız” (TUIÇ Akademi, 2021).

4.1.4. 2002-2007 Yılları: Avrasyacılıktan “Ticaret Devleti”ne

1990’dan sonra Türkiye’de yaşanan sorunlara geleneksel partilerin ve kurumların çözüm üretememesi nedeniyle 3 Kasım 2002’de *Birikim Dergisinin* ifadesiyle (Birikim Dergisi, 2002) “muhafazakâr demokrat inkılâbı” meydana gelmiştir. Ak Parti Türkiye’de siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan büyük bir krizin ortasında doğarak 21 yıl sürecek olan iktidar mücadelesine başlamıştır.

2000’lerden sonra Ak Parti’nin temel dış politika vizyonu; bölgesel sorunları çözme ve güvenlik odağından ziyade yakın ticari, kültürel ve diplomatik ilişkileri geliştirme suretiyle bir program oluşturmaktır. Bu amaçla hareket eden Türkiye dünyanın en büyük 17. ekonomisi olmuş ve bölgesel bir güç olarak proaktif bir dış politikayı benimsemiştir (Kaya, 2013, s.3).

Kurtuluş Savaşı’nın bitiminden itibaren Türkiye dış politikasının sabitelerinden biri Uluslararası İlişkilerde statükoyu koruma ilkesi olmuştur.⁵⁷ Dış politikada Türkiye’nin kuruluşundan itibaren kapsamı değişse de batıcılık, siyaset yapıcılarının temel hedeflerinden biri olmuştur (Oran, 2002, s.46-49). Ak Parti hükümetinin dış politikası daha ziyade ulus devletlerin bağımsızlığına ve devletlerin iç siyasetine müdahale etmeme ilkesine saygı duyma şeklindeki Westphalia mantığına dayanmaktaydı (Öniş, 2012). 2001’den itibaren yumuşak güç enstrümanlarını etkin bir şekilde kullanan ve *Ticaret Devleti* olarak yükselmeyi hedefleyen Türkiye hem bölgesel hem de uzak havzalarla ilişkileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Türkiye’nin dış politika hedefi Davutoğlu tarafından şu şekilde formüle edilmiştir:

Türkiye'nin Orta Asya'dan Afrika'ya, AB'den İslam Konferansı Örgütü'ne (İİT)

kadar olan angajmanları, BM Güvenlik Konseyi'ne üyelik hedefi ve bölgesel

⁵⁷ 2015 sonrasında Ak Partinin dış politikasında bu ilkeye uymayan bazı politikalar bulunmaktadır. Örneğin 2016 yılında yapılan BM Genel Kurul toplantısında Erdoğan’ın “Dünya Beşten Büyüktür” söylemi.

enerji siyasetinde kilit bir oyuncu olma arayışı, tüm bunların birer parçasıdır. Türkiye'nin geleneksel Batı yönelimini bir ölçüde korurken, güçlü bir Avrasya ve Orta Doğu bileşenine sahip olan bu yeni dış politika vizyonu kazandırmıştır (Davutoğlu, 2011, s.24).

2000'li yılların ilk yarısından itibaren Türkiye Çin ilişkileri tehdit ve güvenlik odaklı olmaktan çıkıp olağan bir diplomatik seyirde ilerlemiştir. Dış politika vizyonundan diplomatik, ticari ve siyasal ilişkilerin geliştiği bir seyre doğru evrilmiştir. ÇHC Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in 2000 yılının nisan ayında Türkiye'ye gelen ilk ÇHC devlet başkanı olmuştur. Bu ziyaret sonucunda Ankara-Pekin ilişkileri yeni bir eksene oturmuş, 1990'lı yılların olumsuz politik algısı değişerek ekonomik ilişkilerin merkezileşmesi ile daha pragmatik ve rasyonel bir zeminde gelişmiştir. 1996'dan sonra Ankara'nın takip etmeye çalıştığı Çin ile iyi ilişkiler kurma politikası, bu ziyaretle birlikte doruk noktaya ulaşmıştır. Üç gün süren ziyaret sırasında ekonomi, enerji ve siyasi konularda imzalanan ortak bildiriye göre:

“İnsan haklarına, toprak bütünlüğüne, içişlerine saygı duyulması, küreselleşme ve siyasi çok kutupluluk kapsamında bunalımların engellenmesine katkıda bulunulması, silahların kontrolü, silahsızlanmada eşgüdüm içinde olma, terörizm, ayrılıkçılık ve dinsel fanatizme karşı ortak mücadele yürütülmesine karar verilmiştir” (TUIÇ Akademi, 2021).

Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Zhu Rongji'nin, Başbakan'ın davetlisi olarak 15-19 Nisan 2002 tarihleri arasında Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2002). 18-20 Kasım 2004 tarihlerinde ÇHC Başbakan Birinci Yardımcısı Huang Ju Türkiye'ye gelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2004).

2002'de Recep Tayyip Erdoğan, Ali Babacan ve Kürşat Tüzmen Çin'i ziyaret ederek ekonomi başta olmak üzere siyasi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 1-5 Şubat 2005 tarihlerinde Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Li Zhaoxing'in davetlisi olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulunmuş ve orda yapılması planlanan ziyaretler çerçevesinde Türk-Çin işadamlarının katılımıyla toplantılar gerçekleştirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2005).

4.1.5. 2007-2012: Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye'nin Çin ile Stratejik Ortaklık Süreci

2003'te Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi ile Ortadoğu politikasında geleneksel anlayış büyük ölçüde değişmiş, daha otonom ve bağımsız bir politika izlenmiştir. Ak Parti döneminde *Komşularla Sıfır Diplomasi*, *Mekik Diplomasisi* gibi bazı hedefler belirleyen Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolünü şu şekilde açıklamıştır:

“Bölgede Pozitif bir rol oynayacağız... Dünya sisteminde Türkiye'nin önemli bir parametre olduğunu biliyoruz. Türkiye bugün güçlü bir demokrasi, canlı bir ekonomi, aktif bir dış politika yürüterek bölgedeki gücünü korumaktadır. Ortak bir tarih ve mekâna sahibiz.” (Davutoğlu, 2012).

2007'den sonra Türkiye, sahip olduğu “tarih bilinci” gereği yakın coğrafya ile daha yoğun bir ilişki içinde aktif bir siyaset izlemiştir. Güvenlik odaklı bir algılamadan yumuşak güç öğelerinin, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kullanıldığı aktif bir diplomasiye geçilmiştir. 7 Temmuz 2010 tarihinde kabul edilen 6004 sayılı kanunla Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın konumu ve yetkileri yeniden şekillendirilerek, faaliyet ve yetki alanı genişletilmiştir. Ayrıca karar verme mekanizmasında dışişleri bakanının kritik bir rolde olduğunu söylemek mümkündür (Sönmezoğlu, 2014, s.606- 608). Bu dönemde Ahmet Davutoğlu dış politika algı ve anlayışını hem teorik hem de pratik anlamda şekillendirmiştir. Davutoğlu'nun en belirgin tezi şu şekilde formüle edilebilir. Davutoğlu'na göre Osmanlı'nın etkili olduğu havzalarda daha proaktif bir dış politika izlenmelidir. Bunu sağlayacak olan şey de güvenlik odaklı bir algıdan ziyade yumuşak gücün yani kültürel ve ekonomik araçların güçlendirilmesidir. Bu dönemde Türkiye özellikle Ortadoğu politikasında belirgin olarak öne geçmiştir (Davutoğlu, 2010, s.118). Davutoğlu'nun kullandığı tarihdaş metaforu Türkiye dış politikasına yeni bir perspektif kazandırmış; Türkiye dış politika yapımında, bölgesel ve ulusal bağlara sıklıkla refere edilmiştir (Saraçoğlu & Demirkol, 2015, s.312).

21 Kasım 2008'de Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın 2009 Mali Yılı Bütçe Tasarısı Konuşmasında:

ABD’den başlayıp etkisini kısa sürede tüm dünyada gösteren ve eşi benzeri görülmemiş son ekonomik kriz ise birçok ülkeyi etkilemektedir. Yeni bir küresel finans mimarisi kurulması yönündeki çağrı ve beklentiler ivme kazanmaktadır... Öte yandan, 2008 yılı ülkemizin yeni bölgesel açılımlar da yaptığı bir sene olmuştur. İstanbul bu çerçevede yüksek düzeyli toplantılara ev sahipliği yaparak uluslararası bir kongre merkezi niteliğini daha da pekiştirmiştir. Nisan ayında Türkiye-Pasifik Adaları Dışişleri Bakanları Konferansı’nı İstanbul’da düzenledik.

2008 Finansal Krizle birlikte yükselen *Çin Ekonomi Modeli* tartışmaları ve Türkiye gibi ülkelerin batıya alternatif olarak Çin’e mi yakınlaşacağı tartışmalarına şu cevabı vermiştir:

Bu vesileyle şu hususun da altını tekrar çizmek isterim: Biz açılım politikalarımızı Batı’yla zaten kurumsallaşmış olan ilişkilerimize bir alternatif değil, aksine bu politikaları güçlendirici ve tamamlayıcı bir unsur olarak telakki ediyoruz. Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi çağdaş değerlerin beşiği olan Batı’ya yönelim ve bu değerlerle özdeşleşmiş Batılı kurumlara etkin katılım, Türk dış politikasının temel eksenini oluşturmaya devam etmektedir. Bu çerçevede, NATO, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi zaten üyesi olduğumuz kurumların barış, güvenlik, istikrar ve temel özgürlükleri yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalarını kuvvetle desteklemeye devam ediyoruz.

Bu temel dış politika ilkelerinin ve batının askeri müttefiki olmanın gereğini yerine getirmenin aynı zamanda ekonomik olarak çok yönlü bir vizyonda yeni arayışlar getireceği ile ilgili de şunları söylemiştir:

Dünya ekonomisinde üçüncü büyük ağırlık merkezi durumundaki Asya-Pasifik bölgesinin önemli aktörleri olan Çin, Hindistan ve Japonya'yla, da ticaret, bilim ve teknoloji, enerji ve turizm başta olmak üzere pek çok alanda büyük bir işbirliği potansiyeli mevcuttur. 2008 yılına girerken önceliklerimizden biri bu ülkelerle ilişkilerimize yeni bir ivme vermektir. Nitekim tarafımdan şubat ayında Hindistan'a, Sayın Meclis Başkanımızca Nisan ayında Çin'e ve Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından da haziran ayında Japonya'ya yapılan ziyaretler bu bakımdan son derece yararlı olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ÇHC'yi ziyareti vesilesiyle 25 Haziran 2009 tarihinde Pekin'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Ortak Çalışma Grubu⁵⁸ (OÇG) Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" uyarınca kurulan OÇG'nin ilk toplantısı; Müsteşar Büyükelçi Sayın Feridun Sinirlioğlu ve ÇHC Dışişleri Bakan Yardımcısı (Bakanlık Müsteşarı) Zhang Zhijun'un eş başkanlığında 30 Mart-1 Nisan 2011 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

2009'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyareti akabinde hız kazanan ilişkiler, 2010'da Çin Başbakanı Sn. Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti sırasında imzalanan "Stratejik Ortaklık" anlaşması ile yepyeni bir boyuta taşındı. Enerjiden kültüre, turizmden ulaşım ve üçüncü ülkelerdeki ortak altyapı – inşaat çalışmalarına kadar farklı konularda 12 başlık için atılan imzalar ilişkileri bambaşka bir aşamaya taşımıştır. Bu anlaşmanın sonucunda, Çin Başbakanı Sn. Wen Jiabao'nun da son derece önem verdiğini defalarca belirttiği kültürel işbirliği kapsamında; 2012 Türkiye'de Çin Yılı olarak, 2013 ise ÇHC'de Türkiye Yılı olarak kutlanmıştır. İlişkilerin "Stratejik İşbirliği" düzeyine yükseltilmesinin nedenlerinden bazıları Çin'in

⁵⁸ Çalışma Grubu; iki tarafın ilgili kurumlarından oluşur ve iki ülkedeki ekonomik kalkınma ile sanayi ve ticarete ilişkin güçlü yönleri, ticari ve ekonomik işbirliğinin mevcut durumunu, var olan sorunları, kalkınma potansiyellerini ve orta ve uzun vade kalkınma yön ve hedeflerini, Türk-Çin ticari ve ekonomik işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve orta ve uzun vade kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için politika önerilerini çalışmakla sorumludur.

enerji ithalatında kritik bir bölge olan Ortadoğu’da Türkiye’nin konumu, Ak Parti iktidarı ile Türkiye’nin kalkınma hedefleri ve her iki ülkenin de yeni kaynaklara, kapitale ve pazara ihtiyaç duyuyor olmalarıdır (Kulaksız, 2016, s.55).

Stratejik ilişkilerin gelişmeye başladığı tarihten itibaren 2012 yılında Başbakan, 2015 ve 2016 yıllarında da Cumhurbaşkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın ziyaretleri gerçekleşmiştir. Dönemin ÇHC Başbakanı Wen Jiabao 7-9 Ekim 2010 tarihlerinde ülkemizi ziyaret ederken; ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, Devlet Başkan Yardımcılığı döneminde 20-22 Şubat 2012 tarihlerinde ziyaret gerçekleştirmiştir.

Türkiye 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin’de düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Zirvesi’nde oybirliğiyle diyalog ortaklığına kabul edilmiştir. 26 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’ne Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Diyalog Ortağı Statüsü tanınmasına ilişkin Muhtıra imzalanmıştır. Söz konusu belge, diyalog ortağı Türkiye ile Şanghay İşbirliği Örgütü arasında başta bölgesel güvenlik, terörle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların önlenmesi ile ekonomik ve kültürel alanlar olmak üzere çeşitli konularda işbirliğinin geliştirilmesini öngörmektedir. Bu sayede Türkiye, uluslararası ticaretten güvenlik işbirliğine kadar pek çok alanda ilişkilerini daha iyi bir noktaya taşıyabileceğini düşünmekte ve ASEAN gibi uluslararası örgütlerle ilişkilerini yoğunlaştırmayı amaçlamaktadır.

4.1.6. 2012- 2016: Yükselen Türk Benliği Algısı

Soğuk Savaş süresince Türkiye’nin Atlantik kanadında yer bulma çabası “Sovyet tehdidi”ne karşı korunma güdüsüyle açıklanabilir. Ortadoğu ülkeleriyle politik sorunlar, Ortadoğu’dan izole olma ve dostça ilişkiler geliştirilmesinin önünde en büyük engel olmuştur. 1990’larda Müslüman dünyası ile geliştirilmeye çalışılan güvenli bölge konusunda, güneyde yaşanan sorunlar⁵⁹ nedeniyle başarılı olunamamış; yakın çevre genellikle tehdit olarak algılanmıştır. 2000’lerden sonra bu algı değişmiş, 2010 yılından itibaren Ortadoğu için yeni siyasal, askeri ve ekonomik krizlerin yaşanacağı bir süreç başlamış ve *Komşularla Sıfır Sorun* politikası gereği yakın kıta havzaları ile sorunsuz bir politika önerilmiştir (Davutoğlu, 2010). 2012’den sonra

⁵⁹ Irak ve Suriye sınırında Kürt sorunu başta olmak üzere yaşanan güvenlik sorunları

Türkiye dış politikasının en belirgin özelliklerinden biri, görece bağımsız bölgesel ve küresel politikalar izlenmesi ve batı merkezli uluslararası sistemin dinamiklerine yönelik eleştirel bir yaklaşımın benimsenmesi olmuştur (Oktav, 2015, s.3). Özellikle 2012’den itibaren *Türk Gaulizmi*,⁶⁰ Türk milliyetçiliği ve milli sınırlar konusundaki hassasiyet ve ülkenin bekası tartışmaları ile yükselişe geçmiştir.

2011’de Ortadoğu’da yaşanan ayaklanmalar ve iç savaş sonucu Türkiye’nin; göç sorunu ve sınır güvenliği gibi kritik konular kapsamında bölgesel sorunlara doğrudan müdahil olması ve kendi ulusal çıkarlarını merkeze alması nedeniyle ABD başta olmak üzere batılı ülkelerden bağımsız politikalar belirlemesi, dış politikada yön değişikliğine ve alternatif ittifak arayışına neden olmuştur. Yeniden Asya Açılımı gibi politikalarla Rusya ve ÇHC ile ilişkilerin daha ileri bir seviyeye taşınması bu bağlamda okunabilir.

10 Haziran 2016 tarihinde *Stratejik Diyalog Toplantısı* çerçevesinde düzenlenen Türkiye-ÇHC Ortak Çalışma Grubu Toplantısı’na Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Murat Salim Esenli ile ÇHC Dışışleri Bakan Yardımcısı Zhang Ming başkanlık etmiştir. Türkiye-ÇHC Başbakan Yardımcıları Düzeyindeki Hükümetlerarası Mekanizma’nın ilk toplantısına hazırlık niteliğindeki Çalışma Grubu’nda, Güvenlik ve Terörizm/Organize Suçlarla Mücadele, Siyaset Planlama ve Bölgesel Konular ile İkili İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlarda İşbirliği ele alınmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2016). 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de yaşanan darbe girişiminin ardından Türkiye’ye bir ziyaret gerçekleştiren Dışışleri Bakanı Wang Yi, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kara gün dostu olduğunu söyleyerek iki ülkenin ortaklığını vurgulamıştır. Söz konusu ziyaret kapsamında ayrıca dışışleri başkanlığı istişare mekanizmasının ilki gerçekleştirilmiştir. Bu, her iki tarafın talepleri ve beklentilerinin açık bir şekilde beyan edilmesi anlamında önem taşımaktadır.

3 Ağustos 2017’de Pekin’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Wang Yi ile gerçekleştirdiği ortak basın toplantısında şunları söylemiştir:

⁶⁰ Gaulizm: Benlik algısı. Dış politikada bağımsızca belirlenilen ilkelerle hareket etmek.

Türkiye gerek bölgesinde, gerek tüm dünyadaki bölgesel örgütlerle, uluslararası örgütlerle yakın işbirliği arayışı içinde olan bir ülkedir. Örneğin, buradan Filipinler'in başkenti Manila'ya geçeceğiz ve ASEAN toplantısına katılacağız. Türkiye sektörel diyalog ortaklığı statüsüne başvurdu ve bu konuda da bir karar alınması pek muhtemel... Çin, Şanhay İşbirliği Örgütünün kurucu üyelerinden ve biz de bu örgütle ilişkilerimizi geliştirmek için Çin ve diğer üye ülkelerle işbirliği yapıyoruz ve tüm bu politikalarımızı birbirine alternatif olarak görmüyoruz, tam tersi tamamlayıcı olarak görüyoruz (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, 2015 yılından bu yana çeşitli uluslararası toplantılarda bir araya gelmiştir (G-20 Hanco, G-20 Antalya, 2018 yılında BRICS Johannesburg ve G-20 Buenos Aires ile 2019 yılında CICA Duşanbe ve G-20 Osaka Zirve toplantıları). Erdoğan'ın Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in davetiyle 2 Temmuz 2019 tarihinde Pekin'e gerçekleştirdiği resmi ziyaretle, ikili ilişkilerin gelişimi daha da ivme kazanmıştır.

25 Mart 2021'de Mevlüt Çavuşoğlu diplomatik ilişkilerin 50. yıldönümünde Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi'yle Ankara'da bir araya geldi. Ekonomik işbirliği potansiyelinin de ele alındığı görüşmede Bakan, salgınla mücadele ve aşı konularında işbirliğini ilerleteceklerini belirtti ve Uygur Türklerine ilişkin hassasiyet ve düşünceleri iletildiğini vurguladı (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2021).

4.1.7. İkili İlişkilerde Temel Meseleler

4.1.7.1. Kültürel ve Tarihsel Bağlar

Asya'nın en doğusunda bulunan Türkiye Cumhuriyeti ile en batısında bulunan Çin Halk Cumhuriyeti'nin coğrafi uzaklıkları ve uzun yıllar boyunca aralarındaki diplomasinin gelişmemiş olması, kültürel diplomasinin gelişmesinin önünde büyük engel teşkil etmiştir. Bu engellere rağmen Türklerin Çinlilerle aynı dönemde Asya'da tarihsel olarak var oldukları ve güçlü olunan dönemlerde iki eski medeniyetin temas

halinde bulunduğu da bir gerçektir. Çin sınırları içerisinde bulunan Doğu Türkistan ve Asya'daki Türklerin varlığı, kültür ve medeniyet değerlerinin paylaşıldığını göstermektedir.

Stratejik ortaklığa giden yolda sadece ekonomik ilişkilerin değil aynı zamanda kültür, turizm, sağlık gibi alanlarda da işbirliklerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. 10 Mayıs 2007 tarihinde Ankara'da imzalanan ekli "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2006-2009 Yıllarına İlişkin Kültürel Değişim Programı"nın onaylanmasıyla şunların altı çizilmiştir:

Olan dostane ilişkileri güçlendirmek ve derinleştirmek konusundaki ortak arzularından esinlenerek; kültür ve sanat, eğitim, bilim, basın-yayın, gençlik ve spor alanlarındaki temasların, değişimlerin ve işbirliğinin tarihlerinin, geleneklerinin ve kültürlerinin daha iyi anlaşılmasını, deneyim ve uzman değişimini karşılıklı çıkarlarına uygun olarak, taraflar uygun eğitsel sistemler, programlar, eğitim teknolojileri ve öğretim metotları, öngörülen ikili anlaşma ve ev sahibi ülkenin ulusal mevzuatına uygun şekilde kuracak ve işleteceklerdir. Her iki Taraf, mütekabiliyet ilkesi temelinde, ülkelerinde diğer Tarafın kültür merkezlerinin kurulmasını ve işletilmesini kolaylaştıracaklardır.

MADDE 4:

Taraflar, kültürlerinin, tarihlerinin, coğrafyalarının, dillerinin ve geleneklerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak, bunlar hakkında bilginin daha da yaygınlaştırılmasını sağlamak ve ortak unsurlarını ve paylaştıkları değerleri zenginleştirmek amacıyla ülkelerindeki kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamla ilgili bilgi değişiminde bulunacak ve karşılıklı etkinlikleri kolaylaştıracaklardır.

MADDE 8:

Taraflar, karşılıklı olarak her yıl lisansüstü ve araştırma için on ve çeşitli bilim dalları ile Türkçe ve Çince dillerinin öğretimi için iki burs tahsis edeceklerdir.

MADDE 10:

Taraflar, yükseköğretim ve bilim kuruluşları arasında temasları teşvik ederek, akademisyen, bilim adamı ve bilgi değişimini özendirerek ve ortak araştırma projeleri, seminerler ve kongrelerin düzenlenmesini

MADDE 12:

Taraflar, tarih, kültür ve arkeoloji alanlarında ortak araştırma yürütmek ve karşılıklı bilimsel projeler üretmek için bir Türk-Çin Ortak Tarih Komitesi kurulacaktır

16 Nisan 2010 tarihinde Ankara'da imzalanan ekli "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karşılıklı Kültür Merkezleri Kurulması Hakkında Mutabakat Muhtırası"nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 2/8/2010 tarihli ve HUMŞ/15316 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3'üncü ve 5'inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 18/8/2010 tarihinde kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 2007). 2 Ocak 2013'te, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 5. Büyükelçiler Konferansında yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2010):

Yine çok köklü kültür ve medeniyet birikimine sahip iki büyük ulus ve iki büyük devlet olarak, insanlık kültürüne birlikte büyük katkılar yapabileceğimizi düşünüyoruz. Çin ve Türk kültürü çok köklü, tarihi geçmişe sahip kültürlerdir. Bu çerçevede Medeniyetler İttifakı projesi başta olmak üzere, küresel alandaki bütün kültürel konulara da çok ciddi katkılar sağlayacağımızda mutabık kaldık. Bu üç alanda da küresel konularda birlikte çalışacağız. Özerk Bölgesi'ndeki Uygur kökenli Çin vatandaşlarının Türkiye

ile Çin arasında bir dostluk köprüsü oluşturduğunu bir kez daha teyit ettik. Orada Çin'in kültürel ve ekonomik alanda yapacağı her türlü çalışmaya Türkiye'nin katkıda bulunabileceğini kendisine ifade ettik. Kendisi de bütün bu alanlarda çok büyük bir anlayış birliği içinde olduğumuzu ve birlikte her alanda çalışmaya hazır olduğumuzu bir kez daha teyit ettiler.

2018 yılı "Çin'de Türkiye Turizm Yılı" olarak kutlanmış, bu vesileyle çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. 2018 yılında Çin'den ülkemize gelen turist sayısı %60 artışla 394 bine ulaşmış, 2019 yılında 565 bini aşmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Bu gelişmeler her iki tarafın da olumlu algılar geliştirmesini sağlamıştır.

13 Mayıs 2017 tarihinde Pekin'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karşılıklı Kültür Merkezlerinin Kurulması Hakkında Anlaşma"nın onaylanması uygun bulunmuştur. Birbirlerinin düşünsel, sanatsal ve eğitsel faaliyetleri ile tarih ve hayat tarzlarına ait karşılıklı anlayışı dostane değişim ve iş birliği yoluyla geliştirmek arzusundan esinlenerek, kültür merkezleri halka açık, kültürel ve eğitsel faaliyetler tertipleyecektir (Resmi Gazete, 2018).

3 Ağustos 2017, Pekin'de Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısında Türkiye'ye daha fazla Çinli turist gelmesi ve Türk kültürünün öğrenilmesi konusunun Türkiye açısından önemi vurgulanmıştır.

Kültürel ve eğitim merkezlerinin açılması elbette kültürel alanda, eğitimde, turizmde işbirliğimizi nasıl geliştirebiliriz, bunları da değerlendirdik. 2018 yılını turizm yılı olarak kutlayacağız. Türkiye'ye daha fazla Çinli turist gelmesini istiyoruz, ... 100 milyon Çinli yurtdışına seyahat ediyor, yüzde 1'inin Türkiye'ye gelmesi konusunda önerisi oldu. Bu yüzde 1'in sadece benim şehrim Antalya'ya gelmesinin yanında, tüm Türkiye'ye en az yüzde 3

başlangıç olarak, yani 3 milyon Çinli turist bekliyoruz. 2018'in hazırlıklarını da birlikte yürütüyoruz (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

2019'da gerçekleşen G20 zirvesinin ardından her iki devletin kadim kültür ve medeniyetine dayanarak uzun hedefler belirlemesi konusunda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'i ziyaret etmiş ve şu konulara değinmiştir:

Binlerce yıllık ilişkilere sahip, İpek yolu ile birbirine bağlanan kadim medeniyetler üzerine kurulu Türkiye-Çin işbirliğinin güçlendirilmesi için potansiyelin büyük olduğuna inanıyorum Dünya üzerinde hak ettiği yerleri alması hedefine bu yüzyılda ulaşmak Çinliler için "Çin rüyası", biz Türkler için de "Türk rüyası"dır... Asya'nın en doğusunda ve Asya'nın en batısında yer alan iki kadim medeniyete sahip olan Çinliler ve Türkler, tarihi İpek yolu'nun koruyuculuğunu üstlenerek ticarete kültürel etkileşimin gelişmesinde insanlığa büyük katkı sağladılar (Siyaset Dergisi, t.y.)

Stratejik ortaklık sürecinde eğitim, kültür, turizm gibi alanlarda mutabakata varılan anlaşmalara rağmen Türkiye açısından bakıldığında temel sorunlardan biri kendi kültürel tanıtımını sağlayacak bir zemin bulamamış olmasıdır. 2012 yılında Türkiye'de Konfüçyüs enstitüleri ve akademik oluşumlar kurulmuş olmasına rağmen Türkler, Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2021 yılına kadar Yunus Emre Enstitüleri'ni kuramamıştır.

4.1.7.2. Uygur Meselesi

Doğu Türkistan'ın 1750-1850 yılları arasında Mançu-Qing hanedanlığına karşı ayaklanmaları, 19. yy'ın ikinci yarısında Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesi ve 1933 ve 1944 yıllarında kısa süreli cumhuriyet tecrübeleri sebebiyle bölgede yaşayan Türklerin siyasal mücadelesi ve bağımsız olma isteği tarihsel bir meseledir. Sun Yat Sen'in milliyetçi Çin politikası ve 1949'dan itibaren milliyetçiliğe marksist-leninist

ideolojinin de eklemlenmesiyle Müslüman azınlık olan Uygurların Çin devleti nezdinde bir sorun haline gelmesine neden olmuştur.

Şekil 12

Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin İlânı. Resimden de anlaşılacağı gibi, kısa süreli bu devlet, Uygur tarihinin o güne kadarki gelişimine uygun olarak bir "Hocalar iktidarı" görünümü taşımaktadır. Kaynak: Doğu Türkistan Bülteni, t.y.

1982 ÇHC Anayasası 36. Maddesine göre:

“ÇHC vatandaşları dini inanç özgürlüğüne sahiptir. Hiçbir devlet organı kamu kuruluşu veya kişi vatandaşları herhangi bir dine inanmaya ve inandırmaya zorlanamaz inanan veya inanmayan vatandaşlara karşı ayrımcılık yapılamaz. Çin Halk Cumhuriyeti’nde milliyetler eşittir. Herhangi bir milliyete yönelik küçümseme ve zulüm yasaktır.” (İnayet, 2022, s.493).

Uygur sorununda Türkiye’nin yaşadığı en büyük ikilem; dış politik ilişkilerinde bir devletin iç işlerine karışmama ilkesiyle, dinsel ve kültürel bağlardan

dolayı Çin sınırları içinde yaşayan Türklerin maruz kaldığı insan hakları ihlallerine verilecek tepki olmuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel iki ülke ilişkilerinde Uygurların önemini vurgulayarak:

“İçişlerine karışmamız söz konusu değil. Bizim Uygur Türkleri ile dil, din ve akrabalık bağlarımız var. Ancak huzur ve refah içinde yaşamalarını istiyoruz. Bu insanlar ülkelerimiz arasında birer dostluk köprüsüdür.” demiştir (Çolakoğlu, 2000).

25 Mayıs – 8 Haziran 2002 tarihlerinde Devlet Bahçeli Başbakan Yardımcısı sıfatı ile Doğu Türkistan’ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Türkiye Cumhuriyeti’nin Doğu Türkistan’a yapmış olduğu ilk resmi ziyaretidir.

Çin’de 1990’lardan beri Uygur Türklerine karşı yapılan hak ihlallerine Ak Parti’nin basın açıklamaları ve ikili ziyaretlerde verilen demeçlerle tepki gösterilmektedir. Özellikle 2009’da yaşanan olaylar⁶¹ neticesinde 11 Temmuz 2009 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan:

Yüzlerce insanın öldürüldüğü ve bini aşkın insanın yaralı olduğu bir olayı, adeta bir soykırımı herhalde başka bir kelime ifade etmez. Bunu hem bir soydaş olarak hem aynı değerleri paylaşan insanlar olarak söylemek durumundayız. Bir taraftan evrensel değerleri konuşacağız, insan haklarını konuşacağız, öbür taraftan bunlara seyirci kalacağız; bu olacak iş değil (Milliyet, 2009).

Yaşanan olaylara MÜSİAD’ın tepkisi şöyle olmuştur:

Geçen hafta Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül’ün başkanlığında kalabalık bir iş adamı heyetiyle gerçekleştirilen Çin Gezisinin hemen sonrası Uygur Türklerinin yoğun olarak bulunduğu Urumçi’de bu olayların yaşanması ayrıca manidar ve düşündürücüdür. Umudumuz çatışmaların bir an önce durması ve

⁶¹ Çin’in Guandong eyaletinde bir fabrikada yaşayan Uygur Türklerinin beraber çalıştıkları Çinli kadınları taciz ettikleri iddiasıyla başlayan olaylar; Han Çinlilerinin saldırısı ve Çin polisinin müdahale etmesiyle binlerce Uygur’un öldürülmesi, tutuklanması ve kaybolması ile sonuçlanmıştır.

sükunetin sağlanması için hükümetimizin ve uluslararası kuruluşların devreye girerek aktif rol almasıdır.

Türk tarafının bu açıklamalarına karşın Çin Ankara Büyükelçiliği Sözcüsü ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, 9 Şubat 2010 tarihinde Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ile ilgili açıklama hakkında gazetecilerin sorularına şu cevapları vermiştir:

20. yüzyılın 90'lı yıllarından itibaren, Çin'in içinde ve dışında bulunan "üç şer güç" (etnik bölücülük, dini aşırıcılık, şiddet ve terör), Çin'in Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde binlerce şiddet ve terör olayı planlayıp düzenleyerek çok sayıda masum vatandaşın hayatını kaybetmesine, yüzlerce polisin şehit düşmesine ve sayılamayacak kadar mal kaybına yol açmıştır. Bu teröristlerin bu vahim suç eylemleri, sadece Xinjiang'nın huzurunu ve dayanışmasını bozmakla kalmayıp aynı zamanda Xinjiang'daki tüm etnik gruplara mensup vatandaşların yaşam, sağlık, mülkiyet ve gelişme hakları gibi temel insan haklarını da zedelemiştir (Siyaset Dergisi, t.y.).

29 Ekim 2010 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Doğu Türkistan'a ziyarette bulunmuştur (Milliyet, 2010). Doğu Türkistan'ı ziyaret eden ilk başbakan olması hasebiyle Nisan 2012 tarihli Erdoğan ziyareti basında çok ses getirmiştir (Aljazeraa, 2012). Çin hükümetini Uygurlar konusunda Türkiye'ye yaklaştıran temel faktör ise bu bölgenin sahip olduğu jeopolitik ve stratejik özelliklerdir. Coğrafi olarak Doğu Türkistan, Çin'in Orta Asya'ya, hatta Batı'ya açılan kapısıdır. Bölge Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan dahil sekiz ülke ile komşudur (Akgün, 2010). Dahası bölge, belki de Çin'in en önemli yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahiptir. Resmî raporlara göre, bölge Çin'de bulunan toplam 168 maden çeşidinden 138'ine sahiptir. Bölgedeki petrol rezervleri Çin'in toplam rezervlerinin 1/3'ünü; doğalgaz ve taşkömüründe ise yüzde 40'ını oluşturuyor.

Çin ile Türkiye arasında ikili ilişkilerin gelişmesi ve ticari ilişkilerin ilerlemesi nedeniyle Uygur sorununun hukuksal bir zeminde çözülmesi gerektiği Uygurlar'ın Çin ve Türkiye arasında kültürel bir köprü olması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle Türkiye, güneydoğu sınırlarında var olan güvenlik sorunu kapsamında dış politikasının da temel ilkelerinden biri olan milli sınırlar konusundaki hassasiyeti nedeniyle Çin'in toprak bütünlüğü ve Tek Çin politikasına destek olduğunu birçok kez basın açıklamaları ve toplantılar yoluyla ifade etmiştir. Uygur meselesinin insani temelde çözülmesini dile getirirken aynı zamanda Çin toprak bütünlüğüne saygı duyulduğunu da her toplantıda vurgulamıştır. Türkiye'de "Çin Kültür Yılı" sürerken Xi Jinping, Çin devlet başkan yardımcısı sıfatıyla Şubat 2012'de Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette iki taraf arasında 4,3 milyar dolarlık bir anlaşma imzalanmış ve Türkiye'nin Çin'in toprak bütünlüğüne ve "Tek Çin" politikasına duyduğu saygı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanmıştır. Başbakan Tayyip Erdoğan 8-11 Nisan 2012 tarihlerinde Pekin ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ni kapsayan bir resmi ziyarette bulunmuştur. Taraflar arasında "Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin İşbirliği Anlaşması"nın imzalandığı görüşmeler sırasında Erdoğan, Çin'i bölmeye yönelik hiçbir eyleme izin verilmeyeceğini tekrar vurgulamıştır (Kavala, 2020). 2015 yılında Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, yaptığı basın açıklamasında Çin Halk Cumhuriyeti yöneticilerine Uygur meselesi hakkında Türk tarafının neler beklediğini bildirmiştir:

Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşanan birtakım hadiselerle ilgili Bize ulaşan bilgiler çerçevesinde burada özellikle Ramazan ayı münasebetiyle birtakım kısıtlamalara gidildiği, zorla oruç tutturulmama gibi uygulamaların yapıldığı, oruç tutanların cezalandırıldığı ya da onlara müdahale edildiği şeklinde birtakım haberlerin geldiği malumdur. Bu çerçevede Dışişleri Bakanlığımız, bu sabah itibariyle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ankara'daki büyükelçisini Dışişleri Bakanlığı'na davet ederek bu konudaki endişelerimizi kendilerine iletmiştir. Biz toprak bütünlüğüne, istikrarına, huzur ve güvenliğine önem atfettiğimiz ve iyi ilişkiler geliştirdiğimiz Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelen bu

tür haberler konusunda endişeli olduğumuzu bir defa daha ifade etmek istiyoruz Bu bağlamda, olaylara yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması, Uygurların kültürel hakları ve dini özgürlükleri dahil temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınması önem taşımaktadır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2015).

Türkiye'nin 2018 yılı dış politikasını değerlendiren Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu katıldığı basın toplantısında, Çin yönetiminin Sincan bölgesinde yaşayan Uygurlara baskı uyguladığına yönelik bir soruyu şöyle yanıtladı:

Biz Uygur ve Sincan konusunda hassasiyetimizi her zaman koruduk, koruyoruz. Temaslarımızda bunu da gündeme getiriyoruz. Bu meseleyi hem Çin ile ikili düzeyde hem de uluslararası platformda takip ediyoruz. Cumhurbaşkanımız ziyaretlerinde o bölgeye de gitti. En son gittiğimizde sadece Uygurlarla değil Çin'deki 30 milyon Müslümanın temsilcileriyle de görüşti. Kendilerini dinledi, sohbet etti. Esasen genel anlamda bir şikâyetlerinin olmadığını söylüyorlar ama Sincan bölgesindeki sorunları da biliyoruz.

Bu konuda çok fazla bilgi kirliliği ve manipölasyon yapıldığını belirten Çavuşoğlu şöyle devam etmiştir:

Buradaki gelişmeleri abartıp manipölasyona dönüştürenler ile “Türkiye bir şey yapmadı” diyenler aynı kişilerdir. “Burada hiçbir şey olmuyor” demiyoruz. Ama burada çok ciddi bir bilgi kirliliği, hile da var... Teröristlerle masum insanları çok iyi ayırmak gerekiyor. Çin'e de söylediğimiz budur. Uygur bölgesinde bir terörist varsa DEAŞ'a katıldıysa o da teröristtir. Ama “Oradan şu sayıda yabancı terörist savaşçı geldi, dolayısıyla tüm Uygurlar

teröristtir anlayışına da karşıyız. BM kararları çerçevesinde uluslararası toplumla bu süreci yakından takip ediyoruz.” (Habertürk, 2018).

2019’da Japonya’da Gerçekleşen G-20 zirvesi sonrası Jinping ile görüşen Erdoğan, “Tek Çin politikası, Türkiye için stratejik önemdedir. Çin’i ziyaretim bu defa küresel barış ve istikrara yönelik sınamaların arttığı bir dönemde gerçekleşiyor.” (Siyaset Dergisi, t.y.) demiştir.

14 Ocak 2021 tarihinde AKP sözcüsü Ömer Çelik Çin-Türkiye arasında imzalanan suçluların iadesi anlaşmasını değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır:

Tutumumuz bellidir. Biz soydaşlarımızın, dindaşlarımızın dillerinin, kimliklerinin, tarihi miraslarının, insan haklarına ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde dünyanın her yerine korunması gerektiğini söylüyoruz. Bu konularda da Çin makamlarıyla konuşuyoruz, takın temas içerisindeyiz. Yani burada Uygur Türklerine karşı bir olumsuz tutum söz konusu olduğunda buna karşı susmamız, görmezden gelmemiz ya da bununla ilgilenmiyormuşuz gibi tutum asla söz konusu değildir. Daha önce de burada açıklama yaptım bununla ilgili. Bu konudaki hassasiyetimizi Çin makamlarıyla paylaşıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti Çin’in egemenliğine ve tek Çin politikasına saygı duymaktadır. Dünyanın her yerindeki ülkelerin terörle mücadelesinde tabi ki saygı duyuyoruz. Ama burada Uygur Türklerine dönük ihlaller, oradan yansıyan görüntüler, oradan bize ulaşan mesajlar aslında baktığımızda da hem tutumumuzu hem de bu konularla ilgili beraber çalışma arzumuzu Çin makamlarıyla da paylaşıyoruz, paylaşmaya devam ediyoruz (TUIÇ Akademi, 2021).

ÇHC’de eğitim, kültür ve din politikalarında anayasal güvenceye alınan haklara rağmen; siyasal baskı ve asimilasyon söylemleri iki ülke açısından da

Uygurların, aralarında bir sorun olmasına neden olmuştur. Dış ilişkilerde anlaşmazlık olarak yorumlanan bu mesele her iki taraf için de kültürel bir işbirliği imkanı olabilir. Türkiye 2000'lerden itibaren *Tek Çin* politikasına verdiği destek ile bu sorunun hukuki bir zeminde çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

4.1.7.3. Terör ve Güvenlik Sorunu

ÇHC ve Türkiye'nin 19. yy'da yaşadıkları işgal ve bölünme korkusu her iki taraf için de bazı travmalara sebep olmuştur. Çin'in Afyon Savaşları'ndan sonra (1839-1860) yaşadığı yarı sömürge durumu Türkiye'nin ise I. Dünya Savaşı'nda Avrupalı güçler tarafından paylaşılması ve Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan terör faaliyetleri, bölünme/parçalanma tehdidine karşı teyakkuzda olmalarını ve algılarının da buna yönelik gelişmesini beraberinde getirmiştir.

1990'lı yıllarda Türkiye açısından Kürt Sorunu, Çin açısından ise Uygur Sorunu, her iki devletin bu meselelere güvenlik odaklı bakmalarına ve ülkenin tekliği/bütünlüğü ilkesiyle yol almalarına neden olmuştur. 1990'larda Türkiye'nin PKK'ya karşı mücadelesinde ÇHC ve Türkiye arasında sınırlı askeri işbirliği (lojistik destek anlaşmaları) gerçekleştirilmiştir (Lavi & Lindenstrauss, 2016, s.119). Uygur sorununda ise dinsel ve kültürel bağlara rağmen Türkiye, Çin'in iç işlerine karışmama yolunu seçmiş ve bu sorunun hukuki boyutta çözülmesi gerektiğini söylemiştir.

2010'dan itibaren dış politika vizyonunu ekonomiden askeri ve güvenlik alanlarına kaydırmak zorunda kalan Türkiye adına Abdullah Gül, Suriye Savaşı'nda milli sınırlarının güvenliği, Suriye'de yaşanan insan hakları ihlalleri ve terörün küreselleşmesi hakkında şunları söylemiştir:

Kimse Suriye'de kan dökülmesini istemez. Sorunun diplomatik yoldan çözülmesi gerekir. Rusya ve Çin'in çözüm sürecine girmeleri gerekir. Balistik füzeleri kendi halkı için kullanan bir hükümet var. Umarız bu iç savaş Suriye'yi daha fazla tüketmez. Ortada ne kadar üzücü bir durum var. Dışarıdan aldığı balistik füzeleri kendi halkı için kullanan bir ülke var. Bu çok acı ilk defa kullanılıyor. Bu işin bitmesini hem hukuku üstünlüğüne dayalı... Suriye'nin

farklılıkları olan bin nüfusu var. Hepsinin huzur içinde yaşayabileceği. Herhangi bir şekilde intikam duygularının olmadığı. Dünya barışı için de çok önemli (TRT Haber, 2013).

Suriye iç savaşında dünyada küresel güçlerin ivedilikle harekete geçmesi gerektiği konusunda Türk yetkililer sıklıkla uyarılarda bulunmuştur. Türk yetkililer, BM Güvenlik Konseyi üyesi olan ÇHC'nin Suriye iç savaşında Esad'a ve onun Suriye halkına yönelik insan hakları ihlallerine karşı gereken tepkiyi gösteremediği konusuna vurgu yapmıştır.

Her iki ülkenin ortak olarak paylaştığı yeni tehdit tanımları özellikle Ortadoğu'da öne çıkmaktadır. 2000'lerden sonra bölgede aktif politikalar geliştiren Çin'den, 2010'lardan sonra Türkiye'nin sınır güvenliği ile alakalı sorunlarda BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak çözüm sunması beklenmekteydi. Suriye'nin iç meselesi olarak görülen bu konuya ideolojik bir perspektiften bakılmaktaydı. "Kitlelerin özgürlüğü ancak kitlelerin kendileri tarafından kazanılabilir. Bu ilke Marksist-Leninist öğretilerinden biridir. Herhangi bir ülkedeki devrim veya halk savaşı o ülkedeki kitlelerin meselesidir." (Piao, 1967). Sonuç olarak iki ülkenin en fazla uyumsuzluk yaşadığı ve stratejik ortaklığa engel olarak görülebilecek mesele, Suriye iç savaşı olmuştur.

Ortadoğu ve Orta Asya'nın artan terör hareketlerinden dolayı kritik olan jeopolitik ve güvenlik alanlarında doğal kaynakların güvenliğinin sağlanması, barışın ve istikrarın temin edilmesi gerektiği Türk ve Çinli siyasiler tarafından dile getirilmektedir (Balcı & Saidakhmedova, 2022, s.1341). Terörün daha küresel bir boyutta algılanmaya başlanması dolayısıyla Çin'in İstanbul İnisiyatifi ve Terörle Mücadele Forumunda bazı çok uluslu faaliyetlerin içerisinde yer almaya başlaması ve ŞİÖ, AGİT, ASEAN gibi oluşumlarda işbirliği yapması tek başına mücadele stratejisini terk ettiğini göstermektedir (Biçer, 2022, s.425). 2014 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dünya Ekonomik Forumu'nda hem bölgesel hem de uluslararası terör meselesine vurgu yapmıştır:

Terör, daha fazla küreselleşmek, daha geniş coğrafyalara sirayet etmek suretiyle küresel barışı tehdit eder boyuta ulaşıyor. Şu anda Türkiye'de bir defa

ulusal anlamda bir terörü yaşıyoruz, bölgesel bir terörle şu anda karşı karşıyayız, bir de uluslararası terörle iç içeyiz... Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası siyasi ve ekonomik örgütler, insanlığı tehdit eden sorunlar karşısında tedbir almakta maalesef etkisiz kalıyorlar. Burada bir kez daha vurgulamak isterim ki, bunu Genel Kurul'da da söyledim, Başbakanlığım dönemimde de birçok yerde söyledim, şimdi burada tekrar ediyorum; dünya 5'ten büyüktür... Aynı şekilde uluslararası birçok siyasi ve ekonomik örgütün küresel sorunlar karşısında insani ve vicdani bir duruş yerine çıkar odaklı bir duruş sergilediklerini görüyor, bunun da tehditleri teşvik ettiğini hep birlikte hissediyoruz... (Erdoğan, 2014).

16 Kasım 2015 tarihinde G-20 Antalya Zirvesi sonunda basın toplantısında yapılan toplantıda Cumhurbaşkanı Erdoğan küresel barış ve terör sorunu gibi meseleleri vurgulamıştır:

2008 yılından beri G-20 Zirvelerine katılan bir liderim. Başından beri söylediğim bir şey var: Küresel barış ve istikrar sağlanmadan, güçlü bir küresel ekonomiden bahsetmemiz mümkün değildir. Dolayısıyla G-20'nin küresel istikrarı doğrudan etkileyen meseleleri görmezlikten gelmek gibi bir lüksü olamaz. Bu anlayışla, zirvede finansal konuların yanı sıra, terörizm ve mülteci krizini de ele aldık... Biz Türkiye olarak, terörizmin ne olduğunu çok iyi bilen, bunun ağır sonuçlarıyla 1970'li yıllardan beri yüzleşen bir ülkeyiz. Terörle mücadele konusunda uluslararası işbirliği noktasında üzerimize ne düşüyorsa yapmaya hazır olduğumuzu bütün dostlara ifade ettik. Bu mücadelede samimi bir uluslararası işbirliği ve dayanışma şarttır...Biz, Dönem Başkanlığımızda, G-20'nin işte bu yönünü öne çıkarmanın, güçlendirmenin çabası içinde olduk.

Dönem Başkanı olarak önceliklerimizi üç temel kavram etrafında tanımladık. Bunlar; “Kapsayıcılık”, “Uygulama” ve “Yatırımlardır (Erdoğan, 2015).

Türkiye’nin iç meselesi olan ve dış politikasını da doğrudan etkileyen PKK sorunu, 2011’de Ortadoğu’da başlayan Arap ayaklanmaları ve IŞİD tehlikesi Türkiye’nin Ortadoğu’daki güvenlik sorunlarından biri olmuştur. Son olarak 15 Temmuz 2016’da yaşanan askeri darbe girişimi ile FETÖ, Türkiye’nin güvenliğini ve iç istikrarını tehdit etmiştir. 31 Ağustos 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın’ın açıklamasında 15 Temmuz darbe girişiminin ardından Türkiye’nin iç siyasetinin yaşamış olduğu kritik durum ve uluslararası alandaki yalnızlığına yaptığı vurgu dikkat çekicidir:

Öncelikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yaşadığımız süreçle ilgili birkaç noktayı sizinle paylaşmak istiyorum. 15 Temmuz karanlık bir gece olarak başladı ama hamdolsun Türk demokrasi tarihine büyük bir başarılı olarak geçti ve şu anda yaralar hızla sarılıyor. Bugün Türkiye 15 Temmuz darbe öncesine göre çok daha güçlüdür... Tabi gönül isterdi ki, Batıdaki dostlarımız da bu ruhu, bu gerçeği net bir şekilde görüp Türkiye’nin bu gerçeğini tam manasıyla kavrayabilselerdi. Bugün itibarıyla, tekrar ifade ediyorum, daha önce de söylemiştim, hala özellikle Avrupa’dan devlet başkanı düzeyinde ülkemize bir ziyaret yapılmamış olması hakikaten kabul edilebilir bir durum değildir. İkinci olarak, bildiğiniz gibi bu pazar günü başlamak üzere Sayın Cumhurbaşkanımız Çin’de yapılacak olan G-20 Toplantısına katılacaklardır. G-20 gündemi bağlamında tabi ki zirvede küresel ekonomik gelişmeler, kapsayıcılık, bizim Dönem Bakanlığımızda geçen yıl Antalya’da yaptığımız G-20 bağlamında ele aldığımız konular yine G-20 Liderler Zirvesinde etraflı bir şekilde ele alınacak. Burada bölgenin bir bütün olarak güvenliğini sağlayacak kilit ülkenin Türkiye olduğunu artık onların da

kavraması gerekiyor. Bir an düşünün, Türkiye’de darbe başarılı olsaydı, devlet kurumları çökseydi, toplum bölünseydi, çok ciddi güvenlik zaafı ortaya çıksaydı, Avrupa Birliği ne yapacaktı (Kalm, 2016).

3 Ağustos 2017, Pekin’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısında Çin’in güvenliğinin Türkiye açısından ne kadar kritik bir mesele olduğunun altı çizilmiştir.

Tek Çin politikasına en güçlü destek veren ülkelerden bir tanesiyiz. Çin’in güvenliğini kendi güvenliğimiz gibi görüyoruz ve gerek ülkemizde, gerek bölgemizde Çin’e yönelik hiçbir olumsuz faaliyete izin vermiyoruz. Aynı şekilde Çin’in aleyhine olan yayınlar dahil her türlü faaliyetin de önüne geçiyoruz. Güvenlik konularında da işbirliğimizin daha da güçlendiğini görmekten ayrıca mutluluk duyuyorum. Önümüzdeki süreçte bu işbirliğimiz artarak devam edecektir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2017).

4.1.7.4. Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye İçin Ticari Fırsatlar

1978’de Deng Xiaoping döneminde başlayan reform ve açılma sürecinden sonra özel ekonomik bölgelerin oluşması, tedricen piyasa ekonomisine uygun şartların ülkeye yerleştirilmesi ve 2001’den sonra dünya ticaret örgütüne olan üyelik süreci ile dünyadan izole olan Çin’in tedricen küresel piyasalara eklemlenmesi devasa ekonomik kapasitesinin tartışılmasını da beraberinde getirmiştir.

ÇHC'nin 2001 yılından itibaren büyüyen ekonomik performansının bazı nedenleri bulunmaktadır. Teknoloji, altyapı ve konut gibi alanlarda devlet tarafından desteklenen kamu yatırım harcamalarının artması, iç tüketiminin artması ve uzun vadeli ekonomik stratejilerine yönelik enerji ve petrol kaynaklarına olan ihtiyacın artması, uzak coğrafyalarla yeni ilişkilerin geliştirilmesinin nedenlerinden biridir (Temiz, 2017, s.8).

1971’de Türkiye ve ÇHC arasında başlayan diplomatik ilişkiler, her iki tarafın da 1980’lerden itibaren liberal ekonomi politikalarına yönelmeleri ile birlikte ticaret

kanallarını çeşitlendirmiştir. 1981’de iki ülke arasında ekonomi, sanayi ve teknoloji anlaşması imzalanmıştır. Yapılan belli başlı Ticari Antlaşmalar şöyledir.

1981 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Ticaret Protokolü ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması; 1990 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması; 2000 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Enerji Sektöründe Ekonomik ve Teknik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Protokolü; 2006 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Çin Ticaret Bakanlığı Arasında imzalanan Ekonomik İlişkilerin ve İkili Ticaretin Geliştirilmesi ve Teşvikine İlişkin Mutabakat Zaptının onaylanması.⁶²

2000’lere kadar Türkiye-Çin ilişkileri dünyada yaşanan Soğuk Savaş’ın kutuplaştırıcı etkisi, ideolojik faktörler ve Uygur sorunu sebebiyle genellikle siyasi ideolojinin belirlediği bir süreci kapsamıştır. Fakat 2000’lerden sonra her ülke açısından ekonomi politiklerinde bir dönüşüm yaşanmış ve ilişkiler daha pragmatist ve ticari bir seviyeye evrilmiştir. Türkiye’de ise 2002’de Ak Parti’nin iktidara gelmesi ve liberal ekonomik düzenlemelerle birlikte yeni bir ekonomik ve ticari vizyonla hareket edilmiştir. Buna göre her iki ülkenin de kalkınma ve büyüme hedefleri, yeni kaynak, kapital ve pazar ihtiyacı bulunmaktadır (Kulaksız, 2019, s.55). Ak Parti’nin ekonomik büyüme hedefleri ve ülkenin dünyada G20 ülkeleri arasında yer alması, ticaret devleti olarak Çin ile ekonominin merkezde olduğu ilişkileri geliştirmiştir.⁶³

⁶² Ticari anlaşmaların detayları için bkz: Resmigazete.gov.tr.

⁶³ Türkiye-Çin ilişkilerinde bazı önemli ekonomik verilere bakıldığında; en çok ihracat yapılan sektör tuz, kükürt, taş ve kireç gibi inşaat malzemeleri iken ikinci sektör Çin’in dünya ihracatının %60’ını sağladığı maden cevheri sektörüdür. Çin, bu iki sektörde dünyada en fazla ihracat yaptığımız ülke konumunda olmakla birlikte, her yıl düzenli olarak benzer miktarda alış yaptığı için sektörlerdeki

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 24 -28 Haziran 2009 tarihlerinde Çin’e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyarette şunlar imzalanmıştır:

-Enerji Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı,

-Türkiye ve Çin Dışişleri Bakanları Arasında Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı,

-Türk Telekom, İş Bankası ve Akbank ve Çin Eximbank ile Ticaret Finansmanı ve Kredi Limiti Çerçeve Anlaşması, Anadolu Ajansı ve Çin Xinhua Haber Ajansı arasında Görüntü Değişimi Anlaşması.

Bu ziyaret sonucunda Çin’den 23 firma Türkiye’ye gelerek *Türk-Çin İş Forumu’nda* 56 milyon 150 bin dolar tutarında maden, enerji ve imalat alanlarında 6 ayrı anlaşma imzalanmıştır (utikad, 2009).

Küresel çapta yaşanan 2008 finansal krizi ile ÇHC’nin uluslararası ekonomi-politiğinde yeni bir model/sistem getireceği tartışmaları doğmuştur. Bu tartışmayı yapan kişilerin/kurumların en büyük argümanları uluslararası finans sektörünün ve kurumların krizi önleyememiş olmasıdır. Çin ise önerdiği ekonomik model ile dünyada kazan kazan, barışçıl yükselme gibi hedeflerle, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere kalkınmalarının hızlanacağı büyük girişimler planlamaktadır.

8 Ekim 2010 tarihinde Ankara’da imzalanan ve 12/1/2012 tarihli ve 6267 sayılı Kanunla onaylanması ile:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi ve Derinleştirilmesine İlişkin Çerçeve Anlaşması’nın onaylanmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda tekstil, turizm, maden kaynakları, enerji alanında her iki taraf da karşılıklı

ihracatta önemli bir büyüme yaşanmamaktadır. Son 5 yılda yıllık ortalama %100’ün üzerinde büyüyen kağıt ve mukavva, nikel, deniz ürünleri ve değerli taşlar ihracatlarımız, Çin’e olan toplam ihracatımızı artırmak için potansiyel taşımaktadır. Özellikle değerli taşlar sektörü, Çin’de 2019 yılında 33 milyar dolara ulaşan ve hızla büyüyen lüks ürünlerin tüketimi ile yüksek potansiyel taşıyan bir sektördür. (Detaylar için bkz: DAİB, t.y.)

yatırımların artırılması ve teşvik ve destek konularında işbirliğini desteklemeye karar vermiştir (Resmi Gazete, 2010).

9 Aralık 2015'te Kalın, yaptığı basın toplantısında Türkiye ve Çin ilişkilerinin seyrinde ekonomik beklentiler ve Türkiye'nin hedeflerini açıklarken şunlara değinmiştir:

Geçtiğimiz yılın aralık ayında devraldığımız G-20 Dönem Başkanlığı'nı 15-16 Kasım tarihlerinde Antalya'da yapacağımız zirveyle neticelendireceğiz ve bir sonraki zirve başkanı olan Çin'e devredeceğiz... Ve bu G-20 gündemi çerçevesinde de özellikle üç başlık bizim öne çıkarttığımız ana başlıklar oldu ki zirvenin de ana programı, yine bu başlıklar etrafında şekillenecek, tartışmalar bu üç başlık etrafında yapılacak. Bunlar: “kapsayıcılık”, “yatırımlar” ve “uygulamadır” (Kalın, 2015).

Türkiye'nin 2016 sonrasında dış politika vizyonu ve politikaları neticesinde Avrupa Birliği ve Batılı ülkelerle yaşadığı sorunlar ekonomiyi de etkilemiştir. 2016'da Dışişleri Bakanları Çavuşoğlu ve Yi'nin gerçekleştirdiği ortak basın toplantısında Çavuşoğlu şu ifadeleri kullanmıştır:

(Avrupa) Ekonomik yaptırımlar ve diğer konularla ilgili de elinden geleni ardına koymasın, yani ne gerekiyorsa onu yapsın. Gerçekten Avrupa Birliği'nin ve Parlamento Başkanı'nın ikiyüzlülüğünü ve çifte standardını her zaman olduğu gibi son günlerde de görüyoruz. Sadece biz değil, halkımız da bunu çok iyi görüyor. Çin ile gerçekleştirilecek mega projeler ile alakalı bakan: Ayrıca karşılıklı yatırımları da artırmamız lazım. Çin şirketlerinin Türkiye'de bankacılık, ulaşım, enerji gibi birçok alanda yatırım yapmak istediğini, Türkiye'ye ilgi gösterdiğini biliyoruz. Dolayısıyla, bu firmalara elimizden gelen desteği veriyoruz, vermeye devam edeceğiz. Edirne-Kars

Hızlı Tren Projesi, 3. Nükleer Santral, Kanal İstanbul, Çanakkale Köprüsü ve Otobanı gibi projeler bunlardan sadece birkaç tanesi. Londra'yı Pekin'e bağlama hedefimiz var, Çin Türkiye'ye doğru Batı'ya doğru hareket ediyor, biz de Çin'e doğru hareket ediyoruz (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Çavuşoğlu'nun ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türkiye Asya bölgesel işbirliklerinde ve ekonomik kalkınmayı sağlayan mekanizmalarda yer almak istemektedir. İkili ilişkilerin geliştirilmesi için ASEAN ve ŞİÖ ile diyalog ortağı olmak, ticaret, yatırım gibi alanlarda Türkiye'nin önünü açacaktır. Özellikle de her iki ülkenin daha aktif diplomatik ziyaretlerde bulunması potansiyelleri keşfetmek anlamında katkılar sunacaktır (Kaya, 2013).

14-15 Haziran 2018 tarihlerinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret ederek bilgi ve iletişim teknolojileri alanında dünyanın önde gelen firmalarından biri olan Huawei ile çeşitli görüşmeler yapmıştır. Ziyaret esnasında Bakan Çavuşoğlu, önde gelen Çin firmalarının yöneticileriyle bir araya gelmiş, Çin'in ülkemizdeki yatırımlarının artırılması beklentisini ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018).

2019'da Japonya'da gerçekleşen G-20 zirvesinden sonra Xi ile görüşen Erdoğan ekonomi konusunda şunları vurgulamıştır:

“Türkiye ve Çin yükselmekte olan piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler. Karşılıklı stratejik güveni artırmalı, stratejik iş birliği ve koordinasyonu güçlendirmeli, kararlılıkla merkezinde Birleşmiş Milletlerine uluslararası hukuk sisteminin olduğu uluslararası sistemi korumalı, çok taraflılığı ve uluslararası adaleti ortaklaşa savunmalıyız” (Siyaset Dergisi, t.y.).

2 Temmuz 2019 tarihinde Mevlüt Çavuşoğlu'nun Cumhurbaşkanı Erdoğan'a refakatiyle Devlet Başkanı Xi Jinping'le bir görüşme gerçekleştirildi. Görüşmede, İpek Yolu'nun iki kapısı olarak Avrasya'daki bağlantıları canlandıracağımız ve ticaret hacmimizi 50 milyar Dolar'a çıkaracağımız vurgulandı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Türkiye ve Çin arasında stratejik ortaklığı besleyen en önemli ekonomik proje “Kuşak ve Yol Girişimi”dir. Türkiye bu girişimde “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” ve “21’inci Yüzyıl Deniz İpek Yolu” girişiminin bir parçası olarak Çin’den Avrupa’ya uzanan kuzey hattını tamamlayıcı bir nitelik taşıyan ve Çin ile Avrupa arasında ilave bir bağlantı koridoru açan “Trans-Hazar-Orta Koridor” projesini hayata geçirmeyi hedeflemektedir. ÇHC’nin “Kuşak ve Yol” girişimini ülkemizin “Orta Koridor” projesiyle uyumlaştırmak amacıyla iki ülke arasında 2015 yılında *Mutabakat Muhtırası* imzalanmıştır. Bu kapsamdaki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürmektedir. “Orta Koridor” projesinin en önemli bileşenlerinden biri olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı, 2017’de faaliyete geçmiş olup, her geçen gün işlerliği artmaktadır.

Kuşak ve Yol Girişimi’nin “Orta Koridor”u üzerinde yer alan Türkiye, Çin’in Avrupa’ya doğrudan kara köprüsüyle ulaşma hedefi açısından son derece önemli bir konumda yer almaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın da kurucu sermayedarlarından biri olmuştur. Son yıllarda tamamlanan Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı, Avrasya Tüp Geçidi, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi yatırımlar, demiryollarımızın modernleştirilmesi gibi altyapı projeleri Kuşak Yol girişimi için alt yapı oluşturmaktadır. Bu kapsamda Çin’den Türkiye’ye ilk demiryolu treni Chang’an şehrinden harekete geçip, BTK demiryolu üzerinden Kasım 2019’da İstanbul’a gelmiş ve Marmaray üzerinden Prag’a varmıştır Türkiye-Çin istikametindeki ilk doğrudan yük treni seferi, “Orta Koridor” güzergâhını kullanarak Aralık 2020’de gerçekleştirilmiştir (Kavala, 2020).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Başkanı Xi Jinping’in ev sahipliğinde 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde Pekin’de düzenlenen “Kuşak ve Yol Zirvesi”ne katılmıştır. Forumda, altyapı, ulaştırma, ekonomik işbirliği, ticaret, sanayi yatırımları, enerji ve enerji kaynakları, finansal destek, halklar arası temaslar, çevrenin korunması, denizcilikte işbirliği konular görüşülmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2017). Söz konusu projede kilit bir konumda yer alan Türkiye açısından hem fırsatları hem de riskleri barından bu girişim, ikili görüşmelerde en çok vurgulanan konulardan biri olmuştur.

3 Ağustos 2017’de, Pekin’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısında vurguladığı konulardan biri de Kuşak Yol Girişimi olmuştur:

Kuşak ve Yol konusunda Çin’in liderliğini büyük bir takdirle karşılıyorruz. Kuşak ve yol ile orta koridor projelerinin entegrasyonu konusunda beraber çalışıyoruz. Edirne-Kars hızlı tren projesini birlikte gerçekleştirmek istiyoruz. Aynı şekilde Türkiye’de kurulacak 3. nükleer enerji santralini de Çin’le beraber kurmak istiyoruz. Ve önümüzdeki süreçte buna benzer önemli projeleri de birlikte gerçekleştireceğiz (Dışışleri Bakanlığı, 2017).

Kuşak Yol Girişimi konusunu öne çıkaran Çin basını, Türkiye’nin bu girişiminin Orta Koridor projesiyle entegre edileceğini yazmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yatırım projelerine verdiği değerden övgüyle bahseden Çin basını, “ortak çıkar için ortak çalışma” vurgusu yapmış, Çin’in dış tanıtımında önemli bir rol oynayan ve İngilizce yayın yapan China Global Television Network(CGTN) ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ziyaretiyle ilgili haberinde Türkiye ile Çin arasındaki iş birliğinin önemine değinmiştir (Siyaset Dergisi, t.y.).

2019’da Japonya’da gerçekleşen G-20 zirvesinden sonra Kuşak Yol Girişimi hakkında Cumhurbaşkanı Erdoğan şu hususları belirtmiştir:

“Bu kapsamda Kuşak ve Yol projesini, Orta Koridor ile entegre etmek için Çinli dostlarımız ile çalışmaya devam edeceğiz... Bu noktada Çinli iş adamlarını Asya ve Avrupa’nın kesiştiği nokta ile Kuşak ve Yol projesinin kalbinde yer alan ülkemize yatırım yapmaya çağırıyorum... Unutmayalım ki Türkiye’ye yapacağınız yatırım sadece 82 milyonluk genç ve dinamik nüfusu ile dünyanın16. büyük ekonomisine yapacağınız yatırım değil aynı zamanda ülkemizin hinterlandında bulunan 1,6 milyarlık bir nüfusa ve 24 trilyon dolarlık bir gayri safi milli hasılaya yapılan bir yatırımdır. Hepsinden önemlisi

Türkiye'ye yapılan yatırım Kuşak ve Yol projesi ve hepimiz için yeni bir gelecek oluşturma rüyamıza yapılan yatırımdır (Siyaset Dergisi, t.y.).

4.1.7.5. İkili Ekonomik İlişkilerde Türkiye İçin Temel Zorluklar

Türkiye ve ÇHC ilişkilerinde en temel sorunlardan biri ticari ilişkiler Çin lehine gelişirken Türkiye aleyhine ekonomik açığın giderek büyümesidir. Bu asimetrik ticari ilişkilerin temel nedenleri; Türk firmalarının yatırımlarda karşılaştıkları sorunlar, ÇHC'deki mevcut bürokratik yapı, Türk firmalarının batı firmalarına nazaran daha az avantajlı konumu, sürdürülebilirliğin nasıl olması gerektiğinin bilinmemesi olarak sayılabilir. Bu ekonomik soruna aslında diplomatik ilişkilerin başladığı ilk yıllardan itibaren çeşitli anlaşmalarla tedbir alınmak istenmiştir:

16 Temmuz 1974 tarihinde Pekin'de imzalanan anlaşmaya göre:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret Anlaşması'nın onaylanması; iki ülke arasında ticari ilişkileri, eşitlik ve karşılıklı menfaat esaslarına göre, geliştirmek arzusu ile aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.” (Resmi Gazete, 1975).

6 Ağustos 1981'de imzalanan 17420 sayılı kanunla:

“Hükümetimiz ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 13 -18 Mayıs 1981 tarihlerinde Pekin'de yapılan 11 inci Karma Ticaret Komitesi Toplantıları sonucun da imzalanan ilişik Ticaret Protokolü ile ekleri ve hu konuda teati edilen mektupların onaylanmasına karar verilmiştir” (Resmi Gazete, 1981).

1 Mayıs ve 4 Haziran 1994 tarihlerinde imzalanan anlaşma ile:

Eşitlik ve karşılıklı çıkar göz önünde bulundurularak aralarındaki ekonomik işbirliğini artırma; 21921 ve 219 50 sayılı kanunlarla Türkiye Cumhuriyeti ile ÇHC arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma Haksız rekabetinden dolayı yerli üretici firmaları sitrik asitin tarifesinin yeniden ele alınması amaçlanmıştır (TC Resmi Gazete Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, t.y.).

13 Kasım 2016 tarihinde Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Wang Yi ile gerçekleştirdiği Ortak Basın Toplantısı neticesinde Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti arasında Dışışleri Bakanları istişare mekanizmasının ilk toplantısı gerçekleştirilmiş ve Başbakan Yardımcısı Wang Yang ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek, Hükümetlerarası İşbirliği Komitesinin ilk toplantısını yapmışlardır. Bakan Çavuşoğlu, “Elbette ticaretimizi artırmalıyız, ama Çin'in lehine olan ticaret açığını da dengelememiz lazım.” açıklamasını yaparak Türkiye aleyhine gelişen ticaret açığını vurgulamıştır. (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2016).

Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi veya devlet kapitalizmi olarak tanımlanan Çin modeli ekonomik büyüme, öteki devletlerin Çin algısında anahtar kavramlardan biri olmaktadır. Atlı bu modeli şu şekilde tanımlamaktadır:

Çin'de tabi ki şu an uygulanmakta olan bir ekonomik model var, buna devlet kapitalizmi de deniyor. Burada aslında temelinde kapitalizm yatan bir sistem var ama devletin ağırlıklı bir rolünün olduğu ve birçok alanda belirleyici olduğu özelliklede üretimde devlete ait şirketlerin baş aktör olduğu bir sistemden söz ediyoruz. Her ülkenin ekonomisi bir tarafta devlet müdahalesinin olduğu bir taraftan da piyasa dinamiklerinin etkilemekte olduğu bir birleşimden oluşmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz şartlara göre bazen piyasa dinamikleri ağır basabilir, bazen de devletin müdahalesi ağır basabilir (Atlı, 2021, s.152).

Çin'e özgün gelişen piyasa ekonomisi aynı zamanda sosyalist ilkelerle uyumlaştırılmaya çalışılan devlet kapitalizmi olarak da anılmaktadır. Bu piyasa koşullarının Türkiye'de uygulanabilirliği tartışmaları çok yankı bulamamıştır. Türkiye'nin liberalizmi hem siyasal hem de ekonomik anlamda benimsemesi gerektiğini savunan Ali Babacan son yıllarda özellikle Cumhurbaşkanının ifade ettiği Çin tipi büyüme modelinin Türkiye'yi sosyo-ekonomik anlamda gerileteceğini ifade etmiştir:

“Çin tipi büyüme. Aklındaki model buymuş. Bunu öngörüyorduk ama böyle rahat rahat telaffuz edeceklerine ihtimal vermiyorduk... Bu tür büyüme; demokrasiyi tamamen rafa kaldırmak demek. Bu model, ‘Çalışanın hakkıymış, hukukuymuş, geç onları’ demek. İşgücünü ucuzlatıp, çalışanın alın terini değersizleştirmek demek.” (Babacan, 2021).

4.2. Türkiye’de Çin Algıları

Devletlerin dış politikası analiz edilirken sahip oldukları siyasal kültür, tarihsel tecrübeler, sosyo-politik travmalar bilinmeli ve kendine özgün bağlam içerisinde değerlendirilmelidir. Türkiye dış politikasında Çin algısının oluşumu ve yönlendirilmesinde karar verici elitlerin, bilgiyi üreten akademisyenlerin, iş insanlarının ve kurumların rolü son derece önemlidir.

Tezin önceki bölümlerinde algı çalışmaları ve Türkiye-Çin ilişkileri teorik düzeyde çeşitli bilgi kaynakları ekseninde taranarak kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizilmiştir. Bu bölümde ise saha çalışması olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış anket soruları ile Türkiye’de algıyı üreten kişilerle görüşmeler yapılmış, öznel fikirleri/algıları kodlanarak çeşitli temalar belirlenmiştir.

4.2.1. Türkiye’de Dış Politika Algısının Oluşumu ve Yönetimi

Soğuk Savaş süresince (1947-1991) dış politika analizinde hâkim teoriler ve yapılan tartışmalar; devletlerin güçlerini artırması, savaş ve çatışma gibi konular merkezinde olmuştur. Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra güç ve tehdit tanımlarının değişmesi, yeni aktörlerin de uluslararası sistemin bir parçası olmasıyla yeni yaklaşımlar, teoriler ve yorumlar gelişmiştir. Çok yönlü dış politika değerlendirmelerinde dinsel, psikolojik, kültürel ve toplumsal kavramsallaştırmalar ve yöntemler dış politikaya dahil olmuştur. Devletlerin dış politika hedefleri ve stratejilerinin açıklanmasında anahtar kavramlardan biri de farklı disiplinlerden alınan *algı*⁶⁴ olmuştur. Algı çalışmaları iki büyük dünya savaşının neden ortaya çıktığı sorusu

⁶⁴ Algı konusunda teorik ve kuramsal tartışmalar tezin birinci bölümünde detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Bu bölümde amacımız Türkiye ve Çin ilişkileri hakkında temel meseleleri tekrardan teorik bir perspektifle analiz etmek değil, katılımcıların öznel fikirlerini ve yorumlarını söylem analizi tekniği ile tartışmaktır.

ve savaşların bitiminin saf materyal argümanlarla açıklayan teorilerin sorgulanmasıyla literatürdeki yerini almıştır (Lebow, 2016).

Devletlerin yanlış algılarını besleyen zorluklar ve önyargılar ile ikili ilişkilerin gelişiminde olumlu algıyı besleyen dinamikler nedeniyle ulusların gördükleri dünya resmi, kendi imajları ve siyasal tarih sürecinde sahip olunan kolektif tasvirler, algı çalışmalarında en çok tartışılan meselelerdir. Türkiye dış politikasında karar verici elitlerin dünyayı nasıl gördükleri/yorumladıkları/algıladıkları tartışmasında öncelikli olarak çok önemli bir karakteristikten bahsetmek gerekir: “Batıya yönelimli politikaların geliştirilmesi ve batı merkezli düşüncenin gelişmesi”. Bunun en somut örneği Türk siyasetçilerinin Soğuk Savaş süresince “Sovyet tehlikesine” karşı batı kanadı ve NATO’nun bir parçası olmak için verdikleri çabadır. Bölgesel ve küresel anlamda Türkiye dış politikası da bu algı ve yönelimle şekillenmiştir. Fakat 1990’lardan sonra Türkiye’nin Asya, Balkanlar ve Ortadoğu bölgesine olan eğilimi ve strateji değişiklikleri ki bu yeni dış politika vizyonu “Yeni Osmanlılık” olarak tanımlanmaktadır, Türkiye dış politikasının anomalilerinden biri olarak tanımlanabilir. İkinci anomali ise 2012’den sonra Türkiye’nin uluslararası sistemde kural belirleyen aktörlere karşı görece bağımsız politikalar üretmesi ve oyun yapıcı bir güç olarak kendini tanımlamasıdır.

Kaynak ülkenin (Türkiye) dünyayı nasıl gördüğü, algıladığı konusunda öncelikli olarak Türkiye’de algının hangi kurumlar ve enstrümanlarla oluşturulduğunun incelenmesi gerekmektedir. Bu konuda Hüseyin Bağcı Türkiye’de algıyı üreten üç sınıfı şu şekilde izah etmiştir:

“Türkiye’de siyasetçiler, akademisyenler ve iş insanları algıyı üretiyor. Ulusal kanalların mercek altına alınması gerekir çünkü medya da önemli bir faktör. Siyasal partilerin söylemlerine bakmak gerekiyor, örneğin Çin konusunda İyi Parti bir şeyler söylüyor...”

Alaeddin Yalçınkaya algının oluşumu ve yönlendirilmesi konusunun hem dünyada hem de Türkiye’de enformasyonun (bilgi) nasıl aktarıldığı ile ilgili olduğunu düşünmektedir.

Algının oluşması ve yönlendirilmesinde iki kritik kavram bulunuyor:

Enformasyon (bilgi aktarımı) ve dezenformasyon (yanlış bilgi aktarımı).

Hitler'in propaganda bakanının sözü: “Çok yalan söyleyeceksiniz büyük yalanı tekrar tekrar söyleyeceksiniz, herkes inanacak hatta siz de inanacaksınız”. Mesela Alman ırkı üstündür bilgisine herkes inanacak. Tabi burada propagandaya maruz kalan hedef kitlenin durumu da önemli... bilgi yanlış olursa kamuoyu yanlış yönde bilgi, fikir ve aksiyon sahibi oluyor. Dolayısıyla propaganda son derece önemlidir. Doğru ve yeterli bilgiye sahip olan bir kitleyi oyuna getiremezsiniz.

Numan Hazer ise Türkiye Dış politikasında algının oluşumunu kurumlar ve karar verme mekanizması üzerinden açıklamıştır:

Türkiye’de algının oluşumundan dışişleri bakanlığı sorumludur. Üst düzeyde bilgi akışı dış politika değerlendirmeleri ve dış politika koordinasyonunun oluşumu bir karar verme mekanizması içerisinde yapılır. Bu yapılırken cumhurbaşkanı, bakanlıklar, milli savunma bakanlığı, genelkurmay başkanlığı, danışmanlar, dış politika çıkarları doğrultusunda dış politikaları saptar. Bununla birlikte kamuoyunun algısında düşünce kuruluşları, STK’lar, basın, tüm bunlar dikkate alınarak üst düzeyde bir değerlendirme yapılır.

Dost/Düşman tanımı ve imajı bir devletin uluslararası algısını; siyasal rejim, kamuoyu, milli bilinç, kültürel ve inançsal faktörler ise ulusal algısını şekillendirmektedir. Düşman imajı ve tanımıyla gelişen tehdit algısı, uluslararası alanda kurulan ittifaklarla doğrudan irtibatlı olan bir meseledir. Türkiye’nin bölgesel aktif politikalar geliştirmemesi ve sahada bulunmaması ile alakalı Alaeddin Yalçinkaya:

Cumhuriyetten sonra Suriye ile aramıza mayın döşedik. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet tehdidine karşı batıya yaklaştık. Özal’la birlikte bu tutum değişti.

Şu anda Suriye ile ilişkileri kestik ve yeniden mayın döşedik. Ülkemizde 3 milyondan fazla Suriyeli göçmen var ama biz o ülkeye küsmüşüz.

İktidarlar kitlelerin yönlendirilmesinde önemli bir araç olan medya politik, kültürel ve ikna işlevlerine sahip olmaktadır. Althusser, Gramsci, Schiller, Chosky gibi düşünürler egemen değerleri aktarmada, iktidarı pekiştirmede ve ideolojileri yeniden şekillendirmede medyanın özel konumu üzerine tartışmışlardır (Bayhantopçu, 2022, s.362). Her iktidar kendi ideolojisi ve vizyonu ile birlikte kitleleri etkilemede ve algılarının şekillenmesinde medyayı etkin kullanır ve yönlendirir. Bu nedenle siyaset biliminde yaygın bir şekilde medyanın yasama, yürütme ve yargı gibi önemli bir erk olduğu tartışılmaktadır.

Altay Atlı ve Hıfsi Soydemir Türkiye’de algının oluşumunda medyanın çok önemli bir enstrüman olduğuna dikkat çekmiştir:

Altay Atlı:

Algı medya üzerinde şekillenir. Sosyal medya mesela çok önemli. Gördüklerimizden hareket ediyoruz. 2015 senesiydi galiba sosyal medyada Çin’de Uygurların ramazanda oruç tutmaları yasaklandı haberi vardı. Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere toplum önemli bir tepki vermişti. Bu tarz haberler kısmen doğru kısmen yanlıştı...

Hıfsi Soydemir:

“Son zamanlarda küresel ölçekte ve özellikle de toplumumuzda geleneksel olarak görsel medya ve daha çok yakın çevrenin etkisi ile oluşan algı yönetimi günümüzde sosyal medyanın etkisine girmiş gibi görünmektedir. Bu etki giderek hızla artma potansiyeli göstermektedir.”

Medya kanallarının çeşitlenmiş olmasına dikkat çeken Necati Demircan şunları dile getirmiştir:

Türkiye’de kamuoyuna yön vermede en büyük payı medya oynamaktadır.

Geçmişte batı medyası Türkiye’de oldukça baskındı ve büyük bir algı

yaratıyordu. Bugün medya kanalları şekillenmiş Rus ve Çin medyası da Türkiye'ye girmiş böylelikle kamuoyunda halkın haber kaynakları şekillenmiştir. Ayrıca geleneksel medya araçlarının yerini sosyal medyanın almasıyla bilgiye ulaşma ve doğrusunu öğrenmek kolaylaşmıştır. Diğer taraftan sosyal medyada bilgi kirliliği ve dezenformasyon da yapılmaktadır. Bu durum da Türk-Çin ilişkileri için bilinçli veya bilinçsiz bir algı oluşturuyor olabilir.

4.2.2. Türkiye Dış Politikasında Benlik ve Öteki Algısı

Her devletin benlik algısı ve uluslararası sistemin diğer aktörleri hakkında sürekli geliştirdiği öteki algısı bulunmaktadır. Devletler benliklerini tanımlarken ötekiyi de kendi kabulleri, değerleri ve kutsalları üzerinden açıklama eğilimindedirler. Bu nedenle her ülkenin gördüğü dünya resmi kendine özgün bağlam içerisinde değerlendirilmelidir.

Araplarla Çinliler arasında hem ticaret yollarına hem de Türkistan coğrafyasına hâkim olmak amacıyla başlayan Talas Savaşı (751), Karluk Türklerinin Araplara verdiği destek neticesinde Çinlilerin yenilgisi ile sonuçlanmıştır (Ceylan, 2016, s.31). Çin açısından bakıldığında tarihsel hafızalarında bir travma olarak kalan olaylardan biridir. Türklerin o yüzyıllarda Asya'da verdikleri mücadelenin ana sebeplerinden biri ticaret güzergâhlarına sahip olmaktı. İpek yolundaki zenginliği kontrol etmek Türklerin kurduğu bütün devletlerin en temel amaçlarından biri olmuştur. Karahanlılar dönemine gelindiğinde (840-1212) Çinlilerin Türklerle baş edecek gücü yoktu çünkü Çin'in askeri üstünlük safhası bitmiş durumdaydı (Ortaylı, 2020, s.120).

Bu tarihsel bağlamdan hareketle Türklerin sahip olduğu güçle ilgili Alaeddin Yalçinkaya şunları söylemiştir:

Dünya tarihinde M.Ö. 2000'lerde Türk ve Çin vardı. Çin seddini Türklere karşı yaptılar. Türklerin Çin'i yönettiği tarih var. Türkler tarihte o kadar önemli bir yere sahiptir ki Napolyon'un bununla ilgili bir sözü var: Dünya tek bir devlet

olsa İstanbul merkez olurdu... Türkiye artık kendi ayakları üzerinde duracak çünkü küresel güç olma kapasitesine sahip.

Türklerin ve Çinlilerin benlik algılarını tarihsel süreçte yaşanan olaylarla açıklayan Necati Demircan:

Bu ortak motivasyonlardan en önemlisi de iki milletin benzer devrimsel süreçlerden geçmesidir. 1908 Hürriyet devrimi ile 1911 devrimi, Atatürk'ün 6 Ok'u ile Sun Yat Sen'in Üç Halk İlkesi gibi benzer devrimsel süreçleri yaşamışlardır. Osmanlı ve Qing İmparatorlukları benzer süreçlerle batı tarafından yarı sömürge haline getirilmiş ve iki millette de emperyalizme karşı 4 Mayıs 1919'da Çin'de gençlik ayaklanırken Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Türkiye ile Çin batılı emperyalist ülkelere karşı 200 yıldır direnen ve direnmeye devam iki ezilmiş millet ve iki köklü geleneği olan devlettir.

Türkler ve Çinliler arasındaki benzerliklere ve farklılıklara vurgu yapan Hasan Oktay şunları söylemiştir:

Çin'in yerleşik ve içine kapalı sıkı gelenekleri vardır. Türklerin ise daha serbest ve dış dünya ile barışık yine Çin gibi gelenek ve organizasyon kabiliyetleri yüksektir. Türkler ile Çinliler arasında benzerlikler ve çok büyük farklılıklar söz konusudur. Bu temel bağlamda meseleye baktığımızda Türk psikolojisi, geçmiş bilinç altından hareketle gelecekte müthiş bir rekabet alanına doğru hızla ilerleyecektir. Milletlerin tarihine baktığımızda zaman zaman bu tür geriye dönük öğrenilmiş çaresizlik ve rekabet her zaman kendini gösterir. İşte Çin'in bu yeni yükselen potansiyeli Türkiye ile Çin'i karşı karşıya getirebilir. Coğrafyada zaten bunu göstermektedir zira dini dünyaya açılan ara arterleri

Türk dünyası üzerinden geçmek zorunda. Çin'in kuzeyindeki Türkistan coğrafyası, Türkiye'nin jeopolitik konumu Çin'i Türkiye ile işbirliği yapmaya sevk edecek.

Ali Merthan Dünder:

“Türkiye çok güçlü bir devlet. En az Çin kadar köklü bir tarih ve medeniyet geçmişimiz var. 2000 yıl içinde Çin, Hindistan, Pers, Yunan, Anadolu, Mezopotamya, Mısır kısaca medeniyetin doğduğu toraklarda yaşamış ve buraları yönetmişiz. Budist, Yahudi, Hristiyan Türkler var...”

Numan Hazar:

Afrika ülkeleri nezdinde şöyle bir algı var: Çinliler bizim doğal kaynaklarımızı ormanlarımızı yok ediyor, bakır madeni, petrol çıkartıyorlar... Çinliler diğer ülkelerle işbirliği veya yatırım yaparken insani temas kurmuyor. Kendi ülkelerinden nüfus gelip Afrika ülkelerinde çalışıyor. Fakat Türkiye ile ilgili çok farklı bir algı gelişmiş durumda. Türkiye'nin bölgeyle kurduğu kadim kültürel ve tarihsel bağlardan dolayı avantajı var.

Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı kitabında ele aldığı temel argüman Türkiye'nin dış politikadaki konumunun, tarihsel ve kültürel bağları ihmal edilmeden değerlendirilmesi gerektiğidir (2010). Balkanlar'dan Asya'ya, Avrasya'dan Afrika'ya birçok bölgede etkisini artırması Türkiye'nin hem kendisini konumlandığı yeri hem de dünyaya bakış açısını radikal bir şekilde değiştirmiştir (Kardaş, 2013, s.648).

Hıfı Soydemir:

Türkiye'nin siyasi ve askeri bir güç olduğu da açık bir konudur. Bölgesinde ekonomik olarak yeteri kadar güçlü olmadan, siyasi ve askeri bölgesel güç olma iddiası biraz sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. 21. yy'da ekonomik olarak en büyük ilk 20 içinde 17'ye giren Türkiye, Dünya ekonomik

konjonktürünün de etkisiyle bu ligde maalesef biraz kan kaybetmiştir. Burada sadece dikkat etmemiz gereken konu şudur; Türkiye'nin dış politikasında bağımsız olma yolunda ilerleyişi dünyadaki tüm siyasi güç aktör ülkeleri arasında benimsenmiştir ve Türkiye de bu konularda gayet itirazsız bir denge politikası gözetmektedir. Bu pozisyondaki bir Türkiye'yi de küresel manada oyun kurucu tüm güçlerin yanında görmek istedikleri bir konuma taşımaktadır. Kaldı ki Türkiye'nin dış politikaları da her bir güç ile işbirliği yapabilme zeminine uygun geliştirilmiştir.

Cahit Özkan:

“Gerçek bir demokraside yöneticilerin başarısı halkın taleplerini hayata geçirdikçe güçlenir. Türkiye’de de bu anlamda siyasiler toplumsal talepleri olabildiğince başarılı bir şekilde hayata geçirmelerinden dolayı olumlu algı ve başarıyla karşılaşmaktadır.”

4.2.3. Türkiye Dış Politikasında “Güçlenen ÇHC” Alguları

1911’de Çin Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte dış politikada öncelikli hedef sınırların korunması, egemenlik ve bağımsızlığın yeniden tesis edilmesi olmuştur. Çin’in kendi içinde komünistlerle milliyetçiler arasındaki savaş, Japonya’nın ülkeye savaş açması ve 1949 Devrimi gibi olaylar kendi içine kapanmasına, dış dünyayı da bu perspektifle yorumlamasına neden olmuştur.

Çin’in dünyaya entegre olması nedeniyle ilişki kurduğu ülkelerle ikili olarak veri toplama, alternatifleri tanımlama ve karar verme süreçlerini değiştirmesi gerekmektedir. Bunun için de kırılma noktası, 1978’den itibaren Deng Xiaoping liderliğinde gelişen reform ve açık kapı politikasıydı. Çin, Komünist Partisi’nin 11. Merkezi Komitesi’nde pazar ekonomisine tedricen uyumlanmaya ve reformlara karar verilmiştir. Temmuz 1979’da özel ekonomik bölgeler (SEZ) oluşturularak dünyaya açılmak için harekete geçilmiştir (Fang & Garnaut, 2020, s.1).

Türkiye'nin 1971'de diplomatik; 2000'lerden sonra ekonomik; 2010'dan sonra da stratejik ilişkilerinin geliştiği Çin Halk Cumhuriyeti hakkında geliştirdiği imajlar ve gördüğü resim muhakkak tartışılmalıdır. Tarihsel bağlamda Türkiye'nin Çin algısını farklı dönemlere ayırarak analiz eden Hüseyin Bağcı şu şekilde açıklama yapmıştır:

Çinin kuruluşundan beri Türkiye'de Çin'e karşı ideolojik anlamda olumsuz bir algı geliştirilmiştir... Kore Savaşı'ndan dolayı ve sonraki süreçte Türkiye ABD'nin yanında yer aldı ve ideolojik olarak bir algı gelişti... İlişkilerin resmi olarak geliştiği süreçte Türkiye'de özellikle sağ sol çatışmaları, Maoculuk, sol düşünen kesimin etkili olduğunu görüyoruz. Doğu Perinçek başta olmak üzere 70'li yıllarda Çin ideolojik olarak Türkiye'de etkiliydi. Kısacası Çin'e yönelik ideolojik bir algının var olduğunu söyleyebiliriz. SSCB'nin yıkılmasından sonra Türkiye'de Çin algısı değişmeye başladı. Deng Xiaoping "kedinin siyah veya beyaz olması önemli değil fareyi yakalaması önemlidir" sözünden de anlaşılacağı üzere algı daha çok ekonomik alana kaydı.

Çin'in küresel bir güç olmasının ardında yatan tarihsel argümanları Mustafa Destici şu şekilde açıklamıştır:

Çin, tarihi gelişimi, özgün kültürü ve kalabalık nüfusuyla, tarih boyunca hep önemli bir ülke olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda, dünyada, GSYH itibarıyla çok önemli bir paya sahip olan Çin'in, Avrupa'da başlayan Sanayi Devrimi'ni yakalayamamasıyla ekonomik anlamda hızlı bir düşüşe geçtiğini ve dünya üretim toplamındaki paylarının, %5'lere kadar gerilediğini görüyoruz... Bu yönüyle Çin ekonomisi Osmanlı Devleti ile ilginç benzerlikler gösterir...70'li yılların ortalarında başlayan birkaç başarısız denemeden sonra, Xiaoping yönetimindeki ÇHC'nin büyüme ivmesi, bugünkü seviyeyi ortaya çıkardı.

1990'lı yılların sonlarında Çin'de bulunan Selim Sermet Atacanlı gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

Çin'e ilk olarak rahmetli Dışışleri Bakanı İsmail Cem ile birlikte 1998 veya 1999 yılında gitmiştim. Pekin ve Şanghay'da birkaç gün geçirdik. Gitmeden önce ülkede istisnasız herkesin eski Mao tarzı üniforma gibi o meşhur kıyafetleri giydiği bir ülke bekliyordum; böyle kıyafeti giymiş olan tek bir kişiye rastlamadım. Pekin de Şanghay da tam bir batılı şehir havasındaydı. Özellikle Şanghay etkileyici gökdelenleri ile New York ve Hong Kong'a rakip olabilecek bir görünüme sahipti. Aradan neredeyse 25 sene geçti, şimdi gitsem eminim gelişme daha da çarpıcıdır.

Çin'in baş döndürücü büyüme süreci hakkında Alaeddin Yalçinkaya şu ifadeleri kullanmıştır:

Nüfusu itibariyle ekonomisi itibariyle büyük bir ülkedir. Küreselleşme sürecinde batının baskısıyla Dünya Ticaret Örgütü'ne girdi, küresel dünyanın beklentisi Çin'de ucuz üretimin yapılması ve pazarlanmasıydı. Aynı zamanda Çin pazarını da kazanmaktı. Bir şey hesaplamadılar; bir Iphone parçaları fabrikası kuruldu. 20 yıl sonra Çin bunları geliştirdi kopya etti, dünyadaki diğer telefon markalarına rakip oldu. Şu anda 20 tane devasa telefon şirketi kurdu. Büyük bir ülkenin kapısı açıldı, yükselen güç yükselmekle birlikte oldukça yayılmacı. Ekonomik anlamda işgücü ucuz, sosyal haklar son derece geri, sosyalist sistemden gelen bir disiplinle de bir çalışma düzeni bulunuyor. Altta ezilen bir kitle var. Öbür taraftan batı standardına yaşayan 300 milyon yönetici, şirket kuran, turistik seyahat yapan Avrupa standartlarına yakın bir kitle de var. Bu uçurum giderek artıyor. Bundan her Çinli de haberdardır. Devletin refahı tabana yaymak gibi bir programı yoktur.

16 Ocak 1980’de Komünist Parti merkezi komitesinde Xiaoping, 3 temel alandaki görevi şu şekilde sıralamıştır: *Barişçıl Yükselme*, Tayvan’ın dahil olduğu *Tek Çin* ve bazı alanların *modernizasyonu* (tarım, endüstri, bilim/teknoloji, askeri savunma) (Rozman, 2013, s.68). Soğuk Savaş sonrasında Çin dış politikası için karar vericiler dokuz ana rol belirlemiştir: uluslararası düzenin reformcusu, bölgesel çatışmaların uzlaştırıcısı, barış içinde bir arada yaşamının savunuculuğu, uluslararası alanda işbirliği, dış dünyaya açık kapı, iyi komşuluk, hegemonya karşıtlığı, Birleşmiş Milletler’in birleştiricisi/dünya barışının savunuculuğu, ülkelerin bağımsızlığı (Beylerian & Canivet, 1997).

Reform ve dünyaya entegre olma çabasına bakıldığında Çin’in büyümesini Acemoğlu ve Robinson şu şekilde yorumlamıştır: “Çin’in günümüzdeki büyümesinin Çin değerleriyle ya da kültürel değişimiyle hiçbir ilgisi yoktur. Mao Zdong’un ölümünün ardından yavaş yavaş sosyalist ekonomik politikaları ve kurumları terk eden Xiaoping ve yandaşlarının önce tarımda ardından sanayide uyguladığı reformlar ve ekonomik dönüşümün sonucudur.” (Acemoğlu & Robinson, 2013, s.65). Bu konuda Ardan Zentürk:

İktidara geldikten sonra Mao’nun dul eşi başta, “dörtlü çete” olarak adlandırılan ideolojik hizbi tasfiye eden, “kontrollü serbest piyasa ekonomisinin” yolunu açan, sosyalist uygulamalar ile serbest girişim ve yabancı yatırımın birlikte var olabileceğini gösteren Deng Xiaoping BUGÜNKÜ ÇİN’İN MİMARİ’dir... Çin, uyguladığı kendine has sistemle, yüksek dış yatırım-yüksek ihracat ekseninde büyük bir başarı öyküsü oluşturmuş, dünyanın en büyük ticaret ülkesi haline gelmiş, bunun sonucunda da dünyanın en güçlü tedarik ülkesi konumuna ulaşmıştır.

Sayın Zentürk gibi Hasan Oktay da 1970’lerin sonlarında Çin’de meydana gelen sistem değişikliğini şu şekilde izah etmiştir:

Çin Mao’nun başlattığı sistemden sonra büyük bir değişime uğradı. Şu anda dünyayla rekabet edebilen iç dinamiklerini değiştirerek üretim ve pazarlamaya

dönük yeni bir emperyal yapıya büründü. Dünyayı da endişeye sevk eden bu yeni stratejidir. Çin dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek sistem değişikliğini gerçekleştirdikten sonra dünyanın her bir noktasına hitap edebilecek yeni bir hamle içerisinde.

Tarihsel ekonomiye bakıldığında devletlerin zenginleşmesi ile o zenginlik ve ekonomik kapasiteyi sürdürebilme yetenekleri arasında bir ayrım bulunmaktadır. Bu bağlamda totaliter rejimlerin ekonomik ilerlemeyi sağlayamayacağını düşünen Numan Hazar SSCB örneğini vererek şunları söylemiştir:

“Otokratik rejimler ekonomik ilerleme sağlayabilirler, sürdürülebilir olması için bazı kriterlerin olması gerekmektedir... İnsan hakları ihlalleri yapan, refahı halka iletemeyenler Uluslararası İlişkiler literatüründe güç olmayı başaramaz. SSCB böyle bir örnekti. İnsan nüfusuna değer vermeyen rejimlerin sürdürülebilir bir gelişim göstermeleri mümkün değil.”

Çin’in yükselişinin kendilik algısı ve istisnailik görüşüyle de ilintili olabileceği konusunda Numan Hazar:

“Çok eski bir uygarlık, dünyaya büyük katkıları var. Kâğıdın, barutun matbaanın keşfi...Çinliler de kendilerini Çin merkezinde görür. Haritalara baktığınızda kendilerini merkeze konumlandırır. Böyle bir dünya algıları var.”

Altay Atlı:

Uzun süre ekonomik anlamda Çini olumsuz algıladık. Gerçeklik değişti bizim algılarımız değişmedi. Çini hâlâ düşük maliyetli ucuza kalitesiz ürün yapan ülke olarak algıladık. Ama bu değişti. Bunun bir gerçekliği vardı. Fakat algılar o kadar kolay değişmiyor. Algılar her zaman gerçekliği bire bir yansıtmıyor. Çine en son 2018’de gittim o zaman bile arkadaşlarım ucuza bir şey bulursan al getir diyor.

Türkiye’nin Çin hakkındaki genel olumsuz algısının nedenini medya ile açıklayan Adnan Akfırat:

Türkiye’deki olumsuz Çin algısı esas olarak medya aracılığıyla oluşturuluyor. Maalesef Türk medyası, dış haberlerde Batı’nın haber ajanslarına bağlı. Türk televizyon kanalları, ev gazetelerinde Çin ancak olumsuz bir gelişme olduğunda haberleştiriliyor. Çin’deki gelişmeleri Türkiye bu engel nedeniyle izleyemiyor. Türkiye, medyası ile, akademisi ile, düşünce kuruluşları ile Çin konusunda bilgi fakiridir. Maalesef Anadolu Ajansı ve TRT’de Batı’nın Çin anlayışına uygun yayın yapıyor. Oysa her ikisinin de Çin’de ofisi bulunuyor. Türkiye, önlem olarak bu ofisleri güçlendirmeli, Çin’den daha çok haber ve doğru bilgi aktarılmasını sağlamalı. Türkiye’nin yasal alt yapısı Çin yayın kuruluşlarının Türkiye’de faaliyet yürütmesine imkân veriyor. Türk devleti, iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ilişkileri geliştirmek için Çin’i Türkiye’de Türkçe yayın yapan bir TV kanalı kurmaya davet etmelidir. Dünyayı daha iyi anlamak için iki gözümüzle bakmalıyız. Şu anda yüzümüzü kuzeye döndüğümüzde sadece sol gözümüzle Batıdaki gelişmeleri izlediğimizi sağ gözümüzü kapattığımızı görebiliriz. Neden tek gözle bakalım? Her iki gözümüz de açık olsun!

4.2.4. ÇHC’nin Ekonomik Kapasitesine Yönelik Algılar

Asya kaplanları (Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur) 1950’lerin sonu itibariyle ekonomik sıçrayış yaşamıştır. 1970’lerde Malezya, Tayland, Endonezya ve ardından da Çin bu oluşuma katılmıştır. Reform programlarıyla yabancı yatırımcılara alan açmak, serbest piyasa ve bireysel girişimler için fırsat sunmak gibi hedefler belirlenmiştir. Bu hareketlilik ve ekonomik dönüşüm güneybatı sınırlarının ötesindeki devletler de dahil olmak üzere Çin’in Uluslararası İlişkilerini dönüştürmüştür (Jacques, 2016, s.15).

Yapılan reformlarla birlikte modernleşme ve neoliberal dünya sistemine tedricen entegre olma süreciyle birlikte, ekonominin bazı alanlarında merkezi komuta

sisteminden piyasa ekonomisine girildi. ÇHC 1971’de BM’ye, 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olarak *düşmandan çok dost edinme* ve ilişkileri *barışçıl* yürütme hedefleriyle devam etmiştir, bu minvalde 2020’ye kadar 70 müttefik devlet edinmiştir. Çin’in neoliberal dünyaya angaje olmasıyla siyasal anlamda da modernleşeceği beklentileri doğsa da neoliberalizm bir siyasal kültür olarak kabul edilmemiş, reformlar ekonomik alanda uygulamıştır.

Çin’in ekonomik kapasitesine yönelik Selim Sermet Atacanlı Çin’i Japonya ile kıyaslayarak şunları söylemiştir:

2007-2021 yıllarında Tokyo’da görev yaptım. Japonya o sırada dünyanın ABD’den sonra ikinci büyük ekonomisiydi. Ama birkaç yıl sonra ikinciliği ÇHC’ye kaptıracağı hesaplanıyordu; nitekim de öyle oldu. Daha sonra uzun süre istikrarlı olarak yıllık %15 gibi muazzam bir ekonomik büyümeyi sürdürdü. Bu büyüme toplum genelindeki gelir dağılımına, özellikle de kırsal kesime ne kadar dengeli yansıdı, o ayrı bir konudur.

Ümit Yardım ise Çin ekonomisini bazı veriler üzerinden açıklamıştır:

İhracatı trilyonlarca USD ile ölçülürken örneğin, sadece Arap ülkeleri ile ticaret hacmi 400 Milyar USD’ye yaklaşıyor. Bu rakam neredeyse Türkiye’nin genel dış ticaret toplamına eş düzeyde. Halkın tüketim beklentileri karşılanıyor ve enflasyondan arındırılmış ücretler de birçok gelişmiş ülkeden daha ileri düzeyde. 1980’lerde %90’ı fakirlik çizgisinin altında bulunan nüfusun bugün % 4-5’lere inmiş olması da bunun göstergelerinden birisidir. Eğitim, sağlık, konut güvenceleri veriliyor. Çin özetle bugün dünyanın 2. büyük ekonomisine dönüşmüştür.

Dogmanın yerini pragmatizm aldığı için komünizmden her türlü ayrılma, “Çin özellikleri” tezahür ettirilerek haklı çıkarılmaya çalışılmıştır. Çin’e özgün olan “sosyalist piyasa ekonomisi”, ülkenin dış dünyayla ekonomik ilişkisini güçlendirerek

dışa dönük bir ulus haline getirmiştir; fakat siyasal modernleşme, reform ve açılım döneminde istikrarın ve rejimin devamlılığı için çok sıcak karşılanmamıştır (Fingar, 2016).

Ekonomik güç, askeri kapasite, bölgesel/küresel etkenliğinin artması ve sonuçta yıllarca izole olan bir ülkenin dünyaya açılması Çin açısından bazı riskleri de barındırmaktaydı. Çinliler ticaret vasıtasıyla ötekiyle temas kurarken siyasetçiler toplumun algılarının değişeceği konusunda endişelenmiştir. Çünkü kabul edilmiş değerler, inançlar, ötekiyle temas sonucunda sorgulama ve özelleştirmeyi beraberinde getirir (Hodder, 2000, s.112).

Çin'in ekonomik kapasitesinin, ABD'nin süper güç olduğu tek kutuplu dünyaya alternatif bir potansiyel süper güç olabileceği konusunda Mehmet Ögütçü şöyle söylemiştir:

“Çin özellikle ekonomide, işin içine eğer Hong Kong'u, Tayvan'ı, Singapur'u, Malezya'yı, Endonezya'yı dahil ederseniz, Çin ekonomik alanı hiç kuşkusuz dünyanın en büyük gücü. Dünya artık iki kutuplu hale geldi bir kutbunda ABD diğesinde ÇHC.”

Çin'in yükselen ekonomik kapasitesinin 2009'dan itibaren aslında düşüşe geçtiği ve Covid-19 salgınının da Çin'i olumsuz anlamda etkilediğini söyleyen Altay Atlı şunları vurgulamıştır:

Son dönemde pandemiden sonra büyümenin hız kestiğini görüyoruz. Düşük maliyetli ürün ve birikim yaratan Çin artık ucuz üretmiyor, eskisi kadar talepte de yok. İnsanlar artık kaliteli ürün istiyor. Aslında 2009'dan itibaren düşük maliyet, emek yoğun, üretim maliyet avantajlı ihracata dayalı olan model düşüşe geçti... Covid Çin'i olumsuz etkiledi. Çin'in gidişatı bütün dünyayı etkiliyor. Dünyanın en büyük ihracatçısı okey. Aynı zamanda en büyük 2. ithalatçısı. Özellikle ara mallar konusunda Çin'den alım yapan ülkeler var. Ama aynı zamanda ekonomileri bu ürünler üzerine olan ve Çin'e satan ülkeler var. Çinin büyümesinin yavaşlaması doğrudan bu ülkeleri etkiliyor. Rakamlar

çok büyük olduğu için Çin'deki yaşanan sıkıntılar dünyada Çin'e ihracata bağlı olan ara mallar konusunda ülkeleri etkiledi.

Çin'de devlet kapitalizmi modelinin sürdürülebilir olmadığını düşünen Mustafa Kaya:

Dünya ekonomisi görünümünde üretim konusunda öneminin farkındayız fakat belli bir doyuma doğru gidiliyor. Nüfus yoğunluğu belirleyici olsa da uzun sürede bu ekonomi modeli sürdürülebilir değil. Sürdürülebilir ekonomi modelinin, özgürlük ve güvenlik dengesini at başı götürebilen ülkelerde olacağına inanıyorum.

4.2.5. ÇHC'nin Teknolojik Kapasitesine Yönelik Algılar

2000'lerden sonra dünyanın en yüksek büyüme oranlarına sahip, 2013'de uzay yarışında belirleyici olan 3 ülkeden biri olan Çin, stratejik sorunlarını diplomatik zeminde çözmeyi öğrenmiş ve dünyanın süper gücü olmak için ekonomik, teknolojik ve askeri anlamda büyük bir yarış içinde olmuştur. 1978'den sonra düşmandan çok dost edinme stratejisiyle 2020'ye kadar ÇHC; 70 müttefik devlet edinen, kırsal alandan şehir alanına, tarıma dayalı bir ekonomiden endüstriyel ekonomiye, komünizmden karma ekonomiye geçen, teknolojik ve inovasyon alanında küresel aktörlere rakip olabilecek bir güçtür.

Çinin yükselişi güvenlik, ekonomik, politik askeri, kültürel, ideolojik gibi birçok yönden küresel tartışmaları beraberinde getirmiştir. Tartışılan en kritik meselelerden biri de sahip olduğu teknolojik kapasitesi ile ilgilidir. Küresel teknolojik hedefleri Kuşak Yol gibi büyük girişimlerle uluslararası alana yayılmaktadır (Amighini & Magri, 2018, s.11).

Çin'in teknolojik gelişimini bazı örnekler üzerinden açıklayan Hasan Aydın Çin'deki tecrübelerini şu şekilde anlatmıştır:

2011'den bu yana Çin'in teknolojik kapasitesi hakkında çok şey duymuştum.

Kasım 2022'de buraya gelince gördüm. Burada yaşananlar bizim

duyduğumuzun çok ötesinde. Çin'in çeşitli bölgelerdeki varlığı sürekli artıyor. Teknolojik olarak sürekli yenilik içindeler. Bunun başka bir boyuta geçtiğini görüyorum. Bütün sistemleri neredeyse bazı aplikasyonlara entegre etmişler. Teknolojik olarak bir örnek vereyim, 7-8 aydır banka veya öğrenci kartımı kullanmıyorum. Yüz tanıma sistemi ile okula girebiliyorum. Bankacılıktan ulaşım kadar her alanda büyük teknolojik yenilikleri görmekteyiz. Bu Çin için de yumuşak güç olabilir. Yapay zekâlar, bankacılık sistemi daha ileri bir boyuta taşınıyor.

Çin'in teknolojik çalışmalarına ve kapasitesine tarihsel bir açıklama getiren Ali Merthan Dünder:

Çin'in teknolojik ve ekonomik büyümesi kısa bir hikaye değil, bu hikaye Mao'dan beri başlamıştır. Son 20 yıla kadar başarılı olamamasının temel sebebi metodolojisinin yanlış olmasından kaynaklanmaktaydı. Son yıllarda Batı teknolojisini öğrenmek için büyük yatırımlar yaptı. Sahip olduğu bilgi birikimi lojistik ve yoğun üretimle ekonominin büyümesi bir silah/güç haline geldi.

Teknolojiyi yüksek bir piyasa mamulü haline dönüştürmeyi başarması konusunda Mustafa Karşı şunları düşünmektedir:

“Ucuz segmentte gelen ürünlerdi belli bir aşamaya kadar Avrupa ve Japonya'dan aldığı teknoloji ile yaptı. Şimdi yüksek teknoloji üretiyor ve tüm dünyaya yayıyor. Kopyalayan Çin kopyalanan Çin'e dönüştü. Küresel anlamda Çin başarılı bir pozisyon aldı.”

Hıfı Soydemir:

Teknolojide de dünya liderliği mücadelesi veren ÇHC'nin, örneğin otonom gemiler ile deniz taşımacılığında 2025 yılında lider olması beklenmektedir.

Dünyada sayıca en büyük silahlı kuvvetlerine sahip ÇHC, askeri yatırımlar konusunda da liderliğe yükselmiştir. ÇHC'nin hemen hemen her alanda son yıllardaki gelişimi bir küresel hegemonya değişimini işaret etmektedir. ÇHC'nin, sessiz bir şekilde verdiği bu mücadele ile küresel liderliği hedeflediği ancak mevcut lider ABD ile çatışmayı zamana yaymak istediği ve buna uygun politikalar uyguladığı anlaşılmaktadır.

Mehmet Ögütçü:

Çin'i sadece ucuz üretim üssü değil gelir düzeyine teknoloji eğitim düzeyine sahip ülke olarak görmek lazım. Yani hem teknoloji, yapay gücü gibi avantajlarıyla bir dünya gücü öte yandan uzay ve okyanus erişimiyle devasa bir güç. Böyle görünce dünyada kurulu sisteme bir tehdit olarak da ortaya çıkıyor. Böyle bakıldığında Çin'in kendi deyiimiyle barışçıl yükselişini ABD engellemeye çalışıyor.

Cahit Özkan:

“Taklide dayalı teknolojik gelişmeler yerine ARGE ile yüksek teknoloji üretmediği takdirde; tarihsel sosyoloji ve tarihsel ekonomiye bakıldığında ucuz işgücü sona erdiğinde, sürdürülemez bir ekonomi ile karşılaşacağı muhtemeldir.”

Selim Sermet Atacanlı tarihsel süreçte Çin'in teknolojik olarak geldiği noktayı şu şekilde izah etmiştir:

ÇHC'nin teknoloji alanındaki atılımları da dikkate değer. Bir zamanlar “Çin malı” diye burun kıvırdığımız, yani adı adeta “kalitesiz ürün” kavramıyla özdeşleşmiş bir noktadan, bugün nükleer teknolojisi olan, uzaya uydu gönderebilen sayılı ülkelerden biri haline geldiler. ÇHC'nin halen ileri teknoloji üretimi alanında dünyanın en rekabetçi ülkeleri arasında yer almakta olduğunu biliyoruz.

Hasan Oktay ise şunları söylemiştir:

Çin'in Mao'nun kurduğu bir sistem olarak dünyayı tehdit etmeye başladığı bir süreçte Mao sonrası gelişim ve değişim başta ekonomi olmak üzere teknolojik alandaki ilerleme, ister istemez Çin'i bir dev haline dönüştürdü. Nüfusun yoğunluğu ve çoklu üretimde maliyet düşüklüğü ekonomik olarak Çin'i dünya dengesinin merkezine oturtmaya doğru hızla sevk etmiştir. Yapılan reformlar, maliyeti düşük elde edilen malların hızla dünya piyasasına sevk edilmesi, sıkı rejim, düşük maliyet, dünyadaki teknolojiyi hızlı bir şekilde taklit ederek arge para harcaması yapmadan elde edilen teknolojik ürünler dünya pazarında rekabet anlamında rakipsiz olduğu için ciddi olarak yer bulmuştur.

4.2.6. ÇHC'nin “Hegemonya”sına Yönelik Algılar

17. yy'ın sonlarında Çin'in bir dünya gücü olduğu söylenebilir. 1644'te kurulan Qing Hanedanlığı, Moğolistan, Tibet ve Sincan bölgesini kapsayan bir imparatorluk konumundadır. Song hanedanlığı döneminde (M.S. 960-1279) bile deniz teknolojisi konusunda dünya lideri konumundaydı çünkü sahip olduğu filolar imparatorluğu bir fetihler ve keşifler dönemine taşıyabilirdi (Fairbank & Goldman, 2006). Ne var ki Çin deniz aşırı sömürgeler edinmemiş kendi kıyılarının ötesindeki ülkelere pek fazla ilgi göstermemiştir. Amiral Cheng He Avrupa'dan çok önce teknolojik açıdan oldukça gelişmiş bir filo oluşturmuş, imparatorun ihtişamını yaymış ve elçilerin Çin'e gelmesi için davetlerde bulunmuştur (Kissinger, 2015).

15. yy'da Moğolların yıkılmasıyla birlikte Venedikli tacirler ticareti ele geçirmiş, Afrika'nın sistematik sömürüsü başlamış, 16. yy'da İngiltere ve İspanya yükselişe geçmiştir. 19. yy'da düşük maliyetle seri üretimin yapıldığı market piyasasının yaygınlaştığı görülmektedir. Bu gücü elinde tutan ülkeler kârlarını maksimize etmekteydi. İngilizlerin Endüstri Devrimi'ni sürdürebilmek için kömür rezervleri ve buhar gücüne ihtiyacı vardı bu nedenle Asya da Hindistan gibi kaynak anlamında zengin ülkeler sömürgeleştirilmiştir (Pye, 1992, s.1162).

19. yy'ın ilk çeyreğinde Osmanlı ve Çin, Avrupa'nın artan baskısı nedeniyle modernleşme sürecini yaşamış fakat batı tarzı devlet kuramadıklarından bu süreci başarılı bir şekilde yönetememişlerdir. Ayrıca ülke içinde yaşanan siyasal ve ekonomik problemlerden dolayı Qing ve Osmanlı İmparatorlukları batılı devletlerle karşılaşmış ve büyük güçlere karşı yenilgilerinden sonra uluslararası alandaki saygınlıklarını yitirmişlerdir (Fidan, 2015, s.228). Osmanlı Avrupa'nın; Qing Hanedanlığı ise Asya'nın "hasta adamı" olmuştur.

1796-1804 yılları arasında yaşanan Beyaz Lotus İsyanı Çin'in yenilgisini kolaylaştırmıştır (Acemoğlu & Robinson, 2013). Taiping Ayaklanması İngiltere ve Qing Hanedanlığı'nı karşı karşıya getiren Afyon Savaşı (1839-42) ve Arrow Savaşı (1856-58) (Birinci ve İkinci Afyon Savaşları), İngiltere'nin ticari haklar istemesi ve Çin'in ise buna direnmesi olarak özetlenebilir. Afyon ticareti nedeniyle Çin'in ihraç ettiği porselen ve ipek gibi malların karşılığında para değil afyon alınacaktı. Sonuç olarak bu savaşların yarattığı en önemli sonuç İngiltere'nin Çin'i yenmesi ve Avrupalı ihraç mallarının ülkeye girmesi olmuştur (Mishra, 2013, s.43).

Afyon Savaşları sonrasında İngiltere Çin'e afyon ihraç edip ticaret açığını kapatmıştır (Mishra, 2013). 1842'de Qing İmparatoruna Şangay'ı da kapsayan beş ticaret merkezini yabancılara açan ve Hong Kong'u sonsuza kadar İngilizlere veren Nanjing Antlaşmasını imzalamıştır (Mishra, 2013, s.43). Çin Avrupalı bir güç tarafından sömürgeleştirilemese de 1856-1860 yıllarında yenilerek Avrupalı ihraç mallarını ülkeye kabul etmek zorunda kalmıştır (Kissenger, 2015, s.42).

Sömürge yarışının başladığı süreçten II. Dünya Savaşı'na kadar çok kutuplu dünya düzeninde hegemonik gücün Avrupa devletlerinin elinde olduğu söylenebilir. İki kutuplu dünya düzeninde uluslararası ekonomik ve siyasal gücü SSCB ve ABD yönlendirmiş, 1991'de SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte ABD dünyanın *Süper Gücü* olarak tanımlanmıştır.

Süper güç olma yarışında belirleyici unsurlardan biri olan ve kurumsal maddi ve fikirselle yeteneklerin koalisyonu olarak tanımlanan hegemonya kavramı Uluslararası İlişkiler terminolojisinde kritik bir öneme sahiptir (Cox, 1983, s.162-174). Oran, hegemonik güce sahip olan devletlerin sahip olması gereken kriterleri sıralarken ABD örneği üzerinden şu özellikleri sıralamıştır: para biriminin uluslararası alanda

geçerli olması, dünyanın her yerinde üsler ve müttefikler bulundurması, bölgesel ve küresel krizlere müdahale edecek potansiyelinin olması, 1945'ten sonra nükleer silahlara sahip olması, kendi kültürel değerlerini dünyanın her yerine yayarak kendi konumunu markalaştırması (Oran, 2002, s.31).

Dünyada egemen/hegemon devletlerin karşısına onların konumuna meydan okuyacak başka bir gücün çıkması olasıdır. 21. yy'dan itibaren ekonomik, askeri, teknolojik yükselişiyle potansiyel süper güç olan ÇHC'nin mega projeleri ve uzun vadeli dış politika stratejileri ABD başta olmak üzere diğer devletleri zorlamaktadır. Bu konuda Mehmet Ögütçü şunları vurgulamaktadır:

Çin bu haldeyken dünya ülkeleri de ona göre konum belirliyorlar. AB ve ABD nispeten hasmane bir tavır içine girerken milyarlarca ticareti devam ediyor. Çin'in geleceğin en büyük tehdit olduğunun da farkındalar. Rusya ile stratejik ortaklığı kaygı yaratıyor çünkü Rusya kimin yanında yer alırsa o güç daha da baskın haine gelecek. Trump bir ara Rusya'yı Amerikan'ın yanına çekmeye çalıştı ama devlet buna izin vermedi.

Çin'in devletler arasındaki meselelere doğrudan müdahil olması ve mega projeleri ile gelecekte hegemon güç olabileceğini düşünen Mustafa Kaya şunları belirtmiştir:

Şimdilik değil ama gelecekte Çin hegemonik bir güç olarak algılanacak. Çin'in geçmişinde bir sömürge geçmişi olmadığı için ekonomik güç aynı zamanda siyasi hegemonyayı da beraberinde getiriyor. Afrika'da yaptıkları ülkeleri borçlandırarak kendilerine bağlama girişimleri var, ilk örneği olan İran ve Arabistan arasındaki arabulucuk rolünü de gördük. Kuşak Yol Girişiminde de batılı ülkeler gibi hegemonik gücü kullanacağını düşünmüyorum. Ürettiği ürünün en büyük alıcısı batı ülkeler. Onlarla karşı karşıya gelmeyecek en büyük tüketim kaynağını kaybetmeyecektir.

Hasan Oktay ise Çin'in sahip olduğu ekonomik gücün beraberinde bir hegemonyayı da getirdiğini düşünmektedir:

Nüfus fazlalığı, üretimdeki maliyet düşüklüğü, dünya üretimindeki rekabetsizliği ister istemez Çin'i dünya siyasetinde hegemonya hale getirmeye başladı... Çünkü Türkiye bir tek Türkiye'den ibaret değil başta Hazar'ın doğuşu Türkistan coğrafyası olmak üzere Çin'in istilasına açık bir alan olarak Türk dünyası birincil elden Çin hegemonyası tehdidi ile karşı karşıyadır... Özellikle pandemi sürecinde Türkiye Çin'in boşalttığı yeni alanları doldurma imkanı elde etmiş ise de fakat üretimde ihracata dönük hızlı hamleler yapamadığı için bu imkanı açıkçası çok iyi değerlendiremedi.

Tek kutuplu dünya parametrelerinin yok olduğu *kutuplar sonrası* bir küresel sistemin tartışıldığı dünyada Çin kendi gücünü tanımlamada bazı kavramlar geliştirmiştir. Örneğin ÇHC Soğuk Savaş boyunca bipolar dünya düzeninde devletlere sunulan Kapitalist/sosyalist ikilemini veya dünyada egemen olarak tek bir güce dayanan tek kutuplu düzeni önermemektedir. Bu nedenle sıklıkla içte ve dışta uyumun gerçekleştiği düzen olarak *Sosyal Uyumu* (harmonious society) önermektedir. Dünyanın bir mozaik gibi olduğunu, her toplumun kendi kültürüyle, kimliğiyle ve güçle uluslararası alana katılmasını mümkün görmektedir. Bu konuda Hüseyin Bağcı görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

Çinliler hegemonya kavramını kullanmaz ve kendilerini hegemonik bir güç olarak görmezler. Onlar harmoni kavramını kullanarak kendilerini barış ve istikrar arayan bir güç olarak tanımlar. Felsefi ve ekonomik anlamda da dünyada bir denge arayışından bahsederler. Öngörülerine göre 2034'te ABD'yi askeri anlamda geçecekler.

Necati Demircan da Çin'in hegemonik bir tehdit olarak görülmemesi gerektiğini düşünmektedir:

Aslında Çin'in hegemonyacı bir tehdit olduğu tezi Türkiye'ye batıdan ihraç edilmiş bir argümandır. Genelde bu iddiayı sıklıkla dile getirenler Çin'i takip etmeyenler veya Çin'i batıdan öğrenmeyi tercih edenlerdir.... Çin hegemonyacı veya süper güç olmayacaktır. Çin'in yükseldiği bir dünya düzeninde çok kutuplu bir dünya oluşacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin bu düzeni savunması gerekmektedir. Tek veya iki kutuplu olmayan bir dünya düzeninde Türkiye çok daha önemli pozisyonu olacaktır.

Selim Sermet Atacanlı konuya ilişkin şunları belirtmiştir: “Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücünün bize bir tehdit olarak algılandığını söylemek bence abartma olur. Türkiye’nin ulusal tehdit algılamalarında ÇHC’nin yeri ya hiç yoktur ya da en sonlardadır.”

Adnan Akfırat:

Cumhurbaşkanımızın sıklıkla dile getirdiği “dünya beşten büyüktür” görüşünü, kendisi o beşten biri olmasına karşın Çin açıkça destekliyor. Daha adil ve eşitlikçi bir Birleşmiş Milletler teşkilatı kurulması için en çok çaba harcayan Çin. IMF, Dünya Bankası gibi hegemonya örgütlerine karşı, Asya Altyapı Yatırım Bankası, BRICS Bankası gibi eşitlikçi kurumlar oluşturuyor. Çin Uluslararası İlişkilerinde, karşılıklı yarar ve eşitliği temel alıyor. Herhangi bir ülkeye rejim ihraç etme çabasında değil. Çin yönetimi, “hiçbir zaman hegemonya peşinde koşmayacağını” BM Genel Kurul kürsülerinden hem 1974’te hem de 2020’de en yetkili ağızlardan taahhüt etti. 1974’te Mao Zedung’un görevlendirdiği Deng Xiaoping, “Eğer bir gün Çin hegemonya peşinde koşarsa, o rejimi yıkmak için birlikte mücadele etme” çağrısını yapmıştı. Dünyanın hiçbir bölgesinde hegemonya kurma çabası içinde olmayan Çin’i, Türkiye, neden bir hegemonyacı tehdit olarak algılasın?”

2000'lerden itibaren geliştirdiği projeler ve girişimleri Çin Rüyası, Barışıl Yükselme, Sosyal Uyum gibi kavramlarla açıklanırken aynı zamanda Çin'in ciddi bir kurumsallaşma çabasını da görmek gerekir. IMF, DTÖ, Dünya Bankası gibi kurumların altyapısını şekillendirdiği Washington Konsensüsü'ne karşı Pekin Konsensüsü önerilmektedir. Bunun için de gerekli altyapı AIIB, CMIM, NDB, Brics New Development Bank, RCEP gibi kurumlarla sağlamlaştırılmaya çalışılmaktadır (Amighini, Magri, 2018, s.9). 2049'da uluslararası düzeni yeniden oluşturtacak maddi kurumsal ve fikirsel güce ve dünya standartlarında modern bir orduya sahip olmayı hedeflemektedir (Caşın, 2022). ÇHC'nin hegemonyası hakkında Altay Atlı:

Süper gücün belirli bir güce ve o gücü bütün dünyaya projeksiyonunu yapabilme kapasitesine sahip olması gerekir. Kapasite olarak baktığında tek süper gücün ABD olduğunu görüyoruz. Dünyanın her yerinde Amerikan askeri ve donanmasını görebiliyoruz. Bütün denizlerde filoları var. ABD'nin 12 tane uçak gemisi var Çin'in 1 tane var. ABD'nin 800 farklı ölkemiz dahil askeri üssü var. Çin'in sadece Cibuti'de var. Çin kişi başına düşen milli gelirde dünya da 80. sırada. Birçok anlamda Çin önemli bir öлке fakat böyle bir hegemonya görmüyorum. Bir süper güç var o gücü zorlayacak bir tehdit görmüyorum. Kültürel yayılma hegemonya çabası var. Yatırım götördüğü her yere Konfüçyüs Enstitüsü açmaya çalıştı. Çin sineması, dili de etkilemekte. Çinin çok başarılı olduğunu düşünmüyorum. Günümüzde o kadar güçlü hegemonyalar var ki... Çin dilini istediğin kadar geliştir İngilizceyle yarışamaz. Küresel ölçekte kültürel hegemonyaların yanına yaklaşmaları bile yakın zamanda mümkün değil. Sineması Hollywood'un yanına yaklaşamaz.”

Hegemonik bir güç olmanın gerektirdiği şartlar ve Çin bağlamında değerlendirmelerde bulunan Numan Hazar şu ifadeleri kullanmıştır:

Hegemonya için çok yüksek düzeyde bir güç gerekiyor. Dünyanın her yerine askeri müdahalede bulunabilecek tek ülke ABD. Çin'in süper güç olmasını engelleyen nedenler; askeri bakımdan yetersiz, Çin'in etrafı hasım devletler ile çevrili... Japonya'dan başlıyorsunuz, Filipinler, Avustralya, Endonezya Malezya Hindistan... Çin'in süper güç olmasını engelleyen abluka oluşturmuş durumda.

Alaeddin Yalçinkaya:

Çinliler diyor yol yapacağım bana para ödeyeceksin. Ülkeler ödeyemeyince Çin bu yatırımlara el koyuyor. Çin koloniler oluşturuyor, yatırımlarını Çin'e gönderiyor. Filipinler'de nüfusun yüzde biri Çinli ancak Filipin borsasının yarısı Çine ait. Mısır Çin kolonisi olmuş. Kazakistan'da çok etkili. Pakistan'da, Hindistan'da öyle...

Ali Merthan Dünder:

“Sıradan vatandaşın umurunda mı bilmiyorum. Çin, ABD'ye üstünlük sağladığı takdirde bu hegemonya sorun olur. ABD'nin hegemonik süper güç olduktan sonra Türkiye'ye neler dayattığını gördük. Çin'in yükselen hegemonyasını bir tehdit olarak algılıyorum...”

Hıfı Soydemir:

“Çin, güçlü ekonomik yapısı, askeri gücü ve vizyoner liderliği ile hegemonya savaşı yapabilecek ve bu mücadeleyi kazanabilme potansiyeline sahip bir ülkedir.”

Uluslararası İlişkiler literatüründe güçle ilgili en önemli ayrım *Sert/Yumuşak Güç (Hard/Soft Power)* olarak bilinir. Yumuşak güç dış politika hedefleri için devletlerin ceza ve zor yöntemleri kullanmak yerine ikna yöntemlerini kullanabilme yetisidir (Nye, 2004). İkili ilişkilerde devletlerin birbirleri üzerinde kültürel ve ideolojik anlamda etki yaratabilme kapasitesidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde devletlerin birbirleri hakkında geliştirdikleri algıyı ve imajı da değiştirip dönüştürebilir.

Çin örneği incelendiğinde uzun süreli hegemonik amaçları için sahip olduğu yumuşak güç kapasitesi/potansiyelinin muhakkak tartışılması gerekmektedir. Çin'in ekonomik büyüme hedefleri kadar sahip olduğu avantajların ve güçlü olduğu alanların ne kadar sürdürülebilir olduğu da ele alınmalıdır. Katılımcıların birçoğu yumuşak güç anlamında ABD'nin Çin ile kıyaslanmayacak düzeyde avantajlarının olduğunu düşünmektedir. ABD sinema, müzik, dil, güçlü akademik kurumlar gibi enstrümanlarla dünyada bir hegemonya yaratmışken ÇHC'nin bu konuda çok yol kat etmesi gerektiği düşünülmektedir.

Numan Hazar:

Soft ve Hard Power arasında ayırım yapmak lazım. Dünyanın hiçbir yerinde Çin kültürüne bir özlem yok. Yumuşak güç anlamında büyük bir ektisi yok. Bu konuda özellikle ABD daha büyük bir güce sahip. Batıya bakıldığında yumuşak güç anlamında çok daha güçlüler. Ekonomik bakımından önemli bir güç ama bunun sürdürülebilirliği sorgulanmalıdır. Özellikle Afrika'da Çin büyük yatırımlar yapıyor. Afrika'nın en büyük ticari ortağı haline geldi. Soft Power anlamında orda da güçsüz. Çin'e karşı birtakım tepkiler de var. Çünkü insani bir temas yok. Afrika halklarıyla bir ilişkisi yok. Oradaki yerliler şunu söylüyorlardır: "Bunların bizim sömürgeci eski patronlarımızdan farkı yok."

Mustafa Karşlı:

"Geleneksel Çin kültürünün kaligrafiden Çinceye kadar Çin sporlarının, Soft Power dediğimiz alanlarda çalışmaları yapılıyor."

Zeynep:

"Kültürel yayılma anlamında bir amaçları var mı?"

Mustafa Karşlı:

Bu konuda çok zayıf olduklarını düşünüyorum. İletişim anlamında sorunlu olduğu ülkelere daha fazla açık olması gerekirken daha kapalı olabiliyor. Bu

konuda Konfüçyüs Enstitüleri önemli. Sayıları az, üniversite içerisinde etkinlikler dönem dönem yapılıyor. Genel bir politika değil. Sanat unsurlarından sinemadan görürdük çok cılız.

4.2.7. Kimlik ve Etnik Unsurlar Bağlamında Çin Algısı

1980’li yıllardan itibaren sosyal inşacılık kuramının Uluslararası İlişkilerde temel kurması ve belli bir terminoloji oluşturması ile birlikte kültür, ideoloji gibi kavramlar ve tanımlar tartışılmaya başlanmıştır. Siyasal algı çalışmalarında bir topluluğun sahip olduğu kültürel ve kimliksel karakteristikler dünyayı nasıl algıladıkları ve başkaları tarafından nasıl algılandıkları konusunda önem arz etmektedir.

Özellikle de 1990’lardan itibaren Çin kültürü, Çin felsefesi, Asya değerleri yeniden bilinmeye ve literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Çin medeniyeti, tarihi ve ulusu benlik algılarının şekillenmesinde önemli kavramlardır. ÇHC, kültürel ve kimliksel anlamda çok çeşitli halkları barındırmaktadır. Çin’de 56 etnik grup yaşamaktadır. 1.400.000 nüfusun %91’i Hanlardan oluşmaktadır. Beş özerk bölgesi: Doğu Türkistan, Guanski, Hui, İç Moğolistan ve Tibet olarak belirlenmiştir (Çakmak, 2022, s.8). Çin’deki çoğulcu kimlikler ve etnik unsurlar hakkında Altay Atlı şunları söylemiştir:

“Çin’de tek bir ideoloji tek bir kültür yok... Çin homojen bir ülke değil. Tabi ki bir devlet ideolojisi var. Toplumsal hayatta dinin ağırlıkta olmadığı bir ülke.”

İdeolojinin politik pratikleri ve toplumsal kimlikler üzerindeki baskın etkisini Ali Merthan Dündar şu şekilde açıklamıştır:

Çin’in bir ideolojisi var. Bu ideoloji dünyaya mal olmuş sosyalizm, liberalizmden çok farklı. Çin ideolojisi Han Çinlilerinin yaptığı bir ideoloji aslında; karma bir ideoloji. Yeni bir Çinli Kimliği oluşturuldu. Evet Çin çok önemli bir kültüre sahip ama şu da bilinmelidir ki kültürün mirasçısı olmak onun sürdürüleceği anlamına gelmiyor. Kültür Devrimi sırasında yüzlerce

mimari yapı yıkılıyor... Nasıl ki 21. yy’da ekonomik/teknolojik bir yapılanma varsa dinsizlikle şekillenen yeni bir Çin Kimliğinden bahsetmek de mümkündür.

Mustafa Karslı:

Ülkenin içinde 56 tane millet bulunuyor. Bunların bir kısmı azınlık bir kısmı köken itibariyle Çinli. Fakat onlar azınlık olarak görülüyor. Bir millet olarak düşünüyorlar. Çin’in neredeyse yüzde doksanından fazlası Han. Kültürel olarak biz böyleyiz siz de bize tabi olacaksınız diye bir politikaları yok. Uluslararası politikalar oluştururken de dini herhangi bir pozisyondan hareket etmezler. Geleneksel dinsel öğeler vardır. Çinliler kendi dini konularını mesela bahar bayramları mezarlıkların temizlenmesi bayramı dinsel bir şey olmasına rağmen kültüre dönüşmüş durumda”

Numan Hazar:

Çin’de Han milleti var. Han soyundan gelenler diğer 55 azınlık üzerinde bir egemenlik kurmuş. Kendi algısı bağlamında bu bütünlüğü korumak istiyor. Çin sadece masum bir devlet olarak görülmemeli. Bugünkü Rusya gibi emperyalist olarak da okumak gerekir. İçindeki azınlıkları kaybetmek istemeyen ve tahakküm kuran bir devlet.

Adnan Akfırat:

Çin tipik bir Asya ülkesi. 12 yıldır Çin’de yaşayan bir Türk olarak, kültürel ortaklıklarımızın çok fazla olduğunu söylemeliyim. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de haklı olarak “Biz Türkiyeliler Asyaî bir milletiz, Asyaî bir devletiz” diye Türk kültürünün Asyalı kökenini hatırlatmıştı. Ailenin temel olduğu bir toplumsal düzen var. Toplumsal

sorumluluk duygusu içinde yetişiyorlar. Sosyalist ideoloji, Çin geleneksel kültürü ile birleştirilerek Çin tipi sosyalizm yaratılmış. Çin’de nüfusun çoğu kendini bir dine ait hissetmiyor. Geleneksel Çin düşünce sistemi dinin yerini almış. Öte yandan Çin’de dinlere saygı var ama dünya işlerine dinin karışmasına izin verilmiyor. En kalabalık taraftarı olan din Budizm. 185 bin ile 250 bin kişinin Budist ibadetlerini sürdürdüğü hesaplanıyor. 30 milyon civarında Müslüman var ve ibadethaneler açık. Hac ziyaretlerine gidebiliyorlar. 2018 sayımına göre 44 milyon Hristiyan var. Onların da kiliseleri açık, ibadetlerinin önünde engel bulunmuyor. Üç bine yakın Yahudi var onların da sinagogları bulunuyor. Çin, sosyalist kültürü geliştirmek için yoğun bir çalışma yürütüyor. Temel sosyalist kültürel değerler şöyle sıralanıyor: “Refah, demokrasi, nezaket, uyum, özgürlük, eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü, vatanseverlik, adanmışlık, dürüstlük ve dostluk.”

Necati Demircan Türklerin ve Çinlilerin sahip olduğu kültürel benzerliğe atıf yaparak şu örnekleri vermiştir:

Çin’in kültürel olarak Türkiye’ye çok benzemektedir. Çinliler misafirperver, elindekini paylaşmayı seven bir toplumdur. Çin’de yaşayanlar Çinlilerin özellikle yabancılara karşı meraklı şekilde onlara yardımcı olmaya çalışan, paylaşan bir toplum olduğunu fark edebilirler. Özellikle paylaşımcı kültürü Asyalı bir toplum olmanın yanı sıra, ideolojik olarak sosyalist kültürün ve köylülüğün bir yansımasıdır.

4.2.8. Komünizm Bağlamında ÇHC Algısı

Siyasal krizlerin nedenlerini ve doğasını anlamak için devrimlerin patlak vermesi öncesinde eski rejimlerin yapıları ve çatışmalarının anlaşılması gerekir. 1949

Devrimi'nden önceki Çin'i kısaca özetlemek gerekirse Çin'de milliyetçiler ve komünistler arasındaki çatışmalar iç savaşa neden olmuş ve 1920'de Şangay'da Komünist Partisi kurulmuştur. 1937'de Japonların Çin'i işgal etmesinden dolayı siyasal örgütlenme anlamında çok büyük bir boşluk doğmuştur. 1944'de II. Dünya Savaşı'nın bitimi, ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması ve Japonların Çin'den çekilmesiyle birlikte Komünist yönetim 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilân ederek ülke yönetimini ele geçirmiştir.⁶⁵

Devrimler sınıf yapılarını ve egemen ideolojileri dönüştürdüğü için devletlerin siyasal tarihinde oldukça kritik bir öneme sahiptir (Skocpol, 2004, s.23). Devletlerde ve toplumlarda görülen bu sınıfsal, ideolojik ve yapısal değişiklikler devletlerin dış politika davranışlarını ve tutumlarını da etkiler. Temel argümanları emperyalizm ve feodalizme karşı gelişen Mao Zdong, uluslararası sistemde revizyonist olunması gerektiğini savunmuştur. Maocu söylem Amerika karşıtlığı kadar Sovyetler Birliği hegemonyasına da karşıydı (Üngör, 2013, s.471).

Devrimler, devlet ve toplum yapısında radikal değişimler yaratır (Skocpol, 2004, s.26). Mao yaklaşık yüzyıldır devam eden “aşağılanma lekesi”nden kurtulmak için geleneklere savaş açıp devrimci ve radikal bir metot izlemiştir. Mao'nun tarih yorumuna göre Konfüçyüsçü düzen Çinlileri güçsüzleştirmişti. Bu düzenin sözünü ettiği uyum bir tür boyun eğdirmeydi.⁶⁶ Özellikle sosyalist bir kültür inşa etmek amacıyla geniş kapsamlı bir program olan 1962'de başlayan *Kültür Devrimi* süresince Konfüçyüsçü metinler ve kitaplar yakılmış, geleneksel ve dinsel binalar komünist öğrenciler tarafından tahrip edilmiştir (Kissinger, 2015). Bu sürecin dış politikadaki etkisine bakıldığında 1960'larda Çin'in kendi kendisine uyguladığı izolasyon nedeniyle de dış dünya tarafından bilinmemekteydi (Üngör, 2013, s.56). Sovyetler Birliği'nden görece olarak bağımsızlaşan dönem (1956- 1962) 1962'den 1972'ye kadar süren anti Sovyet, anti hegemonyacı ve üç dünya görüşünün hâkim olduğu yılları kapsamaktadır (Güneş, 2014, s.488). Çin bu süre zarfında dünya devriminin ve sosyalizmin kalesiydi. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgalinden sonra (1968) Çin, rol

⁶⁵ 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra nüfusunun büyük çoğunluğunu (%80) köylü olan ve aslında toplumsal şartlara haiz olmayan Çin'de devrimin olması teorisyenleri şaşırtmıştır.

⁶⁶ Mao dış siyaset girişimlerini planlarken üç krallığın hikayesi gibi geleneksel Çin eserlerinden yararlanmıştır.

setine Sovyet sosyal emperyalizminin muhalifi rolünü ekledi. 1960'lara kadar Sovyetler'den kopuşla Çinli yöneticilerin algısı giderek daha radikal ve tamamen sistem karşıtı hale geldi.

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'de gelişen olumsuz Çin algısında kurumlar önemli rol oynamıştır. Komünizmle Mücadele Derneği (1950), MTTB (1946) Aydınlar Ocağı (1970) ve Doğu Türkistan Göçmenleri Derneği (1960) bu tarihlerde kurulmuştur. Örneğin 1945 sonrasında eğitim sistemi yoğun komünizm propagandasıyla yeniden yapılandırılmıştır. 1951 ve 1952'de Türk medyasında yayımlanan Müslümanların Çin'de öldürülmesi ile ilgili haberler, kamuoyu algısındaki Kore Savaşı ve antikomünizm hipotezini güçlenmiştir. Son tahlilde Türkiye kamuoyunda Kore Savaşı'yla birlikte komünizm ve Çin algısı oldukça negatif bir seyirdeydi. Bu süreçte Türkiye'de ideolojik atmosferde Çin ve komünizm algısını irdeleyen Demircan, ABD'nin de etkisiyle aynı zamanda kültürel anlamda liberal değerlerin Türkiye'de yükseldiğini "Küçük Amerika" imajının da bu nedenle oluştuğunu söylemektedir (Demircan, 2020, s.30). Soğuk Savaş'ta antikomünist pozisyonda olan Türkiye, askeri anlamda NATO üyesi; ekonomik anlamda IMF politikalarını kabul eden "kapitalist" bir ülke konumundaydı.

1960'lardan itibaren Türkiye'de aşırı sağda ve aşırı solda pan-Türkist, pan-İslamcı ve Batı karşıtı gibi ideolojik siyasal partiler doğmuştur (Bilgin & Bilgiç, 2014, s.175). 1960 anayasasından sonra ironik de olsa daha liberal bir siyasi atmosferin oluşması sağlanmıştır (Üngör, 2013, s.49). Amerikan karşıtlığı ve alternatif ideolojilerin yükselmeye başladığı bu yıllarda Çin Türkiye'de yeniden yorumlanmaktaydı. 1960'lardan sonra Türkiye'de organize olan sol örgütlere ve gruplara Çin Halk Cumhuriyeti destek vermiştir (Tao, 2010, s.292). Bu dönemin belki de en büyük sorunsalı edebi ve akademik metinlerin çevirisini yapacak dilbilimci azlığıydı. Soğuk Savaş boyunca Çin'in Türkiye üzerindeki etkisini inceleyen çok az aydın olsa da merkez-sağ görüşün gücünü kırarak ideolojik sol örgütlenmenin etkisinin yükseldiğini söylemek mümkündür. Örneğin Kültür Devrimi'ne yönelik gelişen Türk algısı genellikle resmi olmayan kanallar vasıtasıyla şekillenmekteydi. Fakat sol örgütlerin güçlenmesiyle gazete, medya ve öğrenciler algının şekillenmesinde rol almıştır (Üngör, 2013, s.47-48).

Sosyalist ideolojinin toplumun her kesimine yayılması ve yönetime rıza gösterilmesi için hükümetin başlattığı büyük ileri atılım 1959'da yaşanan kıtlık ile ağır sonuçlara neden olmuşsa da 1962'de başlatılan eğitim kampları ile devrim ilkelerinin toplumun her kesimi tarafından içselleştirilmesi amaçlanmıştır. Devrim bugün bile okullarda, resmi tatillerde, şarkılarda genel olarak hafızalarda her zaman diri tutulmaya çalışılmaktadır. Bu konuda Mustafa Karslı toplumun komünist sisteme angaje olduğunu düşünmektedir:

Halkın en kılcal damalarına kadar temsiliyeti olan bir sistem. Rastgele olan bir sistem değil. İnsanlar çocukluktan itibaren, okul sürecinden itibaren kurum ve kuruluşlarıyla bu sisteme angaje. Siyasal anlamda liberalizmin yakın gelecekte Çin'i etkileyebileceğini görmüyorum. Var olan rejim Çin için ölçülmüş biçilmiş bir kıyafet gibi.

Adnan Akfırat, Çin'in gelişimini sosyalist sistemle açıklayarak şunları söylemiştir:

Çin, sosyalist bir ülke. 1949'da dünyanın en yoksul ülkeleri arasında sayılan Çin'in kalkınması, gelişmesi sosyalizmin başarısıdır. Çin, Türkiye'nin 1930'larda Türkiye'nin izlediği, bağımsızlıkçı, halkçı, devletçi karma ekonomik sistemi uyguladı ve insanlık tarihinde bu büyük kalkınma başarısını gerçekleştirdi... Çin, geniş coğrafyasının ve kalabalık nüfusunun ihtiyaçlarına göre, kendi tarihi içinden geliştirdiği bir siyasal rejime sahip. Çin, Komünist Partisi'nin önderliğinde 8 ayrı partinin de mevcut olduğu bir parlamenter sistem ile yönetiliyor. Çin Cumhurbaşkanı her beş yılda Çin Ulusal Halk Meclisi (ÇUHM) tarafından seçiliyor. ÇUHM, her beş yılda bir seçimle yenileniyor. ÇUHM Başkanı Çin hiyerarşisinde devlet başkanı ve başbakanın sonra üçüncü sırada yer alıyor. Çin'de, Çin'e özgü ikinci bir Meclis daha var: Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı (ÇHSDK). ÇUHM milletvekillerinin

çoğunluğunu ÇKP üyeleri oluştururken, ÇHSDK'nın milletvekillerinin çoğunluğunu ÇKP üyesi olmayan, mevcut diğer 8 partinin üyeleri ve parti üyesi olmayan bilim adamı, sanatçı, işadamları oluşturuyor. Çin'in yönetim biçimini "komünist rejim" olarak tanımlamak bilimsel değil. Çin kurumları kendilerini "komünist" olarak değil, "sosyalizmin ilk aşamasında olan bir gelişmekte olan ülke" olarak adlandırıyor... Çin'in siyasal sistemini, "totaliter" olarak tanımlayıp, bu rejimi yıkmak için çılgınca faaliyet yürüten ABD ve NATO. Bir ülkenin nasıl yönetileceğine kendi halkı karar verir. Türkiye, başka ülkelerin bizim iç işleyişimize karışmasına nasıl karşı çıkıyorsa, başka ülkelerin işlerine karışılmasına da cesaretle karşı çıkmalıdır. Tabii ki en başta kendisi başka ülkelere rejim ihraç etmek gibi bir çabanın içinde olmamalıdır.

Necati Demircan:

Dünyanın yükselen gücü Çin'in ekonomik ve teknolojik kalkınmasının ardındaki mucizevi itici kuvvet Çin'in yönetimidir. Kısaca Çin'in başarısının mimarı Çin Komünist Partisi'dir ve halkın refahını artırmaya yönelik planlı ekonomik kalkınma ÇKP'nin eseridir. 40 yılda 800 milyon insanı yoksulluktan refaha erdirilebilmesi ancak planlı, disiplinli ve halkın refahının adil paylaşımını sağlayacak bir program temelinde inşa edilebilirdi. Xi Jinping'in devlet başkanı olmasıyla birlikte Çin'de köklü değişiklikler olmuştur. Xi parti içinde sineklerle ve kaplanlarla mücadele etmiş, disiplinsizlikler, yolsuzluklarla mücadele etmiştir. Partiyi ideolojik olarak sağlamlaştırmıştır. ÇKP 2049 hedefinde 100. yılında sosyalizmi ileri taşıma hedefi vardır. Yapısal bir değişim beklemiyorum.

Hasan Aydın:

Aslında Çin denince katı esnek olmayan bir model akla geliyor. Sosyalist veya komünist bir ülke olmasına rağmen zaman içerisinde siyasal ve ekonomik dönüşümü başarabilmişler. Söz gelimi kapitalizm piyasa ekonomisine entegre olabilmışler. 1949’da ilân edilen ÇHC ile bugünkü ÇHC’nin ideolojik ekonomik işleyişi açısından çok fark var. Bir kasabada demokratik seçim yaparsak ne olur diye denemişler. Seçimlerde rüşvet yolsuzluk gibi olumsuzlukları görünce geri adım atmışlar. Sistemsel olarak durağanlık yok. Sistemin işlevsiz olduğu kısımlarda birtakım girişimlerde bulunmuşlar. Dışarıdan bir müdahale ile değil kendi iç mekanizması ile dönüşüm mümkün olabilir.

Ümit Yardım:

Çin kendine has bir yönetim felsefesiyle yönetilmektedir. Böylesine güçlü bir siyasi yapının dış etkilerle değil ancak kendi iç dinamikleriyle dönüşüm göstermesi mümkündür ve bunun boyutları sadece Çin yönetiminin tercihlerine bağlıdır. Örneğin ÇKP’nin Mao’dan bu yana geçirdiği değişim, aradaki liderlik yapılarının değişim felsefeleri, bugünkü lider Xi Jinping’in geçtiğimiz Ekim’deki 20. Ulusal Kongre’den çok güçlü çıkışı, ÇKP Genel Sekreterlik konumunun güçlenmesi ve adeta MAO gibi ebedi bir lidere dönüşümü, uyguladığı ekonomik modellerdeki değişim vb. hepsi birden bu tür bir değişimin ancak kendi sistemi içinde ve zamanla olabileceğini gösteriyor.

Deng Xiaoping döneminde yapılan ekonomik reformlara rağmen siyasal kültür anlamında Çin’in neden liberalleşmediği konusunda Altay Atlı:

Çin’de komünizmin merkezde olduğu parti devleti sistemi var. Son 10 yıl içerisinde partinin rolü artmaktadır. Çin’deki yönetim merkezileşti, parti yapısı

daha açık olmaya başladı. Ali Baba'nın sahibi parti üyesi olduğunda daha kapsayıcı hale gelmesinden dolayı insanlar şaşırdı fakat sistemin değişmesi öngörebileceğimiz bir şey değil. Son zamanlarda gücün daha merkezileştiğini görüyoruz. Komünist partinin zamanın gerçeklerine adapte olma, dünya 1949'dan farklı zamana uyum noktasında çabası var. Bir yandan kendini koruma isteği var. Çin'de toplumsal bir mukavele var Xiaoping'den var. Ekonomik özgürlükler vardı. Parti topluma ekonomik özgürlükler verir ama siyasi olarak kontrolü elde tutar. O günden bugüne kadar bu yazısız sözleşme korundu.

Çinin karma ekonomik modeli ve kapitalizme kapı aralaması sonucunda siyasi ve toplumsal anlamda da komünist sistemin değişeceğini düşünen Cahit Özkan:

“Çin'in küresel şirketlerin üretim merkezi haline gelmesi, orta ve uzun vadede Çin halk Cumhuriyeti'nde komünist rejimin yapısal değişim ve dönüşümünü de zorunlu kılacaktır. Bu büyüklükte küresel sermayeyi kendi içine çeken Çin büyük bir değişime de gebe dir”

Ali Merthan Dünder da ÇHC'de bir gün komünist sistemin sorgulanacağını düşünmektedir:

Dünyada değişim kaçınılmazdır, değişmeyen tek şey değişimdir. Küba, Kamboçya, SSCB örneğinde görüldüğü gibi rejimler değişime uğrayabiliyor. Çin'de evet, devasa bir nüfus var bu nüfusu bir arada tutmak için mevcut rejim bir süre daha devam edebilir. Halkın bu sistemi yakın bir zamanda sorgulayacağını düşünmüyorum.

Mustafa Destici ise demokrasi ve insan haklarına vurgu yaparak Çin'deki rejim hakkında şunları söylemiştir: “Demokrasiye, insan haklarına, hürriyetlere saygılı olmayan hiçbir rejim varlığını devam ettirebileceğini; devam ettirmesinin, o

rejimlerin yönetimi altında yaşayan vatandaşlara ve dünya barışına fayda sağlayacağını düşünmüyorum.”

4.2.9. Türkiye ÇHC İlişkilerinde Temel Meseleler

Çinliler ve Türklerin ilişkileri tarihsel süreçte oldukça eski dönemlere uzanır (M.Ö. 6. yy). Bu tezde iki ülkenin tarihsel süreçte yaşadıkları krizler/işbirlikleri anlatılsa da özellikle diplomatik ilişkilerin başladığı 1970’lerden sonraki süreçte Türkiye’nin Çin algısı aktarılmaya çalışılacaktır.

4.2.9.1. Karşılıklı Önyargılar

Bir insan grubuna karşı temelsiz bir inanç ya da fikir olarak tanımlanan önyargı eksik/hatalı yargı sürecinden sonra yanlış kararlara neden olabilir (Quillian, 2006). Yanlış kararlar yanlış bir algıyı üretir ve gerçek olan durum ile yanlış algı ayırt edilemez. Günümüzde; Türklerin Çinlilere olan coğrafi uzaklığı, diplomatik ilişkilerin geç başlaması ve ikili ilişkilerin yeni dönemde ilerlemiş olması, akademide bilgi eksikliği, dil sorunu gibi nedenlerden dolayı karşılıklı bilgi eksikliği ve önyargılar her iki tarafın dış politika davranışlarını etkileyebilmektedir.

Türkler ve Çinliler tarihsel süreçte bazı dönemlerde temasa geçmiştir. Öncelikle şu konunun vurgulanması gerekir ki Türkler yazıyı kullanmadan önce Türk tarihi ile ilgili birçok bilgi Çin tarih kayıtlarında bulunmaktadır (Fidan, 2011, s.276). Hatta Kang’ın aktardığına göre Çin’in eski kaynakları Türklerin ve Çinlilerin ortak ataya sahip olduğunu yazmaktadır (Fidan, 2015, s.230).

Çin’de; iki güçlü imparatorluk olan Qing ve Osmanlı Hanedanlıkları’nın 19. yy’dan itibaren emperyalist güçlere karşı direnememesi, 1912’de imparatorluğun ilga edilip Çin Cumhuriyeti’nin kurulması, 1949 Çin Komünist Devrimi’nden sonra yapılan 1958 Büyük İleri Atılım, 1960’larda Kültür Devrimi, 1976’da Mao’nun ölümü ve sonrasında Reform ve Açılım (*gaige kaifen*), 1997’de Deng Xiaoping’in ölümü, 2000’lerden sonra Çin’in küresel bir aktör olması ve stratejik partnerlerinin genişlemesi gibi birçok kritik tarih söz konusudur (Holcombe, 2017, s.21).

Talas Savaşı’nda Karluk Türklerinin Araplara verdiği destek neticesinde Çinlilerin yaşamış olduğu yenilgi, İpek Yolu’na hâkimiyet konusunda Türklerin

verdiği mücadele, Türkiye Cumhuriyeti'nin batıya yönelik geliştirdiği dış politika vizyonu ve bulunduğu ittifaklar ve 1950'li yıllardan itibaren gelişen antikomünizm algısı Çin'in Türklere karşı geliştirdiği imajı da etkilemektedir. Numan Hazar, tarihsel olarak yaşanan olayların günümüz politik davranışları ve tutumlarını etkileyebileceğini düşünmektedir:

“Çin her zaman Türkiye'den kuşku duyuyor. Türkiye ve Çin ilişkileri bin yıl öncesine dayanıyor fakat günümüzde bu ilişkiler çok yavaş ilerliyor.”

Mehmet Ögütçü:

“Dolayısıyla Çin'de de Türklere karşı malum Çin Seddi'nin yapılması, Karahanlılar döneminde Kubilay Han'ın yönetimi gibi olaylar var. Uygur Dilinde “Hanzo” Han ırkından gelenlerin tarifi için kullanılan bir kavramdır. Ama biz negatif kullanılırız.”

Çinlilerin Osmanlı İmparatorluğu ile temasının sınırlı düzeyde olmasının temel sebebi coğrafi faktörler ve her iki imparatorluğun kendisini üstün bir konumda görmesiydi. Çince *Rumi* olarak isimlendirilen Osmanlılar ve Ming Krallığı (1368-1644) döneminde, elçiler vasıtasıyla geleneksel diplomasi devam ettirilmiştir. Örneğin modernleşmeye karşı başlayan Boxer Ayaklanması'na (1899-1901) Müslümanlar katılmasın diye Osmanlı sultanı bir elçi göndermiştir (Fidan, 2013, s.1).

Tarihsel süreçte coğrafi uzaklık⁶⁷ ve Osmanlı İmparatorluğu'nun fetih politikası sonucu yakın havzalarla olan teması gibi nedenlerle diplomasi gelişmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin statükocu; Soğuk Savaş sürecinde ise batı müttefiki olması nedeniyle olumsuz komünizm algısı ve ÇHC'yi diplomatik olarak tanımaması Çin hakkında yanlış bir imajın gelişmesine neden olmuştur.

1999'dan beri Türklerin Çin algısını ve Türkiye'nin Çin hakkında geliştirdiği yanlış algıların sebeplerini Karaca şu şekilde sıralamaktadır; çeviri çalışmalarının az olması, Çince'ye rağbetin az olması, Çin'in genellikle medyadan öğreniliyor olması,

⁶⁷ . “İlim Çin'de de olsa gidip bulunuz” hadisi bile Çin'in Türkiye'ye aslında ne kadar uzak olduğunu vurgulamaktadır (Karaca, 2013, s.103).

haberlerin %90'ının Çin'in yükselen ekonomisi hakkında olması vs. (Karaca, 2013, s.108-109).

Ümit Yardım: "Çin'in zihin arkasında hep tarihteki Türk devletleri ve Türk-Çin çatışması vardır. Çin Türkiye'ye ve Türk Dünyasına asla güvenmez. Günümüz ÇHC'in Doğu Türkistan'daki Türklere uygulamakta olduğu sinsi soykırım politikasının arkasında bunlar yatıyor."

Tüm bu siyasal tarih sürecinde ikili ilişkiler aslında çok yakın bir zamanda gelişmiş olmasına rağmen bilgi eksikliğinin günümüzde devam ettiğini düşünen Mustafa Karşlı şunları söylemiştir:

Diplomatların sayısına bakmak lazım özellikle Türkiye bu konuda sınıfta kalmış durumda. Siyasal makamlarda Çin kültürüne ve diline hâkim politikacı çok az. Avrupa'yı biliyorum Çin'i de anlarım diye bir şey yok. O bölgeyi, kültürünü ve dilini bilmek gerekiyor. Bu konuda çok zayıf. Çin'de 15 civarında üniversitede Türk dili edebiyatı var. Türkiye'de 5 üniversitede Sinoloji ve Çin edebiyatı bölümü var. Bunların hiçbirisi neredeyse hiçbirisi siyasalda veya diplomaside master yapmıyor.

Ali Merthan Dünder:

"Stratejik ortaklık için de şu söylenebilir Türkiye'de bu konuda çok ciddi bir altyapının olduğunu düşünmüyorum. Bilgiyi üretme ve geliştirme konusunda organize, örgütlü bir yapının olduğunu düşünmüyorum."

Üniversitelerin ve bilgiyi üreten kurumların devletlerin algılarının şekillenmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Çin ve Türkiye'nin karşılıklı ilişkileri hakkında yapılan akademik çalışmaların artmasının sebebi Türkiye ve Çin'in bölgesel ve küresel olarak etkilerinin artmış olmasıdır (Horesh, 2016, s.19). Çin hükümet bursu kapsamında Türkiye'den Çin'e eğitim amaçlı giden öğrenci sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de verilen burslar kapsamında da Çin'den Türkiye'ye gelen öğrenciler her iki ülke arasında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için bir köprü vazifesi görmektedir

Bu çabaya rağmen birçok bakımdan Doğu Asya, Türkiye'nin yakın çevresinin hâlâ ötesindedir. Bu konuda Altay Atlı şunu belirtir:

“Temel zorluklar: Birincisi birbirimizi yeterince tanımamak. İlk başta algılardan bahsettik. Tanımadığınız zaman algılar ilişkileri öyle bir yere götürür ki... İnsani ilişkilerimiz de böyledir ya. Önyargıları doğurur yeterince tanımamak. Bilginin olmadığı yerde önyargıların doğması muhtemeldir.”

Hasan Aydın da Atlı gibi iki ülkenin birbirini yeterince tanımıyor oluşuna vurgu yapmıştır:

Her iki ülkenin tarihsel arkaplanlarında ideolojilerinden kültürlerine kadar farklılıklar var. En temel zorluk Türkiye Çin'i bilmiyor, Çin Türkiye'yi bilmiyor. Bu sorun akademide de siyasette de var. Derinlemesine analiz geliştirilemiyor, birtakım kalıplar üzerinden ilerleniyor. Bu durum ilişkilerin daha ileri bir düzeye taşınmasına engel oluyor. Sıradan vatandaş veya bilirkişilere de bakıldığında Çin ile ilgili çok olumlu bir imaj yok. Batı bloğu içerisinde var olmamız bu imajın şekillenmesinde kritik bir öneme sahip. Çin prensesleri şeklinde bir olgu var, devletin içerisine sızan ve çökerten kişi olarak bilinir. Politik kültürel olarak olumlu bir çağrışım bir olarak görmüyoruz. Az önce bahsettiğim karşılıklı bilinmezlikten kaynaklı. Türkiye'deki kişiler akademisyenler, siyasetçiler bu bilinmezlikten kaynaklı olarak Çin'i bir tehdit olarak görebiliyor.

Karşılıklı önyargıların ve bilgi eksikliğinin giderilmesinde Çin-Türk halkının temasa geçmesi ve kültürel anlamda yapılabilecek ortaklıkların olması gerekmektedir. Turizm bu anlamda büyük fırsatlar sunmaktadır. 1999'dan itibaren Türkiye-Çin arasında düzenli uçuşların başlaması ile 2000-2005 yıllarında Türkiye'ye gelen Çinli turistler %94 oranında artmıştır (Dellios, Yılmaz, 2008, s.8).

Ayrıca 2008 yılında ilk defa Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de kurulan Konfüçyüs Enstitüleri'nin sayısı da 2016 yılı itibarıyla beşe yükselmiştir. Çin'de

Türkiye'nin kültürel, linguistik gelişimini ve bilgi aktarımını sağlayacak Yunus Emre Enstitüleri 2021'de Pekin'de açılabilmiştir.

Alaeddin Yalçınkaya:

“Her yerde Konfüçyüs Enstitüsü açıldı. Türkiye'nin aleyhine olan bir süreç. Türkiye Yunus Emre enstitüsü açmak için yıllarca bekledi şimdi Pekin'de izin verildi, oldukça sınırlı, kısıtlı.”

Ali Merthan Dünder:

“Çin Türkiye'de Konfüçyüs Enstitülerini kurduğunda biz Yunus Emre Enstitülerini kuramadık. İkili ilişkilerde mütakabiliyet olmalı.”

Mustafa Karslı:

Sürekli sorundan bahsediyoruz. Yanlış bir tutum bu. Çözümünden de sorundan da bahsetmemeliyiz. Mevcut durumdan bahsetmeliyiz. Asıl gündemimiz Çin ile politik ve ticari ilişkilerimizin güçlendirilmesi konusu olmalıdır. Bir olay binlerce yıldır bağdaşık olan iki ülke... Çin'in içinde Türk menşeli gruplar yok mu? Genel anlamda halk olarak sorun odaklı konuşuyoruz. Sadece proaktif olayları tamamen büyük bir olay gibi gösteriyoruz. İlişkiyi iletişimi doğru kurgulayabilirsek sorun varsa da doğrudan çözülür. Sakin olmak gerek. Masaya oturmak gerekir.

Katılımcılardan birçoğu Türkiye ve Çin arasında oluşan karşılıklı önyargıların sebebini Türkiye'nin NATO üyeliği ile açıklamıştır. Bu konuda Adnan Akfırat:

Türkiye ile Çin'in ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en büyük engel Türkiye'nin NATO üyeliğidir. Maalesef Türkiye, NATO'ya girmek için Kore Savaşı'na katıldı. Mehmetçiğimize 10 bin kilometre öteye, ulusal çıkarımıza karşı bir savaşa yolladı. NATO uğruna, Kore'nin ikiye bölünmesini hizmet ettik üstelik Kore'nin birleşmesi için desteğe gelen Çin askerleri ile savaştık, kayıplar verdik. Yeni kurulan ÇHC'nin Türkiye hakkındaki ilk olumsuz

tecrübesi bu oldu. “Soğuk Savaş” yıllarında NATO, Türkiye’yi Rusya ve Çin’e karşı bir üs gibi kullandı.

Necati Demircan:

Türkiye ile Çin arasında işbirliği geliştirmesi yönünde en büyük engeli öncelikle NATO oluşturmaktadır. Türk-Çin ilişkileri Atatürk ve Soğuk Savaş öncesinde oldukça dostaneydi. Gerek Guomindang’ın yöneticileri gerekse Çin Komünist Partisi’nin ilk yöneticileri Türkiye’nin emperyalizme karşı bağımsızlığını kazanmasına ve Mustafa Kemal Atatürk’ün yaptığı devrimlere büyük ilgi duyuyordu...Özellikle Türkiye’nin NATO’ya üye olması için Kore Savaşı’na katılması Türkiye’de NATO tarafından desteklenen anti-komünist hareketler ve basında “kızıl Çin, işgalci Çin” algısı yaratıldı.... Bugün bile Çin akademisinde Türkiye’nin NATO’dan bağımsız işler yapamayacağı algısı vardır.

Selim Sermet Atacanlı:

Türkiye ve ÇHC “ayrı dünyalara” ait iki ülkedir. Türkiye siyasal olarak “Batı” alemine mensuptur. Batı aleminin en temel askeri örgütlenmelerinden biri olan NATO üyesidir. NATO özellikle Rusya’nın Ukrayna müdahalesi üzerine “sessiz” kalan ÇHC’ye olan tavrını kısa bir süre önce bir ölçüde sertleştirmiş görünmektedir. Türkiye’nin 2012’de ÇHC’nin de içinde bulunduğu Şanghay İşbirliği Örgütü’ne “Diyalog Ortağı” olarak katılmış olmasının da fiiliyattaki muhtemel yansımalarını büyütme zannımca doğru olmaz... Bununla birlikte, bu husus tabiatıyla iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine bir engel değildir ve olmamalıdır. Aradaki coğrafi mesafe gelişen iletişim ve ulaşım araçları ile büyük bir problem olmaktan çıkmıştır.

Ardan Zentürk:

Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye arasında stratejik ilişki kurmak imkansızdır. Türkiye, Rusya'yı ana tehdit, Çin'i de yükselen tehdit olarak tanımlayan NATO zirveleri ortak metinlerinde imzası olan bir devlettir. Türkiye'nin üyesi olduğu tarna-Atlantik İttifakı'nın mevcut politikaları çerçevesinde Çin-Türkiye ilişkisi en fazla kazan-kazan formülü zeminli ve ticari kimlik taşıyan yapıda sürebilir.

4.2.9.2. Tek Çin Politikası

Uluslararası İlişkilerde ikili anlaşmalar, uluslararası sözleşmeler, diplomatik ilişkiler devletlerin egemenliğine dayanan bir zeminde gerçekleşir. Tüm devletler için milli sınırlar ve egemenlik vazgeçilmez haklar olmaktadır. Egemenlik klasik anlamı ile üstünde başka bir güç ve otorite kabul etmeyen bir gücü otoriteyi ifade eder. Bir devletin egemenliğine dahil olan alanlar *res in possessione* olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2014, s.181).

İki büyük imparatorlukların devamı olan Çinliler ve Türklerin yaşadıkları ulusal bölünme korkusu tarihsel süreçte paylaşılan politik duygulardan biridir. Bu durum her iki ülkenin de Uluslararası İlişkilere ilişkin algılarını şekillendirmektedir (Chubin, 2001). Fuller'e göre Türkiye'deki diplomatlarla temas kuran herkes ulusal egemenliğin oldukça önemli bir mesele olduğunu fark eder. Bunun sebebi Osmanlı topraklarının batılı emperyalist güçler tarafından sömürülmesi ve yeni devletin de bu güçlerle mücadele etmesidir (2004, s.55). ÇHC'nin ulusal sınırlarıyla ilgili Türkiye'ye benzer bir refleks geliştirmesinin nedeni Batılı devletler tarafından yarı sömürgeleştirilmiş olmasıdır. Ermeni ve Kürt meseleleri üzerinden Türkiye'nin; Tiananmen (1989) ve Doğu Türkistan sorunu üzerinden Çin'in Avrupa medyası tarafından baskılanmaları benzer tecrübelerle örnek olarak verilebilir (Dellios & Yılmaz, 2008, s.21).

Türkiye ve Çin örneğine bakıldığında hem tarihsel süreçte hem de modern siyasal tarihlerinde milli sınırlara ve vatan kavramına karşı hassas politik tutum

sergiledikleri görülmektedir. Türkiye dış politikasında en vazgeçilmez ilkelerden biri milli sınırlar olmuştur. Çin dış politikasında da 5 temel ilke: eşitlik, egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı, saldırmazlık, iç işlerine karışmama olarak belirlenmiştir. İkili ilişkilerin daha pragmatist ve ekonomik temelli ilerlediği 2000’lerden sonraki süreçte Türkiye’nin *Tek Çin* politikasına saygı duyduğu her fırsatta ifade edilmiştir. Bu konuda Alaeddin Yalçinkaya şunları belirtmektedir:

Kendi yasalarına aykırı davranan bir yönetim söz konusudur. Türkiye olarak Tek Çin politikasını kabul ediyoruz. Doğu Türkistan da Çin’dir, Tayvan da Çin’dir. Tayvan’a gitmek için Tayvan konsolosluğundan alacaksınız. Çin’den fazla Çinci oluyoruz. Öbürleri de Diyarbakır “Kürdistan” diyecektir! Böyle bir algı var. O zaman güneydoğuya bağımsızlık verin, Diyarbakır Osmanlı döneminde de bugün de bağımsız olmuştur! Türkiye’ye gelen herkes güneydoğuya gidip bilgi vererek gezebilir. Türkiye diplomatları en son ne zaman Uygur bölgesine gidebildiler. 2019’da Doğu Perinçek Uygur’da zulüm yok dedi. Uluslararası hukuka göre Tayvan’a gitmek için Tayvan’dan vize alırsınız. Hong Kong özerk bölgesi var. Türkiye uluslararası hukukta üniter bir devlettir. Self determinasyon hakkı için insan hakları ihlalleri varsa Kosova örneğinde olduğu gibi”

4.2.9.3. Kuşak Yol Girişimi

Çin’in Orta Asya ve ötesine geçmesi amacıyla “March West” olarak yeni İpekyolu girişimi yani Kuşak Yol Girişimi, 2013’de Xi Jinping tarafından resmi olarak ilân edilmiştir (Perez-Garcia, 2000, s.3). Finansal kurumların da geliştirilmesini öngören bu projede AAYB (Asta Altyapı ve Yatırım Bankası ve İpekyolu Projesi) kurulmuştur. Bu proje uluslararası alandaki hegemonyayı ve uyumu artırmanın yanında güçlü bir ulusal söylemi, kültürel üstünlüğü ve bölgedeki sosyo-ekonomik gücü artırmayı da içermektedir. Spesifik olarak da Çin’in kültür yoluyla bir arada

tutulması ve uluslararası alanda yumuşak gücün artırılması hedeflenmektedir (Perez-Garcia, 2021).

Hıfsi Soydemir:

Çin'in 2013 yılında duyurduğu Kuşak Yol Projesi, eski İpek Yolu'nu canlandırma adında gerçekleştirilen bir proje olup öncelikli ve doğal olarak Çin'in otoritesini küresel boyutta daha da artırmaya yarayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu proje sadece bir ticaret projesi olmayıp, tamamlandığında başta kültürel olmak üzere farklı alanlarda da faydası olacaktır. Ancak bu faydanın proje içindeki bütün ortaklara yayılacağını düşünmek fazla iyimserlik olur. Kısaca, Çin bu projeyi kendi kültürünü yaymak üzere bir araç olarak da kullanabilecektir. Çin'in hegemonya liderliği mücadelesinin önünü kesmek isteyen ABD başta olmak üzere batı dünyası bu projenin başarılı olmasını engellemeye yönelik faaliyetler içinde olabilir. Her iki taraf için de “kanat ülke” konumunda olan Türkiye’de bu mücadeleden olumsuz olarak etkilenme olasılığı da dikkate alınmalıdır. Türkiye bu projeye özel bir önem vermeli, konsantre olmalı, yakından takip etmeli, proaktif olmalı ve kendi menfaatlerine yönelik uygun stratejiler üretebilmelidir.

Küreselleşme sadece malların ve insanların akışını değil aynı zamanda kültürel değerlerin ve fikirlerin de akışını ve ülkeler arası ürün ve malzeme takasını ihtiva etmektedir. Jeopolitiğin güç ve stratejilere göre yeniden okunması özellikle de etnik grupların entegrasyon içinde çalışacağını öngörmektedir

Mehmet Ögütçü:

“Çin yüzyılın en vizyoner projelerini geliştiriyor. Kuşak yol projesi gibi milyarlarca dolar 85-86 ülkeyi kapsayan dünyadaki en büyük alt yapı ulaşım telekomünikasyon ve enerji şebekesini tren yollarını birbirine bağlıyor.”

2018 itibariyle 71 ülke bu girişimin bir parçası olmuştur. Türkiye 2015'te bu girişime dahil olarak Çin ile geliştirdiği stratejik ortaklığı daha ileri bir seviyeye getirmek istemektedir (Kulaksız, 2019, s.49). Kuşak Yol Girişimi'nde Türkiye'nin pozisyonu enerji koridoru, köprü, model olarak tanımlanmaktadır. Kuşak Yol projesinin gelişmesinin sebebini Çin'in jeostratejik şartlarıyla açıklayan Numan Hazar şunu vurgulamaktadır:

Dünya ticaretinin üçte biri Malaka Boğazı'ndan yapılıyor. Çin'in Kuşak yol Projesini geliştirmesinin sebebi de bu. Büyük yatırımları gerçekleştirmek için bu girişimin yapılması gerekmektedir. Kuşak Yol Girişimi Türkiye için tehdit değil. Bilakis Türkiye'nin konumu çok kritik. Türkiye altyapı ve teknoloji anlamında Çin'den yararlanmak istiyor. Fakat Rusya bu projenin kuzeyden geçirilmesini öngörüyor.

Proje dahilindeki ülkelere alt yapı girişimleri ve ekonomik kalkınma sağlayacak olan Kuşak Yol Projesi'nin ulaşım bağlantıları, altyapı ve gümrük hizmetleri, ihracat ve ithalat imkanlarıyla Türkiye'nin ekonomisine katkı sunması için bazı kritik soruların sorulması gerektiğini düşünen Altay Atlı şöyle söylemektedir:

Türkiye'deki algı Kuşak Yol Çin'i Avrupa'ya bağlayacak biz de köprü olacağız. Türkiye'nin bağlayıcı rolü Pekin'den Londra'ya giden tren Türkiye sayesinde gidecek. Türkiye için asıl fırsat bu değil. Kendi ekonomik kapasitesini geliştirmek zorunda. Çin sayesinde lojistik altyapısını hızlı demiryolu, limanları üst seviye teknoloji ile yapacaksa bu bir fırsattır. Hızlı trenin zararı bile olabilir. Çin'den yüklenen mallar Avrupa'ya daha hızlı gitsin de Avrupa benim de pazarım bunu niye sağlayayım ben. O tren giderken Türk malını gördürecek mi? O tren giderken benim ihracatçımın trenini bekletecek mi? Demiryolunu kullanana ihracatçıların diler getirdiği bir konu. Örneğin bir

tane Marmaray hattı var, yüz tane yapamazsınız. Benim kendi ihracatçıma fayda sağlaması gerekir.

Ali Merthan Dündar:

Kuşak Yol Projesi Türkiye'nin geçiş noktalarından birinde bulunması anlamında oldukça önemli. Fakat Çin'in düşük maliyette ürettiği ürünlerin Türkiye'ye akmasının Türk ekonomisini olumsuz anlamda etkileyeceğini düşünüyorum. Bu konuda ihtiyatlı davranılması gerektiğini düşünüyorum. İyi pazarlıkla bu proje Türk lehine çevrilebilir. Türkiye'de üretilen ürünlerin aynısı gelecekse ya yüksek vergilerle gelmeli ya da yasaklar konulmalı. Bu proje hem tehdit hem de fırsatlar sunuyor.

Ardan Zentürk, Kuşak Yol Girişimi ile Avrupa pazarlarına Türkiye'nin ne kadar gireceği konusunda şu analizi yapmıştır:

Avrupa'nın Asya pazarlarına Türkiye üzerinden ulaşma politikasını canlı tutup tutmayacağı bu sorunun ana yanıtıdır. Türkiye, kara ve demiryolları sistemleri ile bu tür bir entegrasyona yüksek yatırımlar yapmış bir devlettir. Burada net olmayan Avrupa'nın Çin'in tedarik gücünden ne kadar yararlanmayı ve karşılığında da bu ülkeye ne kadar mal satmayı düşündüğüdür.

Hasan Oktay ise Kuşak Yol Girişimi'nin her şeyden önce Çin'in gücünü daha çok artıracığını düşünmektedir:

Bir Yol Bir Kuşak Projesi İngiltere ile Çin'in birlikte organize ettikleri Çin mallarının dünya piyasasına daha hızlı ve daha ucuz çıkmasını sağlayacak bir projedir. Türkiye bu projeye müsaade etme konusunda ikircikli davranmıştır; asıl yapması gereken Çin mallarının dünya piyasasına çıkması değil dünya piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak için Türkiye'nin imalat ve ihracat

merkezine dönüşmesini sağlamaktır. Türkiye bu fırsatı kaçırmak üzere... Bir Kol Bir Kuşak projesi kısa ve orta vadede Türkiye'nin menfaatine değil daha çok Çin'i dünyaya hızlı bir şekilde açma yoludur... Türkiye, taraf ve taraftar olmaktan öte yeni alternatifler üreterek dünyanın ihtiyaçlarının karşılanmasında tedarik zincirinin Türkiye tarafından destek ve idare edilmesine imkân ve fırsat oluşturmaktadır.

Kuşak Yol Girişimi'ni Türkiye ve Çin ilişkilerinde temel motivasyon olarak gören Mustafa Kaya şunların altını çizmiştir: "İkinci motivasyonda Bir Kuşak Bir Yol Projesi. Marmaray geçidi, Çandarlı limanı. Yunanistan veya Afganistan ile alakalı yaptığı girişimlerde Türkiye'ye alternatif yollar da arıyor."

Cahit Özkan:

Kuşak yol projesi Türkiye'nin uzun zamandan beri soruna dönüşmüş coğrafi konumunu ilk kez avantaja dönüştürme fırsatı sunuyor. Türkiye bir taraftan üretim avantajlarını geliştirirken diğer taraftan Kuşak Yol projesi ile ticari açıdan tarih boyunca en büyük ekonomik merkezler arasında yeniden stratejik konumunu güçlendiriyor.

Kuşak Yol Girişimi'nin bir parçası olmasının Türkiye'nin milli ekonomisi ve refahı anlamda olumsuz olacağını düşünen Yalçinkaya şunları ifade etmiştir:

Türkiye olarak orta koridorda bulunuyoruz. Katrilyonluk proje, büyük proje olduğu doğru, Türkiye'ye faydası nedir! Türkiye'nin Almanya'ya ticaret fazlası var. Tarım ürünleri beyaz eşya satıyor. Orta koridor açıldığında Çin %10 ucuz satacak ve o pazarı da kaybedecek. Bedava yolları kullanacak vergi vermeyecek, Çin'den gelecek trenler bizim pazarımızı alıp Avrupa'ya gidecek ve bizim pazarımızı alacak. Bu proje çok yanlış. Taviz vererek bu projede yer almayalım. Türkiye'nin bu sömürü ilişkisine son vermek için birtakım

engellemeler yapması gerekiyor. Kuşak yol olacaksa vergiler Türkiye'nin lehine düzenlemeli.”

Mustafa Karslı:

“Kuşak Yol Girişimini hem tehdit hem fırsat olarak görmek mümkün. Şu anda başlamış olan bir proje. 2 sene önce başlayan Marmaray'dan teknolojik ürünler gitti. O dönemde bizden de MDF ve beyaz eşya doğrudan Çin'e gitti. Doğrudan Çin'e giden Asya ve Avrupa bölgesine gidenleri 3 ayrı kategoride değerlendirmek gerekiyor. İthalat ihracat anlamında onların neye ihtiyacı var ve biz neler satabiliriz? Çin yarı mamul, hammadde isteyebilir? Biz bunların ne kadarını satabiliriz? MDF satmak doğru bir şey midir bunu da mobilyacılara sormak lazım. Mobilya yapıyoruz, niye MDF satıyoruz, üretip ürün olarak mı satmalıyız? Kotalar koyulması gereken veya daha fazla iç üretim artıracak. Avrupa'ya sattığımız ürünleri düşünün gıda mesela, Şangay'dan Londra'ya giden 11 günde treni düşünün bu büyük bir imkân. Yeni limanlar, ana hatlar, bölge abat oluyor. 70'e yakın ülkeden bahsediyoruz Orta koridor en avantajlı koridor. Dezavantajları konusunda da bölge kalkınma ajanslarının ciddi araştırmalar yapması gerektiğini düşünüyorum. 2013 yılında deklare edildi, 2023'ün ortalarına geldik. 10 yıl geçmiş aradan avantaj mı dezavantaj mı? Biz hâlâ bunu konuşuyoruz. Biz yapmayacaksak başkaları yapacak.

Adnan Akfırat:

Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) bir proje değil adı üstünde bir girişim. Yani, katılan her ülkenin kendi üstünlüklerini katarak geliştirecekleri bir ortak kalkınma modeli. Nitekim, Türkiye, yıllar içinde geliştirdiği Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini, Afganistan ve Pakistan'ı Avrupa ve Afrika'ya bağlayacak

bir demir yolu ulaşım projesi olan “Orta Koridor”u Kuşak ve Yol Girişimi’nin bir parçası haline getirdi. “Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağının, 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolunun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı” 14 Kasım 2015 tarihinde imzalandı. 2016 yılında da TBMM’den geçerek yasalaştı. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi’ne katılan her ülkeye kendi projesini getirmesini öneriyor ve bu projenin hayata geçirilmesi için yine birlikte oluşturulan Çin’in ev sahipliğindeki Asya Altyapı Yatırım Bankası imkânlarını kullanıma açıyor...Türkiye, KYG’ye sadece katılan bir ülke değil, öncü ülkelerden biri olmalı. Çünkü, 21. yüzyılda Türkiye’nin Asya ile ekonomik, kültürel ve siyasal, askeri bağlarını güçlendirmesi bir beka sorunu. Doğu Akdeniz’den askeri olarak ve Batılı finans kurumlarınca ekonomik olarak tehdit altındaki Türkiye, kuşatmayı ancak Asya ile ilişkilerini güçlendirerek kırabilir ve böylece kendi bağımsız gelişme yolunda ilerleyebilir.

4.2.9.4. Ekonomik Algı: Ticari İlişkiler, Zorluklar ve Fırsatlar

Nominal olarak dünyanın en büyük ikinci, satın alma gücü; paritesi ile ise dünyanın en büyük ekonomisi konumunda olan Çin, hızla büyüyen bir iş ve tüketici pazarına sahiptir. Ekonomik reformlar ve dünya pazarına eklemlenmesi sayesinde yılda ortalama %10’luk büyüme ile dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı, dünyanın ikinci en büyük ithalatçısı konumuna gelmiştir. Tüm bu verilere rağmen kişi başına düşen milli gelir hâlâ çok düşük düzeydedir.⁶⁸ ÇHC’nin pragmatist ekonomik vizyonu ve uzun süreli finansal projeleri işbirliğini ekonomik temelde kurduğunu

⁶⁸ 18. yy’da Çin neredeyse Avrupa hayat standardına sahipti daha fazla şeker tüketimi benzer derece tekstil üretimi yapılmaktaydı, dünya üretiminin 1/3’ü Çin’de yapılmaktaydı (Detaylı bilgi için bkz: Holcombe, 2019, s.232).

göstermektedir. Stratejik partnerlerden biri olan Türkiye'nin de bölgedeki pozisyonu ve jeopolitik öneminde dinsel, kültürel kimliklerinden ziyade ekonomik unsurlar etkili olmaktadır (Küçükcan & Küçükkeleş 2012, s.8).

1990'lı yıllarda Türkiye-Çin ilişkilerini 2000'li yıllara göre kıyaslayan ve Ak Parti ile daha pragmatist ve ticaretin merkezi bir konumda olduğunu vurgulayan Hüseyin Bağcı şunları belirtmektedir:

1980'li yıllarda Turgut Özal dönemine bakmak lazım. Çin'e açılmayı öngören siyasetçilerden biri. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Çin'e yaklaşımında şöyle bir siyasi bariyer vardı; İsa Yusuf Alptekin'in Türkiye'ye sığınması ve o dönemde Doğu Türkistan hakkında Türk toplumunda gelişen farkındalık nedeniyle her iki haftada bir Çin başkonsolosluğunda gösteriler vardı. Türklere baskı yapan ve zulüm yapan algı üzerineydi. Ama iş anlamında daha farklı bir algı vardı. 20 yılda Çin dünyanın en büyük ekonomisi oldu. Özellikle AKP döneminin Çin algısı ile önceki Türkiye Çin algısı arasında bir fark vardır. Ekonomik ilişkilerden dolayı AKP çok ses çıkaramıyor. Çin büyükelçisiyle görüştüm. 20 milyar dolar ithalat 3 milyar dolar ihracatımız bulunuyor... İlginç bir örnek vereyim; Melih Gökçek döneminde çocuklara hediye dağıtılıyor; "Made in China". İş dünyamız Çin'in Asya'daki ekonomik genişlemesini yakından takip ediyor. Afrika'da Çin ile Türkiye çok büyük rekabet halinde THY her yere uçuş sağlıyor. Çinliler bu bölgede Türkiye'yi ekonomik tehdit olarak görüyor.

2000'lerden sonra ekonomik verilerine bakıldığında ÇHC Türkiye'nin 3. büyük ticaret partneri olmuştur. Her iki ülke de uzun vadeli ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak için yeni kaynak ve market ekonomisinde aktif olmak durumundadır. Güncel ekonomik ilişkilerde en çok konuşulan konu tekstil ve enerji kaynaklarının güvenliğidir (Dellios & Yılmaz, 2008). Aynı zamanda enerji konusunda kendi kendine yetemeyen ülkelerden olarak tanımlansa da Türkiye petrol ve gaz rezervlerine sahip ülkelere komşu olduğundan dolayı bulunduğu transit konumu Çin

açısından son derece önem teşkil etmektedir. 2010'dan beri yapılan imar projeleri stratejik ortaklığı daha da pekiştirmiştir. Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı, Ankara Hızlı Tren Hattı gibi projelerde Çinlilerin oynadığı rol stratejik ortaklığı daha da pekiştirmiştir (Kulaksız, 2019, s.55-60). Bu konuda Altay Atlı şunları söylemiştir:

Birinci motivasyonumuz ekonomik. Türkiye'nin Çin'den ekonomik beklentileri yüksek görüşü yanlış. Amacımız ekonomik ilişkileri çeşitlendirmek olmalı. En önemli ekonomik ortak Avrupa Birliği'dir. Çin'le değiştiremezsiniz. Merkez Bankası'nın yatırım pozisyonu istatistiklerine bakın, Türkiye'de doğrudan yatırım stoku mevcut Avrupa'da. Çin'in payı yüzden az. Ticaret açığımızın en büyük sebebi Çin. Avrupa'ya satıyoruz Çin'den alıyoruz. Açık oluşuyor. Türkiye Çin'e mi dönüyor tartışması da yapısal olarak mümkün değil. Avrupa bizim eksenimiz olsun, Brezilya da Çin de olsun. Çeşitlendirmemiz gerek. Her iki taraf için de ekonomi isteklendirme. Çin'den yatırım çekmek Türkiye için önemli bir hedef. Avrupa'dan yatırım gelmesin de Çin'den gelsin değil, başka ülkelerden gelsin. Çin açısından bakıldığında Türkiye önemli bir pazar, kuşak yol için Türkiye çok kritik. Haritaya bakın Türkiye'nin vazgeçilmez olduğunu göreceksiniz.

Mustafa Kaya: "Tek taraflı bir ekonomik bağımlılık var. Türkiye'nin 30 milyar dolar ithalatı 5 milyar dolar ihracatı var. En büyük ticaret açığı. Çin ile aramızda böyle bir dengesizlik var."

Selim Sermet Atacanlı:

ÇHC artan ekonomik gücüne paralel olarak dünyanın her bölgesi ile ticari ilişkilerini geliştirmektedir. En büyük ticari ortaklarından biri de Avrupa Birliği'dir. Türkiye'nin son yıllarda kaydettiği nisbi ekonomik ve ticari

ilerlemeler ve uzak coğrafyalara açılma politikaları çerçevesinde, bu konu önemle ele alınmalı ve fırsatlar aranmalı ve değerlendirilmelidir.

Ardan Zentürk: “Ülkemiz de ihracata dayalı büyüme modeli benimsemiştir. Bu nedenle ithal girdilerimizin karşılanması noktasında Çin Türk ekonomisi için önemli bir tedarikçidir... Ayrıca tekstil gibi emek yoğun sektörlerde de Çin’de üretim yapan firmalarımız da üçüncü ülkelere ihracat yapmaktadır.”

Hasan Oktay:

Türkiye, geçtiğimiz 20 yılda Çin’in ürettiği ucuz ama kalitesiz malların istilasına uğramış ama zamanla buna karşı orta ölçekte Türk imalatı Çin mallarına olan ihtiyacı devre dışı bırakmıştır. Şimdi özellikle Pandemiden sonra Çin’in dünyaya gönderdiği tedarik malları zincirinde meydana gelen kopmalar, maliyetlerin yükselmesi ister istemez Türk mallarına dünya piyasasına yayılma konusunda bir imkân ve fırsat vermiştir.

Numan Hazar:

“Türkiye Çin ilişkilerinde en temel konu; ekonomi. Ekonomik anlamda büyük bir potansiyel var bu potansiyeli görmek gerekir.”

Mehmet Öğütçü:

Türkiye Çin’de turizm, kültür, ticaret, yatırım, teknoloji, güvenlik iş birliklerinde yol alabilir. İlişkilerin hâlâ ham düzeyde olduğunu düşünüyorum. 24-25 dolarlık ticaretin önünde daha önemli mevzular var. Türkiye’nin bu dengesizliği giderecek adımlar atması lazım. Bunun için Çinlilere sürekli baskı yapmak para getirin yatırım yapın yaklaşımı tutmadı. Burada proaktif bir şekilde devletin devreye girmesi, çalışması gerekir. Stratejik bir perspektifle stratejik yol haritasının çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Asya’nın bir ucunda batı ucunda biz arada da Asya Kafkasya uluslar bir şekilde birlikte

yaşama işbirlikleri yapma çabası içerisindeyiz. Ama şu anda görünen o ki Çin'in menfaatine işliyor. Belki iki ülke liderlerin içinde akıl adamların da bulunduğu generaller diplomatlar, sanatçılar, akademisyenler, think tankların de bulunduğu bir grubun Türkiye-Çin ilişkilerinin önümüzdeki 20-30 yılını ortaya koyacak "White paper" çıkartmalarında büyük yarar olabilir. Dosyayı değiştirmek güncellemek lazım, dünyada dengeler değişiyor. Türkiye'nin Kafkas, Karadeniz, Doğu Akdeniz, İran, Irak, Suriye ile olan ilişkisi, batı ile inişli çıkışlı ilişkilerini masaya yatırıp kazan kazan odağıyla yeni ortaklıklar iş birlikleri düşünmek gerekiyor.

Mustafa Karslı:

İkili ilişkilerde en temel mesele ister istemez her zaman ticaret olmuştur. Hava savunma sistemlerinin Çin'den alınması sonrası iptal edilmesi konusunda kötü gidişata neden olan bazı sorunlar yaşadık. Vizeler zor alınır hale geldi. İletişim sorunu, Uygur sorunu da bunun içindedir... Para kazanma, Kuşak Yol Projesi, çok önemli. Çin tarafından Kuşak Yol bir motivasyon sebebidir. Türkiye açısından döviz ihtiyacı Çinli yatırımcıyı Türkiye'ye çekme arzusu var... Ekonomik ilişkilerde tehdit değil fırsat görüyorum. Kuşak Yol oldukça önemli. Tarihi misyonumuz Çin ile ticaret ilişkileri kurma üzerine kurulmuş. İpek yolunun ticareti ve güvenliğini sağlayan Türkler olmuştur. Ciddi ihracat yapıyoruz. Ürün ve hizmet götürüyoruz. Bana göre Çin süper güç adaylarından biri değil süper güç. Uzay sanayinde yapılan gelişmelerle NASA'yı çok etkilediğini görüyoruz. Ticaret ve teknolojik anlamda büyük yatırımlar yapıyor. Biz Çin malları ile her yeri dolduralım bir şey almayalım değil, iki taraflı bir fırsattır çünkü Çin dünyanın en büyük ikinci mal alım gücüne sahip.

Cahit Özkan:

“Türkiye’nin jeostratejik konumundan kaynaklı Çin ile geliştirilen ticari, kültürel, sosyolojik ve stratejik ilişkiler geliştirilmesinde zaman zaman istenmeyen sorunlarla karşılaşmaktadır. Buna rağmen Türkiye Çin için batı ile rekabetin de alternatifsiz bir stratejik ortak olma özelliği taşımaktadır.”

Pazar ve dış ticaret potansiyeli itibariyle Türkiye açısından fırsat ve riskleri beraberinde getiren ÇHC’ye bu bakımdan da uzun vadeli yaklaşılması gerekmektedir. Ticaret hacmi 2010’da 19,5 milyar ABD Dolarına, 2015’te 27,3 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Bununla birlikte Çin’in Türkiye’ye karşı ticaret dengesizliği 22 milyar ABD doları olmuştur.⁶⁹ Çin’in ekonomik büyümesinin ve Türkiye ile ticari ortaklığı ve yatırımlarının asimetrik ilişkiye dayandığını söyleyen Yalçınkaya Türkiye ile ekonomik ilişkileri, Türkiye’nin aleyhine gelişen ekonomik dengesizliğin Türk ekonomisini çökerteceği şeklinde yorumlamıştır:

Ben ekonomik ilişkileri istilacı olarak görüyorum. Ticari ilişkiler bozulmasın diyoruz. 30 milyar dolardan fazla... 3 sene önce ithalatımız ihracatımıza göre 1/8’di şu anda 1/12 oldu. Bize sattıkları bizim kendi ürettiğimiz. Oyuncak mobilya inşaat sektöründe fabrikalarımız kapandı. İlk cep telefon çıktığında ASELSAN’ın, çalışmaları Samsung’dan farksız değildi. Çinliler çaldılar veya gayret ettiler Iphone’ndan modelledirler. Bu gelişimin arkasında telefon sanayi şirketleri, devlet desteği, vergi muafiyeti, imtiyazlar var. Türkiye’de aynı avantajlar yok. İthal edilen sanayi desteklenirken kendi yerli üretimimiz desteklenmiyor. Milyonlarca işsiz ortaya çıktı. Bu ilişkiler Türk ekonomisini çökertme yok etme üzerine kurulmuş. Karanlık oda imalatı. Kendi içinden işçi getirir. Sözleşme bu şekilde olur. 100 milyon dolar yatırım yapıldı diye bir algı yaratılıyor. Türkiye’de ürettiği telefonun yarısını yurt dışına satıyor. Türk

⁶⁹ Ekonomik veriler için bkz: T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.

refahına istihdamına hizmet etmiyor. Türkiye’yi yok ediyor. Bu sömürü ilişkisi yok olsun bozulsun.

Hıfsi Soydemir:

“Çin’in de, diğer emperyalist ülkelere benzer şekilde işbirliğinden ziyade hedef ülkenin kaynaklarını ele geçirmeyi tercih eden bir karakteri vardır. Bu karakteri, Türkiye ile ilişkilerinde de göze çarpmaktadır. İlerleyen safhalarda ‘eşitler arası’ işbirliğinde daha da fazla zorluk çekeceğimiz düşünülebilir.”

Mehmet Öğütçü:

Türkiye’ye bakıldığında ilişkiler 70’lerin başından itibaren aynı dosya ile ilerliyor. Biz ticaretimizi artırmaya çalışıyoruz ama nafiye. Şu anda 24 milyar dolar ticaret hacminin 22-23 milyar doları Çin’in Türkiye’ye ihracatı. Çin yatırımları gelmeye başladı ama dünyadaki yatırımına bakıldığında devede kulak kalıyor. Kuşak Yol Projesi var ama Çin yavaş yavaş Türkiye’yi dışlayan opsiyonlar üzerinde çalışıyor.

4.2.9.5. Uygur Meselesi

Çin nüfusunun %90’ına yakını Han Çinlileri olsa da azınlıklar hem demografik hem de siyasal anlamda tartışılan bir meseledir. Xinjiang, Gansu, Tibet ve Moğolistan’da devam etmekte olan etnik çatışmalar azınlık sorununu hukuki bir mesele haline de getirmektedir (Fingar, 2016, s.153).

Türklerin Uygularla ilgili farkındalığı Osmanlılar Dönemi’nde gelişmişti. 1870’lerde genç Osmanlı Namık Kemal, Osmanlı kamuoyunun Xinjianglı Müslümanlara karşı yeni ilgisini alayıcı bir şekilde tasvir etmiştir: “Yirmi yıl önce Kaşgar’da Müslümanların bulunduğu gerçeği bilinmiyordu. Şimdi kamuoyu onlarla birlik oluşturmaya çalışıyor” (Mishra, 2013, s.121). Türklerin Uygurlarla teması ve yaşanan etnik/dinsel sorunlara doğrudan müdahale olmaları ise 1990’larda gerçekleşmiştir. Türk milliyetçiliği ve Ankara’nın Orta Asya’daki etkisi Çin’de endişeye sebep olmuştur (Horesh, 2018, s.16). Türkiye’nin Uygur sorununa doğrudan

müdahil olması 1990'lar boyunca Yusuf Alptekin gibi isimlerin Türkiye'ye kabul edilmesi ve Uygur lobisinin Türkiye'de güçlenmesi ile başlamıştır.⁷⁰ Çin bu tarihlerde Uygur diaspora liderlerine destek vermemesi için Türk yetkililerini uyarmasına rağmen diaspora düşüncesi Türkiye'de çok güçlenmiştir (Ergenç, 2015, s.295). Türkçülük akımıyla birlikte Türk halkında dünyanın diğer coğrafyalarında yaşamakta olan Türkçe konuşan halklara yönelik kültürel-tarihi ilginin uyandığı belirtilmiştir. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması ve beş Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarına kavuşmaları da bu meselenin daha da politikleşmesine neden olmuştur.

Mustafa Destici:

Doğu Türkistan 1949 yılından beri işgal altındadır...Çin yönetimi, bugün de devam eden, sayısı milyonları bulan soykırım niteliğindeki cinayetlerin failidir... Bugün yüzbinlerce Uygur Türkünün toplama kampında tutulduğu; Uygur Türklerinin aile yapılarının siyasi kararlarla tahrip edilmeye çalışıldığı; Doğu Türkistan'da yaşayanların kimliklerinin, dillerinin, inançlarının yok edilmeye çalışıldığı, o coğrafyanın tartışılmaz bir gerçeğidir ve bu gerçek, uluslararası bağımsız gözlemciler tarafından da sayısız kez tespit ve teyit edilmiştir... Bu şartlarda, dostluktan, işbirliğinden ve karşılıklı çıkarlardan bahsetmeyi anlamlı bulmuyorum.

Mustafa Kaya:

Çin'le ilişkilerimizde belirleyici olan Türkistan meselesi. Bu mesele sağlıklı bir zeminde çözülmedikçe ilişkilerin ilerleyeceği kanaatinde değilim. Dünyada iki eğilim var: özgürlük ve güvenlik. Çin'de güvenlik odaklı özgürlük

⁷⁰ 1954 yılında İstanbul'a gelerek faaliyetlerini kurduğu "Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti" aracılığıyla sürdüren İsa Yusuf Alptekin ve Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti yöneticilerinden Muhammed Emin Buğra bu isimlerden en önemlileridir.

konusunun dikkate alınmadığını tek tipleştirme politikası ile Doğu Türkistan ve diğer bölgelerde insanların taleplerinin ikinci plana itildiğini görmekteyiz. Doğu Türkistan... İslam ülkeleri ile aranızda bir köprü oluşturabilirsiniz demiştim. Avrupa'nın Washington'un gözüyle bakamayız. Çinin bulunduğu yerden de bakamayız. Siyasi olarak bakmaktalar.

Hasan oktay: “Öncelikle Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinde toprak bütünlüğü çok önemli bir dış politika argümanı olduğu için Uygur meselesinde Türkiye direkt olarak konuya girmemekle beraber uluslararası insan hakları kuruluşlarının konuyu gündeme getirme biçimi ile zaman zaman işin içerisine girmektedir.”

Uygur meselesine Türkler; kültürel, dinsel ve etnolojik bağlardan dolayı doğrudan müdahale etmektedir. Çin yetkilileri ise Türkiye'nin Uygurlara verdiği desteği toprak bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılamaktadır. Uygurların hak ve özgürlükler bağlamındaki talepleri ise bir güvenlik sorunu olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle *Doğu Türkistan* kavramının da ÇHC'nin tekliğine karşı geliştirilmiş olduğu düşünülmektedir (Kaya, 2013, s.8).

Uygur sorununa Türkistan coğrafyası penceresinden bakan Numan Hazar şunları söylemiştir:

Sorunların en başında Sincan Uygur bölgesi geliyor, Sincan ele geçirilmiş toprak demek. Türkistan Rusya ile Çin arasında, doğu ve batı arasında paylaşılmış. Özbekistan, Türkmenistan ve diğer bölgeler Rusya'ya verilmiş, Doğu Türkistan ise Çin'e kalmış... Çin'de bu konuda büyük rahatsızlık var. Bu sorun Türkiye'nin boyunu aşmış durumda. Bu topraklar Çin topraklarının 1/6'sı kadar. Bölgesel petrol doğal ve madenler bakımında çok zengin topraklar. Bir de güvenlik algısı bakımından bu toprağı kaybetmek istemiyor. Uygurlar 2 kez bağımsızlık kazanıyor. Etnik temizlik yapılmak istiyor. Türklerin geldiği bir yer, anavatan. Kaşgarlı Mahmut örneğin. Türkler daha

Anadolu'ya girmeden önce Bağdat'ta sözlük yazıyor. Yusuf has Hacı Kutadgu Bilig örneklerinde anlaşılacağı üzere Türklerin bölgeyle kültürel bağlantısı var.

Hüseyin Bağcı:

Çin kendi içerisinde radikal İslam'ı kabul etmeyen bir ülke. Çin Uygurları ayrılıkçı hareketlerden ayırmak ve sekülerleştirmek istiyor. Türkiye de Çin'in bu politikasına destek veriyor. Çin bu Doğu Türkistan'a çok yatırım yapıyor. Uygur Türklerinin Çinlileştirmesi söz konusu. Bu bölgedeki önemli minareler uzay araştırmaları konusunda önemli. Uygur bölgesi özerk Tibet gibi. İki önemli sorunu var. Bizi doğrudan etkileyen Kaşgarlı Mahmut, çok sayıda Türkün orda bulunması bizim müdahil olmamızı gerektiriyor. Türkiye 1990'larda Uygurların sesi olmak istiyordu. Fakat diğer yandan dış politika anlamında da çok müdahale edemeyiz. Uygur bölgesi onların toprağı.

Türkiye'de muhafazakârlığın ve İslamcı söylemin geliştiğı dönemlerde Uygurların Müslüman azınlık olarak Çinliler tarafından ezilmeleri, büyük bir politik ve dinsel sorun olarak tırmanmıştır. Temmuz 2009'da Çinli askerlere karşı ayaklanan 184 Uygur, Çinli yetkililer tarafından öldürülmüş; Erdoğan bu meseleyi neredeyse soykırım olarak nitelendirmiştir. İlişkiler gerilince her iki taraf da adım atarak Çin'in tekliğı vurgulanmıştır. Türkiye'nin bu konuda çekinceli davranmasının temel sebebi siyasal ve ticari ilişkilerin gerilemesi olmuştur (Çolakoğlu, 2009). Uygurların yaşadığı azınlık ve insan hakları sorunlarında Türkiye'de Çin'e karşı sokak gösterileri ve Doğu Asya'dan gelen kabilelerin Çinli sanılıp saldırıya uğramaları gerilimi artırmıştır.⁷¹

Altay Atlı:

Pandemiden beri Çin çok kapalı o cephede bir şey oluyorsa da farkında değiliz.

Karşılıklı ilişkilerde bir güvensizlik yaratıyordu, yaratmaya devam edecektir.

⁷¹ Detaylı bilgi için bkz: Hürriyet, 2015.

Türkiye yeterince bir şey yapmıyor diye çok eleştiriliyor. Buna çok katılmıyorum. Politikacılar da toplum da yeterince tepki veriyor, bağcıyı dövmeyebiliriz çünkü Çin çok büyük bir ülke. Bunu ancak bir diyalog ortamıyla halledebiliriz. Şiddet olayları yaşandığı zaman 2009, 2015 de olduğu gibi dış ilişkilerin verdiği beyanatına baktığınızda da terörle mücadele Çin'in toprak bütünlüğü için önemlidir ama her Uygur da terörist değildir mesajı verdiğimizizi düşünüyorum. Köprüleri yakmanın durumu daha kötüleştirceğini düşünüyorum. Çözüm odaklı ve yapıcı davranmamız gerekiyor.

Afganistan ve Pakistan'daki terörizm, Çin'in Müslüman azınlıklar üzerindeki olası yayılma etkileri ve bunların Çin'in güneybatı komşularıyla sınır ötesi bağlantılar üzerinden Çin'e ulaşacağı sorunu, endişeleri yeniden canlandırmıştır. 2019'da bir milyon Uygurun ve diğer Müslüman etnisitelerden insanların eğitim kamplarında eğitilmesi ve Çin'de azınlık sorununa karşı yapılan itirazların sert bir şekilde bastırılması yetkililerin uyarılmasına neden olsa da bu sorunun bir güvenlik sorunu olduğu Çinli yetkililer tarafından ısrarla tekrar edilmektedir (Golley vd. 2020).

Mehmet Ögütçü:

“İki ülke arasında güven yok. İki ülke arasında Uygurlara uygulanan baskı zulüm ve o bölgede Türkiye'nin ayrılıkçı hareketleri körüklediğine dair güçlü bir kanaat oluşmuş durumda.”

Uygurları bir sorun değil tam aksine iki ülke arasındaki diplomasinin gelişimi için kültürel ve tarihsel bir bağlantı noktası olarak yorumlayan Mustafa Karşlı sözlerine şöyle devam etmektedir:

Uygurlar iletişimin en yoğun trafiğini çeken taraf. En basitinden bir tercüme yaptığınızda bile Uygurlar kanalıyla yapıyorsunuz. Dış politika unsuru olarak değerlendirilince sıkıntı çıkıyor. Uygurlar bir sorun değil, Uygur meselesi bir sorundur. O da bakışa göre değişir, yanlış konumlandırmalar var. 2009'da imzalanan bir anlaşma vardı. İyi ilişkiler başlamıştı yine bozuldu. Uygur

mevzusu haline getirilmiş bazı sanal unsurlar var. Türkiye'nin Çin'e yaklaşmasını önleyen bazı çalışmalar olarak okuyorum. İletişim sorunu olarak okuyorum.

Ümit Yardım:

Doğu Türkistan milletimizin köklerinin bulunduğu, bugünkü dil, din, inanç, kültür kimliğimizin oluşumuna kaynaklık etmiş bir bölgedir. Çin yönetimleri bu gerçeği ne kadar erken kabul eder ve sağlıklı politikalara yönelirlerse işbirliğinin önü de o ölçüde açılabilir, hatta dünyaya da örnek oluşturabilecektir... Şüphesiz bu konularda Türkiye'nin de aktif dış politika sergilemesi gerekmektedir. Türkiye'den son 4/5 yılda hiçbir heyetin Doğu Türkistan'a gitmediğini burada önemle hatırlamalıyız. Aynı şekilde Pekin Büyükelçiliğinden de yıllardır bölgeye ziyaret yapılmamaktadır.

Alimcan Buğda: "Aslında Doğu Türkistan meselesi; Türkiye – Çin ilişkilerinde Türkiye için bir fırsat olarak kullanılabilir, aynı ABD ve Avrupa'nın yaptığı gibi. Maalesef Türkiye'de Doğu Türkistan konusu yeterince araştırılmıyor, Uygur Türklerine sadece mazlum din ve kan kardeşi olarak bakılıyor."

Çin'de Uygurların herhangi bir baskı veya asimilasyona maruz kalmadığına ve özgürce diğer halklarla birlikte yaşadıklarına dair Adnan Akfırat şunları söylemiştir:

Xinjiang sorunu veya Uygur Sorunu, bir NATO imalatı. Kore Savaşı döneminde NATO, Türk milletinin itirazını önlemek için, "Türk Ordusu Kore'de Uygur soydaşlarımızı korumak için kızıl Çin ile savaşıyor" yalanını imal etti. Bu yönde çok yoğun bir psikolojik savaş yürütüldü. Oysa, bu yalanların türetildiği 1952 yılında Xinjiang Eyaleti'nin Başkanı, 1944 Bağımsız Türkistan Cumhuriyeti'nin yöneticilerinden Burhan Şehidi idi. Uygur halkının seçilmiş liderleri Burhan Şehidi ve Seyfettin Aziz, 1949'da

Uygur halkının rızasıyla Çin Halk Cumhuriyeti'ne, bir silah atılmadan katıldılar. “Komünist Çin'in, Doğu Türkistan'ı işgal ettiği” bir uydurma. Ben bu satırları Urumçi'de kiraladığım, şehir merkezine belediye otobüsüyle 20 dakika uzaklıktaki son derece çağdaş bir apartman dairesinde yazıyorum. Komşularım arasında Uygurlar da var Han kökenliler de. Sitenin içinde 24 saat hizmet veren market, bakkal, manav, eczane, helal et satan kasap, her tür Uygur ekmeği ve helal börek yapan fırın, berber, kuaför, kuru temizlikçi, tesisatçı, helal yemek satan lokantalar var. 100 metre aşağıda modern bir cami var. Kapımdaki kilidi parmak iziyle açıyorum. Siteye göz taramasıyla giriliyor. 5G hızında internet var. Cep telefonundan sipariş veriyorum, kapıma aynı gün içinde teslim ediliyor. Sitenin tabelası hem Çince hem Uygurca. Urumçi'de halk işinde gücünde huzur ve neşe içinde yaşıyor. Uygur kültürü üzerinde bir baskı yok. 18 saat yayın yapan Uygurca, Kazakça TV yayını var. Arap alfabesiyle Uygurca basılan gazete, dergi, kitap var. Uygurca eğitim veren anaokulu, ilkokul, lise ve üniversiteler var. Çin'in Uygur Özerk Bölgesi dünyada kişi başına en fazla cami bulunan yer... NATO'nun Çin'i istikrarsızlaştırmak için planlayıp uyguladığı bağnaz ve bölücü faaliyetlere katılan sadece Uygurlar değil Han, Hui etnik kökenli kişiler de cezalandırılıyor.

Uygurların Çin ile Türkiye arasında bir sorun olarak gündemleştirilmesi bir CIA tuzağı. ABD, Türkiye'nin Çin ile ilişkilerini geliştirmesini önlemek için bu meseleyi bir sorun haline getirip Türkiye'ye dayatıyor. Türkiye, Uygurların sorunlarını Çin iç sorunu olarak görmeli ve kesinlikle ABD ve Batı adına müdahalede bulunmamalıdır. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın ABD'nin dümen

suyuna girip, Uygurlara “hamilik” yapma çabaları, en başta Uygurlara zarar veriyor ve Türkiye-Çin ilişkilerini zehirliyor. Oysa, Türkiye akıllı hareket ederse, Uygurlar Türkiye-Çin ilişkisinde köprü işlevi görebilir. Sinciang Uygur Özerk Bölgesi, Türkiye’nin Çin pazarına giriş kapısı olabilir.

Necati Demircan:

Bu sorun batılı merkezler, ABD ve NATO tarafından yaratılmış ve desteklenmiştir. Aslında Türk-Çin ilişkileri ne kadar sağlam olursa Xinjiang sorunu iki ülke arasında bir sorun olmaktan çıkar. Bunu sağlayabilecek ülke de Türkiye’dir. Bölgede yoğun bir Türkiye sempatisi vardır. Türk-Çin ilişkileri stratejik düzeyde olursa buradan en kazançlı Xinjiang bölgesi çıkar.

4.2.9.6. İnsan Hakları

1980’lerde batılı ülkeler geliştirmekte olan ülkelerin küresel sisteme ekonomik ve siyasal anlamda entegre olamamaları anlamında kaygı taşımaktaydı. Ekonomik alanda liberalleşen ülkelerin siyasal alanda da demokratikleşeceği beklentisi sonucunda Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti büyük baskılar yaşamıştır. Türkiye’de 1980 Askeri Darbe sonucu yaşanan insan hakları ihlalleri ve 1989 yılında Çin hükümetine karşı demokrasiye her zamankinden daha fazla ilgi gösteren öğrencilerin gerçekleştirdiği ayaklanmalarda yaşanan olaylar, Batılı ülkelerin kaygılarını artırmıştır. “Çin Tehdidi” kavramı da ilk kez 4 Haziran 1989 Tiananmen Meydanı⁷² olaylarında yaşananlardan sonra literatürde tartışılmıştır (Yee & Storey, 2005). Bu bağlamda neoliberal sisteme entegre olmaya çalışan devletlerin maruz kaldığı bazı zorluklar bulunmaktadır.

İnsan hakları meselesi birtakım tartışmaları beraberinde getirmektedir. Hem uluslararası denetim mekanizmaları ile ilişkilidir hem de egemen bir devletin insan

72 1989’da Pekin üniversitesi öğrencileri Tiananmen meydanına çıkıp toplanarak demokrasi ve özgürlük talep etmeleri ve yolsuzluğu protesto etmeleri.

hakları ihlalleri ülkesel sınırlar içerisinde bırakılamaz. Diğer yandan ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesinin varlığı kapsamında ülkesel egemenlik anlayışını korumak da uluslararası hukukta temel ilkelerden biridir (Yurtseven, 2022, s.440). İnsan hakları insanın uzamsal konumuna siyasi durumuna ya da toplumsal aidiyetine bakılmaksızın insana evrensel ölçekte dikkate alarak tanınan hakları ifade eder. İnsan hakları her yerde uygulanabilirliği açısından evrensel, herkese aynı hakları tanıdığı için eşitlikçi bir yapıya sahiptir (Gündüz, 2014, s.445)

İnsan hakları evrensel beyannamesinin bazı maddeleri mercek altına alındığında:

Madde 5: Hiç kimseye işkence ya da zalimce insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz; Madde 9: Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz tutuklanamaz ve sürgün edilemez; Madde 18: Herkesin düşünce vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır.

Çin Anayasası'na göre (1982) tüm vatandaşlar yasa önünde eşittir. Tüm vatandaşların konuşma, ifade, basın, toplanma, dernek kurma, yürüyüş ve gösteri, din özgürlüğü, yazışma özgürlüğü gibi temel hakları bulunmaktadır (Yurtseven, 2022, s.439).

Anayasa güvence altına alınmış bu hakların özellikle azınlık konusunda ihlal edilmesi Türk toplumu ve karar vericiler tarafından olumsuz bir algıyı beslemektedir. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in talimatıyla 2017'de açılmaya başlanan ve bir milyonun üzerinde Uygur'un tutulduğu, Meslek ve Beceri Edindirme Merkezleri ya da Yeniden Eğitim Kampları adı verilen kuruluşlarda insanların ciddi baskı ve asimilasyona maruz kalması; Türklerin konuyu gündemde tutması ve uluslararası hukuk mercilerin konuya dikkatini çekmesine neden olmuştur. Bu konuda Alaeddin Yalçinkaya şöyle söylemektedir:

Bütün güçlü devletlerin gerileme dağılma dönemi vardır. Baskı zulüm olunca bu yükselişin çökmesi daha yakındır. Baskı zulüm olunca bu süreç daha hızlı olacaktır. İnsan hakları bakımından Çin'in sahip olduğu bazı antlaşmalar var ve kendi anayasası var. Çin anayasasına baktığınızda Tek Çin var ve özerk

bölgeler var. Özerk bölgeler de de hâkimiyet Çin'dedir. Çin anayasasında garanti edilen haklar vardır. Çin'in taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri vardır. Mevzu bahis soykırım ise emredici hukuk kuralı gereği Çin taraf olmasa bile diğer ülkelerin müdahale etmeleri olağan bir uluslararası normudur... Siyasi ilişkiler bağlamında Çin kampları eğitim yeri gibi gösteriyor. Kampların bütün yerleri gezmeye kapalı... Herkese aynı elbiseleri giydirip danslar yaptırılıyor... Yeni doğan isimler İslami olduğu zaman, namaz, oruç, mevlit, cenaze, nikâh terörist faaliyettir. Domuz etine karşı çıkmamız terörist faaliyet. Bütün batı ülkeleri soykırım gerekçesiyle Çine yaptırım uyguladılar. Hiçbir İslam ülkesi imzalamadı. Bunu yaparken Çin'in yanında yer alıyoruz. Farzı muhal Türkiye'de Çin ekonomik ilişkileri düzeldi. Fakat insan hakları anlamında yapılan soykırım ve insan hakları ihlalleri nedeniyle bu dengeyi her zaman gözden geçirmelidir.”

Ümit Yardım:

Anayasasında bu tür gruplara özel haklar tanındığını görmekteyiz. Ancak bunların ne ölçüde uygulandığı veya Çin'deki kimliklerin bunları ne derece yeterli bulduğu hususunda, bilhassa ülkenin kapalı ve otoriter yapısı nedeniyle somut verilere sahip değiliz. Ancak bilhassa insan hakları örgütlerinin bu konularda Çine karşı ağır eleştirileri bulunduğunu dikkate alırsak önemli sorunlar içerdiğini tahmin edebiliriz... İkili ilişkiler düzeyinde ise Çin yönetiminin Müslüman Türk halklara (Uygurlar, Kazaklar vb.) karşı politikaları bu alanda en önemli engellerdir. Bölgedeki Çin uygulamaları birçok uluslararası rapora da konu olmaktadır. Hatta Çin'in Güvenlik konseyi üyesi olduğu BM bile geçtiğimiz yılki İHK Bölge Ziyareti Raporunda (Yüksek

Komiser Bachelet) durumu trajedi olarak tanımlamış, bütün uluslararası sisteme ve ülkelere bölgedeki gelişmeleri izleme sorumluluğu vermiştir. BM İHK'nin 6 Ekim 2022 tarihli 51. Oturumunda ise Çin'deki insan hakları ihlallerini ele almayı öngören bir özel oturumun Şubat 2023'de 52. İHK sırasında yapılması önerisi getirilmiştir. Bununla birlikte, taslak (19 aleyhte, 17 olumlu ve 11 çekimser) kabul görmemiştir. Taslağı hazırlayan grup içinde Türkiye de yer almış, buna mukabil Çin destekçisi grup içinde (kabul oyu veren Somali hariç) birçok İslam ülkesi (Kazakistan, BAE, Sudan, Endonezya, Pakistan vb) de Çin lehine tutum sergilemiş, Pakistan öncülüğünde de bir ortak açıklama yapılmıştır.

Mustafa Destici: “Bununla birlikte, Uluslararası İlişkilerde gözetilmesi gereken müteakabiliyet, karşılıklı çıkarların korunması gibi temel prensiplerin yanında, muhataplarımız, insan haklarına, uluslararası hukuka aykırı filler işliyorlarsa buna sessiz kalmamız, insan haklarını ve hukuku, çıkarları düşünerek yok saymamız mümkün olamaz.”

Numan Hazar:

Sincan'da etnik temizlik, insan hakları ihlalleri var. Etnik yapısını değiştirmeye çalışıyor. Kendi kültürlerini inançlarını dillerini korumada engeller çıkarıyor. ABD başta olmak üzere diğer ülkeler insan hakları ihlalleri bağlamında Çin'i eleştiriyorlar. BM'de Afrika ülkeleri ve Suudi Arabistan Müslüman haklarının Çin'i kınayan konsey kararlarına destek vermiyor. Batı emperyalizmi altında kalmalarına rağmen Çine karşı bir tavır geliştirmiyorlar.

4.2.9.7. Terörizm ve Güvenlik Sorunu

11 Eylül saldırılarından sonra Ortadoğu'da fundamentalist İslamcı grupların yükselişe geçmesi hem ABD'yi hem de ÇHC'yi endişelendirmiştir. Çin'in bu

endişesinin temel nedeni ulusal sınırları içerisindeki Müslüman azınlıkların köktenci hareketten etkilenme ihtimaliydi. Bu ihtimale karşı 1990'lı yılların sonlarında toplumsal barış ve istikrarı korumak adına 3 şeytan tanımları yapılmıştır: “etnik bölücülük, radikal dincilik ve terör”. Aralık 2015'te terörle mücadele yasası Çin'in terörizm tanımını kapsamakta terörist davranışı ve savunuculuğunu tanımlayarak bunları suç olarak nitelendirmektedir.

2002'de kurulan Ak Parti'nin bölgedeki güvenliğe en büyük katkısı modern dünyada İslamcı kökleri olan bir partinin seküler ve demokratik söylemlerle devam edebileceğini göstermiş olmasıdır (Nafi, 2009, s.73). Türkiye'de muhafazakar bir parti olan Ak Parti'nin finansal marketlere aktif bir şekilde açılarak İslam'ın liberal değerlerle uyushabileceğine yönelik geliştirdiği yeni paradigma, terör konusunda ciddi kaygıları olan küresel güçlerin takdirini toplamıştır (Dellios & Yılmaz, 2008). 2000'lerden itibaren Türkiye Ortadoğu'ya güvenlik perspektifi ile değil ekonomik kalkınma, bölge barışının korunması ve kamu diplomasının gelişmesi gibi yaklaşımlarla Asya'yı da içerecek şekilde yönelmiştir.

Alaeddin Yalçinkaya:

Türkiye'nin en büyük dış politika problemi terörle mücadele. Bunların hangisinde Çin Türkiye'nin yanında yer almış? Avrupa ülkelerinden hangileri karşı. ABD en azından PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmiştir. Suriye'nin birliği Türkiye için son derece önemlidir. Çin'den normalde sinek çıkamaz. Çin'den binlerce silahlı Doğu Türkistanlı yürüyerek Suriye'ye geldi. Bu silahları nereden aldılar ve nasıl geldiler? Bu konuda çok büyük algı operasyonu var.

Cahit Özkan:

Türkiye ve Çin'in tarihsel, kültürel ve coğrafi arka planında benzer avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Sincan bölgesinde yaşanan sorunlar Çin için nasıl risk oluşturuyorsa Türkiye'de de benzer bölgesel riskler her iki ülkenin seviyeli bir dil ve ilişki tutturmalarını zorunlu kılmaktadır Türkiye'nin toprak

bütünlüğü nasıl Türkiye için önemliyse Çin'in toprak bütünlüğü de Çin için önemlidir bu bağlamda benzer güvenlik ve diplomatik duruş mevcut sorunlarda ortak bir bakış açısı sağlayabilir.

Türkiye'deki terör örgütleri ve Çin ile savunma sistemi anlaşması hakkında Adnan Akfırat görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

Türkiye devleti içinde örgütlenen “Paralel Devlet Yapılanması” Gladio, “Komünizmle mücadele” adı altında, Türkiye'yi komşularına karşı bir terör ihraç etme ve bölücülük imal etme merkezi haline getirdi. Vatanına bağlı, mütedeyyin insanların inançlarını istismar ederek, kendi ülkesi aleyhine çalışacak bir kitle yarattılar. FETÖ bu mekanizma sayesinde, 1991'den itibaren eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne sızıp, etkili konumlar elde etti.

16 Temmuz 2015'e kadar Türkiye-Çin ilişkilerinde belirleyici olan NATO oldu. Nitekim, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu hava savunma sisteminin Çin'den alınması için ihale süreci usulüne göre tamamlanmışken, ABD Başkanı Obama'nın müdahalesi ile iptal edildi. Anlaşmayı imzalamak için Türkiye'ye gelen Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in ihalenin iptalini basın açıklamasından öğrenmesi, Çin-Türkiye ilişkilerine bir kara gölge oluşturdu.

Türkiye'nin de imzacısı olduğu NATO Stratejik Belgesi, Çin'i birincil düşman olarak tanımlıyor. NATO'nun doğruya doğru genişlemesinin amacının Çin'i kuşatmak olduğu gizlenmiyor. Türkiye'nin NATO'nun genişlemesini desteklemesi, Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine engel oluşturuyor.

4.2.9.8. Türkiye İçin Alternatif Güç Arayışları

17. yy'dan itibaren yükselişe geçen Batı'nın siyasal, ekonomik ve toplumsal değerleri yani Batı paradigması dünyada en ideal paradigma ve düzen olarak kabul

edilmiştir. Soğuk Savaş sürecinde batı paradigmasına karşı SSCB önderliğinde Doğu Bloku yükselişe geçse de 1991’de ABD dünyanın süper gücü ve baskın paradigması olarak hâkimiyetini deklare etmiştir. 1990’lı yıllarda Asya değerlerinin tartışılması ve Asya’da bir paradigmanın çıkışı Hindistan, Japonya ve Çin gibi alternatif güçlerin ekonomik yükselişi sayesinde olmuştur.

21. yy’da Çin’in Kuşak Yol Girişimi, 2049’da *Uzun Yürüyüş*’ün tamamlanması gibi stratejik hedefler belirlemesi Çin’in alternatif bir paradigma, potansiyel bir süper güç olarak uluslararası alanda tartışılmasını beraberinde getirmiştir. ÇHC liderleri ısrarla batının merkez/periferi paradigmasına karşı çıkıp sosyal uyumun sağlanacağı ve önerdikleri işbirliklerinin hepsinde bütün devletlerin mozaik bir parçası olarak telakki edileceği söylemini vurgulamaktadır.

Yeni küresel güç odaklarının ortaya çıkması yeni güç algılamalarını da işaret etmiştir. Çin’in liderlik rolü ve yükselen gücü, ABD ve diğer büyük güçlere alternatif bir güç tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı Türkiye’nin uluslararası sistemde nereye oturduğu tartışması da dış politikada sürekli olarak canlı tutulmaktadır. Genel itibariyle Türkiye dış politikasında bazı dönemlerde birden fazla güç odağı ile ilişkiler aynı anda iyi olurken, bazı dönemlerde Türkiye bir alternatif arayışına gitmiştir. Bu konuda Altay Atlı şunları belirtmektedir:

Batının yerine doğu değil. Dünya yine aynı şeyin içine düşer. Batı veya Doğu falanca kutup veya filanca kutup değil, kutuplar sonrası, post polar bir dünyaya evrilmesi ABD’nin de Çin’in de daha eşitlikçi olduğu bir düzene geçmek. Dünyanın ihtiyacının bu olduğunu düşünüyorum... Türkiye’nin de bu düzende yer alması gerek. Bir hegemonya seçmeye gerek yok daha katılımcı daha eşitlikçi bir düzene ihtiyacımız var. Orta güç diyebileceğimiz bir yapı içerisinde sesini tam duyuramayan ülkelerin daha iyi olacağı bir düzen olacağını düşünüyorum. Bu yaşadıklarımız, küresel ekonominin geldiği yapı, teknoloji hegemonya sonrası bir dünyaya doğru gidiyoruz. Çin’in katkısı şu

olacak, ABD'ye bir alternatif değil, daha eşitlikçi bir yapıda bir aktör olmak...
Çinin rolü ancak bu olmalıdır.

Fuller'in tezine göre Washington'dan bağımsızlaştıkça, Türkiye'nin alternatif güç birlikleri ile ilişkileri gelişmektedir (Fuller, 2004, s.61). Türkiye'nin yaşadığı en büyük çelişki 1980'lerden itibaren Avrupa Birliği'nin katılım şartlarını sağlamaya çalışırken ve siyasal/toplumsal/hukuki anlamda Avrupa değerlerine uygun dönüşümler yaparken aynı zamanda Asya ülkelerinin kurduğu oluşumlarda bulunmak istemesidir. AB'ye müzakere sürecinde bile Erdoğan bazı dönemlerde ŞİÖ'ye tam üyelik fikrinden bahsetmiştir (Lavi & Lindenstrauss, 2016, s.122).

Hıfsi Soydemir:

“NATO veya AB ittifakları içinde kendisini yeteri kadar mutlu hissetmeyen Türkiye alternatif arayışı içinde Şanghay İşbirliği Örgütü diyalog ortaklığı üzerinden Çin ile ortaklığını geliştirme eğilimindedir.”

Türkiye'nin 2012 sonrası dönemde özellikle Suriye Savaşı'nda çatışan hedefler nedeniyle Ortadoğu ile ilgili çizdiği yol haritası, AB değerlerinden giderek uzaklaşmasına neden olmuştur. Alternatif ittifak arayışı amacıyla Türkiye 2013'te ŞİÖ'nün diyalog partneri, AIIB'nin ise kurucu üyesi olmuştur (Kulaksız, 2019, s.50). Bu tarihten itibaren Çin ve diğer Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerinin gelişmesinde olumlu sonuçlar bulunmaktadır. Son tahlilde Türkiye'nin dış politikada “Avrupa Değerleri” mi “Avrasyacılık” mı sorusu bazı Uluslararası İlişkiler uzmanlarına göre bir tercih olmamalı, Türkiye her iki dünyayla da stratejik anlamda ortaklıklarını gerçekleştirebilmelidir.

Alaeddin Yalçinkaya:

“Amerika hegemonyasındansa Çin hegemonyasına yanaşalım algı operasyonudur. Amerika gerçekten Türkiye'yi parçalamak istiyor o halde biz Rusya'ya veya Çine teslim olalım bu yanlış. Sıtmayı gösterip ölüme razı ediyorlar bizi.”

Hüseyin Bağcı:

“Türkiye'de anti Amerikanizm çok güçlü bu nedenle Çin imajı yükseliyor.”

Mustafa Karslı:

Dış politikanın tek kanaldan gitmesi çok mantılı değil. Çok seçenekli planların olması gerekir. Uzun vadeli dış politikayı konuşacak olursak doğuyu öncelikli hale getirmemiz lazım. Ama doğuya komple dönelim değil. Afro-Avrasya mantığında veya Avrupacı mantığında gidemeyiz. Stratejik olarak öyle bir konumda olmalıyız ki her an her bölgede var olmalıyız. 0 problem... İletişimin olacağı bir ortam, doğru hamlelerle olması gerekir. Etnik yapılar itibariyle nevi şahsına münhasır ülkeyiz. Her yerden temas etmemiz gereken bölgelerin olması gerekir. Dış işleri kültür, milli eğitim bakanlığında kritik bakanlıkların Çin masası olması gerekir. Çin merkezli bir Asya olması gerekir.”

Ali Merthan Dünder:

Türkiye’nin Batı Bloğu ile sürdürdüğü ilişkiler olduğu sürece Çin’le ilişkilerin var olan seviyeden daha üst bir noktaya taşınabileceğini düşünmüyorum. İlişkilerin gelişmesinin önündeki birinci sorun: Türkiye’nin Batı müttefiki olması. NATO, AB, ABD ile ilişkilerin çok güçlü olmasından dolayı Çin’le daha fazla yakınlaşmamız zor görünüyor.

Mehmet Öğütçü:

“Bir de Ankara’nın batı ile ilişkileri gidip geliyor tam güvenemiyor İran kadar köprübaşı sayılamaz. Türkiye hâlâ ABD ve batının küresel kurumlarından medet umuyor.”

Numan Hazar:

Çok yönlü dış politika izlememiz gerekiyor. Gerek Çin’de gerek Rusya’da Ortadoğu’da önemli bir devlet olmasının nedeni batı içerisindeki konumu. ŞİÖ Türkiye için güvenlik sağlayacak bir örgüt değil. Ortaya çıkışı bu örgütün Rusya’ya katılması. Sincan’daki hareketi İslamcı bir örgüt olarak görüyor...

Çin ise bir terörizm olarak görüyor. Rusya da böyle. Bu güvenlik sorunundan dolayı ŞİÖ bu şekilde kuruluyor. Çıkış nedenini bilmemiz gerek. Türkiye'nin niçin Avrupa'ya eğilimi var. NATO içerisinde bulunmasının nedeni Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikası daha sonra Putin'in yayılması politikaları, Gürcistan, Kırım, Ukrayna'ya savaş açması, böyle bir emperyalist tutumu var... Oyunlarımızı dikkatli oynamamamız gerekir.

Hasan Aydın:

Bir dönem sadece ekonomikti fakat artık politik olarak da gündemde. Ortadoğu'da arabuluculuk yapma anlamında kayda değer bir çabası var. İki tarafında ortak bir beklentisi var, batı merkezli sistemden meunun değil. Mevcut sistemi ortadan kaldırma amacı da yok. Amaç, sistemi görece kendileri açısından adil bir şekilde revize edip daha birleştirici bir sistem yaratmak.

Ümit Yardım:

Örneğin bugünkü görünüm içinde Türkiye'nin ŞİÖ gibi güvenlik odaklı örgütlerle ilişki ve işbirliğinin AB, AK, NATO vb. gibi kuruluşlardaki konumuyla rekabet içinde olması ve alternatif gibi görülmesi gerçekçi değildir. Ancak ŞİÖ, ASEAN vb. gibi Asya, Pasifik, yapılarda yer alması da doğrudur, yararlıdır. Türkiye bölgeye yönelik bu adımları ve girişimleri kararlı, istikrarlı ve stratejik bir anlayışla ancak gerçekliği de gözden uzak tutmadan atmalıdır.

Mustafa Kaya:

Çin ve Rusya ile yakın ilişkilere girdiğimizde bize hangi zararları vereceklerini bilmiyoruz. Amerika'nın ve Avrupa'nın bize verebileceği zararları bize kuracakları tuzakları biliyoruz. Çin mevzu bahis olduğunda küçük şeyler hakkında tahminlerimiz olsa da resmen tamamını göremiyoruz Türkiye hem

doğu hem batı tarafında yumuşak gücünü de harekete geçirerek bir denge arayışına girmelidir.

4.3. Değerlendirme

Tezin bu bölümü çalışmanın ana gövdesini oluşturduğundan dolayı şunlar tekrardan ifade edilmelidir: Bölüm son tahlilde iki unsura dayanmaktadır; ilişkiler ve algılar. İlk başlıkta, Türkiye dış politikasına yön veren siyasal elitin yapmış oldukları basın açıklamaların ve demeçlerin, ikili ziyaretlerde oluşturulan gündemlerin Türkiye’de kamuyounun algısının oluşmasında kayda değer bir yeri olduğu gözlenmiştir.

İçerik Analizi tekniği ile Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinde ikili anlaşmalar ve dış politikada belirleyici olan yazılı-sözlü metinler/demeçler üzerinden Türkiye’nin Çin algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Dokümanlardan elde edilen veriler kodlanarak kategoriler ve temalar belirlenmiş ve tarihsel bir kategori yapılarak siyasal elitin Çin algısı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Algıların yansıtılışı kısmında ise ana amaç, Türkiye ve Çin ilişkileri hakkında temel meseleleri teorik bir perspektifle analiz etmek değil, konuya ilişkin Türkiye’de bir kamuoyu resmi oluşturmak adına seçilen örneklerin yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla sundukları öznel fikirlerini ve yorumlarını söylem analizi tekniği ile analiz etmektir.

Yapılan görüşmelerde farklı alanlardan ve görüşlerden katılımcıların olması tezin bu bölümüne ayrıca bir tartışma olanağı getirmiştir. Katılımcıların kimlikleri, saha deneyimleri ve hikâyeleri bu çerçevede düşünülmüştür. Veri işleme sürecinde aynı soruya farklı bakış açılarının ve kritik meselelere farklı yaklaşımların olması algı çalışmaları için doğal karşılanmalıdır, en nihayetinde katılımcıların siyasal algıları beslendikleri kaynaklar, bulundukları çevre ve ideolojik ortamdan doğrudan etkilenmektedir.

SONUÇ

21. yy'da devletlerin dış politikası ulusal çıkar ilkesinin ve maddi şartların ötesinde karmaşık bir dizi parametreden oluşur. Liderlik analizleri, toplulukların psikolojileri, kamuoyunun siyaset üzerindeki etkisi gibi meseleler dış politikayı çok düzeyli/aktörlü hale getirmiştir. Dış politikada rasyonel gerçeklik kadar algının da önemi artmış ve literatürde zengin tartışmalar yapılmıştır.

Algı konusu, Rasyonel Karar Alma modeline karşı alternatif modellerde vurgulanan kavramlardan biri olmuştur. Bu minvalde dış politikada devletlerin karakteristiği gibi algılarının da söz konusu olduğu, her devletin karar verme mekanizmasının özgün olduğu konusunda teorisyenler hemfikirdir.

Algı konusunun Uluslararası İlişkilere yansımaları kavramsallaştıran ve teorik düzeyde tartışan Robert Jervis'in devletlerin karar verme mekanizmasında küresel sistemin özelliklerinden ziyade karar alıcıların bireysel algılarının işlediği tezi kesinlikle tartışılması gereken bir meseledir. Bu nedenle tez boyunca özellikle sistem düzeyinden ziyade birey ve devlet düzeyli çözümlemelere ağırlık verilmiş, bunun yanında dış politika çıktılarına odaklanan geleneksel kuramlar yerine dış politika girdilerine dikkat çeken postpozitivist metodoloji ve karar verme sürecine açıklık getiren davranışsalçılık ekolüne odaklanılmıştır. En yalın şekilde davranışsalçılığın tanımı şöyle yapılabilir; insanların hayvanların veya sistemlerin gözlenebilir davranışlarını inceleyen ve sosyal bilimlerin çeşitli dallarını etkileyen önemli bir kuramdır.

Soğuk Savaş'tan sonra artan aktör çeşitliliği devletlerin dış politika yapımını ve analizini de etkilemiştir. Çoğulcu yaklaşımın yükselişe geçmesiyle birlikte her devletin dış politika analizinin özgün tarihsel, jeopolitik, jeostratejik ve kültürel unsurları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü farklı topluluklar dünyayı farklı görmüşler ve betimlemişlerdir. Bu durum bir yandan her devletin karakteristik özelliklerinin istisnai konumunun tanımlanmasını, dış politika tecrübesini ve algısının okunmasını gerekli kılarken bir yandan da etno-merkezci bir yaklaşımın risklerini beraberinde getirmektedir.

Bu tartışmalardan hareketle Türk dış politikasında karar verici elitlerin algılarının, iç siyasetin işleyiş biçiminin ve kültürel-sosyolojik yapının dış politika anlayışını ve algısını şekillendirdiği söylenebilir. Özellikle de karizmatik liderlik modelinin toplum tarafından kabul görmesi, liderlerin ve dış politikada karar verici elitin analizini zorunlu kılmaktadır. Cumhuriyet tarihinden bazı örnekler vermek gerekirse; Cumhuriyetin erken yıllarında devletin kuruluş felsefesini ve siyasal ilkelerini belirleyen Mustafa Kemal Atatürk “yurtta sulh cihanda sulh” anlayışı ile misak-ı milliden taviz verilmemesi adına revizyonist davranmamıştır. 1950-1960 yıllarında Soğuk Savaş’ta Sovyet tehdidine karşı NATO üyeliği için Menderes’in çabası, Türkiye’yi batı kanadına yönlendirmiştir. 2002’den günümüze kadar dış politikada Erdoğan etkisi, İsmail Cem, Ahmet Davutoğlu gibi isimler ve bu kişilerin karar ve davranışlarını etkileyen politik vizyonları/algıları detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

Türkiye’de dış politika yapım sürecinde karar verme mekanizmasında kritik bir yerde tarihsel süreçte yaşanan travmalar durmaktadır. Yenilgiler, zaferler kısacası kolektif olarak gelişen hafıza Türk toplumunun dünyayı algılayış tarzını oluşturmuştur.

Türkiye’nin Çin’i nasıl algıladığı ölçümlenmeden önce Çinlilerin kendilerini nasıl algıladıkları ve nerede konumladıkları analiz edilmelidir. Çin dış politikasında öncelikli olarak bazı tarihsel dönüm noktalarının bilinmesi gerekmektedir. Qing Hanedanlığı’nın 19. yy’dan itibaren emperyalist güçlere karşı direnememesi, 1912’de Çin Cumhuriyeti’nin kurulması, 1949 Çin Komünist Devrimi’nden sonra yapılan 1958 Büyük İleri Atılımı, 1960’larda Kültür Devrimi, 1976’da Mao’nun ölümü ve sonrasında Reform ve Açılım (gaige kaifen), 2000’lerden sonra yükselen ekonomi ve 2010’lardan itibaren “dost edinme stratejisi” ile Çin’in ortaklıklarını ve diplomasisini geliştirmeye çalışması önem taşımaktadır.

İkinci olarak da Çin siyaseti ve küresel vizyonunu şekillendiren bazı olayların, kavramların muhakkak çözümlenmesi gerekmektedir. Çin’in Çok kutuplu/kutuplar sonrası sistemi ve sahip olduğu mega projeleri, Asya değerleri ve konfüçyüsçülük gibi parametrelerin şekillendirdiği yeni bir paradigma ile desteklenmektedir.

Çin'in konumu, dış politikası, kültürel ve toplumsal yapısı, ekonomik kapasitesi Uluslararası İlişkiler disiplinde en trend meseleler haline gelmiştir. Çin ile ilgili gelişen algılar analiz edilirken tarihsel bir betimleme dizisi olmaması açısından Çin'e özgün siyasal kültür metinlerinden ve tarihsel tecrübelerinden alınan, mevcut dış politika hedeflerine uyarlanan bazı söylemler analiz edilmiştir: Sosyal Uyum, Barışçıl Yükselme, Uzun Yürüyüş ve Çin Rüyası. Bu bağlamda algıların gerçekleşmesi için Kuşak Yol Girişimi ve AIBB gibi somut adımlar atılmıştır.

Komünist veya “sosyalizmin erken aşamalarında” olan bir yönetimin neoliberal düzende dünyanın en güçlü devletleri arasında yer alması ve Çin'in sahip olduğu dış politika motivasyonları, devrimin üstünlüğünden kapitalin üstünlüğüne giden yolda Çin'in kendini nasıl algıladığı ve tanımladığı meselesinden dolayı çözümlemeyi giderek daha karmaşık hale gelmektedir.

Bu tezde algının kaynağı olan Türkiye'nin ÇHC'ye karşı geliştirdiği algı meselesinde örneklem olarak bu iki ülkenin seçilmesi kesinlikle tesadüfi değildir. Batılı/Avrupalı olmadıklarından 1980'lerden sonra Asya toplumlarına yönelik yükselen merak ve bu ülkelerin özgün politik, toplumsal ve ekonomik bağlamları içerisinde okunmaları zorunluluğu birçok analist ve teorisyenin vurguladığı bir konu olmuştur. Her iki tarafın paylaştığı bazı ortak karakteristikler/tarihsel tecrübeler karşı tarafın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Tarihte dünyanın en güçlü imparatorlukları ve hanedanlıklarının selefleri olan Türkiye ve Çin benzer travmalar ile kurulmuş, Cumhuriyet tecrübesini benzer süreçlerde yaşamış, yakın tarihlerde neoliberal ekonomik sisteme angaje olmuştur. Bu ortak noktalara rağmen coğrafi uzaklık, bazı zorluklar nedeniyle diplomatik ilişkilerin değişken olması gibi etkenlerden dolayı birbirlerine yönelik olumlu veya olumsuz algılar geliştirmişlerdir.

Tezin bağlamı tartışıldıktan sonra temel hipotezlerden bahsetmek gerekirse öncelikli olarak dış politika yapımında devletlerin sahip oldukları güç, konjonktürel yapı ve uluslararası sistemin özelliklerinin yanında aktörlerin benlik ve öteki algısı da dış politika yapım sürecini ve sonuçlarını etkileyen bir faktör olmaktadır. Özellikle de bölgesel veya küresel güç olmak isteyen devletlerin dünyayı nasıl gördükleri ve kendi potansiyellerini hangi söylemler üzerinden tanımladıkları önem arz etmektedir. Bu bağlamda algıyı belirleyenler gerçekliği de belirlemektedir. Bu konuya bir örnek

vermek gerekirse 2008 Finansal Krizi'nden Çin'in daha az etkilenmiş olduğudur. Çin Amerikan borsasının krizden daha fazla etkilenmiş olmasına dikkat çekerek Çin Ekonomi Modeli'ni önermektedir. Bu konu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tartışılmaktadır.

İkinci olarak dış politikada bütün aktörlerin rasyonel karar aldıkları ve benzer güdülerle hareket ettikleri varsayımına karşın çoğulcu yaklaşımların yükselmesiyle öne çıkan her devletin kendi özel karakteristiği, tarihsel, siyasal tecrübesi üzerinden okunması gerektiği görüşü bu tezde kabul edilmektedir. Özellikle de 1990'lardan sonra Asya'nın yükselişe geçmesiyle her devletin özgün bir algısının olduğu dolayısıyla bölge çalışmalarında her aktörün kendi siyasal bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Üçüncüsü dış politika karar alıcılarının algılarının, dış politika yapım sürecini etkiliyor olması Uluslararası İlişkilerde liderlik analizi çalışmalarını trend haline getirmiştir. Rasyonel karar alma sürecine karşın dış politikayı psikolojik dinamiklerle açıklayan teorisyenlerin; liderleri, bireysel olarak ve onların deneyimleri üzerinden açıklaması ve dış politikada kilit konumda bulunan popülist veya karizmatik liderlerin davranışlarını çözümlemesi oldukça meşakkatlidir. Beslendikleri kültür, aldıkları formasyon, bilişsel ve psikolojik durumları, dünya görüşlerini/algılarını dolayısıyla dış politika kararlarını doğrudan etkilemektedir. Türk siyasal hayatından örnek vermek gerekirse devlet kontrolündeki korumacı ekonomik düzeni dünya ekonomisiyle bütünleştirmek isteyen Özal 1980'lerde neoliberal değerlere angaje olan politikalar üretmeye çalışırken, 1990'larda Türkiye'nin AB değerlerine uyumlanma sürecinde yaşanan sorunlar dış politikanın yönünü Asya ve Ortadoğu'ya kaydırmıştır. Erdoğan da Türkiye'de algıyı üreten ve yönlendiren bir lider olarak Türkiye'nin alternatif güç arayışında ve ittifakların belirlenmesinde kilit bir yerde durmaktadır.

Türkiye dış politikasına yön veren siyasal elitin yapmış olduğu basın açıklamaları ve demeçler, ikili ziyaretlerde oluşturulan gündemler kamuoyunun algısının oluşmasında son derece önemlidir. İçerik analizi tekniği ile 1970'lerden itibaren gelişen Türkiye-Çin ilişkilerinde ikili anlaşmalar ve dış politikada belirleyici olan yazılı-sözlü metinler/demeçler üzerinden Türkiye'nin Çin algısı ölçülmeye

çalışılmıştır. Dokümanlardan elde edilen verilerden tespit edilen sonuçlar şu şekildedir:

1. Siyasal stratejiler genellikle her ülkenin kendisine özgü toplumsal ve politik birikimi üzerinden oluşur. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşu emperyalist ülkelere karşı verilen toplumsal bir mücadelenin ürünüdür. Erken Cumhuriyet döneminde (1923-1950) statükocu bir dış politika benimseyen ve uzak coğrafyalarla diplomasi geliştirmeyen Türkiye’nin, olumlu/olumsuz bir Çin algısına sahip olmadığı tespit edilmiştir. 1950-1970 arasında Türkiye’nin NATO’ya üye olması ve Kore Savaşı’nda ABD ile ittifak kurması sonucunda ikili ilişkiler olumsuz algı ve imaj üzerinden şekillenmiştir. 1970’lerde sınırlı bir diplomasi gelişmiştir. 1980’lerden sonra üst düzey görüşmeler gerçekleşmiş, 1990’larda Uygurların Türkiye’ye iltica etmeleri ve bağımsız Doğu Türkistan söylemi ilişkilerin olumsuz bir seyrinde gelişmesine neden olmuştur.

2. Soğuk Savaş sonrası Uluslararası Politik Ekonomi anlamında keskin dönüşümlerin yaşandığı Asya kıtasında en çok tartışılan konulardan biri SSCB’nin yarattığı boşluğu hangi güçlerin dolduracağıydı. Bölgesel ve küresel güçler bu anlamda potansiyellerini ve stratejilerini tekrardan gözlemlemişlerdir. 1990’lardan sonra Türkiye’nin hareket alanı genişleyerek daha bağımsız kararlar alabilmiştir. II. Dünya Savaşı süresince temel statükoya bağlı dış politikaya yönelik en ciddi sorgulama Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından ortaya atılmıştır. Bu dönemde Türkiye’de yükselen İslamcılık ve Milliyetçilik ideolojileri Doğu Türkistan meselesini sürekli gündemde tutmuştur. Dolayısıyla 1990’larda oldukça olumsuz bir Çin imajı yükselmiştir.

3. 2000’lerden sonra ilişkiler iyileşmiş ve 2010’lardan itibaren de stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır. Çin’in en önemli projesi olan Kuşak Yol Girişimi’ne Türkiye’nin de dâhil olmasıyla 1990’larda gelişen olumsuz ideolojik algı, ekonomik pragmatizmin yönlendirdiği olumlu algıya dönüşmüştür.

Dokümanlardan elde edilen verilerin yanında tezin en kritik bölümlerinden biri de farklı alanlardan ve siyasal görüşlerden Türkiye’nin algısını yansıtacak katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar olmaktadır. Bu bölümde Türkiye ve Çin ilişkileri hakkında temel meseleler tekrardan teorik bir perspektifle analiz

edilmemiş, katılımcıların öznel fikirleri ve yorumları söylem analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Katılımcıların vizyonu ile Çin’de bulundukları süreçte yaşadıkları tecrübeler araştırma için oldukça önemliydi. Türkiye’de Çin’e yönelik oturmuş bir algının olmaması ve katılımcıların görüşlerinin farklı olması, analitik bir metnin ortaya çıkması için oldukça kritiktir. En nihayetinde katılımcıların siyasal algıları; beslendikleri kaynaklar, bulundukları çevre ve ideolojik ortamdan doğrudan etkilenmektedir. Tezi oluşturan akademik literatür, ikincil kaynaklar ve söylem analizi ile yorumlanan mülakatlardan sonra elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

1. Öncelikli olarak Türkiye’de algının nasıl ve hangi araçlarla şekillendiği konusunun izah edilmesi gerekmektedir. Algının yönetimi ve yönlendirilmesi konusu siyasal elitin politik kararlarını kamuoyu nezdinde meşrulaştırmaları için hayati bir yerde durmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de dış politikayı etkileyen aktörler; Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı, kurumlar, STK’lar, medya, sinema ve düşünce kuruluşlarıdır.

2. Katılımcıların bazıları Türkiye’de Batı-merkezli bir düşünüş olduğu ve kitlelerin algılarının da buna göre şekillendiğini düşünmektedir. Hollywood sinemasından diğer kültürel hegemonik araçlara, iktidarın ideolojik yönelimine kadar birçok değişkenin olduğunu düşünmektedirler.

3. Türkiye dış politikasında bazı dönemlerde ulusal benlik algısı yükselişe geçmiştir. En bilinen örnekler de Özal döneminde “Adriyatik’ten Çin Seddine Türk Dünyası” söylemi ile bağımsız dış politikanın gerçekleştirilmeye çalışıldığı 1990’lı yıllar ve Ortadoğu’da yaşanan siyasal olaylar neticesinde Türkiye’nin bölgede oyun yapıcı bir rol üstlenmek istediği 2010’lardır. Dış politika stratejisinde önemli bir isim olan Davutoğlu, Türkiye’nin “mekân bilinci” ve “benlik bilinci” üzerine söylemler geliştirmiştir. Katılımcılar da; Türkiye’nin sahip olduğu jeopolitik konumun enerjinin nakil/transit edilmesi konusunda kilit bir konumda durduğunu, Türklerin her zaman bölgesel bir güç olduğunu, dolayısıyla bölgede siyasal, ekonomik ve hegemonik anlamda yükselmek isteyen Çin’in Türkiye’yi es geçmesinin mümkün olmadığını düşünmektedirler.

4. Çinli teorisyenler reformların ve girişimlerin rekabet ettiği bu yüzyılın Çin’in yüzyılı olacağı konusunda bir algı yaratmaktadır. “Yükselen Çin” kavramı bir

dizi teknolojik, politik ekonomi ve yumuşak güç faktörünün tartışılmasını da beraberinde getirmektedir. Hegemonya oluşturmak isteyen devletlerin öncelikle bir güç algısı yaratması ve yumuşak güç araçlarıyla da ikili ilişkilerde tarafları ikna etmeleri zorunludur. Bu konuda katılımcıların hepsi Çin'in birçok yönden ABD ile yarışabilecek güçte olduğu konusunda hemfikirdirler. Bazıları Çin'in diğer emperyalist güçlerin kullandığı yöntemlerle bu gücü sürdürebileceğini düşünürken bazıları ise Çin'in böyle bir hedefinin olmadığını, sosyal uyum ilkesi ile ortaklık geliştirdiğini düşünmektedir. Buna ilaveten katılımcıların birçoğu teknolojik ve ekonomik anlamda Çin'in sahip olduğu avantajlar ve üstünlüklere rağmen yumuşak güç enstrümanları bağlamında küresel güç olmayı hedefleyen diğer ülkelere nazaran çok zayıf olduğunu düşünmektedir.

5. Kimlikler ve ideoloji aslında bir devletin bilincidir ve bu bilinç devletlerin algılama biçimlerini de yansıtır. Çalışmada da vurguladığı üzere her bilinç bir şeyin bilincidir. Devlet mekanizması içerisinde bulunan kurumsal yapılanma ve siyasal rejim bir devletin dünyayı nasıl algıladığı hakkında da fikirler verir. Çin toplumunun son kırk yılda yaşadığı toplumsal ve ekonomik değişimler neyin kapitalizme neyin komünizme ait olduğu konusunda Çin'in anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çin'de resmi ideoloji konusunda ve bunun kapitalizme karşı ne kadar direnebileceği konusunda katılımcıların birçoğu yakın bir zamanda değişimin mümkün olmadığı konusunda hem fikirler. Hatta Çin'in günümüzdeki başarısının sebeplerinden birini de sosyalist çalışma disiplini ve organizasyon becerisine bağlamışlardır.

6. Türkiye ve ÇHC 2010'dan itibaren stratejik ortak olmasına rağmen iki ülke arasında bazı zorluklar da bulunmaktadır. Katılımcıların söylemleri ve dokümanların analizinden hareketle temel zorluklar şu şekilde sıralanabilir: Karşılıklı önyargılar ve yanlış algı, iki tarafın birbirini yeterince tanımaması, Türkiye aleyhine gelişen ticari veriler, Türkiye'nin NATO üyeliği ve Uygur Meselesi. Aslında bu zorlukların temel sebebi şu şekilde formüle edilebilir: yanlış ve eksik bilgiler önyargıları besler. Yanlış algı sonucunda devletler diplomasi veya müzakere yollarını kapatarak tehdit odaklı söylemler geliştirir ve bir düşman imajı yaratır.

7. Türkiye-Çin ilişkilerinde hem bir zorluk hem de bir fırsat olarak değerlendirilebilecek Uygur meselesi; insan hakları, Tek Çin politikası ve Çin'in terör tanımlaması ile ilişkilidir. Çin anayasası ve öğretilerine bakıldığında tüm kimliklerin devlet koruması ve güvencesi altında olduğu görülmektedir; fakat uygulamada azınlık sorunu ve insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye itirazlarda bulunmaktadır. Doğu Türkistan bölgesi Çin için batıya açılmada önemli bir kapı ve yeraltı kaynakları bakımında vazgeçilmez bir bölgedir. Fakat bu vazgeçilmez bölge için stratejik ortaklarını da iç işlerine karışılmaması ve ülkesel bütünlüğünün bozulmaması konusunda sıklıkla uyarılmaktadır. Ülkenin bütünlüğü ve iç işlerine karışılmaması konusunda verilen refleks Türkiye'de karar vericiler tarafından anlaşılmaktadır. Çünkü Türkiye de terör ve güvenlik meselelerinde benzer kaygıları ve problemleri yaşamaktadır. Bu konuda özellikle Uygur meselesinde siyasal elitin uzlaştırmacı tavrı ve Tek Çin politikasına saygı duyması Türk vatandaşları tarafından anlaşılmalıdır.

8. Türkiye ve Çin arasındaki temel fırsatlar ise şunlardır; iki taraf arasındaki ticari ortaklıklar, Çin'in Ortadoğu ve Asya'daki enerji nakil hatlarındaki konumu, stratejik ortaklık sonucu gelişebilecek kültürel diplomasi, turizm vb alanlar.

9. İkili ilişkilerde en büyük motivasyonlardan biri olan Kuşak Yol Girişimi'ne tez boyunca özel bir yer ayrılmasının sebebi küresel ölçekte ekonomik ve siyasal etkiler yaratabilecek bir potansiyele sahip olmasıdır. Girişim, Türkiye'de ciddi yatırımlar, altyapı ve ticari fırsatlar yaratabilecekken sonuçları iyi hesaplanmadığında Türkiye, Avrupa pazarını kaybetme gibi bazı risklerle karşılaşabilir.

10. ÇHC iki kutuplu dünya düzeni yerine çok kutuplu dünya sistemi önermesine rağmen dünyada süper güç olma hedefi için de ciddi yatırımlar ve projeler geliştirmektedir. Mevcut düzende Çin ve diğer küresel güçler arasındaki mücadele aslında biraz da algı savaşıdır. Türkiye batı ile zaman zaman gerileyen ilişkilerinde alternatif güç arayışına girmektedir. Çin açısından Türkiye'nin bağımsız dış politika kararları verebilecek güçte olması ve ŞİÖ'ye girme çabası Türkiye hakkında olumlu bir algı yaratmaktadır. Bu konuda katılımcıların genel görüşü doğu veya batının bir alternatif olarak görülmemesi, dış politikanın çok farklı ve çeşitli kanallardan ilerlemesi gerektiğidir. Katılımcıların söylemlerinden edinilen kodlar kategorilendirildiğinde elde edilen geniş tablo EK 2'de görülebilecektir.

Öneriler

1. Uluslararası İlişkilerde kuramsal çerçeveden yoksun salt tarihsel bir okuma veya olay eksenli analizler yaygın olarak yapılmaktadır. Siyasette belirleyici bir olguyu ele alıp teorik çerçevesini kurmak ve sonrasında bir örneklem üzerinden açıklamak meşakkatli olsa da bilim dünyasına sunulacak bir katkı olması açısından önem teşkil etmektedir.

2. Bu tezin ortaya çıkma motivasyonu Türk dış politikasında önemli bir boşluğa karşılık gelen algı kavramının kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla incelenmesi olmuştur. Araştırma neticesinde ortaya çıkan hipotezler ve ölçümler sonucunda Türkiye’de algının, gerçeklik kadar hayati bir yerde durduğu tespit edilmiştir. Öncelikli olarak Uluslararası İlişkiler disiplinde akademik üretim yapmak isteyen araştırmacılara farklı örneklemeler üzerinden algı çalışmaları yapılması önerilmektedir.

3. Türkiye’de dış politikada algıyı üreten sınıflardan biri de akademisyenlerdir. Türkiye-Çin ilişkileri özelinde örnek vermek gerekirse 1950’li ve 60’lı yıllarda Türkiye’de gelişen Çin imajı düşman ve tehdit odaklıyken, 1970’lerde sol kesimden aydınların Çin hakkında akademik yayın yapmaları ve çeviri eserler üretmeleriyle kamuoyunun Çin algısı değişmiştir. Sonuç olarak sadece medya kanalları ve iktidarın tekelinde bulunan enformasyon süreci bir süreden sonra propagandaya dönüşür. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere bilim insanlarının ve akademisyenlerin toplumun algısının şekillenmesindeki sorumluluğu büyüktür.

4. Ekonomik ve yapısal reformlarla dünyaya açılan Çin hakkında Türk akademisi ve elitlerinde Çin’e karşı bir merak uyanmış olsa da uzman sayısının az olması Çin’in tanınması önünde önemli bir engeldir. Dezenformasyona ve yanlış algıya açık olan bu alanda bilgi üretebilecek alana vakıf kişilerin sayıca artması ve çalışmaların da çeşitlenmesi gerekmektedir.

5. Batılı Uluslararası İlişkiler teorilerinin Batı dışındaki aktörleri değerlendirmelerinde bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Çinli teorisyenler ısrarla kendi özgün kavramları, siyasal tecrübeleri ve tarihsel bağlamları içerisinde Çin’in değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Nitekim Çin’e özgün teorik tartışmaları destekleyecek çok fazla parametre bulunmaktadır. Bu kapsamda

Türkiye’ye özgün bir alternatif sosyal bilimler yaklaşımının geliştirilmesi tartışmaları yapılmasına rağmen strateji ve dış politika vizyonunun kavramsallaştırılmasında bir zayıflık gözlenmektedir.

6. İkili ziyaretler, kamu diplomasisinin gelişmesi, kültürel bağlar ve stratejik ortaklığın gelişmesi ile Asya anlayışı ve özelde Çin’e bakış, gelecekte yapılacak işbirliklerini ve diplomatik ilişkileri doğrudan etkileyecektir. Türkiye aleyhine gelişen ticaret hacmine yönelik mütekabiliyet ilkesi gereği turizm ve kültür alanında yapılacak işbirliklerinde her iki taraf için de benzer imkânların sağlanması, akademik çalışmalar, uzman sayısının artması, Türkiye’de bağımsız medya kanallarının gelişmesi gibi etkenler Çin algısını ve gerçekliğini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. & Robinson, J. (2013). *Ulusların Düşüşü* Doğan Kitap.
- Acharya, A. & Buzan, B. (Eds.). (2009). *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On And Beyond Asia*. Routledge.
- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimliğin Peşinde Türkiye* (S. C. Karayeli, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgün, B. (2010, 31 Ekim). Davutoğlu'nun Kaşgar Ziyareti ve Değişen Türk-Çin İlişkileri. *Hür Fikirler* <https://hurfikirler.com/davutoglundun-kasgar-ziyareti-ve-degisen-turk-cin-iliskileri/> (8.07.2023).
- Alden, C., & Aran, A. (2016). *Foreign Policy Analysis: New Approaches*. Taylor & Francis.
- Amighini, A. (2018). China: Champion of (Which) Globalisation? *China*, 1-149.
- Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Alfa Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2020). *Travmaların Gölgesinde Politik Psikoloji*. İnkılap Kitabevi: İstanbul
- Arendt, H. & Şener, B. S. (2018). *İnsanlık Durumu*. İletişim Yayınları.
- Atılğan, A. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Algı Yönetimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atlı, A. (2021). Bir Ekonomistin Gözünden Türk-Çin İlişkileri. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 149-168.
- Aydın, M. (1999). Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework And Traditional Inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 152–186.
- Arkonaç, S. A. (2016). *Söylem Araştırmaları*. Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. Ve Ltd. Sti.
- Babacan, A. (2021). *Babacan'dan Erdoğan'a "Çin Tipi Büyüme Modeli" Yanıtı: Kendi Vatandaşını Fakirleştiren Büyüme Modelini Reddediyoruz* <https://devapartisi.org/parti/e-arsiv/babacandan-erdogana-cin-tipi-buyume-modeli-yant-kendi-vatandasn-fakirlestiren-buyume-modelini-reddediyoruz> (8.07.2023).
- Bell, D. A. (2015). *The China Model*. Princeton University Press.

- Beylerian, O. & Canivet, C. (1997). China: Role Conceptions After The Cold War. *Role Quests in The Post-Cold War Era: Foreign Policies in Transition*, 187-224.
- Bilgin, P. & Bilgiç, A. (2011). Turkey's "New" Foreign Policy Toward Eurasia. *Eurasian Geography and Economics*, 52(2), 173-195.
- Birikim Dergisi (2002). *Muhafazakâr Demokrat Inkılap:1946-83 ve Sonunda 3 Kasım* <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-163-164-kasim-aralik-2002-163-164-kasim-aralik-2002/2352> (8.07.2023).
- Braudel, F. & Kılıçbay, M. A. (2001). *Uygarlıkların Grameri*. İmge Kitabevi.
- Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in The Twenty-First Century. *International Affairs*, 67(3), 431-451.
- Bq Prime, 2019. <https://www.bqprime.com/opinion/donald-trumps-china-trade-war-is-a-battle-for-george-soros-open-society> (8.07.2023).
- Caşın M.H., Kısacık S, Donduran, C. (2022). 21. yy'da Bütün Boyutlarıyla Çin Halk Cumhuriyeti. Nobel Akademik Yayınları.
- Cem İ. (2000). Turkey and Europe: Looking to The Future from A Historical Perspective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 5(2).
- Cem, İ. (1997). <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/32-disisleri-bakani-sayin-ismail-cem-in-basin-toplantisi-8-ekim-1997> (8.07.2023).
- Chubin, S., Green, J. D. & Lesser, I. O. (2001). *Turkish Society and Foreign Policy in Troubled Times*. Rand Corp Santa Monica Ca.
- Cox, R. W. (1983). Gramsci, Hegemony And International Relations: An Essay in Method. *Millennium*, 12(2), 162-175.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Sage.
- Çağdaş, Ü. (2006). Perceptions Of China in The Turkish Korean War Narratives. *Turkish Studies*, 7 (3), 405-420.
- Çolakoğlu, S. (2012). *Dünya Düzeninde Türkiye Çin İlişkileri*. Usak / Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Singer, J. D. (1967). *Human Behavior and International Politics: Contributions From The Social-Psychological Sciences*. Rand McNally & CO.
- Daib. (t.y.) daib.org.tr (8.07.2023).

- Davutoğlu, A. (2012, 13 Şubat). American University of Cairo Review.
- Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik Derinlik*. Küre Yayınları.
- Dellios, R. & Yılmaz, N. K. (2008). *Turkey and China: A Study in Symmetry*. Journal of Middle Eastern And Islamic Studies (*In Asia*), 2(1), 13-30.
- Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in Tarihi* (E.Ü. Atılğan ve A. Atılğan, Çev.). İletişim.
- Doğu Türkistan Bülteni. (t.y.). <https://www.doguturkistanbulteni.net/dogu-turkistan-tarihinin-ozeti-ve-cin-iskali/> (13.08.2023).
- Dombay, D. (2015). Turkey's Regional Ambitions Evaporate Along With Friendships. *Financial Times* <https://www.ft.com/content/ef238938-c1a1-11e4-8b74-00144feab7de> (8.07.2023).
- Duran, B., & Yılmaz, N. (2011). Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri. İçinde B. Duran, K. İnât & A. R. Usul (Ed.), *Türk Dış Politikası Yıllığı* (S.15-86). Seta.
- Ellul, J. & Arslan, H. (2004). *Sözün Düşüşü*. Paradigma.
- Erdoğan, R. T. (2015). <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/36000/g-20-antalya-liderler-zirvesi-sonunda-basin-toplantisinda-yaptiklari-konusma> (8.07.2023).
- Erdoğan, R. T. (2014). <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2938/dunya-ekonomik-forumunda-yaptiklari-konusma> (8.07.2023).
- Eren, E. (2010). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. Beta Yayınları.
- Ergenc, C. (2015). Can Two Ends of Asia Meet? An Overview of Contemporary Turkey-China Relations. *East Asia*, 32(3).
- Ergenç, C. (2014). *Çin'in Yükselişi*. İçinde Ş. Kardaş & A. Balcı (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş* (S.631). Küre Yayınları.
- Ermağan, İ. (2014). Çin'in Ortadoğu Politikaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(37), 19-39.
- Fairbank, J. K. & Goldman, M. (2006). *China: A New History*. Harvard University Press.
- Fan, Y. (2000). A Classification of Chinese Culture. *Cross Cultural Management*, 7(2), 3-10.
- Fay, B. (2017). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*. Ayrıntı Yayınevi.

- Feng, H. (2007). *Chinese Strategic Culture And Foreign Policy Decision-Making: Confucianism, Leadership and War*. Routledge.
- Fidan, G. (2011). Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Ming Çin'i İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 275-287.
- Fidan, G. (2013). Sino-Turkish Relations: An Overview. *Middle East Institute* <https://www.mei.edu/publications/sino-turkish-relations-overview> (8.07.2023).
- Fingar, T. (Ed.) (2016) Swanstrom, N. (2016). *The New Great Game: China and South and Central Asia in The Era of Reform*. Stanford University Press.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, (16), 3-18.
- Fuller, G. E. (2004). Turkey's Strategic Model: Myths and Realities. *The Washington Quarterly*, 27(3), 51-64.
- Garnaut, R., Song, L. & Woo, W. T. (2009). *China's New Place in A World in Crisis: Economic, Geopolitical and Environmental Dimensions*. Anu Press.
- Gungwu, W. (1980). China And The West: Society and Culture 1815–1937. By Jerome Ch'en. [London: Hutchinson, 1979. 488 Pp. £5.50.]. *The China Quarterly*, 84, 771-772.
- Golley, J., Jaivin, L., Hillman, B. & Strange, S. (2020). *China Dreams*. Anu Press.
- Gökpinar, F. B. (2021). Ekonomik Kalkınmadan Ekolojik Felaketlere: Çin'in Kuşak-Yol İnisiyatifinin Merkezi Asya'ya Olası Çevresel Etkileri. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 1-19.
- Gündüz, A. (2014). *Milletler Arası Hukuk*. Beta.
- Güneş, H. (2014). Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası: Dönemler ve Dinamikler. *Dış Politika-Karşılaştırmalı Bir Bakış*, 487-511.
- Gürsoy, D. (2021). Türkiye'de Çin Algısı, 1923-1971. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 3(1), 22-42.
- Ha, S. E., Kim, S., & Jo, S. H. (2013). Personality Traits And Political Participation: Evidence From South Korea. *Political Psychology*, 34(4).
- Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. Palgrave Macmillan.
- Han, B.C (2019). *Psikopolitika* (Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri) (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınevi.

- Hermann, M. G. (1984). Personality and Foreign Policy Decision Making: A Study of 53 Heads of Government. İçinde D.A. Sylvan & S. Chan (Ed.), *Foreign Policy Decision Making* (S.53-80). Praeger.
- Hermann, M. G. (1980). Explaining Foreign Policy Behavior Using The Personal Characteristics of Political Leaders. *International Studies Quarterly*, 24(1), 7-46.
- Herrmann, R. K., Voss, J. F., Schooler, T. Y. & Ciarrochi, J. (1997). Images in International Relations: An Experimental Test of Cognitive Schemata. *International Studies Quarterly*, 41(3), 403-433.
- Hobbes, T. & Missner, M. (2016). *Thomas Hobbes: Leviathan* (Longman Library of Primary Sources In Philosophy). Routledge.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. Duke University Press.
- Hodder, R. (2000). *In China's Image: Chinese Self-Perception in Western Thought*. Springer.
- Holcombe, C. (2019). *Doğu Asya Tarihi: in, Japonya, Kore: Medeniyetin Kklerinden 21. Yzyıla Kadar*. Dergh Yayınları.
- Horesh, N. (Ed.). (2016). *Toward Well-Oiled Relations?: China's Presence in The Middle East Following The Arab Spring*. Springer.
- Hudson, V Snyder, R. C., Bruck, H. W., Sapin, B.,, Chollet, D. & Goldgeier, J. (2005). *Foreign Policy Decision Making*. Palgrave Macmillan.
- Huntington, S. P. (2000). The Clash of Civilizations?. In *Culture And Politics: A Reader*. Palgrave Macmillan.
- Huntington, S. P. (1993). *The Clash of Civitizations*
<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> (8.07.2023).
- Hürriyet. (2015). *inli Sanıp Korelilere Saldırdılar*
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cinli-sanip-korelilere-saldirdilar-29460272> (8.07.2023).
- Iriye, Akira (Ed.). (1975). *Mutual Images: Essays in American-Japanese Relations*. Harvard University Press.
- Is China An Alternative To Western Democracy?, (T.Y).
<https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Vt4z4tcf4uk> (8.07.2023).

- Ismayalov, M. (2011). *Avrasyacılık*. Doğu Batı Yayınları.
- Jacques, M. (2009). *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Ne Bekliyor* (S. Oğuz, Çev.). Akılçelen Kitaplar.
- James, M. J. W. & Skinner, B. F. (1975). Behaviorism, Reinforcement, And Interest. *Behaviorism*, 3, 140-151.
- Jervis, R. (2017). *Perception And Misperception in International Politics: New Edition*. Princeton University Press.
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics: New Edition* (Rev-Revised). Princeton University Press.
- Jisi, W. (1992). The Spirit of Chinese Foreign Policy: A Psychocultural View. By Chih-Yu Shih. [Basingstoke & London: Macmillan, 1990]. *The China Quarterly*, 129, 231-232.
- Kalın, İ. (2018). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2016). <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/51151/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantisinda-yaptigi-aciklama> (8.07.2023).
- Kalın, İ. (2015). <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/36000/g-20-antalya-liderler-zirvesi-sonunda-basin-toplantisinda-yaptiklari> (8.07.2023).
- Kaplan, M. (1957). *Language And The Human Condition, Law in A Democratic Society, and System And Process in International Politic*.
- Karaca, R. K. (2013). On The Misperceptions Between The Peoples of Turkey and China. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 7(1), 100-120.
- Kardaş, Ş. (2013). Turkey: A Regional Power Facing A Changing International System. *Turkish Studies*, 14(4), 637-660.
- Kardaş, Ş., Balci, A. & Tenekeci, N. (Eds.). (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Küre Yayınları.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The Evolution of The National Security Culture and The Military in Turkey. *Journal of International Affairs*, 199-216.

- Karpat, K. H. (2014). Rediscovering The Umma: Muslims in The Balkans Between Nationalism and Transnationalism. By Ina Merdjanova. Oxford: Oxford University Press, 2013. Xvi, 198 *Slavic Review*, 73(1), 185-186.
- Kaya, K. (2013). *Turkey and China: Unlikely Strategic Partners*. Foreign Military Studies Office. Fort Leavenworth, Ks.
- Kissenger, H. (2015). Çin. (N. I. Çeper, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Kluckhohn, C. & Kelly, W. H. (1945). The Concept of Culture. İçinde R. Linton (Ed.), *The Science of Man in The World Crisis* (S.78-106). Columbia University Press.
- Kulaksız, S. (2019). Financial Integration Via Belt and Road Initiative: China–Turkey Cooperation. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 11(1-2).
- Lebow, L. (2016). *Richard Ned Lebow: Key Texts in Political Psychology and International Relations Theory*. Springer.
- Kratochwil, F. V. & Lapid, Y. (Eds.). (1996). *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Lynne Rienner Publishers.
- Küçükcan, T. & Küçükkeleş, M. (2012) *European Perceptions of Turkish Foreign Policy*. Report No 10. Seta.
- Lavi, G., & Lindenstrauss, G. (2016). China and Turkey: Closer Relations Mixed With Suspicion. *Strategic Assessment*, 19, 119-27.
- Li, H., & Hong, Z. (Eds.). (1998). *Image, Perception, and The Making of Us-China Relations*. University Press of America.
- Lopez, M Vd. (2018). *Ally No More: Erdogan's New Turkish Caliphate and The Rising Jihadist Threat To The West*. Createspace Independent Publishing Platform.
- Mahbubani, K. (2010). *Can Asians Think?* Marshall Cavendish International Asia Pte Ltd.
- Markley, R. (2006). *The Far East and The English Imagination, 1600–1730*. Cambridge University Press.
- Martinsons, M. G. & Cheung, C. (2001). The Impact of Emerging Practices on Is Specialists: Perceptions, Attitudes And Role Changes in Hong Kong. *Information & Management*, 38(3), 167-183.

- Maund, B. (2003). *Perception (Central Problems of Philosophy)*. McGill-Queen's University Press.
- Mearsheimer, J. J. & Van Evera, S. (1995). When Peace Means War. *New Republic*, 18, 16-21.
- Merleau-Ponty, M. (2005). *Algılanan Dünya*. Metis.
- Merleau-Ponty, M. (1982). *Phenomenology of Perception*. Routledge.
- Mintz, A. & Derouen Jr, K. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge University Press.
- Mishra, P. (2013). *Asya'nın Batı'ya İsyani*. Alfa.
- Mouffe, C. & Ratip, M. (2018). *Siyasal Üzerine*. İletişim Yayınları.
- Müftüler-Bac, M. (1998). The Never-Ending Story: Turkey And The European Union. *Middle Eastern Studies*, 34(4), 240-258.
- Nafi, B. M. (2009). The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions. *Insight Turkey*, 63-82.
- Noe, A. (2004). *Action in Perception*. MIT Press.
- O'donohue, W. & Kitchener, R. F. (1999). Introduction: The Behaviorisms. In *Handbook of Behaviorism*. Academic Press.
- Oktav, Z & Ertem S. H. (2015). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası Fırsatlar Riskler Krizler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ovalı, A. Ş. & Özdikmenli, İ. (2020). Ideologies And The Western Question in Turkish Foreign Policy: A Neo-Classical Realist Perspective. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 9, 105-126
- Onuf, N. (2013). *Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations*. Routledge.
- Oran, B. (Ed.). (2002). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Vol. 2). İletişim.
- Ortaylı, İ. (2015). *Türklerin Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları*.
- Öniş, Z. & Yılmaz, Ş. (2009). Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During The Akp Era. *Turkish Studies*, 10(1), 7-24.
- Öniş, Z. (2011). Multiple Faces of The “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and A Critique. *Insight Turkey*, 13(1).

- Özalp, Z. (2018). *Türkiyede Muhafazakâr Partilerde Kadın Örgütlenmesi ve Kadınların Siyasal Süreçlere Katılımı (Van Ak Parti Kadın Kolları Örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, O. (2019). *Dün Sancısı: Türkiye'de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*. Kitap Yayınevi
- Özdağ, M. (2001). *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine* (Vol. 5). Avrasya-Bir Vakfı - Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Özlem, T. Ü. R. & Han, A. K. (2015). 2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak. İçinde Ö. Z. Oktav & H. S. Ertem (Ed.). *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası Fırsatlar, Riskler, Krizler* (S.13-46). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Palabiyik, M. S. (2014). The Emergence of The Idea of “International Law” in The Ottoman Empire Before The Treaty of Paris (1856). *Middle Eastern Studies*, 50(2), 233-251.
- Perez-Garcia, M. (2021). *Global History With Chinese Characteristics: Autocratic States Along The Silk Road in The Decline of The Spanish and Qing Empires 1680-1796*. Springer
- Popper, K. R. (2019). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı* (İ. Aka, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Pye, L. W. (1972). *China: An Introduction*. Little Brown
- Pillsbury, M. (2015). *The Hundred-Year Marathon: China's Secret Strategy To Replace America As The Global Superpower*. Henry Holt And Company.
- Resmi Gazete. (2018) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180307-9.htm> (8.07.2023).
- Resmi Gazete. (2007) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120505-2.htm> (8.07.2023).
- Resmi Gazete. (2007) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071028-1.htm> (8.07.2023).
- Resmi Gazete. (1981) <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17410.pdf> (8.07.2023).
- Resmi Gazete. (1975). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15112.pdf> (8.07.2023).

- Rousseau, J. (2018). *Rousseau: The Social Contract and Other Later Political Writings* (2nd Ed., Cambridge Texts in The History Of Political Thought) (V. Gourevitch, (Ed.). Cambridge University Press.
- Rozman, G. (Ed.). (2013). *China's Foreign Policy: Who Makes It, And How Is It Made?* Springer.
- Saraçoğlu, C., & Demirkol, Ö. (2015). Nationalism and Foreign Policy Discourse in Turkey Under The Akp Rule: Geography, History And National Identity. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 42(3), 301-319.
- Siegel, P.C., (2005). Perception Management: Io's Stepchild?, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, 13(2), 117-134.
- Siyaset Dergisi (t.y.) <https://siyasetdergisi.com.tr/cumhurbaskani-erdoganin-cin-ile-isbirligi-mesajlari/> (8.07.2023).
- Snyder, R.C., Bruck, H.W., & Sapin, B. (2002). Decision-Making As An Approach To The Study of International Politics. İçinde *Foreign Policy Decision-Making*. Palgrave Macmillan.
- Sönmezoğlu, F. (1994). *Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. & Bayır Ö. E. (2014). *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*. Der Yayınları.
- Shichor, Y (2017). Ethno Diplomacy The Uygur Hitch in Sino Turkish Relation. *East West Center, Policy Studies* 53, 1-72.
- Silverstein, B. (1989). Enemy Images: The Psychology of Us Attitudes And Cognitions Regarding The Soviet Union. *American Psychologist*, 44(6), 903.
- Skocpol, T., & Türközü, S. E. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*. İmge Kitabevi.
- Smith, S. & Hadfield, A. & Dunne, T. (2015). *Foreign Policy: Theo Ries, Actors, Cases*. Oxford University Press.
- Stratejik Ortak (2019). <https://stratejikortak.com/2019/02/dogu-turkistan-tarihi.html> (13.08.2023).
- Sutter, R. G. (2012). *Chinese Foreign Relations: Power and Policy Since The Cold War*. Rowman & Littlefield.
- Suzuki, D. T. (2012). *Çin Felsefesi Tarihi*. Say Yayınları.

- Taşpınar, Ö. (2011). The Three Strategic Visions of Turkey. *Us–Europe Analysis Series*, 50, 1-5.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2021). <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-cin-halk-cumhuriyeti-db-ile-gorusmesi.tr.mfa> (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2019) <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-cin-halk-cumhuriyeti-ziyareti-2-7-2019.tr.mfa> (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (2018). <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-nun-cin-ziyareti-14-06-18.tr.mfa> (8.07.2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2017). <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/75150/sayin-cumhurbaskanimizin-cin-halk-cumhuriyeti-ve-amerika-birlesik-devletleri-ziyaretleri> (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2016). <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakan-yardimcisi-buyukelci-ahmet-yildiz-in-chc-disisleri-bakan-yardimcisi-ile-gorusmesi.tr.mfa> (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2015). <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/32829/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantisinda-yaptigi-aciklama> (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2011). https://www.mfa.gov.tr/no_90_-1-nisan-2011_-turkiye-ile-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakanliklari-arasinda-duzenlenen-ortak-calisma-grubu.tr.mfa (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2010) https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakani-yang-jiechi-ile-ortak-basin-toplantisi_-27-ocak-2010_-istanbul.tr.mfa (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2009). https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ali-babacan-in-2009-mali-yili-butce-tasarisi-konusmasi_-21-kasim-2009.tr.mfa (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2005) https://www.mfa.gov.tr/no_11---25-ocak-2005_-disisleri-bakani-ve-basbakan-yardimcisi_sayin-abdullah-gul_un-cin-halk-cumhuriyeti_ne-yapacagi-resmi-ziyaret-hk_.tr.mfa (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2004). https://www.mfa.gov.tr/no_-148---17-kasim-2004_cin-halk_cumhuriyeti-basbakan-birinci-yardimcisi-huang-ju_nun_ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa (8.07.2023).

- T.C Dışışleri Bakanlığı. (2002) https://www.mfa.gov.tr/no_46---8-nisan-2002_-cin-halk-cumhuriyeti_-basbakani_-zhu-rongji_nin_-sayin-basbakanimizin_-davetlisi-olarak_-15-19-nisan-2002-tarihleri-arasinda-ulkemize-yapacagi-ziyaret-hk_.tr.mfa (8.07.2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2001). <http://www.mfa.gov.tr/grupa/af/secura.htm> (8.07.2023).
- T.C Dışışleri Bakanlığı. (t.y.). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> (8.07.2023).
- T.C. Resmi Gazete, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. (t.y.).
- The Economist. (2013). <https://www.economist.com/leaders/2013/06/08/democrat-or-sultan> (8.07.2023).
- Trt Haber. (2013). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/rusya-ve-cinin-cozum-surecine-girmeleri-gerekir-86402.html> (8.07.2023).
- Trt Haber. (2011) <https://www.trthaber.com/haber/gundem/erdogan-time-dergisine-kapak-oldu-16725.html> (8.07.2023).
- Temiz, K. (2017). Türkiye Çin İlişkileri. Seta, 196.
- Terzi, O., Sonmezoglu, F. & Baklacioglu, N. O. (2012). *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*. Der Yayınları.
- Tuiç Akademi. (2021). <https://www.tuicakademi.org/cinin-uygur-turklerine-karsi-uyguladigi-asimilasyon-politikalarina-turk-kamuoyunun-gosterdigi-reaksiyon/> (8.07.2023).
- Tylor, E. (1871). *Origins of Culture*. Harper & Row.
- Uğurlu, Ö. (2008). Halkla İlişkilere “Algı” Çerçevesinden Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 32, 145-165.
- United Nations. (t.y.). http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/guidanceeffectivemediation_undpa2012%28english%29_0.pdf (8.07.2023).
- Utikad. (2009). <https://www.utikad.org.tr/detay/sektor-haberleri/3391/gulun-ziyareti-meyvelerini-verdi-cinliler-turkiye-ye-cikartma-yapti> (8.07.2023).
- Uzer, U. (2011). *Identity and Turkish Foreign Policy*. I.B. Tauris,

- Quillian, L. (2006). New Approaches To Understanding Racial Prejudice and Discrimination. *Annu. Rev. Sociol.*, 32, 299-328.
- Wallerstein, I. M., Abadoğlu, E., & Ersoy, N. (2018). *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*. Bgst Yayınları.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Reading.
- Watson, J. B. (1913). Psychology As The Behaviorist Views It. *Psychological Review*, 20(2), 158.
- Winter, D. G. (2003). Personality and Political Behavior. İçinde D. O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Eds.), *Oxford Handbook of Political Psychology* (Pp. 110–145). Oxford University Press.
- Yanık, L. K. (2011). Constructing Turkish “Exceptionalism”: Discourses of Liminality And Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy. *Political Geography*, 30(2), 80-89
- Yee, H. & Storey, I. (2002). The China Threat. *Perceptions, Myths And Reality*, 10.
- Zan, T. A. O. (2010). Çin'deki Türkiye Çalışmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (15), 291-300.
- Zhang, B. (2012). Chinese Perception of The Us—Exploring China’s Foreign Policy Motivations. *Stosunki Miğdzynarodowe*, 52(2),
- Zhao, S. (Ed.). (2004). *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*. Routledge.
- Zizek, S., & Ünal, E. (2011). *Ahir Zamanlarda Yaşarken*. Metis Yayınları.
- 17420 Sayılı Kanun. (1981, 6 Ağustos).

EKLER

EK 1

Tez Çerçevesinde Yöneltilen Anket Soruları

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?
3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik ortaklığında karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?
4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?
5. Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücü tehdit olarak algılanıyor mu?
6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?
7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye için ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?
8. 2002’den sonra Ak Parti’nin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?
9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?
10. Soru: Türkiye’nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

EK 2⁷³

Söylem Analizi Tekniği ile Mülakatların Kodlanması

⁷³ Ek 2'deki tablo görüşme tarihlerine göre oluşturulmuştur.

	TR-Çin İlişkilerinde Temel Zorluk	TR-Çin İlişkilerinde Temel Fırsatlar	Komünizm Algısı	Hegemonik Güç algısı	Uygur Sorunu-Tek Çin	Kuşak Yol	Çinde İnsan Hakları	TR'nin Benlik Algısı	Kamunun Algısı nasıl oluşur	TR'de Alternatif Güç Arayışı
Alaeddin Yalçınkaya	Türk ekonomisini çökertme. Terör sorununda Çin TR'nin yanında değil Uygur sorunu		Sosyalist çalışma disiplini.	İstilacı.	Zulüm, asimilasyon	TR'nin Avrupa pazarı yok olacak.	Sosyal haklar geri.	TR her zaman bölgesel güç	Propaganda Enformasyon/dezenformasyon	ABD yerine Çin'e yanaşma yalım
Numan Hazar	Çin'in TR'den kuşku duyması. Uygurları iade sorunu	Çin'in ekonomik potansiyeli. Kuşak Yol'da Türkiye'nin konumu		Çinliler kendilerinin dünyanın merkezinde görüyor. Soft power yok. Yayılmacı	Madenler. ŞİÖ'nün kurulma nedeni	Çin'in etrafı hasım devletlerle çevrili bu nedenle ticaret yolu.	Uygur bölgesinde etnik temizlik.	Çok yönlü politika	Kurumlar: Dış işleri bak. C. Başk. danışmanlar vs.	
Ali Merthan Dünder	Bilgiyi üretme için organize bir yapı yok. TR'nin batı ile ilişkileri. Çin ilişkileri yönlendirmek istiyor.	TR'nin konumu.	Dinsizlik ve şekillenen yeni bir Çin kimliği. Rejimler değişebilir. Yakın zamanda değişmez.	Yükselen hegemonyası bir tehdit.	Tr-Çin ilişkilerinde ciddi bir sorun	TR geçiş noktasında. Türk ekonomisini olumsuz etkileyebilir. Hem tehdit hem fırsat.		TR en az Çin kadar eski Medeniyet.		
Mustafa Karşlı	TR'de Çini bilen sayısı az. İletişim sorunu.	Kuşak yol. Çinli yatırımcıları TR'ye çekme. Çinin ithalatçı olması.	Toplumun her yerinde olan bir sistem. Yakın zamanda değişmez.	Toplumun her yerinde olan bir sistem. Yakın zamanda değişmez.	56 millet: tek millet olarak düşünüyor. Uygurlar değil, Uygur meselesi bir sorun. Bir kısmı sanal.	Hem tehdit hem fırsat. Yeni yollar, limanlar. Dezavantajları hesaplanmalı.	İnsan hakları ihlallerinin bazıları sanal	İpek yolunun ticareti ve güvenliği Türkiye için olmuş.	Çin özelinde sürekli sorunda n bahsedilmesi olumsuz algıları besliyor.	Dış politikanın çok kanaldan ilerlemesi lazım.
Hıfisi Soydemir	Çin'in diğer emperyalist ülkelere benzer karakterinin olması. Her iki taraf için de enerji ihtiyacı.	TR enerji nakil hatlarında anahtar ülke olursa Çin ile pazarlık gücüne sahip olur.	Rejim yakın zamana kadar sorgulanmaz. Refah seviyesinin artması ve halkın bilinçlenmesi demokrasi arayışları olabilir.	Hegemonik güç Trde tabana yayılmamış durumda	Çin ilişkilerinde engel. TR Türklerin hakkını korurken Çin ile iyi ilişkiler geliştirmek durumunda.	Çin otoritesinin yayılması. Kültürel yayılma. TR projede proaktif olmalı.		Enerji hatlarındaki konumu.	Algının oluşumunda yazılı basın zayıf. Sosyal medya etkili.	NATO ve AB İttifaklarında mutlu olmayan TR ŞİÖ üzerinde n Çin ortaklığını geliştirmek istiyor.
Mehmet Ögütçü	Ticarette TR aleyhine olan durumlar.	Çin'in dev ekonomisi.		Teknoloji, ekonomik güç ile	Uygurlara uygulanan baskı					TR'nin batı ile olan

	İki taraf arasında güven yok.			kurulu sisteme bir tehdit ol. görülüyor	zulümden dolayı TR’de olumsuz algı. TR’den. ayrılıkçı hareketlere destek verdiği algısı.					ilişkileri nedeniyle güvensizlik sorunu. TR’de batıya eğilim daha fazla.
Cahit Özkan		TR’nin jeostratejik konumu ve stratejik ortaklık.		Dünya tarafından tehdit olarak algılanıyor.	Çin’de Uygur sorunu risk oluşturuyor. TR’de de benzer bölgesel riskler bulunmaktadırlar.	TR’nin soruna dönüşmüş coğrafi konumu avantaja dönüşecek. TR’nin üretim avantajı.			Siyasilerin toplumu taleplerini hayata geçirmeleriyle halkın güveni artar.	
Adnan Akfırat	TR’nin NATO üyesi.	TR’nin bağımsız dış politika kararları Çin’de olumlu algı. Güçlenen ilişkiler.	Çinin başarılı olma sebebi: komünizm. Sosyalizmin ilk aşamasında olan bir gelişmekte olan ülke.	Hiçbir zaman hegemonya peşinde koşmayacağına taahhüt etti	TR-Çin ilişkisinde köprü işlevi Türkiye’nin Çin pazarına giriş kapısı olabilir.	Eğitimli iş gücü, sanayileşme deneyimi, serbest iş ortamı. İhracat.	Çin Halk Cumhuriyeti’nde Uygur Türkü olduğu ya da Müslüman olduğu için baskı gören bir kişi yok.		Türk medyasının batının haber ajanslarına bağlı olması.	
Hüseyin Bağcı	Çin’in TR’ye karşı ideolojik olumsuz algısı. TR’nin batı kanadında olması.	1980’lerden sonra her ülkenin algısı ekonomik pragmatizm.		Çinliler hegemonya kavramını kullanmaz.	Uygur sorunu ilişkileri tehdit ediyor. TR’nin bölgedeki kültürel mirası. Uygur bölgesi onların.	TR’deki algıyı olumlu etkiledi. Hızlı trenler vs. Avrupa’ya ithalatı kaybedebiliriz.	1990’lı yıllarda Türklere zulüm yapıldığına dair algı.		Siyasetçiler, iş insanları ve akademisyenler algıyı üretiyor.	TR’de Antiamerikanizmden dolayı güçlü Çin imajı yükseliyor.
Altay Atlı	Türk algısının değişmemesi. Birbirimizi tanımamak. Uygur sorunu.	Çin en büyük ikinci ithalatçısı. Çin ekonomik pragmatizm	Komünizm merkezli parti devlet sistemi. Yazısız toplumsal sözleşme	Sinema, dil: hegemonyası zayıf. Askeri gücü zayıf.	Karşılıklı ilişkilerde güvensizlik. Çözüm odaklı olmalıyız	Lojistik altyapı, hızlı demir yolları. Avrupa’ya giden mallar TR için sorun olabilir.	İnsan hakları ihlalleri var. Bir kısım haberler doğru bir kısım yanlış	TR her zaman bölgesel güç.	Medya, yumuşak güç araçları.	Kutupların sonrası. Daha eşitlikçi ve katılımcı.

			(Ekonomi de liberalizm, siyasette değil.)							
Necati Demircan	İşbirliğinin önündeki engel TR'nin NATO üyeliği.	Kültürel olarak Türkler ve Çinlilerin Benzerliği, benzer devrimsel süreçler.	Çin'in başarısını n mimarı Çin Komünist Partisi'dir Yapısal bir değişim beklemiyorum.	Çin'in hegemonya acı bir tehdit olduğu tezi Türkiye'ye batıdan ihraç edilmiş bir argümandır.	ABD ve NATO tarafından yaratılmış ve desteklenmiştir Türk-Çin ilişkileri stratejik düzeyde olursa buradan en kazançlı Xinjiang bölgesi çıkar.	Türkiye KYG'den çok fazla bir kazanç elde edememektedir. Fakat Türkiye Avrupa ile Çin arasında köprü görevi görebilecek hayati öneme sahip.			Kamuoyuna yön vermede en büyük payı medya oynamaktadır.	
Hasan Aydın	En temel zorluk Türkiye Çin'i bilmiyor, Çin Türkiye'yi bilmiyor. Bu sorun akademi de de var siyasette de var.	Çin'in teknolojik/e konomik gücü, TR'nin stratejik konumu, her iki ülke de birbirini olumlu manada iyi bir fırsat olarak görüyor.	Sosyalist veya komünist bir ülke olmasına rağmen zaman içerisinde siyasal ve ekonomik dönüşümü başarabilmişler. Dışarıdan bir müdahale ile değil kendi iç mekanizması ile dönüşüm mümkün olabilir.			Çin'den batıya kesintisiz bir hat yaratılıyor. Dış politikayı çeşitlendirme ve dengeleme anlamında ticaretten, politik alana kadar olumlu etkilenir.				TR ve Çin batı merkezli sistemden meunun değil.
Selim Sermet Atacanlı	Türkiye ve ÇHC "ayrı dünyalara" ait iki ülkedir. Türkiye siyasal olarak "Batı" alemine mensuptur. Batı aleminin	Aradaki coğrafi mesafe gelişen iletişim ve ulaşım araçları ile büyük bir problem	ÇHC'de bugün baskıcı bir komünist rejim bulunmaktadır. Yakında ülkede bir rejim	ÇHC'nin hegemoni k gücünün bize bir tehdit olarak algılandığını söylemek bence	Türkiye'deki "milliyetçi" kesimin hassasiyetleri nedeniyle iç politikada yansımala				Dev adımlarına ilerleyen teknolojiye paralel olarak medyanın da	

	en temel askeri örgütlenmelerinden biri olan NATO üyesidir.	olmaktan çıkmıştır. ÇHC'nin artan ekonomik gücü, TR'nin ticari hedefleri.	değişikliği nin işaretleri görünmes e de, bu konuda “büyük konuşmak tan” kaçınmak isabetli olur.	abartma olur.	rı olduğu açıktır.				gelişip etki alanını genişletmesi, interneti n neredey se her eve girip “sosyal medya” denilen mecralar ın ortaya çıkması.	
Ümit Yardım	Türkiye'nin konumu (NATO, AB, Avrupa Konseyi vb üyeliği). Çin'in Türk halklara karşı politikaları.		Dış etkilerle değil ancak kendi iç dinamiklerle dönüşüm göstermesi i mümkündür ve bunun boyutları sadece Çin yönetimin tercihlerine bağlıdır	Hegemoni k bir güce çevrilme potansiyel inin bulunduğu genel kabuldür.	Doğu Türkistan milletimizin köklerinin bulunduğu , bugünkü dil, din, inanç, kültür kimliğimizin oluşumuna kaynaklık etmiş bir bölgedir.	Projenin parçaları Avrasya'd an Afrika'ya çok geniş bir coğrafyayı içermektedir.	İnsan hakları örgütlerinin bu konularda Çine karşı ağır eleştirileri.		Çin'e karşı Türk halkının allgısını n oluşmas ında en büyük etken Uygurlardır.	TR'nin ŞİÖ, ASEAN vb. yapılarınd an bulunması doğru. Stratejik anlayış olmalı.
Alimcan Buğda	Çin'in zihin arkasında hep tarihteki Türk devletleri ve Türk-Çin çatışması vardır. TR'de Çin araştırmaları çok zayıf.		Çin siyasal gelenek ve kültürüne sınıksıkı bağlı, komünizm ile desteklenmiş, tek partili katı yönetim sistemidir. ÇHC'de Komünist sistem kolay kolay değişmez.	TR'de Çin hegemony acı bir güç olarak tanınmıyolar.	Çin TR'ye güvenmez . Uygurlara uygulanan soykırım politikasında bu var. Doğu Türkistan meselesi; Türkiye – Çin ilişkilerinin de Türkiye için bir fırsat olarak kullanılabilir		Çin; Doğu Türkistan' ı istediği gibi yönetiyor, bütün zenginliklerinden yararlanıyor.	Türkiye hiçbir zaman diğer topluluklara sömür ü gözüyle bakmamıştır.		
Ardan Zentürk	TR-ÇHC arasında stratejik ilişki kurma imkansızdır. TR'nin NATO üyeliği.	Uygur Sorununun Bitmesi ilişkileri geliştirebilir .	Çin Komünist Partisi'nin “tipik bir Marksist” kimlik taşıdığını		Çin “ekonomik bir dev” olabilir ve tüm yönleriyle bir “süper	Avrupa'nın Asya pazarlarına Türkiye üzerinden ulaşma politikasının				

	Doğu Türkistan Sorunu.		söylemek zordur. Tek çocuk politikasının zararları.		güç” olması imkansızdır.	1 canlı tutup tutmayacağı.				
Hakan Çakır		Stratejik işbirliği karşılıklı yarar çerçevesinde yürütülmektedir. Türkiye Çin’den kayda değer miktarda ham madde ithal etmektedir. Bazı firmalarımızın ise Çin’de yatırımları var. Yeniden Asya Girişimi.								
Mustafa Destici	Doğu Türkistanda yaşanan sorunlar.		Demokras iye, insan haklarına, hürriyetlere saygılı olmayan hiçbir rejimin varlığını devam ettirebileceğini düşünmüyorum.	ÇHC ve benzer politikalarla yönetilen ülkeler, Türkiye için değil, dünya barışı için bir tehdit olarak algılanmalıdır	Doğu Türkistan 1949 yılından beri işgal altındadır.	Ekonomi, gelişme, çıkarlar, insan onurundan , insan hayatında n, insan haklarında n daha önemli değildir.	Muhataplamız, insan haklarına, uluslararası hukuka aykırı fiiller işliyorlars a buna sessiz kalmamız mümkün değil. Çin yönetimi, bugün de devam eden, sayısı milyonları bulan soykırım niteliğinde ki cinayetin failidir.	TR’ni n dünya da yaşayan soydaş larımı za karşı sorumluluğu var.	Bir algı oluşturma ya da algı yönetme endişesi taşımıyoruz. Hiçbir zaman da taşımadık.	

Mustafa Kaya	Türkistan Meselesi. Tek taraflı ekonomik bağımlılık.	Ekonomi. Kuşak yol Projesi.	Mevcut yapısının devlet sisteminin değişeceği ni düşünmüyorum.	Şimdilik değil ama gelecekte algılanacak. Afrika’da yaptıkları ülkeleri borçlandırarak kendilerine bağlama girişimleri var, ilk örneği olan İran ve Arabistan arasındaki arabulucuk rolü. Sömürge oluşturan ülkeler gibi davranma yacağını düşünüyor um.	Çin Doğu Türkistan üzerinden İslam ülkeleri ile arasında bir köprü oluşturabilir.	TR enerji ve ticaret yollarında. Karadeniz in varlığı. Çin geçiş yollarını çeşitlendirecek.	Çin’de güvenlik odaklı özgürlük konusunu n dikkate alınmadığını, tek tipleştirme politikası ile doğu Türkistan ve diğer bölgelerde insanların taleplerini n ikinci plana itildiğini görmekteyiz.		Tamamen medya ve söylemler üzerinde n oluşuyor . Medyan ın kullandığı dil bir anda herşeyi ters yüz edebiliyor.	Çin ve Rusya ile yakın ilişkilere girdiğim izde bize hangi zararları vereceğini bilmiyor uz. Amerika ’nın ve Avrupa’ nın bize verebileceği zararları bize kuracakları tuzakları biliyoruz.
Hasan Oktay	Çin’in yükselen potansiyeli.	Çin’in kuzeyindeki Türkistan coğrafyası Türkiye’nin jeopolitik konumu Çin’in Türkiye ile işbirliği yapmaya sevk edecek. Pandemiden sonra Türk mallarının piyasaya yayılma fırsatı.	Çin Mao’nun başlattığı sistemden sonra büyük bir değişime uğradı. Şu anda dünyayla rekabet edebilen iç dinamiklerini değiştiren üretim ve pazarlamaya dönük yeni bir emperyal yapıya büründü		Öncelikle Türkiye’ni n komşuları ile ilişkilerin de toprak bütünlüğü çok önemli bir dış politika argümanı olduğu için Uygur meselesin de Türkiye direkt olarak konuya girmemek dir.	Bir Yol Bir Kuşak Projesi İngiltere ile Çin’in birlikte organize ettikleri Çin mallarının dünya piyasasına daha hızlı ve daha ucuz çıkmasını sağlayacak bir projedir. TR’nin imalat ve ihracat merkezi olması gerekiyor.	Uygur meselesin de Türkiye direkt olarak konuya girmemek le beraber uluslararası insan hakları kuruluşlarının konuyu gündeme getirme biçimi ile zaman zaman işin içerisine girmektedir.		Türkiye’ de iktidarlara önceliklere Amerika ’nın yanında olma aynı zamanda Çin ile de dostluk ve ticari ilişkileri ni geliştirme arzusun dadır. Türkiye bir yol ayrımı arefesin de dünyadaki gelişmeleri göz önünde bulundurarak	

										yeri geldiğin de hayır diyebile n bir strateji ile Çin- Amerika rekabeti nde bir denge politikası 1 geliştir mek zorunda dır.

EK 3

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Alaeddin Yalçınkaya

1. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Mutlaka Türkiye’de de dünyada da önemli ölçüde gelen bilgilere göre vatandaş belli bilgi sahibi ise duyduğu haberi kendi süzgecinden geçirerek olumlu ve olumsuz tavır koyar. Yanlış veya yetersiz bilgisi varsa, bilgiyi veren propaganda yapan bilgiyi çarpıtan siyasi parti medya kanaat önderi olabilir, ona yakınsa bir bakıma onlarla özdeşleşiyor, onun yanlışını doğrulama ihtiyacı duyuyor. Kendisi derinlemesine sahibi ise oyuna gelmez. Propaganda enformasyon son derece önemlidir. Enformasyon (bilgi aktarımı). Dezenformasyon (yanlış bilgi aktarımı). Hitlerin propaganda bakanının sözü: çok yalan söyleyeceksiniz büyük yalanı tekrar tekrar söyleyeceksiniz, herkes inanacak hatta siz de inanacaksınız. Mesele Alman ırkı üstündür bilgisine herkes inanacak

2. Dünyanın Yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin Ekonomik ve Teknolojik Gelişimi Hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Siz soruyu sorarken dünyanın “yükselen devi” derken soruyu olumlayarak soruyorsunuz. İstila etmek, yayılmak, sömürmek bu olumsuz. Biz istilacı olarak görüyoruz. Ticari ilişkiler bozulmasın diyoruz. 30 milyar dolardan fazla... 3 sene önce

8 de bir di şu anda 12 ye bir. Bize sattıkları bizim kendi ürettiğimiz. Oyuncak mobilya inşaat sektörü fabrikalarımız kapandı. İlk cep telefon çıktığında ASELSAN'ın çalışmaları Samsung'dan farksız değildi. Çinliler çaldılar veya gayret ettiler İphonu modelledirler. Arkasında telefon sanayi şirketleri devlet desteği vergi muafiyeti imtiyazlar var. Türkiye'de aynı avantajlar yok. İthal edilen sanayi desteklenirken kendi yerli üretimimiz desteklenmiyor. Milyonlarca işsiz ortaya çıktı. Türk ekonomisini çökertme yok etme. 5 veya 6. Cep telefonu fabrikası kuruldu. Türkiye'nin bütçesine ne kadar para girdi ve kaç kişi istihdam edildi. Karanlık oda imalatı. Kendi içinden işçi getirir. Sözleşme bu şekilde olur. 100 milyon dolar yatırım yapıldı diye bir algı yaratılıyor. Türkiye'de ürettiği telefonun yarısını yurt dışına satıyor. Türk refahına istihdamına hizmet etmiyor. Türkiye'yi yok ediyor. Yok olsun, bozulsun bu ilişkiler.

Nüfusu itibariyle ekonomisi itibariyle büyük bir ülkedir. Küreselleşme sürecinde batının baskısıyla WTO'ya girdi, küresel dünyada Çin'de ucuz üretim yapılsın ve dünyaya pazarlansın istendi. Aynı zamanda Çin'e de pazarlama yapılsın. Bir şey hesaplamadılar; bir Iphone fabrikası parçaları kurudu. 20 yıl sonra Çin bunları geliştirdi kopya etti, dünyada kendine rakipler ortaya çıktı. 20 tane devasa telefon şirketi kurdu. Büyük bir ülkenin kapısı açıldı, yükselen güç yükselmekle birlikte oldukça yayılmacı. Ekonomik anlamda işgücü ucuz, sosyal haklar son derece geri, sosyalist sistemden gelen bir disiplinle de bir çalışma düzeni sistemle üretiliyor. Altta ezilen bir kitle var. Öbür taraftan batı standardına yaşayan 300 milyon yönetici, şirket kuran, turistik seyahat yapan Avrupa standartlarına yakın bir kitle de var. Bu uçurum giderek artıyor. Bundan her Çinli de haberdardır. Refahı tabana yaymak gibi bir programı yoktur.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Kültürel olarak da Konfüçyüsçülük baskın bir kültürdür, diğerlerini yok eden bir kültür. Kendi içerisinde çelişkileri var, Tibetler, Uygurlar bu %10 olarak kabul ediliyor bunları yok saydığınız zamanda... Tek bir dil yoktur. Baskı zulüm olunca bu yükselişin çökmesi daha yakındır. Bütün güçlü devletlerin gerileme dağılma dönemi vardır. Baskı zulüm olunca bu süreç daha hızlı olacaktır. Konfüçyüs'ün kendi yazıtları görüşleri genel olarak belli bir ahlak, çalışma insanlık vardır. Oradaki ilkelere

baktığımızda Çin'in bugün uyguladığı asimilasyon, baskı zulüm yok. İlkeleriyle uyuşmaz. İnsan hakları bakımından Çin'in sahip olduğu bazı antlaşmalar var ve kendi anayasası var. Her yerde Konfüçyüs enstitüsü açıldı. Türkiye'nin aleyhine olan bir süreç. Türkiye Yunus Emre Enstitüsü için yıllarca bekledi şimdi Pekin'de izin verildi, oldukça sınırlı, kısıtlı. Kendi yasalarına aykırı davranan bir yönetim söz konusudur. Türkiye olarak tek Çin politikasını kabul ediyoruz. Doğu Türkistan da Çindir, Tayvan da Çindir. Tayvan'a gitmek için Tayvan konsolosluğundan alacaksınız. Çin'den fazla Çinci oluyoruz. Öbürleri de diyecektir. Diyarbakır da "kürdistan" diyecektir! Böyle bir algı var. O zaman güneydoğuya bağımsızlık verin. Dünyanın her yerinden Türkiye'yi gezmek isteyenler Türkiye'den vize alır. Uluslararası hukuka göre Tayvan'a gitmek için Tayvan'dan vize alırsınız. Hong Kong özerk bölgesi var. Türkiye uluslararası hukukta üniter bir devlettir. Türkiye'ye gelen herkes güneydoğuya gidip bilgi vererek gezebilir. Türk diplomatları en son ne zaman Uygur bölgesine gidebildiler. 2019'da Doğu Perinçek Uygur bölgesinde zulüm yok dedi. 4 yıldır Çin heyette kimlerin gideceklerini onların istediği kişilerle ve istediği yerlere gidebilir. 4000 km devasa bir yer. Çin bölgenin her yerine gitmenize müsaade etmiyor.

4. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Türkiye'nin en büyük dış politika problemi terörle mücadele. Bunların hangisinde Çin Türkiye'nin yanında? Avrupa ülkelerinden hangileri karşı. ABD PKK'yı en azından PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmiştir.

Suriye'nin birliği Türkiye için son derece önemlidir. Çin'den normalde sinek çıkamaz. Çin'den binlerce silahlı Doğu Türkistanlı kişi geldi. Yürüyerek geldiler. Bu silahları nereden aldılar ve nasıl geldiler. Bu konuda çok büyük algı operasyonu var.

Siyasi ilişkiler bağlamında kampları eğitim yeri gibi gösteriyor. Kampların bütün yerleri gezmeye kapalı. Çin anayasasına baktığımızda Tek Çin var ve özerk bölgeler var. Özerk bölgeler de de hakimiyet Çin'dedir. Çin anayasasında garanti edilen haklar vardır. Çin'in taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri vardır. Mevzu bahis soykırım ise emredici hukuk kuralı gereği Çin taraf olmasa bile diğer ülkelerin müdahale etmek herkesin görevi.

Herkese aynı elbiseleri giydirip danslar yaptırılıyor. Domuz etine karşı çıkmanız terörist faaliyet. Türkiye’de bu konuda benzer bir yan yoktur.

5. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Biz orta koridorda bulunuyoruz. Katrilyonluk proje, büyük proje olduğu doğru, Türkiye’ye faydası nedir. Türkiye’nin Almanya’ya ticaret fazlası var. Tarım ürünleri beyaz eşya satıyor. Orta koridor açıldığında Çin %10 ucuz satacak ve o pazarı da kaybedecek. Bedava yolları kullanacak vergi vermeyecek, Çin’den gelecek trenler bizim pazarımızı alıp Avrupa’ya gidecek ve bizim pazarımızı alacak.

Türkiye Çin ilişkisi bir sömürü ilişkisidir. Türkiye’de fabrikalar kapanıyor, insanlar işsiz kalıyor Çin malları ülkemizi istila ediyor. Bu ilişkiler varsın bozulsun. Türkiye bu sömürü ilişkisine son vermek için birtakım engellemeler yapması gerekiyor. Kuşak Yol olacaksa vergiler Türkiye’nin lehine düzenlemeli. Cep fabrikaları otomobil fabrikaları, istihdam şirketleri, mobilya... Yüzlerce alt şirketler kuruluyor. Türk şirketleri kapanıyor. Türkiye kendi halkının iktisadi durumunu dikkate alarak geçit vermemesi gerekiyor. Bu proje çok yanlı. Taviz vererek bu projede yer almayalım. Malezya Afrika’daki bazı ülkeler Avustralya hükümeti deniz yolunu takip etti, bazı konularda çekince verdi, Kars’tan gelen Çin treni Londra’ya giderken hiçbir vergi ödemiyor. Türkiye’nin aleyhine. Böyle bir sözleşme olmaz. İlave maddeler koymamız lazım. Dünya tarihinde 2000’den önce Türk ve Çin vardı. Çin seddini Türklere karşı yaptılar. Türklerin Çin’i yönettiği tarih var.

Çinliler diyor yol yapacağım bana para ödeyeceksin. Ülkeler ödeyemeyince Çin bu yatırımlara el koyuyor. Çin kolonisi oluşturuyor. Çin yatırımları Çin’e gönderiyor. Filipinler’de nüfusun yüzde biri Çinli ancak Filipin borsasının yarısı Çin’e ait. Amerika’da Silikon vadisinde Çinliler büyük yatırım yapmıştı. Amerika tarafından engelleyici bazı hususlar vardı. İthalat çok ucuza getiriyor ve ekonomik olarak büyüyor.

6. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Türkiye daima bölgesel bir güçtür. Napolyon der ki dünya tek bir devlet olsa İstanbul merkez olurdu. Cumhuriyetten sonra Suriye ile aramıza mayın döşedik. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet tehdidine karşı batıya yaklaştık. Özal'la birlikte bu tutum değişti. Şu anda Suriye ile ilişkileri kesmememiz yeniden mayın döşedik. 3 milyondan fazla göçmen var ama biz o ülkeye küsmüşüz.

Amerika gerçekten Türkiye'yi parçalamak istiyor o halde biz Rusya'ya veya Çine teslim olalım bu yanlış. Sıtmayı gösterip ölüme razı ediyorlar bizi. Çin'de Nişantaşı'da olan mağazanın aynısını arkadaşlarımız Şangay'da görmüş. Savcılığı aramışlar, Çin savcılığında Çin şirketlerine karşı dava açamazsınız demiş. Ama Amerika'da bu tarz davalar açabilirsiniz.

7. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye kendi ayakları üzerinde duracak. Küresel güç olma kapasitesine sahip. Bütün batı ülkeleri soykırım gerekçesiyle Çin'e yaptırım uyguladılar. Hiçbir İslam ülkesi imzalamadı. Bunu yaparken Çin'in yanında yer alıyoruz. ABD hava savunma sistemi satmayınca Çin'den almaya kara vermiştik. Hava savunma sistemleri gökten zembille inmedi. Bizim mühendislerimize fırsat verilse en iyisini yapabilir. Çin yatırım yapmak istiyorsa kendi sanayimizi batırmayacak şekilde yapacak. Amerika hegemonyasındansa Çin hegemonyasına yanaşalım algı operasyonudur.

ABD'nin Türkiye'ye yaptığı en büyük iyilik Kıbrıs Barış harekâtından sonra Türkiye'ye silah satışı ambargosu. Ucuz Çin telefonlarımızı polislerimiz askerlerimiz kullanıyor. O kullanmazsa aileleri yazıyor. NATO'ya girdikten sonra ABD ile cicim aylarımız vardı. Bakırköy Ataköy arasında kumaş fabrikalarımız vardı. Farzı muhal Türkiye Çin ekonomik ilişkileri düzeldi. Fakat insan hakları anlamında yapılan soykırım ve insan hakları ihlalleri nedeniyle bu dengeyi her zaman gözden geçirmelidir. Mısır Çin kolonisi olmuş. Kazakistan'da çok etkili. Afrika'da Pakistan Hindistan öyle.

EK 4

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Numan Hazar

1. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Dış işleri bakanlığı sorumludur. Üst düzeyde bilgi akışı ve değerlendirilmesi... Genel danışma mekanizması var dış politika koordinasyonunda yapılır. Bu yapılırken Cumhurbaşkanı, bakanlıklar, milli savunma, genelkurmay başkanlığı, diğer Bakanlıkların danışmanları, Dış politika çıkarları doğrultusunda dış politikalar saptanır.

Dış politika algısı kamuoyunun algısında düşünce kuruluşları, STK'lar, basın, tüm bunlar dikkate alınarak üst düzeyde bir değerlendirme yapar

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin çok büyük bir ekonomik gelişme gösterdi. Özellikle bilim ve teknoloji alanında dikkate değer gelişmeler oldu. Çok eski bir uygarlık, dünyaya büyük katkıları var. Kâğıdın, barutun matbaanın keşfi, çok eski bir uygarlık. Çinliler de kendilerini Çin merkezinde görür. Haritalara baktığınızda kendilerini merkeze konumlandırır. Böyle bir dünya algıları var.

3. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Soft ve Hard Power arasında ayırım yapmak lazım. Yumuşak güç anlamında büyük bir ektisi yok. Dünyanın hiçbir yerinde Çin kültürüne bir özlem yok. Bu konuda özellikle ABD daha büyük bir güce sahip. Batıya baktığında soft poweri çok daha güçlü. Ekonomik bakımından önemli bir güç ama bunun sürdürülebilirliği sorgulanmalıdır.

Özellikle Afrika'da Çin büyük yatırımlar yapıyor. Afrika'nın en büyük ticari ortağı haline geldi soft power anlamında orda da güçsüz. Çin'e karşı birtakım tepkiler de var. Ama insani bir temas yok. Afrika halklarıyla bir ilişkisi yok. Bunların bizim sömürgeci eski patronlarımızdan farkı yok diyorlar. Çinliler bizim doğal kaynaklarımızı ormanlarımızı yok ediyor, bakır madeni gibi, petrol çıkartıyorlar, insani temasları yok. Kendi ilkelerinden nüfus geliyor çalışıyor, Türkiye'nin bu

konuda avantajı var, tarihi kültürel avantajları var. Soft power yok. Büyük ekonomisi rağmen yayılmacılığına rağmen yumuşak gücü zayıf.

Han milleti var. Diğer milletler üzerinde etkisi var. Han Çinlileri diğer 55 azınlık üzerinde bir egemenlik kurmuş. Çin'in eski adı Zhong Guo (Orta Krallık)... Han denen bu milletin 2000 milyon azınlık var. En önemlileri, Tibet, Müslüman Türkler, Mançular, İç Moğolistan.

Kendi algısı bağlamında bu bütünlüğü korumak istiyor. Çin sadece masum bir devlet olarak görülmemeli. Bugünkü Rusya gibi emperyalist olarak da okumak gerekir. İçindeki azınlıkları kaybetmek istemeyen ve tahakküm kuran bir devlet.

4. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

En temel konular: ekonomi, turizm yatırımlar anlamında yol kat edilmesi Türkiye açısından önemli. Ama sorunların en başında Sincan Uygur bölgesi. Sincan ele geçirilmiş toprak demek. Doğu Türkistan Rusya ile Çin arasında doğu ve batı arasında paylaşmış Özbekistan, Türkmenistan... Çin ise kendi bölgesinde etnik temizlik, insan hakları ihlalleri var. Etnik yapısını değiştirmeye çalışıyor. Kendi kültürlerini inançlarını dillerini korumada engeller çıkarıyor.

Çin her zaman Türkiye'den den kuşku duyuyor. Türkiye ve Çin ilişkileri bin yıl öncesine dayanıyor fakat günümüzde bu ilişkiler çok yavaş ilerliyor. Dış işleri bakanlığının Türkistan bölgesin için mezalime karşı açıklaması... Kaçan Uygurların iade edilmesi gibi sorunlar var... Fırsat olarak ekonomik anlamda büyük bir potansiyel var.

5. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Çin bu konuda büyük rahatsızlık var Türkiye'nin boyunu aşmış durumda. Bu topraklar Çin topraklarının 1 bölü 6'sı kadar. Bu bölgesel petrol doğal ve madenler bakımında çok zengin topraklar. Çin burayı bırakmak istemiyor. Bu emperyalist bir düşünce. Bir de güvenlik algısı bakımından bu toprağı kaybetmek istemiyor. Uygurlar 2 kez bağımsızlık kazanıyor Etnik temizlik yapmak istiyor. Türklerin geldiği bir yer, anavatan. Kaşgarlı Mahmut, Türkler daha Anadolu'ya girmeden önce Bağdat'ta

sözlük yazıyor; divanı... Yusuf has Hacıp Kutadgu Bilig Önce Abbasîlere sığmıyor. Türklerin böyle bir bağlantısı var. Türkiye tek başına etki edecek bir güçte değil. ABD başta olmak üzere diğer ülkeler insan hakları ihlalleri bağlamında Çin'i eleştiriyorlar. BM Afrika ülkeleri ve Suudi Arabistan Müslüman haklarının Çin'i kınamasına rağmen konsey kararlarına destek vermiyor. Batı emperyalizmi altında kalmalarına rağmen Çin'e karşı bir tavır geliştirmiyorlar.

6. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Uluslararası düzeyde çok yüksek düzeyde olması gerekiyor. Dünyanın her yerine asker müdahalede bulunabilecek tek ülke ABD. Çin'in süper güç olmasını engelleyen nedenler; askeri bakımdan yetersiz. Çin'in etrafı hasım devletlerle çevrili... Japonya'dan başlıyorsunuz, Filipinler, Avustralya, Endonezya Malezya Hindistan... Çin'in süper güç olmasını engelleyen abluka oluşturulmuş. Malaka boğazı Çinin deniz ihracatını engelleyen bir faktör... Dünya ticaretinin 1 bölü 3 buradan yapılıyor. Kuşak Yol Projesini geliştirilmesinin sebebi de bu. Büyük yatırımları gerçekleştirmek için...

Çin'in totaliter bir devlet olması. Otokratik rejimler ekonomik ilerleme sağlayabilirler, sürdürülebilir olması için... İnsan hakları yapan refahı halka iletemeyenler güç olamayacağı Uluslararası İlişkiler literatüründe kabul edilen bir gerçek. Sovyetler de böyle bir örnekti insan nüfusuna değer vermeyen rejimlerin sürdürülebilir bir gelişim göstermeleri mümkün değil.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Tehdit değil Türkiye için yararlı. Türkiye dış politikası anlamında Çin'in toprak bütünlüğüne saygı duyuyor. Terör konusunda da tutumu net. Uygur bölgesinde de bu gelişmenin refahın ulaşması konusunda... Bu nüfusun yok edilmesi konusunda eleştirileri var. İnsan hakları anlamında eleştiriyor. Çin açısından da handikap kendi ülkesinde bu sorunların olması...

Çin işine gelen demiryolları, karayolları, Türkiye'nin konumu çok kritik bir konumda. Anlaşmalar var, maalesef önemli bir sonuç alınmış değil. Bu projenin

kuzeyden geçirilmesini öngörüyor Rusya. Edirne Kars aşırında bir yol projesi, hızlı demir hattı projesi... Teknoloji anlamında Türkiye Çin'den yararlanmak istiyor.

8. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Batıyla sorunlarımız oluyor. Çok yönlü dış politika izlememiz gerekiyor. Gerek Çin'de Rusya'da Ortadoğu'da önemli bir devlet olmasının nedeni batı içerisindeki konumu. ŞİÖ Türkiye için bir güvenlik sağlayacak bir örgüt değil. Ortaya çıkışı bu örgütün Rusya'ya katılması. Sincan'daki hareketi İslamcı bir örgütü olarak görüyor. İslam bağımsızlık için dayanacakları güç. Çin ise bir terörizm olarak görüyor. Rusya da böyle. Bu güvenlik sorunundan dolayı ŞİÖ bu şekilde kuruyor. Çıkış nedenini bilmemiz gerek. Türkiye niçin Avrupa'da? Eğilimi var. NATO içerisinde bulunmasının nedeni Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikası daha sonra Putin'in yayılması politikaları, Gürcistan Kırım, Ukrayna'ya savaş açması, böyle bir emperyal tutumu var. II. Dünyada tarafsız politikasından uzaklaşmak zorunda kaldı. Ardahan ve Artvin limanları ve boğazları istedi. Rusya konusunda Türkiye çok dikkatli olmak zorunda. NATO'nun önemle bir müttefiki. Türkiye'ye verilen önemi bu. Oyunlarımızı dikkatli oynamamız gerekir.

EK 5

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Altay Atlı

1. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Medya üzerinde şekillenir. Diğer ülkelerle ilgili olan ilişkilerden bahsediyoruz. O ülkelerin uluslararası yumuşak güç, güvenlik konularında dünyada nasıllar.

Şöyle bir örnek verelim Brezilya ile ilgili olumlu algı. Büyük ölçüde futbol üzerinden yumuşak gücü çok fazla. Dünyadaki görünürlük çok önemli medya yani. Sosyal medya mesela. Çok önemli.

Zeynep Özalp: Daha özelde Çin algısı nasıl şekilleniyor?

Yine medyada özellikle sosyal medyadan gördüklerimizden hareket ediyoruz. 2015'ti galiba sosyal medyada Çin'de Uygurların ramazanda oruç tutumları yasaklandı haberi vardı. Kısmen doğru kısmen yanlıştı. Dış işleri bakanlığı başta olmak üzere toplum önemli bir tepki vermişti. Çin büyük bir ülke. Belirli başlıklar var. Ekonomi ve Uygur sorunu. İstedığımız kadar medyayı takip edelim, bizim algımıza o kadar temas etmiyor. Algılarımızın olumlu veya olumsuz anlamda algılarımızın çok geniş olduğu... Ekonomi ve Uygur. Uzun süre ekonomik anlamda Çini olumsuz algıladık. Gerçeklik değişti bizim algılarımız değişmedi. Çin hala düşük maliyetli ucuza kalitesiz ürün yapan ülke olarak algıladık. Ama bu değişti. Bunun bir gerçekliği vardı. Fakat algılar o kadar kolay değişmiyor. Algılar her zaman gerçekliği bire bir yansıtmıyor. Çin'e en son 2018'e gittim o zaman bile arkadaşlarım ucuza bir şey bulursa al getir. Diyor.

2. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çok derin bir konu. Son dönemde pandemiden sonra büyümenin hız kestiğini görüyoruz. Düşük maliyetli ürün ve birikim yaratan Çin artık ucuz üretmiyor, eskisi kadar talepte de yok. İnsanlar artık kaliteli ürün istiyor. Aslında 2009’dan itibaren düşük maliyet emek yoğun üretim maliyet avantajlı ihraçta dayalı olan model düşüşe geçti. Çin’de küresel rekabet katma değer, teknolojik içerikten kazanmaya çalıştılar. Başkalarına telefon yapmak yerine kendi markasını yaratarak kendi telefonunu daha ucuza satabilmek.

Covid Çin’i olumsuz etkiledi. Çin’in gidişatı bütün dünyayı etkiliyor. Dünyanın en büyük ihracatçısı okey. Aynı zamanda en büyük 2. İthalatçısı. Özellikle ara mallar konusunda Çin’den alım yapan ülkeler var. Ama aynı zamanda ekonomileri bu ürünler üzerine olan ve Çine satan ülkeler var. Çin’in büyümesinin yavaşlaması doğrudan bu ülkeleri etkiliyor. Rakamlar çok büyük olduğu için Çin’deki yaşanan sıkıntılar dünyada Çin’e ihracata bağlı olan ara mallar konusunda ülkeleri etkiledi.

Günümüz dünyasında uluslararası jeopolitik çekişmelerin ticareti çok etkilediğini görüyoruz. Aranızda ekonomik ilişkiler varsa barışçıl ilişkiler yürütürsünüz çünkü çatışma maliyetli olur. 2010'lara kadar ticaret barışı sağlar. Şimdi ise bunun sağlanmadığında siyasi anlamda ilişkiler zarar gördüğünde ekonominin

bozulmasına neden oluyor. Yapıtlar vs. örneğinde görüldüğünde... Ekonomik bağımlılık barışı sağlıyordu. Karşılıklı bağımlılık silah olarak kullanıldığını görüyoruz

3. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin’de tek bir ideoloji tek bir kültür yok. Çin’in dış politikasında ağırlıklı bir rol oynamıyor. Çin homojen bir ülke değil. Tatbiki bir devlet ideolojisi var. Toplumsal hayatta dinin ağırlıkta olmadığı bir ülke. Çin dış politikasında daha ekonomik yararcılık önemli. Çin’in 1949’dan beri en temel ilkelerinden biri diğer ülkelerin iç işlerine karışmamak ve ekonomik çıkara yönelik bir politika. Siyasi meselelere karışmamamdı. Çin bugün bu faydacı davranıyor. Pasif bir tarafsızlıktan aktif bir tarafsızlığa. Eskiden taraf tutmuyordu ama bugün masaya oturup en azından müzakerelere katkı sunmalıyım düşünüyorum. İran Suudi Arabistan ilişkilerinde arabulucuydu. Temel neden her iki ülkeyle ticari ilişkileri vardı.

Zeynep Özalp: Yumuşak güç bağlamında neler düşünüyorsunuz?

Kültürel yayılma hegemonya çabası var. Yatırım götürdüğü her yere Konfüçyüs Enstitüleri açmaya çalıştı. Çin sineması, dili de etkilemekte. Çin çok başarılı olduğunu düşünmüyorum. Günümüzde o kadar güçlü hegemonyalar var ki. Çin dilini istediğin kadar geliştir İngilizce’yle yarışamaz. Küresel ölçekte kültüre hegemonyaların yanına yaklaşmaları bile yakın zamanda mümkün değil. Sineması Hollywood’un yanına yaklaşamaz.

4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin’in yapısı komünizmin merkezinde olduğu parti devlet sistemi var. Son 10 yıl çerisinde partinin rolü artmaktadır. Çin’deki yönetim merkezileşti, parti yapısı daha açık olmaya başladı. Ali Baba’nın sahibi parti üyesi olduğunda insanlar şaşırdı. Daha kapsayıcı hale gelmesi. Bunun değişmesi öngörebileceğimiz bir şey değil. Son zamanlarda gücün daha merkezileştiğini görüyoruz. Komünist partinin zamanın gerçeklerine adapte olma, dünya 1949’dan farklı, zamana uyum noktasında çabası var. Bir yandan kendin koruma isteği var. Çin’de toplumsal bir mukavele var Xiaoping’den var. Ekonomik özgürlükler vardı. Parti topluma ekonomik özgürlükler verir ama siyasi olarak kontrolü elde tutar. O günden bugüne kadar bu yazısız sözleşme korundu.

5. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Temel zorluklar: Birincisi birbirimizi yeterince tanımamak. İlk başta algılardan bahsettik. Tanımadığınız zaman algılar ilişkileri öyle bir yere götürür ki... İnsani ilişkilerimiz de böyledir ya. Önyargıları doğurur yeterince tanımamak. Bilginin olmadığı yerde önyargıların doğması.

İkincisi Uygur sorunu temel sorun. Pandemiden beri ilişkiler durdu. Şimdi tekrar canlanacaktır. Çok iyi bildiğim bir konu değil fakat bu işkillerde önemli bir konu

Birinci motivasyon ekonomik. Türkiye'nin Çin'den Ekonomik beklentileri yüksek görüşü yanlış. Amacı ekonomik ilişkileri çeşitlendirmek. En önemli ekonomik ortak Avrupa birliğidir. Çin'le değiştiremezsiniz. Merkez bankasının yatırım pozisyonu istatistiklerine bakın, Türkiye'de doğrudan yatırım stokunun mevcut Avrupa'da. Çin'in payı az. Ticaret açığımızın en büyük sebebi Çin. Avrupa'ya satıyoruz Çinden alıyoruz. Açık oluşuyor. Türkiye Çin'e mi dönüyor tartışmasında yapısal olarak mümkün değil. Avrupa bizim eksenimiz olsun, Brezilya da Çin de olsun. Çeşitlendirmemiz gerek. Her iki taraf için de ekonomi motivasyon. Çin'den yatırım çekmek Türkiye için önemli bir hedef. Avrupa'dan yatırım gelmesinde Çin'den gelsin değil, başka ülkelerden gelsin. Çin açısından bakıldığında Türkiye önemli bir Pazar, kuşak yol için Türkiye çok kritik. Haritaya bakın Türkiye'nin vazgeçilmez olduğunu göreceksiniz

6. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Türkiye'deki algı: Kuşak Yol Çin'i Avrupa'ya bağlayacak biz de köprü olacağız. Türkiye'nin bağlayıcı rolü pekinden Londra'ya giden tren Türkiye sayesinde gidecek. Türkiye için asıl fırsat bu değil. Kendi ekonomik kapasitesini geliştirmek zorunda. Lojistik altyapı, Çin'den hızlı demir yolu liman üst seviye teknoloji ile yapılacaksa bu bir fırsattır. Hızlı trenin zararı bile olabilir. Çin'den yüklenen mallar Avrupa'ya daha hızlı gitsin de Avrupa benim de pazarım bunu niye sağlayım ben. O tren giderken Türk malını götürecek mi? O tren giderken benim ihracatçımın trenini bekletecek mi? Demiryolunu kullanana ihracatçıların dile getirdiği bir konu. Örneğin

bir tane Marmaray hattı var, yüz tane yapamazsınız. Benim kendi ihracatçıma fayda sağlaması gerekir. Tabi ki tren geçsin. Ukrayna savaşından sonra Türkiye'nin konumunun önemi de arttı. Çin treni de geçsin Tüekler de beklemesin

7. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Çin'i bir güç olarak görüyoruz. Türkiye'de düzeni değiştirecek bir süper güç olarak görüldüğünü zannetmiyorum ben de görmüyorum. Çünkü süper gücün belirli bir güce ve o gücü bütün dünyaya projeksiyonunu yapabilme kapasitesine sahip olması gerekir. Gereken sorumlulukları üstlenilmesi gerek. Kapasite olarak baktığımda tek süper gücün ABD olduğunu görüyoruz. Dünyanın her yerine asker ve donanma görebiliyoruz. Bütün denizlerde filoları var. ABD'nin 12 tane uçak gemisi var Çinin 1 tane var. ABD'nin 800 farklı ülkemiz dâhil askeri üssü var. Çin'in sadece Cibuti'de var. Kişi başına düşen milli gelirden dünya da 80. sırada. Birçok anlamda Çin önemli bir ülke fakat böyle bir hegemonya görmüyorum. Tukidides bir süper güç var o gücü challenger eden bir güç, şu anda böyle bir tehdit görmüyorum.

8. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Türkiye için hassas bir konu. Hem etnik hem dinsel anlamda kendimize yakın hissettiğimiz insanlar. Uluslararası kamuoyunun da kabul ettiği üzere baskı altında olan bir toplum. Politika yapıcılarımız da bunu görmezden gelmiyorlar. Pandemiden beri Çin çok kapalı o cephede bir şey oluyorsa da farkında değiliz. Karşılıklı ilişkilerde bir güvensizlik yaratıyordu, yaratmaya devam edecektir. Türkiye yeterince bir şey yapmıyor ye çok eleştiriliyor. Bun çok katılmıyorum. Politikacılar da toplum da yeterince tepki veriyor, bağcıyı dövmeyebiliriz çünkü Çin çok büyük bir ülke. Bunu ancak bir diyalog ortamıyla halledebiliriz. Şiddet olayları yaşandığı zaman 2009, 2015'de olduğu gibi dış ilişkilerin verdiği beyanata baktığınızda da terörle mücadele çinin toprak bütünlüğü önemlidir ama her Uygur da terörist değildir mesajı verdiğimizizi düşünüyorum. Köprüleri yakmanın durumu daha kötüleştirceğini düşünüyorum. Çözüm odaklı ve yapıcı davranmamız gerekiyor.

9. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Düşünsel anlamda Çin akademisinin söylediği önemli. Batının yerine doğu değil. Dünya yine aynı şeyin içine düşer. Filanca kutup değil, kutuplar sonrası, post polar bir dünyaya evrilmesi ABD'nin de Çin'in de daha eşitlikçi olduğu bir düzene geçmek. Dünyanın ihtiyacının bu olduğunu düşünüyorum.

Türkiye'nin de bu düzende yer alması gerek. Bir hegemonya seçmeye gerek yok daha katılımcı daha eşitlikçi bir düzene ihtiyacımız var. Orta güç diyebileceğimiz bir yapı içerisinde sesini tam duyuramayan ülkelerin daha iyi olacağı bir düzen olacağını düşünüyorum. Bu yaşadıklarımız, küresel ekonominin geldiği yapı, teknoloji ile kutuplar sonrası bir dünyaya doğru gidiyoruz. Çin'in katkısı şu olacak, ABD'ye bir alternatif değil, daha eşitlikçi bir yapıda bir aktör olmak. Çin'in rolü ancak bu olmalıdır.

EK 6

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Ali Merthan Dünder

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC'nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çin'in teknolojik ve ekonomik büyümesi kısa bir hikâye değil, bu hikâye Mao'dan beri başlamıştır. Son 20 yıla kadar başarılı olamamasının temel sebebi metodolojisinin yanlış olmasından kaynaklanmaktadır. Son yıllarda batı teknolojisini öğrenmek için büyük yatırımlar yaptı. Sahip olduğu bilgi birikimi lojistik ve yoğun üretimle ekonominin büyümesi bir silah/güç haline geldi.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin'in bir ideolojisi var. Bu ideoloji dünyaya mal olmuş sosyalizm, liberalizmden çok farklı. Çin ideolojisi Han Çinlilerinin yaptığı bir ideoloji aslında; karma bir ideoloji yeni bir Çinli kimliği oluşturuldu. Evet, Çin çok önemli bir kültüre

sahip ama şu da bilinmelidir ki kültürün mirasçısı olmak onun sürdürüleceği anlamına gelmiyor. Kültür Devrimi sırasında yüzlerce mimari yapı yıkılıyor...

Çinin Semavi dinlere karşı sıkıntılı bir refleksi var. Camileri yıktığı gibi Hristiyan Mabetlerini de yıkıyor. Çinli Yahudi sayısı çok olmadığından bu konuda göze çarpan bir tepki yok. Nasıl ki 21. Yy'da ekonomik/teknolojik bir yapılanma varsa Dinsizlikle şekillenen yeni bir Çin kimliğinden bahsetmek de mümkündür.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Stratejik ortaklık için de şu söylenebilir Türkiye'de bu konuda çok ciddi bir altyapının olduğunu düşünmüyorum. Bilgiyi retme ve geliştirme konusunda organize, örgütlü bir yapının olduğunu düşünmüyorum.

Türkiye'nin Batı Bloğu ile sürdürdüğü işlişkiler olduğu sürece Çin'le işlişkilerin var olan seviyeden daha üst bir noktaya taşınabileceğini düşünmüyorum. İlişkilerin gelişmesinin önündeki birinci sorun: Türkiye'nin Batı mttfeki olması. NATO, AB, ABD ile işlişkilerin çok güçlü olmasından dolayı Çin'le daha fazla yakınlաřmamız zor görünüyor. İkinci sorun ise Çin bir ülkeyle diplomatik, ekonomik işlişkiler geliştirdiği zaman kendisinin yönlendirmesini istiyor. Uygur sorununda olduğu gibi.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Dünyada değişim kaçınılmazdır, değişmeyen tek şey değişimdir. Küba, Kamboçya SSCB rneğinde görüldüğü gibi rejimler değişime uğrayabiliyor. Çin'de evet, devasa bir nüfus var bu nüfusu bir arada tutmak için mevcut rejim bir süre daha devam edebilir. Halkın bu sistemi yakın bir zamanda sorgulayacağını düşünmüyorum.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Çin'in yükselen hegemonyasını bir tehdit olarak algılıyorum. Sıradan vatandaşın umurunda mı bilmiyorum. Çin ABD'ye üstünlük sağladığı takdirde bu hegemonya sorun olur. ABD'nin hegemonik süper güç olduktan sonra Türkiye'ye neler dayattığını gördük.

6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Doğu Türkistan sorunu demeyi tercih ediyorum. Türk halkının aklında ciddi bir sorun. İlişkilerin geliştirilmesi için bu sorunun muhakkak çözülmesi gerekiyor

7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Kuşak Yol Projesi Türkiye’nin geçiş noktalarından birinde bulunması anlamında oldukça önemli. Fakat Çin’in düşük maliyette ürettiği ürünlerin Türkiye’ye akması Türk ekonomisini olumsuz anlamda etkileyeceğini düşünüyorum. Bu konuda ihtiyatlı davranılması gerektiğini düşünüyorum. İyi pazarlıkla bu proje Türk lehine çevrilebilir. Türkiye’de üretilen ürünlerin aynısı gelecekse ya yüksek vergilerle gelmeli ya da yasaklar konulmalı. Bu proje hem tehdit hem de fırsatlar sunuyor

8. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. Yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Türkiye her zaman bölgesel bir güç. 2000’lerden sonra bölgeye müdahil olmuştur. Türkiye ve Çin kıyaslandığında Çin’in en büyük avantajı üretim yapıyor olmasıdır. Çin her zaman süper güç adayı olarak etkisini devam ettirecek. Bölgede Türkiye ve Çin mutlak surette karşı karşıya gelecek. Örneğin Suriye savaşında Çin’den gelen radikal gruplar Türkiye’yi doğrudan etkiledi.

9. Türkiye’nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çin Türkiye ile kıyaslandığı zaman istediği stratejiyi ve paradigmayı geliştirebilme gücüne sahip. Algı anlamında fırsatlar yakalanabilir. Tehditte de dönüşebilir. Çin Türkiye’de Konfüçyüs Enstitülerini kurduğunda biz Yunus Emre Enstitülerini kuramadık. Mütakabiliyet olmalı.

Türkiye çok güçlü bir devlet. En az Çin kadar köklü bir tarih ve medeniyet geçmişimiz var. 2000 yıl içinde Çin, Hindistan, Pers, Yunan, Anadolu, Mezopotamya,

Mısır kısaca medeniyetin doğduğu toraklarda yaşamış ve buraları yönetmişiz. Budist, Yahudi, Hristiyan Türkler var.

EK 7

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Mustafa Karşı

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çin biraz kopya ürünlerle dikkat çekiyordu. Ucuz segmentte gelen ürünlerdi belli bir aşamaya kadar Avrupa ve Japonya’dan aldığı teknoloji ile yaptı. Şimdi yüksek teknoloji üretiyor ve tüm dünyaya yayıyor. Kopyalayan Çin kopyalanan Çine dönüştü. Küresel anlamda Çin başarılı bir pozisyon aldı

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Ülkenin içinde 56 tane milletten oluşuyor. Bunların bir kısmı azınlık bir kısmı köken itibariyle Çinli. Fakat onlar azınlık olarak görmüyor. Bir millet olarak düşünüyorlar. Çin’in neredeyse yüzde doksanından fazlası han. Kültürel olarak biz böyleyiz siz de bize tabi olacaksınız diye bir politikaları yok. Uluslararası politikalar oluştururken de dini herhangi bir pozisyonundan hareket etmezler. Geleneksel dinsel öğeler vardır. Çinliler kendi dini konularını mesela bahar bayramları mezarlıkların temizlenmesi bayramı dinsel bir şey olmasına rağmen kültüre dönüşmüş. Rusları ve Ermenilerin kutladığı bayramları biz Türkiye’de kutlayıp köşemize çekiliriz. Bu konu Çin’de biraz farklılık teşkil ediyor Çin’de herkes kutluyor. Uygurlar Kırgızlar ve sonradan Müslüman olmuş Çinlilerin kendi bölgeleri ile alakalı politikaları oluyor. Ticari veya politik bir ilişki olaksa o lokalinde oluyor.

Geleneksel Çin kültürünü kaligrafiden Çinceye kadar Çin sporlarını soft power dediğimiz alanlarda çalışmalar yapılıyor fakat dinsel olarak bakmıyorlar. Çoğu ateist.

Bu konuda zayıf olduklarını düşünüyorum. İletişim anlamında sorunlu olduğu ülkelere daha fazla açık olması gerekirken daha kapalı olabiliyor. Bu konuda

Konfüçyüs enstitüleri önemli. Sayıları az, üniversite çerisinde etkinlikler dönem dönem yapılıyor. Genel bir politika değil. Sanat unsurlarından sinemadan görürdük çok cılız.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Diplomatlar sayısına bakmak lazım özellikle Türkiye bu konuda sınıfta kalmış durumda. Makamlarda Çin kültürüne ve diline hâkim politikacı ok az. Avrupa'yı biliyorum Çin'i de anlarım diye bir şey yok. O bölgeyi, kültürünü ve dilini bilmek gerekiyor. Bu konuda çok zayıf. Çin'de 15 civarında tük dili edebiyatı var. Türkiye'de 5 üniversitede sinoloji ve Çin edebiyatı bölümü var. Bunların hiçbirisi neredeyse hiçbirisi siyasalda veya diplomaside master yapmıyor.

4. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Tam tersi aslında Uygurlar iletişimin en yoğun trafiğini çeken taraf. En basitinden bir tercüme yaptığınızda bile Uygurlar kanalıyla yapıyorsunuz. Dış politika unsuru olarak değerlendirilince sıkıntı çıkıyor. Uygurlar bir sorun değil, Uygur meselesi bir sorundur. O da bakışa göre değişir, yanlış konumlandırmalar var. 2009'da imzalanan bir anlaşma vardı. İyi ilişkiler başlamıştı yine bozuldu. Uygur mevzusu haline getirilmiş bazı sanal unsurlar var. Türkiye'nin Çine yaklaşmasını önleyen bazı çalışmalar olarak okuyorum. İletişim sorunu olarak okuyorum.

İletişim kanallarının kapanması bizim her konuda dezavantaj olur. Hem sorun var diyen taraf için de bu benim iç meselemdir diyen taraf içinde geçerli. Devlet adamlarının iletişim kanallarının kapatacak demeç veya eylemde bulunmaması gerekir. Sorundan sürekli bahsederek sorunu büyütüyoruz ve emperyalistlerin ekmeğine yağ sürüyoruz. Sorunu konuşamazsınız nasıl çözeceksiniz. Haberlerle yorum yapılmaz, diplomasi masada ve ikili görüşmelerle halledilemesi gerekir.

5. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çok ihtimal vermiyorum. Halkın en kılcal damalarına kadar temsiliyeti olan bir sistem. Rastgele olan bir sistem değil. İnsanlar çocukluktan itibaren, okul

sürecinden itibaren kurum ve kuruluşlarıyla bu sisteme bağlanmış. Bu liberalleşme çini etkileyebileceğini yakın gelecekte görmüyorum. Var olan rejim Çin için ölçülmüş biçilmiş bir kıyafet gibi.

4. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Tehdit değil fırsat olarak görüyorum. Kuşak yol oldukça önemli. Tarihi misyonumuz Çin ile ticaret linkiler kurma üzerine kurulmuş. İpek yolunun ticareti ve güvenliği sağlayan Türkler olmuştur. Türkiye cumhuriyetleri ciddi ihracat yapıyoruz. Ürün ve hizmet götürüyoruz. Bana göre Çin süper güç adaylarından biri değil süper güç. Uzay sanayinde yapılan gelişmeler NASA’yı çok etkilediğini görüyoruz. Ticaret ve teknolojik anlamda büyük yatırımlar yapıyor. Biz Çin malları ile her yeri dolduralım bir şey almayalım değil iki taraflı bir fırsattır çünkü Çin dünyanın en büyük ikinci mal alım gücüne sahip.

Şu ana konuştuğumuz problemlerin birçoğu sanal problemler. Özellikle Amerika ile ilişkilerimizde yaşanan olaylarda doğrudan biz etkilendik bizim coğrafyalarda gerçekleşti.

Ama Çin ile yaşanan sorunlar böyle değil. Doğrudan bize değmiyor. Komşularla ilişkilerimiz etkilendi.

2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Hem tehdit hem fırsat mümkün. Şu anda başlamış olan bir proje. 2 sene önce başlayan Marmaray’dan teknolojik ürünler gitti. O dönemde bizden de MDF ve beyaz eşya doğrudan ine gitti. Doğrudan Çin’e giden Asya ve Avrupa bölgesine gidenleri 3 ayrı kategoride değerlendirmek gerekiyor. İthalat ihracat anlamında onların neye ihtiyacı var ve biz neler satabiliriz. Çin yarı mamul, hammadde isteyebilir? Biz bunların ne kadarını satabiliriz?

MDF satmak doğru bir şey midir bunu da mobilyacılar sormak lazım. Mobilya yapıyoruz, niye MDF satıyoruz, üretip ürün olarak mı satmalıyız? Kotalar

koyulması gereken veya daha fazla iç üretici artıracak teşvik edilmesi gerek. Avrupa'ya sattığımız ürünleri düşünün gıda mesela, Şangay'dan Londra'ya giden 11 günde treni düşünün bu büyük bir imkân için. Yeni limanlar, ana hatlar, bölge abad oluyor. 70'e yakın ülkeden bahsediyoruz orta koridor en avantajlı koridor. Dezavantajları da bölge kalkınma ajanslarının ciddi araştırmalar yapılması gerektiğini düşünüyorum.

5. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Dış politikanın tek kanaldan gitmesi çok mantılı değil. Çok seçenekli planların olması gerekir. Uzun vadeli dış politikayı konuşacak olursak doğuyu öncelikli hale getirmemiz lazım. Ama komple doğuda komple dönelim değil. Afro Avrasya mantığında veya Avrupacı mantığında gidemeyiz. Stratejik olarak öyle bir konumda olmalıyız ki her an her bölgede var olmalıyız. 0 problem... İletişimin olacağı bir ortam, doğru hamlelerle olması gerekir. Etnik yapılar itibariyle nevi şahsına münhasır ülkeyiz. Her yerden temas etmemiz gereken bölgelerin olması gerekir. Dış işleri kültür, millî eğitim bakanlığı da kritik bakanlıkların Çin masası olması gerekir. Çin merkezli bir Asya olması gerekir.

6. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Sürekli sorundan bahsediyoruz. Yanlış bir tutum bu. Çözümünden de sorundan da bahsetmemeliyiz. Mevcut durumdan bahsetmeliyiz. Asıl gündemimiz Çin ile politik ve ticari ilişkilerimizin güçlendirilmesi konusu olmalıdır.

Bir olay binlerce yıldır bağdaşık olan iki ülke... Çin'in içinde Türk menşeli gruplar yok mu? Genel anlamda halk olarak sorun odaklı kocuşuyoruz. İlişkiyi iletişimi doğru kurgulayabilirsek sorun varsa da doğrudan çözülür. Sakin olmak gerek. Masaya oturmak gerek.

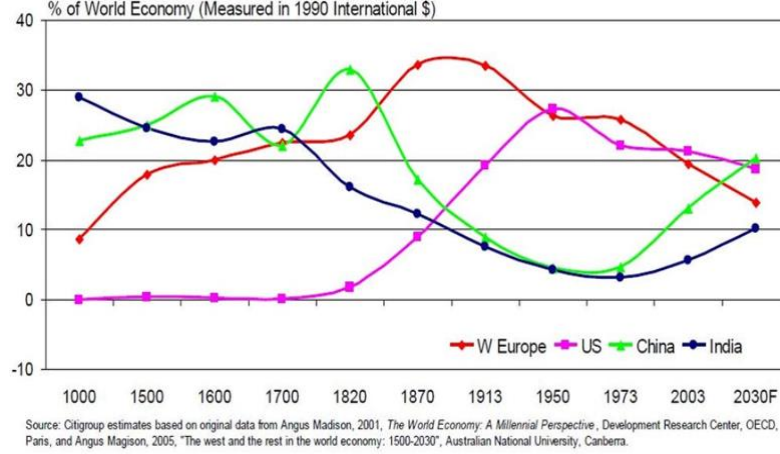
EK 8

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı Hıfı Soydemir

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

ÇHC’nin 2030 yılına aşağıda görüldüğü gibi dünyanın en büyük ekonomik gücü olarak gireceği tahmin edilmektedir.

FORTUNE 500’deki en büyük bankalar sıralamasında ön sıralarda başta “Industrial & Commercial Bank of China” olmak üzere birçok ÇHC bankası mevcuttur. İhracat yapan ülkeler arasında ÇHC seneler önce dünya liderliğini ele geçirmiştir

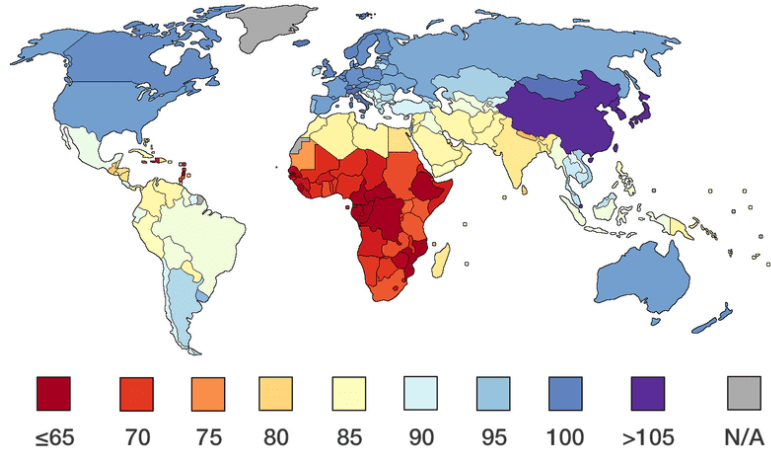
Teknolojide de dünya liderliği mücadelesi veren ÇHC, örneğin otonom gemiler ile deniz taşımacılığında 2025 yılında lider olması beklenmektedir. Dünyada

sayıca en büyük silahlı kuvvetlerine sahip ÇHC, askeri yatırımlar konusunda da liderliğe yükselmiştir.

ÇHC'nin hemen hemen her alanda son yıllardaki gelişimi bir küresel hegemonya değişimini işaret etmektedir. ÇHC, sessiz bir şekilde verdiği bu mücadele ile küresel liderliği hedeflediği ancak mevcut lider ABD ile çatışmayı zamana yaymak istediği ve buna uygun politikalar uyguladığı anlaşılmaktadır.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

ÇHC'nin dünyadaki en kalabalık ülke olmasının kültürel, ideolojik ve dinsel çeşitliliği de artırıcı bir etkisi olduğunu düşündürebilir. Toplum olarak Çinlilerin en tipik özellikleri, Çinlilerin IQ ortalamasının 105 gibi çok yüksek bir değer olmasıdır.

Resmi dinin ateizm olduğu bilinmektedir. Ancak Çin coğrafyasında farklı dinlere de rastlanmaktadır. Bu dinler; Budist, Hristiyan ve küçük bir azınlık olarak Müslümanlıktır. Ülkede dinin sergilenmesi kültürel kısımları hariç olmak üzere yasaktır. Bu yasakların ülkedeki demokratik olmayan, baskıcı siyasal mekanizmalar da dikkate alındığında beklenen bir davranış olduğu düşünülebilir.

3. Türkiye hangi motivasyonlarla ÇHC ile stratejik işbirliği kurmakta ve ortaklığını geliştirmektedir?

NATO veya AB ittifakları içinde kendisini yeteri kadar mutlu hissetmeyen Türkiye alternatif arayışı içinde Şanghay İşbirliği Örgütü diyalog ortaklığı üzerinden Çin ile ortaklığını geliştirme eğilimindedir.

4. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Çin'in de, diğer emperyalist ülkelere benzer şekilde işbirliğinden ziyade hedef ülkenin kaynaklarını ele geçirmeyi tercih eden bir karakteri vardır. Bu karakteri, Türkiye ile ilişkilerinde de göze çarpmaktadır. İlerleyen safhalarda “eşitler arası” işbirliğinde daha da fazla zorluk çekeceğimiz düşünülebilir.

5. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin anayasası; ülkenin “Çin Komünist Partisi liderliği altında yönetildiğini” belirtir. Çin'de tek partili rejim olduğu için parti Genel Sekreteri, devlet ve hükûmet üzerindeki nihai güce sahip olup üstün lider olarak işlev göstermektedir. Halen Çin Komünist Partisi genel sekreterliği ve ÇHC başkanlığını yürüten Şi Cinping bu konum için oldukça genç (70) ve çok güçlü bir lider görünümündedir.

Bu yapının kısa veya orta vadede değişmeyeceği öngörülebilir. Çin'de refah seviyesinin artması ve halkın bilinçlenmesi ile demokrasi arayışları da başlayabilir.

6. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Bu tehdit algısının Türkiye'de henüz tabana yayılmadığı düşünülebilir. NATO ve/veya AB ile ilişkilerden yeteri kadar memnun olmayan ve farklı arayışlar içinde olan gruplar bu algının yayılmasına karşı da duruyor olabilirler diye düşünüyorum.

7. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri önünde en önemli engellerden birisidir. Zor olan zaten Uygur Türklerinin haklarını korurken, Çin ile iyi ilişkileri geliştirebilmektir. Politikacılarımız bu çözümü üretebilmelidir.

8. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Çin'in 2013 yılında duyurduğu Kuşak Yol Projesi, eski İpek Yolu'nu canlandırma adında gerçekleştirilen bir proje olup öncelikli ve doğal olarak Çin'in otoritesini küresel boyutta daha da artırmaya yarayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu proje sadece bir ticaret projesi olmayıp, tamamlandığında başta kültürel olmak üzere farklı alanlarda da faydası olacaktır. Ancak bu faydanın proje içindeki bütün ortaklara yayılacağını düşünmek fazla iyimserlik olur. Kısaca, Çin bu projeyi kendi kültürünü yaymak üzere bir araç olarak da kullanabilecektir.

Çin'in hegemonya liderliği mücadelesinin önünü kesmek isteyen ABD başta olmak üzere batı dünyası bu projenin başarılı olmasını engellemeye yönelik faaliyetler içinde olabilir. Her iki taraf için de “kanat ülke” konumunda olan Türkiye bu mücadeleden olumsuz olarak etkilenme olasılığı da dikkate alınmalıdır.

Türkiye bu projeye özel bir önem vermeli, konsantre olmalı, yakından takip etmeli, proaktif olmalı ve kendi menfaatlerine yönelik uygun stratejiler üretebilmelidir.

9. 2002'den sonra AKP'nin iktidara gelmesi ile Ortadoğu'da bölgesel bir güç olmuştur. Bu tarihte ÇHC de 21. yy'dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır? ÇHC Washington konsensüsüne ve Batı merkezli bir paradigmaya ve hegemonyaya karşı geliştirdiği tavrı Türkiye geliştirmekte midir? ÇHC'nin bu tavrı hakkında neler düşünüyorsunuz?

Ölçekler farklı olduğundan iki ülkenin durumunu aynı perspektiften değerlendirmek uygun olmayabilir.

Çin, güçlü ekonomik yapısı, askeri gücü ve vizyoner lideri ile hegemonya savaşı yapabilecek ve bu mücadeleyi kazanabilme potansiyeline sahip bir ülkedir.

Türkiye'nin bölgesindeki siyasi ve askeri bir güç sahibi olduğu da açık bir konudur. Bölgesinde Ekonomik olarak yeteri kadar güçlü olmadan, Siyasi ve askeri bölgesel güç olma iddiası biraz sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. 21. Yüzyıla ekonomik olarak en büyük ilk 20 içinde (17.) giren Türkiye, Dünya ekonomik konjoktörünün de etkisiyle bu ligde maalesef biraz kan kaybetmiştir.

Burada sadece dikkat etmemiz gereken konu şudur. Türkiye'nin dış politikasında bağımsız olma yolunda ilerleyişi dünyadaki tüm siyasi güç aktör ülkeleri arasında benimsenmiş ve Türkiye de bu konularda gayet itirazsız bir denge politikası gözetmektedir. Bu pozisyondaki bir Türkiye'yi de küresel manada oyun kurucu tüm güçlerin yanında görmek istedikleri bir konuma taşımaktadır. Kaldı ki Türkiye nin dış politikaları da her bir güç ile işbirliği yapabilme zeminine uygun geliştirilmiş ve uygulanmaktadır.

10. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Öncelikle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) verilerine göre Türkiye, kitap okuma oranında biraz zayıf kalmaktadır. Bu nedenle, algı oluşturmakta yazılı basın zayıf kalmaktadır

Son zamanlarda küresel ölçekte ve özellikle de Toplumumuzda geleneksel olarak görsel medya ve daha çok yakın çevrenin etkisi ile oluşan algı yönetimi günümüzde sosyal medyanın etkisine girmiş gibi görünmektedir. Bu etki giderek hızla artma potansiyeli göstermektedir.

EK 9

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Hüseyin Bağcı

1. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Türkiye'nin Çin ile ilişkileri 1971'de başladı. O zaman nasıl gelişti ve geleceğe nasıl bakmak gerekir. İlişkiler resmi olarak geliştiği süreçte Türkiye'de özellikle sağ sol çatışması, Maoculuk, sol düşünen kesimin Doğu Perinçek başta olmak zere 70'li yıllarda Çin ideolojik olarak etkiliydi. İdeolojik bir algının var olduğu, köylülerin ortaya çıktığı, askeri diktatörlük ile sivil diktatörlük arasında. Türk tarihi ve Çin tarihi arasında büyük bir ilişki var. Toplumu yeniden eğitmek gibi programlarla iki yeni cumhuriyet düşünün...

Çinin kuruluşundan beri Türkiye Çin'e karşı ideolojik ve olumsuz bir algı geliştirdi. Kore savaşından beri Kore'nin ikiye bölünmesi Çinin müdahalesiyle oldu. Türkiye de ABD'nin yanında yer aldı ve ideolojik olarak bir algı gelişti. Çin algısı bizim ideolojik rakiplerle birlikte davranmamızı beraberinde getirdi. 1971'de ikili ilişkiler başlar 1980'lerde düzelmeye doğru gider. Mao'nun ölmesi 4'lü çetenin yakalanması ve Deng Xiaoping dışı açılma süreci. SSCB'nin Gorbaçov'un 80'li yıllarda SSCB bir yıkılmaya biri dışı açılmaya başlar. SSCB'nin yıkılmasından sonra Çin algımız değişmeye başladı. Deng Xiaoping "kedinin siyah veya beyaz olması önemli değil fareyi yakalaması" önemlidir diyor

Siyasetçiler akademisyenler ve iş insanları algıyı üretiyor. Ulusal TV merceği altına al. İyi parti bir şeyler söylüyor. 1980 yıllarda Turgut Özal dönemine bakmak lazım. Çin'e açılmayı öngören siyasetçilerden biri 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Çin'e yaklaşımı İsa Alptekin her iki haftada bir Çin başkonsolosluğunda gösteriler vardı. Türklere baskı yapan ve zulüm yapan algı. Ama iş anlamında daha farklı bir algı vardı.

Çin'i AKP nasıl gördü. 20 yılda Çin dünyanın en büyük ekonomisi oldu. Özellikle AKP döneminin Çin algısının önceki Çin algısı arasında bir fark vardır. Ekonomik ilişkilerden dolayı AKP çok ses çıkaramıyor. Çin büyükelçisiyle görüştim. 20 milyar dolar ithalat 3 milyar dolar ihracat. Büyük bir sempati olduğunu düşünüyorum. Melih Gökçek döneminde çocuklara hediye dağıtılıyor: "made in china".

Türkiye'de anti Amerikanizm çok güçlü bu nedenle Çin imajı yükseliyor. Uygur Türklerine karşı çok olumlu algı yok.

2. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Tehdit eden çok bir şey yok Uygur dışında. Motive eden ŞİÖ var. Çinin Asya'daki ekonomik genişlemeyi iş dünyamız yakından takip ediyor. Çinliler Türkiye'yi ekonomik tehdit olarak görüyor. THY her yere uçuş sağlıyor.

3. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

2013'ten beri özellikle Suriye'de İdlib başta olmak üzere işid'e Uygur bölgesinden insan katıldı. Türkiye ve Çin İnterpol'e en fazla yardımcı olan iki ülke. Çin kendi içerisinde radikal İslam'ı kabul etmeyen bir ülke. Onları sekülerleştirme veyahut ayrılıkçı hareketlerden ayrılmak istiyor. Türkiye de bu politikasına destek veriyor.

Çin bu bölgeye çok yatırım yapıyor. Uygur Türklerinin Çinlileştirmesi söz konusu. Önemli minareler uzay araştırmaları konusunda önemli.

Uygur belgesi özerk Tibet gibi. İki önemli sorunu var. Bizi doğrudan etkileyen Kaşgarlı Mahmut, çok sayıda türkün orda bulunması yurtdışında 1990larda Uygurların sesi olmak istiyordu. Dış politika anlamında da çok müdahale edemeyiz. Uygur bölgesi onların toprağı.

4. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Çinliler hegemonya kavramını kullanmaz ve kendilerini hegemonik bir güç olarak görmezler. Onlar barış ve istikrar arayan bir güç olarak tanımlar. Harmoni kavramında. Felsefi ve ekonomik anlamda da dünyada bir denge arayışı. 2034 te ABD'yi askeri anlamda geçecek.

5. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

67 ülkeyi kapsayan ŞİÖ Çin ve Hindistan'ın bulunduğu 4 milyar adam. İran var Pakistan var. Avrupa'ya olan ithalatımızı kaybedeceğimiz. Orta koridor kavramı. Fatih ceylan fikir babası. (Tr Rus ilişkileri). Fikir babası Kazaklardır. 1992 den beri süregelen bir projedir. Rusya'yı baypas eden bir proje. Orta koridor Rusya'yı es geçen bir proje.

EK 10

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Mehmet Ögütçü

İşin içine eğer Hong Kong'u Tayvan'ı Singapur'u Malezya'yı Endonezya'yı dâhil ederseniz Çin ekonomisi hiç kuşkusuz dünyanın en büyük gücü. Dünya artık 2 kutuplu hale geldi bir kutbunda ABD diğesinde ÇHC.

Onun için Çin'e bu özellikleri ile bakmak lazım. Yani hem teknoloji, yapay gücü gibi avantajlarıyla bir dünya gücü uzay ve okyanus erişimiyle öte yandan sadece ucuz üretim üssü değil gelir düzeyi teknoloji eğitim düzeyine sahip ülke olarak görmek lazım. Böyle görünce dünyada kurulu sisteme bir tehdit olarak da ortaya çıkıyor. Böyle bakıldığında Çin'in kendi deyimiyle barışçıl yükselişini ABD engellemeye çalışıyor.

Çin de buna karşın yüzyılın en vizyoner projelerini geliştiriyor. Kuşak Yol Projesi gibi milyarlarca dolar 85 86 ülkeyi kapsayan dünyadaki en büyük alt yapı ulaşım telekomünikasyon ve enerji şebekesini tren yollarını birbirine bağlıyor. Biraz yavaşlamış da olsa cindeki ekonomik sorunlar dolayısıyla...

Çin bu haldeyken dünya ülkeleri de ona göre konum belirliyorlar. AB ve ABD nispeten hasmene bir tavır içine girerken milyarlarca ticareti devam ediyor. Çin'in geleceğin en büyük tehdit olduğunun da farkındalar. NATO da AB içinde hasım olarak görme girişimi başlamış. Rusya ile stratejik ortaklığı kaygı yaratıyor çünkü Rusya kimin yanında yer alırsa o güç daha da baskın haine gelecek. Trump bir ara Rusya'yı Amerika'nın yanına çekmeye çalıştı ama devlet buna izin vermesi.

Türkiye'ye bakıldığında ilişkiler 70'lerin başından itibaren aynı dosya ile ilerliyor. Biz ticaretimizi artırmaya çalışıyoruz ama nafile. Şu anda 24 milyar dolar ticaret hacminin 22-23 milyar doları Çinin Türkiye'ye ihracatı. Çin yatırımları gelmeye başladı ama dünyadaki yatırımına bakıldığında devede kulak kalıyor. Kuşak yol projesi var ama Çin yavaş yavaş Türkiye'yi dışlayan opsiyonlar üzerinde çalışıyor.

İki ülke arasında güven yok. İki ülke arasında Uygurlar doğu Türkistan dediğimiz onlara uygulanan baskı zulüm ve o bölgede Türkiye'nin ayrılıkçı hareketleri körüklediğine dair güçlü bir kanaat var.

Bir de Ankara'nın batı ile ilişkileri gidip geliyor tam güvenemiyor İran kadar köprübaşı sayılamaz. Türkiye hala ABD ve batının küresel kurumlarından medet umuyor.

Dolayısıyla Çin’de de Türklere karşı malum Çin Seddi’nin yapılması, Karahanlılar döneminde Kubilay Han’ın yönetimi gibi olaylar var. Uygur Dilinde “Hanzo” Han ırkından gelenlerin tarifi için kullanılan bir kavramdır. Ama biz negatif kullanılırız. Uygur dilinde Hanzo han ırkından gelir ama biz negatif kullanılırız, Asya’nın bir ucunda batı ucunda biz arada da Asya Kafkasya uluslar bir şekilde birlikte yaşama işbirlikleri yapma çabası içerisindeyiz. Ama şu anda görünen o ki Çinin menfaatine işliyor. Belki iki ülke liderlerin içinde akıl adamların da bulunduğu generaller diplomatlar, sanatçılar, akademisyenler, think tankların da bulunduğu bir grubun Türkiye Çin ilişkilerinin önümüzdeki 20- 30 yılını ortaya koyacak White paper çıkartmalarında büyük yarar olabilir. Dosyayı değiştirmek güncellemek lazım, dünyada dengeler değişiyor hangi tarafta yer alırsa onun ağırlığı artacak gibi gözüküyor. Türkiye’nin nin Kafkas Karadeniz doğu Akdeniz İran Irak Suriye ile ilişkileri batı ile inişli çıkışlı ilişkileri Rusya ile Suriye komşumuz bu girift ilişkileri masaya yatırıp kazan kazan yeni ortaklıklar iş birlikleri düşünmek gerekiyor.

Çin’e olan kanaat batıya nazaran Türkiye’de de daha olumlu. Böl yönet Türkiye’yi istikrarsızlaştırma çabaları var. Çin’de de turizm kültür ticaret yatırım teknoloji güvenlik iş birliklerinde yol alınabilir. İlişkilerin hala ham düzeyde olduğunu düşünüyorum. 24-25 dolarlık ticaretin önünde daha önemli mevzular var. Türkiye’nin bu dengesizliği giderecek adımlar atması lazım. Bunun için Çinlilere sürekli baskı yapmak para getirin yatırım yapın yaklaşımı tutmadı burada proaktif bir şekilde devletin devreye girmesi, çalışması gerekir. Stratejik bir perspektifle stratejik yol hartasının çizilmesi gerektiğini düşünüyorum.

EK 11

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Cahit Özkan

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

ÇHC son 20 yıllık süre zarfında hızlı ekonomik ve teknolojik gelişime sahip olmasına rağmen bütün gelişmiş ülkelerde işgücü maliyetleri ve refahın artmasıyla

birlikte Çin'in de önünde engel olarak durmaktadır. Taklide dayalı teknolojik gelişmeler yerine ARGE ile yüksek teknoloji üretmediği takdirde tarihsel sosyoloji ve tarihsel ekonomiye bakıldığında ucuz işgücü sona erdiğinde sürdürülemez bir ekonomi ile karşılaşacağı muhtemeldir.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Toplumun kültürel ideolojik ve dinsel kimliklerinin siyasal anlayış tarafından dikte edilmesi neticesinde bu baskının siyasal kültürün mahalle baskısıyla şekillendiği izlenimi oluşmaktadır.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Türkiye'nin jeostratejik konumundan kaynaklı Çin ile ticari, kültürel, sosyolojik ve stratejik ilişkiler geliştirilmesinde zaman zaman istenmeyen sorunlarla karşılaşmaktadır. Buna rağmen Türkiye Çin için batı ile rekabetinde alternatifsiz bir stratejik ortak olma özelliği taşımaktadır.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin'in küresel şirketlerinin üretim merkezi haline gelmesi, orta ve uzun vadede Çin Halk Cumhuriyeti'nde komünist rejimin yapısal değişim ve dönüşümünü de zorunlu kılacaktır. Bu büyüklükte küresel sermayeyi kendi içine çeken Çin büyük bir değişime de gebe dir.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gücü Türkiye dahil bütün dünya ülkeleri tarafından elbette tehdit olarak algılanıyor ancak Çin'in taklide dayalı ekonomisi katma değersiz ürünleri Türkiye ve dünya nezdinde Çin'in dengelenmesini sağlıyor.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Türkiye ve Çin'in tarihsel, kültürel ve coğrafi arka planında benzer avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Sincan bölgesinde yaşanan sorunlar Çin için nasıl risk oluşturuyorsa Türkiye'de de benzer bölgesel riskler her iki ülkenin seviyeli bir dil ve

ilişki tutturmalarını zorunlu kılmaktadır Türkiye'nin toprak bütünlüğü nasıl Türkiye için önemliyse Çin'in toprak bütünlüğü de Çin için önemlidir bu bağlamda benzer güvenlik ve diplomatik duruş mevcut sorunlarda ortak bir bakış açısı sağlayabilir.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Kuşak Yol Projesi Türkiye'nin uzun zamandan beri soruna dönüşmüş coğrafi konumunu ilk kez avantaja dönüştürme fırsatı sunuyor.

Türkiye bir taraftan üretim avantajlarını geliştirirken diğer taraftan kuşak yol projesi ile ticari açıdan tarih boyunca en büyük ekonomik merkezler arasında yeniden stratejik konumunu güçlendiriyor.

8. 2002'den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika'da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy'dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Her iki ülkenin reel diplomatik dış politika uygulamaları; bir taraftan her iki tarafa da bölgesel ve küresel güç olma imkânı sağlarken batıdan daha fazla güç devşirebilmeleri için proaktif ve *kazan kazan* anlayışına dayalı diplomatik ilişkileri de sürdürmeyi ve geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Yani önümüzdeki süreçte her iki ülke açısından güç kazanmak bir risk değil avantaj olarak okunmalıdır.

9. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Gerçek bir demokraside yöneticilerin başarısı halkın taleplerini hayata geçirdikçe güçlenir.

Türkiye'de de bu anlamda siyasiler toplumsal talepleri olabildiğince başarılı bir şekilde hayata geçirmelerinden dolayı olumlu algı ve başarıyla karşılaşmaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Adnan Akfırat

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çin, sosyalist bir ülke. 1949’da dünyanın en yoksul ülkeleri arasında sayılan Çin’in kalkınması, gelişmesi sosyalizmin başarısıdır. Çin, Türkiye’nin 1930’larda izlediği, bağımsızlıkçı, halkçı, devletçi karma ekonomik sistemi uyguladı ve insanlık tarihinde bu büyük kalkınma başarısını gerçekleştirdi.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin tipik bir Asya ülkesi. 12 yıldır Çin’de yaşayan bir Türk olarak, kültürel ortaklıklarımızın çok fazla olduğunu söylemeliyim. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de haklı olarak “Biz Türkiyeliler Asyaî bir milletiz, Asyaî bir devletiz” (Atatürk’ün Bütün Eserleri, c.12, s.297, Kaynak Yayınları) diye Türk kültürünün Asyalı kökenini hatırlatmıştı. Ailenin temel olduğu bir toplumsal düzen var. Toplumsal sorumluluk duygusu içinde yetişiyorlar. Sosyalist ideoloji, Çin geleneksel kültürü ile birleştirilerek Çin tipi sosyalizm yaratılmış. Çin’de nüfusun çoğu kendini bir dine ait hissetmiyor. Geleneksel Çin düşünce sistemi dinin yerini almış. Öte yandan Çin’de dinlere saygı var ama dünya işlerine dinin karışmasına izin verilmiyor. En kalabalık taraftarı olan din Budizm. 185 bin ile 250 bin kişinin Budist ibadetlerini sürdürdüğü hesaplanıyor. 30 milyon civarında Müslüman var ve ibadethaneler açık. Hac ziyaretlerine gidebiliyorlar. 2018 sayımına göre 44 milyon Hristiyan var. Onların da kiliseleri açık, ibadetlerinin önünde engel bulunmuyor. Üç bine yakın Yahudi var onların da sinagogları bulunuyor. Çin, sosyalist kültürü geliştirmek için yoğun bir çalışma yürütüyor. Temel sosyalist kültürel değerler şöyle sıralanıyor: “Refah, demokrasi, nezaket, uyum, özgürlük, eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü, vatanseverlik, adanmışlık, dürüstlük ve dostluk”.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Türkiye ile Çin'in ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en büyük engel Türkiye'nin NATO üyeliğidir. Maalesef Türkiye, NATO'ya girmek için Kore Savaşı'na katıldı. Mehmetçiğimize 10 bin kilometre öteye, ulusal çıkarımıza karşı bir savaşa yolladı. NATO uğruna, Kore'nin ikiye bölünmesine hizmet ettik üstelik Kore'nin birleşmesi için desteğe gelen Çin askerleri ile savaştık, kayıplar verdik. Yeni kurulan ÇHC'nin Türkiye hakkındaki ilk olumsuz tecrübesi bu oldu.

“Soğuk Savaş” yıllarında NATO, Türkiye'yi Rusya ve Çin'e karşı bir üs gibi kullandı. Türkiye devleti içinde örgütlenen “Paralel Devlet Yapılanması” Gladio, “Komünizmle mücadele” adı altında, Türkiye'yi komşularına karşı bir terör ihraç etme ve bölücülük imal etme merkezi haline getirdi. Vatanına bağlı, mütedeyyin insanların inançlarını istismar ederek, kendi ülkesi aleyhine çalışacak bir kitle yarattılar. FETÖ bu mekanizma sayesinde, 1991'den itibaren eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne sızıp, etkili konumlar elde etti.

16 Temmuz 2015'e kadar Türkiye-Çin ilişkilerinde belirleyici olan NATO oldu. Nitekim, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu hava savunma sisteminin Çin'den alınması için ihale süreci usulüne göre tamamlanmışken, ABD Başkanı Obama'nın müdahalesi ile iptal edildi. Anlaşmayı imzalamak için Türkiye'ye gelen Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in ihalenin iptalini basın açıklamasından öğrenmesi, Çin-Türkiye ilişkilerine bir kara gölge oluşturdu.

Türkiye'nin de imzacısı olduğu NATO Stratejik Belgesi, Çin'i birincil düşman olarak tanımlıyor. NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin amacının Çin'i kuşatmak olduğu gizlenmiyor. Türkiye'nin NATO'nun genişlemesini desteklemesi, Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine engel oluşturuyor.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin, geniş coğrafyasının ve kalabalık nüfusunun ihtiyaçlarına göre, kendi tarihi içinden geliştirdiği bir siyasal rejime sahip. Çin Komünist Partisi'nin önderliğinde, 8 ayrı partinin de mevcut olduğu bir parlamenter sistem ile yönetiliyor. Çin Cumhurbaşkanı her beş yılda Çin Ulusal Halk Meclisi (ÇUHM) tarafından seçiliyor. ÇUHM, her beş yılda bir seçimle yenileniyor. ÇUHM Başkanı Çin hiyerarşisinde devlet başkanı ve başbakanıdan sonra üçüncü sırada yer alıyor. Çin'de, Çin'e özgü

ikinci bir Meclis daha var. Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı (ÇHSDK). ÇUHM milletvekillerinin çoğunluğunu ÇKP üyeleri oluştururken, ÇHSDK'nın milletvekillerinin çoğunluğunu ÇKP üyesi olmayan, mevcut diğer 8 partinin üyeleri ve parti üyesi olmayan bilim adamı, sanatçı, iş adamları oluşturuyor.

Çin'in yönetim biçimini "komünist rejim" olarak tanımlamak bilimsel değil. Çin kurumları kendilerini "komünist" olarak değil, "sosyalizmin ilk aşamasında olan bir gelişmekte olan ülke" olarak adlandırıyor.

Çin halkı, yönetim biçiminden memnun. Hem Çin üniversiteleri hem de ABD üniversitelerinin yürüttüğü kamuoyu anketlerinde halkın rejime güveni %90 civarında. Ekonomisi istikrarlı bir şekilde geliyor, halkın alım gücü artıyor. Yönetim halka eğitim, sağlık, iş ve güvenlik sağlıyor. Çin yönetimi, ülkenin doğusu ile batısı arasındaki, kentler ile kırsal bölge arasındaki ve sınıflar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için çalışıyor.

Çin'in siyasal sistemini, "totaliter" olarak tanımlayıp, bu rejimi yıkmak için çalgınca faaliyet yürüten ABD ve NATO.

Bir ülkenin nasıl yönetileceğine kendi halkı karar verir.

Türkiye, başka ülkelerin bizim iç işleyişimize karışmasına nasıl karşı çıkıyorsa, başka ülkelerin içişlerine karışılmasına da cesaretle karşı çıkmalıdır. Tabii ki en başta kendisi başka ülkelere rejim ihraç etmek gibi bir çabanın içinde olmamalıdır.

Bir bilimsel çalışmada, Çin'deki rejimin değişmesinin pususuna yatılmasını yadırgadığımı belirtmeliyim.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Türkiye'nin batısında ve güneyinde Çin'in askerî üsleri bulunmuyor. Doğu Akdeniz'de, Ege'de ve Karadeniz'de Türkiye'yi tehdit etmek üzere Çin'in savaş gemileri bulunmuyor. Kıbrıs'tan Türk askerini çıkartmak için Türkiye'ye askeri ambargo uygulayan Çin değil. Çin Türkiye'yi parçalamak için silahlı mücadele eden PKK'ya silah, cephane, para vermiyor. Türkiye'nin rejimini değiştirmek için silahlı mücadele yürüten FETÖ'ye Çin ev sahipliği yapıp, destek olmuyor. Bağnaz terör örgütleri El Kaide, DEAŞ, HTŞ ve benzerlerini Çin desteklemiyor. Mehmetçiğe

kurşun sikan, Çin'den CIA marifetiyle yasa dışı yollarla çıkarılıp Suriye'nin kuzeyine yerleştirilen Doğu Türkistan İslami Partisi'nin teröristlerine destek olan Çin değil.

Cumhurbaşkanımızın sıklıkla dile getirdiği “dünya baştan büyüktür” görüşünü, kendisi o beşten biri olmasına karşın Çin açıkça destekliyor. Daha adil ve eşitlikçi bir Birleşmiş Milletler teşkilatı kurulması için en çok çaba harcayan Çin. IMF, Dünya Bankası gibi hegemonya örgütlerine karşı, Asya Altyapı Yatırım Bankası, BRICS Bankası gibi eşitlikçi kurumlar oluşturuyor. Çin Uluslararası İlişkilerinde, karşılıklı yarar ve eşitliği temel alıyor. Herhangi bir ülkeye rejim ihraç etme çabasında değil.

Çin yönetimi, “hiçbir zaman hegemonya peşinde koşmayacağını” BM Genel Kurul kürsülerinden hem 1974'te hem de 2020'de en yetkili ağızlardan taahhüt etti. 1974'te Mao Zedung'un görevlendirdiği Deng Xiaoping, “Eğer bir gün Çin hegemonya peşinde koşarsa, o rejimi yıkmak için birlikte mücadele etme” çağrısını yapmıştı.

Dünyanın hiçbir bölgesinde hegemonya kurma çabası içinde olmayan Çin'i, Türkiye, neden bir hegemonyacı tehdit olarak algılasın?

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Xinjiang sorunu veya Uygur Sorunu, bir NATO imalatı. Kore Savaşı döneminde NATO, Türk milletinin itirazını önlemek için, “Türk Ordusu Kore'de Uygur soydaşlarımızı korumak için kızıl Çin ile savaşıyor” yalanını imal etti. Bu yönde çok yoğun bir psikolojik savaş yürütüldü. Oysa, bu yalanların türetildiği 1952 yılında Xinjiang Eyaleti'nin Başkanı, 1944 Bağımsız Türkistan Cumhuriyeti'nin yöneticilerinden Burhan Şehidi idi. Uygur halkının seçilmiş liderleri Burhan Şehidi ve Seyfettin Aziz, 1949'da Uygur halkının rızasıyla Çin Halk Cumhuriyeti'ne, bir silah atılmadan katıldılar. “Komünist Çin'in, Doğu Türkistan'ı işgal ettiği” bir uydurma.

Ben bu satırları Urumçi'de kiraladığım, şehir merkezine belediye otobüsüyle 20 dakika uzaklıktaki son derece çağdaş bir apartman dairesinde yazıyorum. Komşularım arasında Uygurlar da var Han kökenliler de. Sitenin içinde 24 saat hizmet veren market, bakkal, manav, eczane, helal et satan kasap, her tür Uygur ekmeği ve helal börek yapan fırın, berber, kuaför, kuru temizlikçi, tesisatçı, helal yemek satan lokantalar var. 100 metre aşağıda modern bir cami var. Kapımdaki kilidi parmak iziyle

açıyorum. Siteye göz taramasıyla giriliyor. 5G hızında internet var. Cep telefonundan sipariş veriyorum, kapıma aynı gün içinde teslim ediliyor. Sitenin tabelası hem Çince hem Uygurca. Urumçi’de halk işinde gücünde huzur ve neşe içinde yaşıyor. Uygur kültürü üzerinde bir baskı yok. 18 saat yayın yapan Uygurca, Kazakça TV yayını var. Arap alfabesiyle Uygurca basılan gazete, dergi, kitap var. Uygurca eğitim veren ana okulu, ilkokul, lise ve üniversiteler var. Çin’in Uygur Özerk Bölgesi dünyada kişi başına en fazla cami bulunan yer.

Çin Halk Cumhuriyeti’nde Uygur Türkü olduğu ya da Müslüman olduğu için baskı gören bir kişi yok. Sinciang Uygur Özerk Bölgesi’nde ABD ve Batının beslediği, geliştirdiği terör ve ayrılıkçılıkla mücadele ediliyor. NATO’nun Çin’i istikrarsızlaştırmak için planlayıp uyguladığı bağınaz ve bölücü faaliyetlere katılan sadece Uygurlar değil Han, Hui etnik kökenli kişiler de cezalandırılıyor.

Uygurların Çin ile Türkiye arasında bir sorun olarak gündemleştirilmesi bir CIA tuzağı. ABD, Türkiye’nin Çin ile ilişkilerini geliştirmesini önlemek için bu meseleyi bir sorun haline getirip Türkiye’ye dayatıyor. Türkiye, Uygurların sorunlarını Çin iç sorunu olarak görmeli ve kesinlikle ABD ve Batı adına müdahalede bulunmamalıdır.

Türk Dışişleri Bakanlığı’nın ABD’nin dümen suyuna girip, Uygurlara “hamilik” yapma çabaları, en başta Uygurlara zarar veriyor ve Türkiye-Çin ilişkilerini zehirliyor. Oysa, Türkiye akıllı hareket ederse, Uygurlar Türkiye-Çin ilişkisinde köprü işlevi görebilir. Sinciang Uygur Özerk Bölgesi, Türkiye’nin Çin pazarına giriş kapısı olabilir.

7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) bir proje değil adı üstünde bir girişim. Yani, katılan her ülkenin kendi üstünlüklerini katarak gelişecekleri bir ortak kalkınma modeli. Nitekim, Türkiye, yıllar içinde geliştirdiği Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini, Afganistan ve Pakistan’ı Avrupa ve Afrika’ya bağlayacak bir demir yolu ulaşım projesi olan “Orta Koridor”u Kuşak ve Yol Girişimi’nin bir parçası haline getirdi. “Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu

Ekonomik Kuşağının, 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolunun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı” 14 Kasım 2015 tarihinde imzalandı. 2016 yılında da TBMM’den geçerek yasalaştı. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi’ne katılan her ülkeye kendi projesini getirmesini öneriyor ve bu projenin hayata geçirilmesi için yine birlikte oluşturulan Çin’in ev sahipliğindeki Asya Altyapı Yatırım Bankası imkanlarını kullanıma açıyor.

Türkiye, KYG’ye sadece katılan bir ülke değil, öncü ülkelerden biri olmalı. Çünkü, 21. yüzyılda Türkiye’nin Asya ile ekonomik, kültürel ve siyasal, askeri bağlarını güçlendirmesi bir beka sorunu. Doğu Akdeniz’den askeri olarak ve Batılı finans kurumlarınca ekonomik olarak tehdit altındaki Türkiye, kuşatmayı ancak Asya ile ilişkilerini güçlendirerek kırabilir ve böylece kendi bağımsız gelişme yolunda ilerleyebilir.

KYG kapsamında, geliştirilecek onlarca proje vardır. Öncelik, Türkiye’nin Asya’nın Avrupa’ya yakın bir üretim üssü haline getirilmesidir. Türkiye coğrafi konumunun üstünlüğünün ötesinde genç ve eğitimli iş gücü, sanayileşme deneyimi, serbest iş ortamı, gelişkin hukuk sistemi ile, üretim için yatırım yapacak şirketlere en uygun koşullara sağlıyor. Türkiye’de üretilen ürünlerin Avrupa pazarlarına gümrüksüz olarak girmesini lehimize bir üstünlük haline ancak bu yolla dönüştürebiliriz.

Ticaretin ve turizmin gelişmesi için kara, demir ve havayolunun geliştirilmesi elzemdir.

İstanbul Havalimanı, havadan İpek Yolu’nun belkemiği işlevini görebilir. Hem coğrafi konumu hem modern imkanları ile Avrupa ile Asya’yı kavuşturacak en önemli tesistir.

Ukrayna savaşı ile Çin-Avrupa demir yolu hattının kuzey koridoru verimli çalışmamaktadır. Orta Koridor’u geliştirip güçlendirmenin tam zamanıdır. Çin’in doğusundan ve güneyinden kalkan yük trenleri Kazakistan’a Horgos’tan girip hızlıca Hazar Denizi kıyısındaki Aktau limanına ulaşır, denizden geçişi beklemektedir. Türkiye, ro-ro gemileri ile Hazar Denizi geçişini hızlandırırsa Orta Koridor verimli çalışır. Bu Türkiye’nin ihracatını artırırken, ithalatını da ucuzlaştırır.

Türkiye, KYG’nin sunduğu imkânı değerlendirerek Çin’e ihracatın önündeki teknik engelleri kısa sürede aşabilir. Mevzuatı, Gümrükleri ortaklaştıracak blok zinciri

altyapısı kurulabilir. Türk malları Çin gümrüklerinde günler hatta aylarca bekleme zahmetinden kurtulur. Bu alt yapı Çin'den yapılan ithalatı da ucuzlatır.

Türkiye KYG'yi değerlendirerek, Çin'e ihracatını beş yıl içinde 25 kat artırabilir. Türkiye, Çin'in ihtiyaç duyduğu, işlenmiş kaliteli gıda ürünlerinin en önemli tedarikçisi olabilir. Örnek olması açısından, Türkiye'nin üstünlüklerinden biri olan zeytinyağını Çin'e maalesef Avrupa ülkeleri satıyor. Hatta Türkiye'nin kuruyemişlerini de Avrupa markaları paketleyip Çin'e satıyor.

8. 2002'den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika'da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy'dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Çin ile Türkiye'nin birbirinin rakibi değil. Çin'in güçlenmesi Türkiye'yi güçlendirir, Türkiye'nin güçlenmesi de Çin'i. Çünkü her ikisi de gelişmekte olan ülke. Her ikisi de Asya ülkesi. Biri Asya'nın batısında diğeri doğusunda. Bu iki ülkeyi bir kartalın iki kanadı gibi düşünebiliriz. Kartalın menziline ulaşması için iki kanadı arasında eşgüdüm olması zorunludur.

Türkiye'nin bağımsız dış politika yolunda ilerlemesi Çin'de memnuniyet yaratıyor. Ancak Türkiye, NATO prangasından kurtulamadığı ve Batı'nın gözlüğüyle baktığı için yanlış bir şekilde Çin'in gelişmesini kendine tehdit olarak değerlendiriyor.

Kendimize güvenmeli, Türkiye'nin inisiyatifiyle kurulan Türk Devletleri Teşkilatı'na Çin'in gözlemci ülke olmasını teklif etmeliyiz. Türk Cumhuriyetleri'nin komşuları Çin ile iyi ilişkileri Türk Devletleri'ni güçlendirir. Güçlenen Türk Devletleri, Türkiye'nin gücüne güç katar.

9. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Türkiye'deki olumsuz Çin algısı esas olarak medya aracılığıyla oluşturuluyor. Maalesef Türk medyası, dış haberlerde Batı'nın haber ajanslarına bağlı. Türk televizyon kanalları ev gazetelerinde Çin, ancak olumsuz bir gelişme olduğunda haberleştiriliyor. Çin'deki gelişmeleri Türkiye bu engel nedeniyle izleyemiyor.

Türkiye, medyası ile, akademisi ile, düşünce kuruluşları ile Çin konusunda bilgi fakiridir.

Maalesef Anadolu Ajansı ve TRT de Batı'nın Çin anlayışına uygun yayın yapıyor. Oysa her ikisinin de Çin'de ofisi bulunuyor. Türkiye, önlem olarak bu ofisleri güçlendirmeli, Çin'den daha çok haber ve doğru bilgi aktarılmasını sağlamalı.

Türkiye'nin yasal alt yapısı Çin yayın kuruluşlarının Türkiye'de faaliyet yürütmesine imkân veriyor. Türk devleti, iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ilişkileri geliştirmek için Çin'i Türkiye'de Türkçe yayın yapan bir TV kanalı kurmaya davet etmelidir. Dünyayı daha iyi anlamak için iki gözümüzle bakmalıyız. Şu anda yüzümüzü kuzeye döndüğümüzde sadece sol gözümüzle Batıdaki gelişmeleri izlediğimizi sağ gözümüzü kapattığımızı görebiliriz. Neden tek gözle bakalım? Her iki gözümüz de açık olsun!

Çin bilimsel gelişmede, Batı'nın en ilerisi olan ABD'nin önüne geçmiştir. ABD ve Avrupa üniversiteleri Çin üniversiteleri ve araştırma kuruluşları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Türk üniversitelerinin Çin akademisi ile ilişkiyi güçlendirmesi, öğretim üyesi değişimi, öğrenci değişimi, ortak araştırma, ortak yayın çabalarını çok hızlı olarak kurmalıdır.

Bir ülkeyi tanımanın en kısa yolu, o ülkenin edebiyat klasiklerini ya da çağdaş edebiyatını okumaktan geçer. Türkiye maalesef Çin'in ne edebiyat klasiklerini ne de çağdaş edebiyatını takip ediyor. Çin'in dört edebiyat klasiğini Türkçeye çevirip yayınlamakla başlanabilir. Çin eserlerinin Türkçeye çevirip yayınlama, Türk edebiyatının da Çin'de yaygınlaşmasına hizmet eder.

EK 13

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Necati Demircan

- 1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**

Dünyanın yükselen gücü Çin'in ekonomik ve teknolojik kalkınmasının ardındaki mucizevi itici kuvvet Çin'in yönetimidir. Kısaca Çin'in başarısının mimarı Çin Komünist Partisi'dir ve halkın refahını artırmaya yönelik planlı ekonomik kalkınma ÇKP'nin eseridir. 40 yılda 800 milyon insanı yoksulluktan refaha erdirilebilmesi ancak planlı, disiplinli ve halkın refahının adil paylaşımını sağlayacak bir program temelinde inşa edilebilirdi. Çin'in ekonomik ve teknolojik olarak büyümesini sadece büyük nüfus ve ucuz iş olarak tanımlayanlar bulunmaktadır. Halbuki bugün Asya'da ekonomik olarak büyüyen güçler incelendiğinde Çin'in önemli bir fark koyduğu görülmektedir. Örneğin benzer şartlara sahip Hindistan'ın refahı toplumda adil bölüşümünü sağlayamaması gibi. Ya da Çin'in yolunu takip eden Vietnam'da planlı, disiplinli ve refahı adil dağıtan bir politika izleyen Vietnam Komünist Partisi'nin olması gibi. Buradan hareketle Çin'i yöneten kuvvetin ekonomik ve teknolojik kalkınmadaki önemi ve rolü görülmektedir.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin'in sahip olduğu kültür Asya'yı yani Türkiye'nin içinde bulunduğu kültürü yansıtmaktadır. Çinliler genel olarak barışçı, uzlaşmacı ve paylaşımcıdırlar. Bu özelliklerin aynı zamanda tüm Asya ülkelerinde mevcut olduğu aşıkardır. Çin milleti 5 bin yıllık geleneğe sahip, yerleşik yaşama erken geçmiş bir toplumdur. Geçmişte Çin, Hun, Moğol istilaları, batı sömürgeciliği ve iç mücadelelerle çalkalanmıştır. Tarihten beri büyük topraklara sahip olmasına rağmen verimli toprakların azlığı ve büyük nüfus nedeniyle istikrarı sağlamak ve üretimi devam ettirmek Çinlilerin hep önemli gündemini oluşturmuştur. Bu nedenle karşılaştıkları zorlu dönemlerde uzlaşma yapmaya ve barış içinde yaşayıp üretimi artırmaya odaklanmaya çalışmaları Çinlilerin karakterine yansımıştır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde Çin, ABD ile rekabete girmek yerine uzlaşma ve ekonomik kalkınmayı tercih etmiştir. Bugün bile Çin ile ABD arasındaki sorunlara rağmen Çin söylem olarak barışçıl uzlaşma ve ekonomik kalkınmaya odaklanma vurgusunu sürdürmektedir. Çin kültürel olarak Türkiye'ye çok benzemektedir. Çinliler misafirperver ve elindekini paylaşmayı seven bir toplumdur. Çin'de yaşayanlar Çinlilerin özellikle yabancılara karşı meraklı şekilde onlara yardımcı olmaya çalışan, paylaşan bir toplum olduğunu fark edebilirler. Özellikle paylaşımcı kültürü Asyalı bir toplum olmanın yanı sıra, ideolojik olarak sosyalist

kültürün ve köylülüğün bir yansımasıdır. Çin’de çeşitli şekilde açlığı ve sosyalist değerleri daha derin yaşamış yaşlı nüfusun paylaşma konusunda daha duyarlı olduğu kesindir. Bugün bu duyguların şehirleşme ve küresel neoliberal kültürden dolayı büyük şehirlerde tahribe uğradığı söylenebilir. Fakat buna rağmen Çin batıyla kıyaslandığında hala paylaşımcı toplumsal özelliğini devam ettirmektedir.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Türkiye ile Çin arasında işbirliği geliştirilmesi yönünde en büyük engeli öncelikle NATO oluşturmaktadır. Türk-Çin ilişkileri Atatürk ve Soğuk Savaş öncesinde oldukça dostaneydi. Gerek Guomindang’ın yöneticileri gerekse Çin Komünist Partisi’nin ilk yöneticileri Türkiye’nin emperyalizme karşı bağımsızlığını kazanmasına ve Mustafa Kemal Atatürk’ün yaptığı devrimlere büyük ilgi duyuyordu. 1949’daki Çin devrimine kadar Türk-Çin arasındaki ilişkiler aradaki uzun mesafelere rağmen oldukça ileri düzeydeydi. 1946’da Türkiye’nin batıya ve NATO’ya üye olmasına giden süreçte Türkiye’de anti-komünizm dalgasının yaratılmasıyla birlikte Rusya ve komünist ülkeler birer düşman ilân edildi. 1949’da Çin’de ÇKP’nin iktidar olmasıyla birlikte Türkiye, Çin’de kızıl bir düşman haline dönüştü. Özellikle Türkiye’nin NATO’ya üye olması için Kore Savaşı’na katılması Türkiye’de NATO tarafından desteklenen anti-komünist hareketler ve basında “kızıl Çin, işgalci Çin” algısı yaratıldı. 1949 öncesinde Türk basınında veya araştırmalarında Çin hakkında olumsuz bir imgeye rastlamak çok mümkün değildir. Fakat Türkiye’nin NATO’ya üye olması ve Kore Savaşı sırasında Türk basınında ve kamuoyunda olumsuz bir Çin algısı yaratıldığını görebiliriz. Aynı zamanda bu durum Türkiye’nin Kore Savaşına asker göndermesiyle Çin tarafında NATO’ya bağlı bir Türkiye imajı yaratmıştır. Bugün bile Çin akademisinde Türkiye’nin NATO’dan bağımsız işler yapamayacağı algısı vardır. Bu nedenle Türkiye ile Çin ilişkilerindeki en büyük engeli NATO oluşturmaktadır. Bunun yanında Türk ve Çin milletleri ortak motivasyonlara sahiptir. Bu ortak motivasyonlardan en önemlisi de iki milletin benzer devrimsel süreçlerden geçmesidir. 1908 Hürriyet devrimi ile 1911 devrimi, Atatürk’ün 6 Ok’u ile Sun Yat Sen’in Üç Halk İlkesi gibi benzer devrimsel süreçleri yaşamışlardır. Osmanlı ve Qing İmparatorlukları benzer süreçlerle batı tarafından yarı sömürge haline getirilmiş ve iki millette de emperyalizme karşı 4 Mayıs 1919’da Çin’de gençlik ayaklanırken Atatürk

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Türkiye ile Çin batılı emperyalist ülkelere karşı 200 yıldır direnen ve direnmeye devam eden iki ezilmiş millet ve iki köklü geleneği olan devlettir. Batıya ve emperyalizme direnç iki ülkenin en temel motivasyonudur. Türkiye'nin batıyla sorunlar yaşadığında yüzünü Rusya ve Çin'e dönmesindeki motivasyonda bu etki çok net şekilde yansır.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Xi Jinping'in devlet başkanı olmasıyla birlikte Çin'de köklü değişiklikler olmuştur. Xi parti içinde sineklerle ve kaplanlarla mücadele etmiş, disiplinsizlikler, yolsuzluklarla mücadele etmiştir. Partiyi ideolojik olarak sağlamlaştırmıştır. ÇKP 2049 hedefinde 100 yılında sosyalizmi ileri taşıma hedefi vardır. Yapısal bir değişim beklemiyorum.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Türkiye'de birtakım akademisyen, yorumcu veya siyasi parti temsilcilerince bu iddia sıkça dile getirilmektedir. Aslında Çin'in hegemonyacı bir tehdit olduğu tezi Türkiye'ye batıdan ihraç edilmiş bir argümandır. Genelde bu iddiayı sıklıkla dile getirenler Çin'i takip etmeyenler veya Çin'i batıdan öğrenmeyi tercih edenlerdir. Bu nedenle Türkiye'de genelde Çin'in hegemonyacı olduğunu savunanlar batının ideolojik propagandasının isteyerek veya istemeyerek parçası olmaktadır.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Hem Türk hem de Çin tarafında bu konuda yanlış yaklaşımlar vardır. Türkiye, Çin'e Xinjiang sorununu yaratan değildir. Bu sorun batılı merkezler, ABD ve NATO tarafından yaratılmış ve desteklenmiştir. Aslında Türk-Çin ilişkileri ne kadar sağlam olursa Xinjiang sorunu iki ülke arasında bir sorun olmaktan çıkar. Bunu sağlayabilecek ülke de Türkiye'dir. Bölgede yoğun bir Türkiye sempatisi vardır Türk-Çin ilişkileri stratejik düzeyde olursa buradan en kazançlı Xinjiang bölgesi çıkar.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Türkiye’de Kuşak ve Yol girişimine karşı olumlu bir yaklaşım vardır. Fakat Türkiye’nin dış politikada tutarsız bir tablo sergilemesi Türk-Çin ilişkilerine yansımakta ve Türkiye, KYG’den çok fazla bir kazanç elde edememektedir. Fakat Türkiye KYG’ye hizmet edebilecek altyapı yatırımlarını tamamlamış ve Avrupa ile Çin arasında köprü görevi görebilecek hayati öneme sahip bir ülkedir.

8. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Çin hegemonyacı veya süper güç olmayacaktır. Çin’in yükseldiği bir dünya düzeninde çok kutuplu bir dünya oluşacaktır. Bu nedenle Türkiye’nin bu düzeni savunması gerekmektedir. Tek veya iki kutuplu olmayan bir dünya düzeninde Türkiye’nin çok daha önemli pozisyonu olacaktır. Türkiye’nin Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya’da izlediği aktif dış politikanın gelecekte Türkiye’ye büyük avantaj getireceğini düşünüyorum.

9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Türkiye’de kamuoyuna yön vermede en büyük payı medya oynamaktadır. Geçmişte batı medyası Türkiye’de oldukça baskındı ve büyük bir algı yaratıyordu. Bugün medya kanalları şekillenmiş Rus ve Çin medyası da Türkiye’ye girmiş böylelikle kamuoyunda halkın haber kaynakları şekillenmiştir. Ayrıca geleneksel medya araçlarının yerini sosyal medyanın almasıyla bilgiye ulaşma ve doğrusunu öğrenmek kolaylaşmıştır. Diğer taraftan sosyal medyada bilgi kirliliği ve dezenformasyon da yapılmaktadır. Bu durum da Türk-Çin ilişkileri için bilinçli veya bilinçsiz bir algı oluşturuyor olabilir. Atasözümüzde olduğu gibi “Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış” sosyal medya böyle bir dezenformasyon yaratabiliyor.

EK 14

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Hasan Aydın

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

2011’den bu yana Çin’in teknolojik kapasitesi hakkında çok şey duymuştum. Kasım 2022’de buraya gelince gördüm. Burada yaşananlar bizim duyduğumuzun çok ötesinde. Çin’in çeşitli bölgelerdeki varlığı sürekli artıyor. Teknolojik olarak sürekli yenilik içindeler. Bunun başka bir boyuta geçtiğini görüyorum. Bütün sistemleri neredeyse bazı aplikasyonlara entegre etmişler. Teknolojik olarak bir örnek vereyim, 7-8 aydır banka veya öğrenci kartımı kullanmıyorum. Yüz tanıma sistemi ile okula girebiliyorum. Bankacılıktan ulaşımaya kadar her alanda büyük teknolojik yenilikleri görmekteyiz. Bu Çin için de yumuşak güç olabilir. Yapay zekâlar bankacılık sistemi daha ileri bir boyuta taşıyor.

2. Kimliksel ideoloji

Bu konuda derinlemesine bilgi sahibi değilim.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Motivasyondan başlayalım, her iki ülke de birbirini olumlu manada iyi bir fırsat olarak görüyor. Türkiye’nin konumu Çin için artı değer yaratır. Çin ise ekonomik gücünü ilerde siyasi gücüyle harmanlayabilirse, batıyı dengeleme olarak kullanılabileceğini söylemek mümkün.

Her iki ülkenin tarihsel arkaplanlarında ideolojilerinden kültürlerine kadar farklılıklar var. En temel zorluk Türkiye Çin’i bilmiyor, Çin Türkiye’yi bilmiyor. Bu sorun akademide de var siyasette de var. Derinlemesine analiz geliştirilemiyor, birtakım kalıplar üzerinden ilerleniyor. Bu da ilişkilerin daha ileri bir düzeye taşınmasına engel oluyor.

4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Aslında Çin denince katı esnek olmayan bir model akla geliyor. Sosyalist veya komünist bir ülke olmasına rağmen zaman içerisinde siyasal ve ekonomik dönüşümü

başarabilmişler. Söz gelimi kapitalizm piyasa ekonomisine entegre olabilmışlar. 1949'da ilân edilen ÇHC ile bugünkü ÇHC'nin ideolojik ekonomik işleyişi açısından çok fark var. Bir kasabada demokratik seçim yaparsak ne olur diye denemişler. Seçimlerde rüşvet yolsuzluk gibi olumsuzlukları görünce geri adım atmışlar. Sistemsel olarak durağanlık yok. Sistemin işlevsiz olduğu kısımlarda birtakım girişimlerde bulunmuşlar. Dışarıdan bir müdahale ile değil kendi iç mekanizması ile dönüşüm mümkün olabilir.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Sıradan vatandaş veya bilirkişilere de bakıldığında Çin ile ilgili çok olumlu bir imaj yok. Batı bloğu içerisinde var olmamız bu imajın şekillenmesinde kritik bir öneme sahip. Çin prensesleri şeklinde bir olgu var, devletin içerisine sızan ve çökerten kişi olarak bilinir. Politik kültürel olarak olumlu bir çağrışım olarak görmüyoruz. Az önce bahsettiğim karşılıklı bilinmezlikten kaynaklı. Türkiye'deki kişiler, akademisyenler, siyasetçiler bu bilinmezlikten kaynaklı bir tehdit olarak görebiliyor.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Bu konuda detaylı bilgi sahibi değilim.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Kuşak Yol Girişimi'ni yüzeysel olarak biliyorum. Güzergahta Türkiye'nin stratejik bir konumda bulunması bu girişimde önemli. Ekonomik açıdan doğu ile batıyı birbirine bağlayan Türk Devletleri Teşkilatı aracılığıyla Orta Asya'daki varlığını güçlendirme anlamında bir gücü var. Çin'den batıya kesintisiz bir hat yaratılıyor. Dış politikayı çeşitlendireme ve dengeleme anlamında ticaretten, politik alana kadar olumlu etkilenir. Fırsat algısı bağlamında politik ve ekonomik anlamda prestijini artırabilir.

8. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye'nin de Çin'in de daha fazla söz sahibi olma çabası var. Çin dünyanın birçok noktasında daha fazla varlık gösterme çabasında. Bir dönem sadece ekonomikti

fakat artık politik olarak da gündemde. Ortadoğu’da arabuluculuk yapma anlamında kayda değer bir çabası var. İki tarafın da ortak bir beklentisi var: batı merkezli sistemden memnun değil. Mevcut sistemi ortadan kaldırma amacı da yok. Amaçları sistemi görece kendileri açısından adil bir şekilde revize edip daha birleştirici bir sistem yaratmak.

EK 15

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Selim Sermet Atacanlı

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

ÇHC’nin son 15-20 yılda sağladığı ekonomik ve teknolojik ilerleme kuşkusuz etkileyici. Çin’e ilk olarak rahmetli Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile birlikte 1998 veya 1999 yılında gitmiştim. Pekin ve Şanghay’da birkaç gün geçirdik. Gitmeden önce ülkede istisnasız herkesin eski Mao tarzı üniforma gibi o meşhur kıyafetleri giydiği bir ülke bekliyordum; böyle kıyafeti giymiş olan tek bir kişiye rastlamadım. Pekin de Şanghay da tam bir batılı şehir havasındaydı. Özellikle Şanghay etkileyici gökdelenleri ile New York ve Hong Kong’a rakip olabilecek bir görünüme sahipti. Aradan neredeyse 25 sene geçti, şimdi gitsem eminim gelişme daha da çarpıcıdır. Üstelik özellikle ülkenin doğusunda yeni büyük ve gösterişli metropollerin ortaya çıktığını da okuyor ve görüyorum.

2007-2021 yıllarında Tokyo’da görev yaptım. Japonya o sırada dünyanın ABD’den sonra ikinci büyük ekonomisiydi. Ama birkaç yıl sonra ikinciliği ÇHC’ye kaptıracağı hesaplanıyordu; nitekim de öyle oldu. Daha sonra uzun süre istikrarlı olarak yıllık %15 gibi muazzam bir ekonomik büyümeyi sürdürdü. Bu büyüme toplum genelindeki gelir dağılımına, özellikle de kırsal kesime ne kadar dengeli yansıdı, o ayrı bir konudur.

ÇHC’nin teknoloji alanındaki atılımları da dikkate değer. Bir zamanlar “Çin malı” diye burun kıvrıdığımız, yani adı adeta “kalitesiz ürün” kavramıyla özdeşleşmiş bir noktadan, bugün nükleer teknolojisi olan, uzaya uydu gönderebilen sayılı

lkelerden biri haline geldiler. HC'nin halen ileri teknoloji üretimi alanında dünyanın en rekabetçi ülkeleri arasında yer almakta olduğunu biliyoruz.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Bu konularda derinlemesine yorum yapacak bir bilgi ve birikimim yok. Ama Çin'in geçmişi binlerce yıla giden muazzam bir kültür mirasının üzerinde oturduğu kuşkusuz. Bu kültürün Batı odaklı dünyada yeterince bilinip takdir edildiğini de sanmıyorum. Batı'nın Çin'e bakışı yakın tarihlere kadar romantik bir "Oryantalizm" ve "sömürülecek bir toprak parçası" yaklaşımından ibaret kalmış.

İdeolojik olarak da tek bir Çin kavramından söz etmek mümkün ve doğru değil. Bugün koyu ve baskıcı bir komünist sistemin hüküm sürdüğü HC yanında, yine halkı Çinlilerden oluşan, Batılı anlamda demokratik, zgrlki bir Taiwan var. Yine halkının Çinlilerden oluştuğu ve yakın zamana kadar bir İngiliz kolonisi olan Hong Kong'da da hâlâ muhafaza edilmeye çalışılan liberal bir siyasi yapı ve demokratik bir gelenek bulunmakta.

3. HC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Türkiye ile HC arasında bir "stratejik işbirliği"nden söz etmek ne derece doğru ve gerçekçi olur, tartışılır. Türkiye ve HC "ayrı dünyalara" ait iki ülkedir. Türkiye siyasal olarak "Batı" alemine mensuptur. Batı aleminin en temel askeri örgütlenmelerinden biri olan NATO yesidir. NATO zellikle Rusya'nın Ukrayna müdahalesi üzerine "sessiz" kalan HC'ye olan tavrını kısa bir süre önce bir ölçüde sertleştirmiş görünmektedir. Türkiye'nin 2012'de HC'nin de içinde bulunduğu şanghay İşbirliği rgt'ne "Diyalog Ortağı" olarak katılmış olmasının da fiiliyattaki muhtemel yansımalarını bytmek zannımca doğru olmaz.

Bununla birlikte, bu husus tabiatıyla iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine bir engel değildir ve olmamalıdır. Aradaki coğrafi mesafe gelişen iletişim ve ulaşım araçları ile büyük bir problem olmaktan çıkmıştır. HC artan ekonomik gücüne paralel olarak dünyanın her bölgesi ile ticari ilişkilerini geliştirmektedir. En büyük ticari ortaklarından biri de Avrupa Birliği'dir. Türkiye'nin

son yıllarda kaydettiği nisbi ekonomik ve ticari ilerlemeler ve uzak coğrafyalara açılma politikaları çerçevesinde, bu konu önemle ele alınmalı ve fırsatlar aranmalı ve değerlendirilmelidir.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Yukarıda da değinildiği ve herkesin bildiği üzere, ÇHC'de bugün baskıcı bir komünist rejim bulunmaktadır. Bu rejim mevcut durumda ülkeye hâkim görünmektedir. Yakında ülkede bir rejim değişikliğinin işaretleri görünmese de, bu konuda “büyük konuşmaktan” kaçınmak isabetli olur. Unutulmamalıdır ki, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılacağını, iki Almanya'nın birleşeceğini ve dev bir Sovyet İmparatorluğu'nun “iskambil kağıdından yapılmış bir ev” gibi çöküp gideceğini, o tarihten sadece 6 ay önce kimse aklına bile getiremezdi.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücünün bize bir tehdit olarak algılandığını söylemek bence abartma olur. Türkiye'nin ulusal tehdit algılamalarında ÇHC'nin yeri ya hiç yoktur ya da en sonlardadır.

6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Sincan/Uygur/Doğu Türkistan konusu hem zor hem de çok derin ve kapsamlı bir konudur. Birkaç satırla toparlayabilmek mümkün değil. Bu konunun Türkiye'deki “milliyetçi” kesimin hassasiyetleri nedeniyle iç politikada yansımaları olduğu açıktır. ÇHC bakımından da benzer hassasiyetler taşıdığı belli olan meseleyi yönetmek her iki ülke hükümeti bakımından da “cambaz ipinde yürümek” gibi hüner ister. Bu konuyu bu kadarla bırakayım.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

“Kuşak Yol Projesi” hiç bilmediğim ve incelemediğim bir konu. Onun için fikir beyan edebilecek durumda değilim maalesef.

8. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Bu sorunun birinci cümlesinin içerdiği önerme tartışmaya açıktır ve ister istemez işi siyasi değerlendirmelere kaydırmak tehlikesi taşır. AKP hükümetinin dış politika uygulamalarının özellikle son 7-8 yıldır ülkede epey tartışma konusu olduğu malumdur. ÇHC’nin ise 21. yüzyılda bir “süper güç” olarak tanımlanması için vakit henüz erkense de, bu istikamette hızlı adımlarla yol almakta olduğu söylenebilir.

9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Türkiye’de kamuoyunun ve yönetici kesimin belli olay ve gelişmeler karşısındaki algılarını oluşturan en büyük etken medyadır. Dev adımlarla ilerleyen teknolojiye paralel olarak medyanın da gelişip etki alanını genişletmesi, internetin neredeyse her eve girip “sosyal medya” denilen mecraların ortaya çıkması, ülkede ve bütün dünyada olup bitenlerin de büyük kitlelerce yakından izlenilip öğrenilmesini mümkün kılmaktadır. Yönetici kesimin haber alma konusunda günümüzde medya ile yarışmaya girmesi mümkün değildir. Medyanın bu gücü sayesinde artık her şey herkesin gözleri önünde cereyan etmekte, gizli hiçbir şey kalmamakta, “yalancının mumu yatsıya kadar” bile yanmamaktadır. Tabii bu bağlamda yanlış, yanıltıcı ve “manipülatif” bilgi akışı hususu ayrı bir konudur. Zira yönetici kesimin algıları yönetmek konusunda ellerindeki en önemli ve etkili enstrüman da yine medyanın kendisidir. Bu bakımdan çağdaş ve demokratik yönetimlerin ve bilinçli bir toplumun mevcudiyetinin önemi kendiliğinden ön plana çıkmaktadır.

EK 16

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Ümit Yardım

- 1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**

Çin'in yükselen ve gelişen ekonomisi, teknolojisi, ticari ilişkileri, çektiği yabancı yatırımlar, dış politikası vb. ile bugün en fazla dikkat çeken ve küresel güce dönüşmekte olan bir ülke olduğu görülüyor. Bu bakımdan Çin modelinin yakinen izlenmesi ve incelenmesinde yarar görmekteyim. İhracatı trilyonlarca USD ile ölçülürken örneğin, sadece Arap ülkeleri ile ticaret hacmi 400 Milyar USD'ye yaklaşıyor. Bu rakam neredeyse Türkiye'nin genel dış ticaret toplamına eş düzeyde. Halkın tüketim beklentileri karşılanıyor ve enflasyondan arındırılmış ücretler de birçok gelişmiş ülkeden daha ileri düzeyde. 1980'lerde %90'ı fakirlik çizgisinin altında bulunan nüfusun bugün %4-5'lere inmiş olması da bunun göstergelerinden birisidir. Eğitim, sağlık, konut güvenceleri veriliyor. Çin özetle bugün dünyanın 2. büyük ekonomisine dönüşmüştür.

Yine aynı şekilde, dış politikasında da önemli açılımlar yapıyor. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Arabistan-İran sorunları, İsrail-Filistin konusu gibi alanlarda bazı barış girişimleri gerçekleştirebiliyor. Barış planları teklif ediyor. Bunlardan bilhassa Arabistan-İran planının somut sonuçlar verdiğini izlemekteyiz. Yine dış politikasında ÇHC-Arap, Çin-AB, ÇHC-Orta Asya vb. zirveleri düzenliyor. Özetle yükselişi dikkat çeken bir Çin görmekteyiz.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Bu konuda özel bir değerlendirmemiz bulunmuyor. Anayasasında bu tür gruplara özel haklar tanındığını görmekteyiz. Ancak bunların ne ölçüde uygulandığı veya Çin'deki kimliklerin bunları ne derece yeterli bulduğu hususunda, bilhassa ülkenin kapalı ve otoriter yapısı nedeniyle somut verilere sahip değiliz. Ancak bilhassa insan hakları örgütlerinin bu konularda Çine karşı ağır eleştirileri bulunduğunu dikkate alırsak önemli sorunlar içerdiğini tahmin edebiliriz.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Çin'le ilişkilerimizi stratejik bir düzlemde görmeyi arzu etmekteyiz. Her iki ülkenin de bu potansiyeli mevcuttur. Ancak Çin'in küresel ölçekteki konumu ve iç siyaseti ile Türkiye'nin konumu (NATO, AB, Avrupa Konseyi vb) arasındaki derin farklılıklar ve öncelikler bu ilişkilerin sınırlarını açıkça tanımlamaktadır. Yine bu çerçevede Türkiye'nin kurucu ortağı olduğu çeşitli kuruluşlar, (NATO gibi) Çin'in

gelişen ancak aynı zamanda birtakım küresel sınamaları da içeren bir güç olduğunu vurgulamaktadır. Ve bu belgeler Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Örneğin Türkiye’de öğrencilere yönelik bir anket yapılırsa ve “Hangi ülkede yaşamak istersiniz, Çin mi (örneğin) Avrupa mı” gibi bir soru yöneltirse ortaya çıkacak sonucu tahmin etmek son derece kolaydır.

İkili ilişkiler düzeyinde ise Çin yönetiminin Müslüman Türk halklara (Uygurlar, Kazaklar vb.) karşı politikaları bu alanda en önemli engellerdir.

4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin kendine has bir yönetim felsefesiyle yönetilmektedir. Böylesine güçlü bir siyasi yapının dış etkilerle değil ancak kendi iç dinamikleriyle dönüşüm göstermesi mümkündür ve bunun boyutları sadece Çin yönetimin tercihlerine bağlıdır. Örneğin ÇKP’nin Mao’dan bu yana geçirdiği değişim, aradaki liderlik yapılarının değişim felsefeleri, bugünkü lider Xi Jinping’in geçtiğimiz Ekim’deki 20. Ulusal Kongre’den çok güçlü çıkışı, ÇKP Genel Sekreterlik konumunun güçlenmesi ve adeta MAO gibi ebedi bir lidere dönüşümü, uyguladığı ekonomik modellerdeki değişim vb. hepsi birden bu tür bir değişimin ancak kendi sistemi içinde ve zamanla olabileceğini gösteriyor.

Yeni “Xi Jinping Düşüncesi” ve 100 yıllık ÇKP tarihinin temel belgelerinden biri olan “Büyük Atılım ve Tarihsel Deneyim Belgesi” bu dönüşüm dinamiklerini ortaya koyuyor.

Dolayısıyla Çin liderlerinin küresel ölçekte izledikleri politikalar zaman içinde değişim işaretleri verebilmektedir. Bunun sınırlarını ve ölçülerini de yine liderler tespit edebilmektedir. Jinping’in Ulusal Kongre’deki konuşmasında eski Kongrelere göre, çok daha fazla “güvenlik” üzerinde durması, buna karşın “reform” vurgusunun ise daha az yapılması bile bu konularda dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir.

5. Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Evet. Çin’le ilişkiler her ne kadar önemli görülüyorsa da bunun kolay olmadığı, hegemonik bir güce çevrilme potansiyelinin bulunduğu genel kabuldür. Bu da ilişkilerin önündeki ciddi engellerden birini teşkil etmektedir. Bu meyanda Rusya’nın BM ilkelerine aykırı şekilde Ukrayna’yı ve Müslüman Türk/Tatar nüfusun anavatanı

Kırım'ı işgaline karşı Çin'in Rusya yanında saf tutması, BM'de yapılan oylamalarda Rusya'nın yanında olan birkaç ülkeden biri olması (Suriye, Kuzey Kore, Belarus gibi) örnekler de Çin'in BM'de ağır şekilde eleştirilmesine yol açmaktadır.

6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Çin'in en başta Türkiye ile ilişkilerine bakışında Uygurlara ve Doğu Türkistan'daki diğer kardeş halklara yönelik uygulamalarını baştan sona gözden geçirmesi birinci şarttır. Bu şart ikili ticari-ekonomik vb. işbirliğinin de öncesinde gelir. Doğu Türkistan milletimizin köklerinin bulunduğu, bugünkü dil, din, inanç, kültür kimliğimizin oluşumuna kaynaklık etmiş bir bölgedir. Çin yönetimleri bu gerçeği ne kadar erken kabul eder ve sağlıklı politikalara yönelirlerse işbirliğinin önü de o ölçüde açılacaktır, hatta dünyaya da örnek oluşturabilecektir.

Bölgedeki Çin uygulamaları birçok uluslararası rapora da konu olmaktadır. Hatta Çin'in Güvenlik konseyi üyesi olduğu BM bile geçtiğimiz yılki İHK Bölge Ziyareti Raporunda (Yüksek Komiser Bachelet) durumu trajedi olarak tanımlamış, bütün uluslararası sisteme ve ülkelere bölgedeki gelişmeleri izleme sorumluluğu vermiştir.

BM İHK'nin 6 Ekim 2022 tarihli 51. Oturumunda ise Çin'deki insan hakları ihlallerini ele almayı öngören bir özel oturumun Şubat 2023'de 52. İHK sırasında yapılması önerisi getirilmiştir. Bununla birlikte, taslak (19 aleyhte, 17 olumlu ve 11 çekimser) kabul görmemiştir. Taslağı hazırlayan grup içinde Türkiye de yer almış, buna mukabil Çin destekçisi grup içinde (kabul oyu veren Somali hariç) birçok İslam ülkesi (Kazakistan, BAE, Sudan, Endonezya, Pakistan vb)de Çin lehine tutum sergilemiş, Pakistan öncülüğünde de bir ortak açıklama yapılmıştır.

Çin ile ilgili bir konunun kuruluşundan bugüne ilk kez BM İHK'da gündeme getirilmiş olması tarihi bir adım teşkil etmiştir.

Özetle Çin'in bölgedeki uygulamaları BM'de bile sorgulanır hale gelmiştir. Bu durumun Çin yönetimi tarafından önemle değerlendirilmesi ve gerekli sonuçların çıkarılması şarttır.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Kuşak Yol Girişimi'nin küresel ölçekte önem taşıdığı bilinmektedir. Bu önem nedeniyle bazı ülkelerin de örneğin G7 bünyesinde alternatif projelere yöneldikleri de izlenmektedir. Yine örneğin sadece Arap dünyasından 20 civarında ülkenin Kuşak Yol İşbirliği Projesi imzaladığını, bugüne kadar da bu çerçevede 200 civarında alt yapı projesi geliştirdiklerini görmekteyiz.

Projenin parçaları Avrasya'dan Afrika'ya çok geniş bir coğrafyayı içermektedir. Bu büyüklükte bir Girişimin bütün yönleriyle ve stratejik boyutlarıyla değerlendirilmesi gerekir.

8. 2002'den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika'da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy'dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Türkiye'nin proaktif Orta Doğu, Asya, Afrika politikaları gibi bir tanımlamayla hangi adımların veya gelişmelerin kastedildiğini bilememekteyiz. Zira Türkiye'nin dış politikasına bir bütünlük içinde bakıldığında Çin'in yukarıda belirttiğimiz yükselişinden önemli farklılıklar içerdiğini görmekteyiz. Bu durum bizzat dış politika yapımcılarınca **değerli yalnızlık** olarak da tanımlanmaktadır. Örneğin Asya'ya yönelik olarak 2 yıl önce ilân edilen Yeni Asya açılımının içinin doldurulduğuna yönelik bir işaret bulmakta zorlanmaktayız. Türkiye'nin ait olduğu bölgede, örneğin yukarıda bahsettiğimiz İran-Arabistan, İsrail-Filistin, Rusya-Ukrayna vb. Barış Planları da Türkiye'den değil Çin'den gelmektedir. Her yıl sıkça gördüğümüz İsrail-Filistin çatışmalarında da arabuluculuk Mısır gibi ülkeler tarafından yapılmaktadır. Veya Azerbaycan-Ermenistan savaşında Yukarı Karabağ'ın büyük bölümü kurtarılması önemli bir gelişme olmuşken 30 yıl sonra bölgeye Rus güçlerinin gelmesi telafi edilmesi mümkün olmayan bir gelişmedir. Diplomasi masasında da Rusya ve bu iki ülke oturmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir. Çinin yükselen bir güç olduğu şüphesizken Türkiye'nin proaktif diplomasi adımlarının mahiyeti daha yakinen incelenmelidir.

Dolayısıyla iki ülkeyi aynı kategoride görmek zorluk arz eder. Ancak Türkiye'nin elinde bu potansiyeli kullanabileceği önemli enstrümanlar da tabiki mevcut ancak atıl durumdadır.

9. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Bu konularda en güçlü belki de tek enstrüman yukarıda bahsettiğimiz Uygurlar konusudur. Bu çevrelerden gelebilecek ve Çin yönetiminin mevcut politikalarını yumuşattığını gösteren açıklamalar ilişkilerin ve işbirliğinin de önünü açan anahtar olacaktır. Şüphesiz bu konularda Türkiye'nin de aktif dış politika sergilemesi gerekmektedir. Türkiye'den son 4/5 yılda hiçbir heyetin Doğu Türkistan'a gitmediğini burada önemle hatırlamalıyız. Aynı şekilde Pekin Büyükelçiliğinden de yıllardır bölgeye ziyaret yapılmamaktadır.

Bu bakımdan Çin yöneticilerinin bu konularla ilgili açıklamaları önemlidir. Ne yazık ki Türkiye'ye resmi ziyarete gelen Çinli üst düzey yöneticiler bile bu konularda kamuoyunun tatmin edici açıklamalarda bulunmamaktadırlar. Türk yöneticilerin, heyetlerin Çin ziyaretlerinde bilhassa bu bölgeyi ziyaretler de programlarda yer almalı, heyetler yerli halkla buluşabilmelidir. Bütün bunlar kamuoyunun/yöneticilerin algılarının dönüşümünde önemli enstrümanlardır.

10. Türkiye'nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye gibi bölgesel ve küresel bir güce dönüşme hedefleri olan, bunları da gerçekleştirme potansiyeline sahip bulunan bir ülkenin kapsamlı, çok yönlü, tek yöne bakmayan siyasi, iktisadi, kültürel vb. ilişkiler geliştirmesi gerçekçi olacaktır. Üstelik Çin bu konularda önemli bir ortak olabilecektir.

Bununla birlikte her iki ülkenin farklı aidiyetlerinin bulunması, siyasi tercihlerinin (demokrasi, otoriterlik, insan hakları vb.) büyük farklılık göstermesi gibi faktörler de bu konuda belirleyici olmaktadır.

Örneğin bugünkü görünüm içinde Türkiye'nin ŞİÖ gibi güvenlik odaklı örgütlerle ilişki ve işbirliğinin AB, AK, NATO vb. gibi kuruluşlardaki konumuyla rekabet içinde olması ve alternatif gibi görülmesi gerçekçi değildir. Ancak ŞİÖ, ASEAN vb. gibi Asya, Pasifik, yapılar da doğrudur, yararlıdır. Türkiye bölgeye yönelik bu adımları ve girişimleri kararlı, istikrarlı ve stratejik bir anlayışla ancak gerçekliği de gözden uzak tutmadan atmalıdır.

Bu şartlar sağlanabildiği takdirde iki ülke arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin derinleştirilmesinin ve gerçek anlamda stratejik bir mahiyet kazanmasının önünde engel kalmayacaktır.

EK 17

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Alimcan Buğda

- 1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**
- 2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?**
- 3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?**

Çin’in zihin arkasında hep tarihteki Türk devletleri ve Türk-Çin çatışması vardır. Çin Türkiye’ye ve Türk Dünyasına asla güvenmez. Günümüz ÇHC’in Doğu Türkistan’daki Türklere uygulamakta olduğu sinsi soykırım politikasının arkasında bunlar yatıyor. Oysaki Çin; Doğu Türkistan’ı istediği gibi yönetiyor, bütün zenginliklerinden yararlanıyor, Doğu Türkistan halkı ise hâli hazırda Çin’e başkaldırmış değil. Ayrıca Türkiye, Çin’i ekonomik partner olarak görmektedir.

- 4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?**

ÇHC’nin siyasal yapısı, tarihî Çin siyasal gelenek ve kültürüne sınıksız bağlı, komünizm ile desteklenmiş, tek partili katı yönetim sistemidir. ÇHC’de Komünist sistem kolay kolay değişmez. Çünkü Çinliler bu rejime sınıksız bağlıdır, bu rejimin kendilerini refaha kavuşturduklarını ve bu rejimle dünyaya hâkim olabileceklerine inanıyorlar.

- 5. Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?**

Hayır, tehdit olarak algılanmıyor. Çünkü Türkiye’de Çin araştırmaları çok zayıftır. Çin’i yeterince tanımıyorlar. Tam aksine ise Çin’in Türkiye araştırmaları güçlüdür.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Aslında Doğu Türkistan meselesi; Türkiye – Çin ilişkilerinde Türkiye için bir fırsat olarak kullanılabilir, aynı ABD ve Avrupa’nın yaptığı gibi. Maalesef Türkiye’de Doğu Türkistan konusu yeterince araştırılmıyor, Uygur Türklerine sadece mazlum din ve kan kardeşi olarak bakılıyor.

7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

8. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süper güç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Türkiye’nin sahip olduğu stratejik konumu ve tarihî misyonunu iyi okuması durumunda ÇHC’nin yerine süper güç olma potansiyeli daha yüksektir. Çünkü Türkiye hiçbir zaman diğer topluluklara sömürü gözüyle bakmamıştır. Oysa Çin diğer toplulukları sömürmeyi amaçlamaktadır. Bunun çok iyi irdelenmesi ve Ortadoğu, Asya ve Afrika halklarına anlatılması gerekir.

9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

EK 18

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Ardan Zentürk

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çin Halk Cumhuriyeti'nin bugün varmış olduğu modern güç kabiliyetini değerlendirirken, 1978 yılı itibariyle başlayan gelişmeyi göz önünde bulundurmak zorundayız. Gelişme, aslında, kurucu Başkan Mao'nun 1976 yılında ölümüyle başlayan bir süreçtir. 1978 yılında işbaşına gelen ve Mao'nun izlediği geleneksel ideolojik çizgiden Komünist Partisi'ni ve ülkeyi hızla uzaklaştıran bir karakter olarak Deng Xiaoping, bu denklemin en önemli ismidir.

1945-1976 yılları arasında Çin'i yöneten Mao, belki, bu geniş toprakları sömürgecilerin ve emperyalistlerin elinden koparmayı başarmış bir portredir ama iktidarı boyunca izlediği ideolojik çizgi, bir “köylü sosyalizminin” doğmasına neden oldu. Zenginliği değil, fakirliği paylaşan, doğunun geleneksel kanaatkâr yaşam geleneklerinden beslenen bir kimlikle karşılaştık. İdeolojik kimlik, 1966-1976 arasındaki Kültür Devrimi gibi zorlamaları da beraberinde getirdi. Mao'nun kolektivizmi yerleştirmeye çalıştığı yıllardan kültür devrimi yılları sürecinde kaç milyon Çinlinin ölümüne neden olduğu kesin olarak hesaplanamıyor. Ama 1958-1962 yılları arasında üretim alanlarında yapılan zorlama uygulamalar sonucu patlak veren ve **tarihin en büyük insan eliyle gerçekleşmiş açlığı** olarak adlandırılan Büyük Çin Açlık Döneminde yaklaşık 55 milyon insanın ölmüş olduğunu bilinmesi bile bu ülkenin iç yapısında yaşamış olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

İktidara geldikten sonra Mao'nun dul eşi başta, “dörtlü çete” olarak adlandırılan ideolojik hizbi tasfiye eden, “kontrollü serbest piyasa ekonomisinin” yolunu açan, sosyalist uygulamalar ile serbest girişim ve yabancı yatırımın birlikte var olabileceğini gösteren Deng Xiaoping BUGÜNKÜ ÇİN'İN MİMARİ'dir...

Çin, uyguladığı kendine has sistemle, yüksek dış yatırım-yüksek ihracat ekseninde büyük bir başarı öyküsü oluşturmuş, dünyanın en büyük ticaret ülkesi haline gelmiş, bunun sonucunda da dünyanın en güçlü tedarik ülkesi konumuna ulaşmıştır.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Ben, bir akademisyen değilim, gazeteciyim. Bu nedenle, üzerinde çalıştığım her bölge hakkında genel bilgileri toplasam da bir akademisyen, konunun uzmanı bir araştırmacı kadar analiz yapamayacağım açıktır. Çok ana hatlarıyla söylemek gerekirse, Çin Komünist Partisi'nin “tipik bir Marksist” kimlik taşıdığını söylemek

zordur. “Batı emperyalizminin” (yeri geldiğinde Komünist parti açıklamalarında bu ifade yer almaktadır) ana zeminini oluşturan küresel sermayenin yüksek orandaki yatırımlarına “köle işçilik” düzeyinde uygulamalar ile sağlanan “ucuz işçi” desteği komünist ideoloji açısından olağanüstü tartışmalı bir konudur.

Bununla birlikte Çin üzerinde yaptığım çalışmalar ve bizzat alanda gördüklerim aynı zamanda 1979-2015 yılları arasında uygulanmış olan tek çocuk politikası nedeniyle toplumun ağır bir kültürel darbe yediğini göstermektedir.

Tek çocuk politikası, toplumda kardeşlik kavramının ortadan kalkmasına neden olmaktadır. “Kardeşlik kavramı”nın normal olarak yaşandığı toplumlarda, bir insan, kendi kardeşi olmasa bile kuzenleri ve yakın akrabaları ile sağlıklı, destekleyici, koruyup-kollayıcı bir bağ oluşturabilmektedir. Tek çocuk uygulamasının Çin sosyal yaşamındaki empati kavramını sildiğini, bencil karakterin öne çıktığını müşahade etmiş bulunmaktayım... Kardeşlik duygusu silindiğinde, ortaya dayanışma konusunda deneyimsiz, başkasının yaşadığı sorunları görmezden gelen ve “yardımcı olma” kavramı açısından hayli eksikleri olan bireyler çıkmaktadır.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye arasında stratejik ilişki kurma imkansızdır. Türkiye, Rusya’yı ana tehdit, Çin’i de yükselen tehdit olarak tanımlayan NATO zirveleri ortak metinlerinde imzası olan bir devlettir. Türkiye’nin üyesi olduğu tarns-Atlantik İttifakı’nın mevcut politikaları çerçevesinde Çin-Türkiye ilişkisi en fazla kazan-kazan formülü zeminli ve ticari kimlik taşıyan yapıda sürebilir. Türkiye’nin hava savunma sistemleri için 2013’te açtığı uluslararası ihaleyi Çin’in kazandığını fakat bu ihalenin 2015 itibarıyla iptal edildiğini ve bir daha açılmadığını unutmamak gerekir. Trans-Atlantik İttifak, tıpkı S-400 satın alınması olayında olduğu gibi bu gelişmeye müdahale etmiştir. Temel zorluk, tarafların birbirlerinden farklı kutuplarda olmalarıdır.

Çin-Türkiye ilişkisinin daha da iyi olmasını sağlayacak ana motivasyon ise, bu ülkenin Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri’ne karşı sürdürdüğü baskı politikasını sonlandırması olacaktır.

Uygur Sorunu varlığını koruduğu sürece Türkiye-Çin ilişkisi kısıtlı miktarda ekonomik zeminli ve geleceğe dönük iyi niyet beyanları çerçevesinde yürüyebilecek bir ilişkidir...

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Bu soruyu genel hatlarıyla 2'nci sorunun cevabında aktardığımı düşünüyorum...

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Türk halkı için Çin, günümüzde, “uzakta büyüyen bir ülkedir...” Yani, büyümesinden kaynaklanan herhangi bir güvenlik sorunu algılanmamaktadır. Türk halkı, Rusya'nın Ukrayna Savaşı nedeniyle zayıflama sürecinde olması nedeniyle, Çin'in Orta Asya'daki “kardeş devletler” üzerinde artan etkisini hegemonik kimlikli görmeye başladığı an bu duygu değişecektir. Türk halkının Çin'e dönük yaklaşımlarında iki unsur öne çıkmaktadır: 1- Daha önce de ifade ettiğim gibi UYGUR sorunu, bu devam ettiği sürece Türk halkının büyük bölümünün Çin'e dönük tepkisi derinlik kazanacaktır, 2- İlerleyen yıllarda Kazakistan-Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan üzerinde sergileyeceği tablo önemlidir. Türk kamuoyu, Çin'in Orta Asya'ya dönük “yayılmacı” ve “ele geçirmeci” kimlik taşıdığını gördüğü an bugünkünden çok farklı refleks sergileyecektir.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Doğu Türkistan sorunu Türkiye'yi ve Türk kamuoyunu tatmin edici şekilde çözümlenmeden Türkiye-Çin ilişkisi kısıtlı zeminde kalır. Bunu daha önce de ifade ettim.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Türkiye'nin 21'nci yüzyılda Avrupa-Pasifik hattında izleyeceği verimli rota, Çin'den çok Avrupa'nın kararlarına bağlıdır. Avrupa'nın Asya pazarlarına Türkiye üzerinden ulaşma politikasını canlı tutup tutmayacağı bu sorunun ana yanıtıdır. Türkiye, kara ve demiryolları sistemleri ile bu tür bir entegrasyona yüksek yatırımlar yapmış bir devlettir. Burada net olmayan Avrupa'nın Çin'in tedarik gücünden ne kadar yararlanmayı ve karşılığında da bu ülkeye ne kadar mal satmayı düşündüğüdür.

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile Azerbaycan'ı devamında da Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayacak Ermenistan üzerinden geçen Zengezur Koridoru'na destek olması önemli bir işarettir. Fakat geleceği görmek için de vakit biraz erkendir. Türkiye'nin bununla birlikte, KATMA DEĞERİ YÜKSEK KALİTELİ ÜRETİM ile Çin'le yaşamakta olduğu büyük dış ticaret açığını azaltacak uygulamalara yönelmesi kaçınılmaz olacaktır.

8. 2002'den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika'da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy'dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Sözünü ettiğiniz çalışmalar açısından Türkiye'nin ayak bileğindeki pranga, KIRILGAN EKONOMİK yapısıdır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 21'nci yüzyıl ve ötesini “potansiyel süper güç” olarak geçirmesi beklenilendir. Çünkü “süper güç” kavramının içine salt ekonomi veya askeri kabiliyetler değil, bunların da ötesinde “soft power” olarak tarif edilen, yani, sosyal-kültürel güç de girmektedir. Bu alan, şu anda İngilizce konuşan devletlerin (ABD-İngiltere-Avustralya-Kanada-Yeni Zelanda) doldurduğu bir alandır. Çin “ekonomik bir dev” olabilir. Tüm yönleriyle bir “süper güç” olması imkansızdır.

a-İdeolojik bir devlettir. Belirlenmiş çizgileri ve katı uygulamaları mevcuttur. Küresel sistemi kontrol edecek bir yapı açısından kolay kırılabilir sert kimlik taşımaktadır.

b-Tekil bir kültürel kimliktir. Oysa, Roma'dan Osmanlı'ya bütün “süper güçlerin” ortak özelliği bünyelerinde çok kültürlü kimlik taşımalarıdır. ABD bir göçmen ülkesi olarak açık örnektir. Sovyetler Birliği yine, çok geniş bir coğrafyada yüzlerce kültürü bir arada yaşatan kimliğiyle benzer bir örnektir. Çin ise, tam tersine hâkim olduğu topraklarda Tibet ve Doğu Türkistan örneğinde olduğu gibi, “diğer kültürlere saygı göstermeyen” bir kimlik sergiliyor. Küresel bir süper gücün ana özelliği farklı kültürler ile uyumu yakalama becerisidir...

9. Türkiye'deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Takdir edersiniz ki, uzun bir çalışmayı ve beraberinde hayli uzun bir cevabı gerektiren bir soru. Ayrı bir tez konusu olarak bu konuyu bir gün belirlerseniz, o zaman cevaplamaya çalışacağımı ifade edebilirim.

EK 19

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Hakan Çakıl

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çin Halk Cumhuriyeti uzun süredir uygulamakta olduğu ekonomik politikalarla emek ile teknoloji yoğun alanlarda uluslararası sermayeye yatırım avantajı sağlamaktadır. Bu durum Çin’in gerek tekstil gibi emek yoğun gerek teknolojik yatırımlar konusunda küresel düzeyde bir “merkez” haline gelmesine vesile olmuştur. Çin böylece küresel üretime ciddi manada katkı yapmaktadır.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin halkının dini, ve ideolojik inançları kendi tercihleridir. Kültürel olarak da oldukça kadim kültüre sahip Çin’in bu özelliği toplumsal zenginliğini artırmaktadır.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye arasında stratejik işbirliği karşılıklı yarar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu işbirliği kapsamında Türkiye Çin’den kayda değer miktarda ham madde ithal etmektedir. Bazı firmalarımızın ise Çin’de yatırımları bulunmaktadır.

Ülkemiz de ihracata dayalı büyüme modeli benimsemiştir. Bu nedenle ithal girdilerimizin karşılanması noktasında Çin, Türk ekonomisi için önemli bir tedarikçidir. Ayrıca tekstil gibi emek yoğun sektörlerde de Çin’de üretim yapan firmalarımız da üçüncü ülkelere ihracat yapmaktadır. Böylece Çin’de yapılan üretim ülkemizin ihracatına da olumlu katkı sağlamaktadır.

5. Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Türkiye Çin ile ilişkilerini karşılıklı yarar temeline dayalı geliştirmeyi öngörmektedir. İki ülke her alanda işbirliği yapmaktadır. Türkiye 2019 yılında “Yeniden Asya” politikasını uygulamaya başlamıştır. Söz konusu politika Uzak Doğu ile ülkemiz arasındaki ilişkileri her alanda geliştirmeyi öngörmektedir.

Çin de gerek nüfusu, gerek sahip olduğu yer altı ve yerüstü kaynakları ile Uzak Doğunun en önemli ülkelerinden biridir. Bu kapsamda ülkemiz Çin’in ekonomik ve siyasi potansiyelini göz önünde bulundurarak münasebetleri her alanda geliştirmeyi öngörmektedir. Çin, Türkiye için siyasi ve ekonomik alanlarda önemli bir ortaktır.

EK 20

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Mustafa Destici

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Tüm dünya ülkeleriyle birlikte, Asya’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeleri, dolayısıyla Çin Halk Cumhuriyeti’ni de takip ediyoruz. Çin, tarihi gelişimi, özgün kültürü ve kalabalık nüfusuyla, tarih boyunca hep önemi bir ülke olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda, dünyada, GSYH itibarıyla çok önemli bir paya sahip olan Çin’in, Avrupa’da başlayan Sanayi Devrimi’ni yakalayamamasıyla ekonomik anlamda hızlı bir düşüşe geçtiğini ve dünya üretim toplamındaki paylarının, %5’lere kadar gerilediğini görüyoruz. Bu yönüyle Çin ekonomisi Osmanlı Devleti ile ilginç benzerlikler gösterir.

70’li yılların ortalarında başlayan birkaç başarısız denemeden sonra, Xiaoping yönetimindeki ÇHC’nin büyüme ivmesi, bugünkü seviyeyi ortaya çıkardı. Bu tarihten sonra, Çin yönetimlerinin aldığı her karar, her sektör, her uygulama, ayrı ayrı birer araştırma ya da anlatım konusu olabilir ve bir röportajın hacmine sığabileceğini düşünmüyorum.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Dünya üzerindeki bütün kültürlere, ideolojilere ve inançlara; demokrasi ile temel hak ve hürriyetlerle mesafeleri ölçüsünde saygı duyuyoruz.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Biz, siyasi parti olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yürütme mekanizmasının herhangi bir yerinde değiliz. Dış politikanın, kendi içimizde bir çekişme alanı oluşturmaması yönündeki hassasiyetimiz ve devletimizin kurumlarının, süregelen ilişkilerde yaşadığı tüm detaylara hâkim olma imkânımız bulunmadığı için, herhangi bir ülkeyle ilgili, Türkiye Cumhuriyeti'nden bağımsız münferit bir çizgi takip etmeyi doğru bulmayız

Bununla birlikte, Uluslararası İlişkilerde gözetilmesi gereken mütekabiliyet, karşılıklı çıkarların korunması gibi temel prensiplerin yanında, muhataplarımız, insan haklarına, uluslararası hukuka aykırı fiiller işliyorlarsa buna sessiz kalmamız, insan haklarını ve hukuku, çıkarları düşünerek yok saymamız mümkün olamaz. Doğu Türkistan 1949 yılından beri işgal altındadır.

Çin yönetimi, bugün de devam eden, sayısı milyonları bulan soykırım niteliğindeki cinayetin failidir. Bugün yüzbinlerce Uygur Türkünün toplama kampında tutulduğu; Uygur Türklerinin aile yapılarının siyasi kararlarla tahrip edilmeye çalışıldığı; Doğu Türkistan'da yaşayanların kimliklerinin, dillerinin, inançlarının yok edilmeye çalışıldığı, o coğrafyanın tartışılmaz bir gerçeğidir ve bu gerçek, uluslararası bağımsız gözlemciler tarafından da sayısız kez tespit ve teyit edilmiştir. Bu şartlarda, dostluktan, işbirliğinden ve karşılıklı çıkarlardan bahsetmeyi anlamlı bulmuyorum.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Demokrasiye, insan haklarına, hürriyetlere saygılı olmayan hiçbir rejimin varlığını devam ettirebileceğini; devam ettirmesinin, o rejimlerin yönetimi altında yaşayan vatandaşlara ve dünya barışına fayda sağlayacağını düşünmüyorum.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

ÇHC ve benzer politikalarla yönetilen ülkeler, Türkiye için değil, dünya barışı için bir tehdit olarak algılanmalıdır.

6. Xinjiang sorunu Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Xinjiang diye bir yer adı yoktur. Çince “yeni sınır” anlamına gelen kelime, Çin’in Doğu Türkistan’ı işgalinden sonra uydurulmuştur. Kelime, bizim için, Doğu Türkistan’da, dünya kamuoyunun ve uluslararası kuruluşların gözleri önünde yaşanan, bugün de bütün şiddetiyle halen devam eden soykırımı gizlemeye çalışılan örtülerden biridir.

7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Projesi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Ekonomi, gelişme, çıkarlar, insan onurundan, insan hayatından, insan haklarından daha önemli değildir.

8. 2002’den sonra Ak Parti’nin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Türkiye Cumhuriyeti güçlü ve büyük bir devlettir. Türkiye Cumhuriyeti’nin, vatandaşlarına olduğu kadar, dünya üzerinde yaşayan, aynı soya sahip olduğumuz, aynı dili konuştuğumuz, aynı tarihi paylaştığımız, aynı inancı taşıdığımız insanlara karşı da sorumlulukları olduğuna inanıyorum.

9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Bir algı oluşturma ya da algı yönetme endişesi taşımıyoruz. Hiçbir zaman da taşımadık. Milletimizin, tarihimizin, inançlarımızın bize yüklediği sorumlulukla, dosdoğru bir hayat sürmeye çalışıyoruz. Böyle yaşadık, böyle öleceğiz.

EK 21

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Mustafa Kaya

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Dünya ekonomi görünümünde üretim konusunda öneminin farkındayız fakat belli bir doyuma doğru gidiliyor. Nüfus yoğunluğu belirleyici olsa da uzun sürede bu ekonomi modeli sürdürülebilir değil. Sürdürülebilir ekonomi modelinin özgürlük ve güvenlik dengesinin at başı götürebilen ülkelerde olacağına inanıyorum.

Güvenlik kaygılarının belirleyicinin merkezde olduğu bir ekonomi modelini öneriyorsunuz. 2050 de Amerika’nın önüne geçeceğini söylüyorsunuz. Çin’de insanlara mikrofon uzatın. Yaşamınızın bundan sonrasını nerde sürdürmek istiyorsunuz? İnsanların yüzde 90’ı ya Kanada’yı ya da batı ülkelerini işaret eder. Bizimki de öyle bunu bir değerlendirmemiz lazım. Çin ile ticari ve siyasi olarak mutlaka ilişki geliştirmek gerektiğine inanıyorum. Devlet kapitalizmi modelinin sürdürülebilir olduğuna inanmıyorum.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Orta Asya coğrafyası ile dostluklar kuran düşmanlıklar oluşturan altyapıya sahip olan bir coğrafya. Kültürel olarak da zenginliğe sahip olan bir coğrafya. Öyle bir noktaya gidiyor ki süreç korumacılık tek tipleştirme sanki mekanik bir hayata giden anlayışı görüyoruz. Herkesin iç içe girdiği farklılığa tahammül edilmeyen bir konuma gidiliyor.

3. ÇHC ile Türkiye’nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Tek taraflı bir ekonomik bağımlılık var. 30 milyar dolar Türkiye’nin ithalatı 5 milyar dolar ihracatı var. En büyük ticaret açığı Çin ile aramızda böyle bir dengesizlik var. Motivasyon da ekonomi merkezli. İkinci motivasyonda Bir Kuşak Bir Yol Projesi. Marmaray geçidi, Çandarlı limanı. Yunanistan veya Afganistan ile alakalı yaptığı girişimlerde Türkiye’ye alternatif yollar da arıyor.

4. ÇHC’nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC’de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Mevcut yapısının devlet sisteminin değişeceğini düşünmüyorum. Yükseliş trendleri ve mevcut yapılarından dolayı. Tayvan Meselesi, Kuzey Kore, Güney Kore bölgesel rekabetten dolayı da sistem şu ada herhangi bir tehdit altında değil.

5. Türkiye’de ÇHC’nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

şimdilik değil ama gelecekte algılanacak. Çin’in geçmişinde bir sömürge geçmişi olmadığı için ekonomik güç aynı zamanda siyasi hegemonyayı da beraberinde getiriyor. Afrika’da yaptıkları ülkeleri borçlandırarak kendilerine bağlama girişimleri var, ilk örneği olan İran ve Arabistan arasındaki arabulucuk rolünü de gördük. Kuşak Yol girişiminde de batılı ülkeler gibi hegemonik gücü kullanacağını düşünmüyorum. Ürettiği ürünün en büyük alıcısı batılı ülkeler. Onlarla karşı karşıya gelmeyecek, en büyük tüketim kaynağını kaybetmeyecektir. Çok kutuplu dünyada kendini koruma güdüsüyle, sömürge oluşturan ülkeler gibi davranmayacağını düşünüyorum.

6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Çin’le ilişkilerimizde belirleyici olan Türkistan meselesi. Bu mesele sağlıklı bir zeminde çözülmedikçe ilişkilerin ilerleyeceği kanaatinde değilim. Dünyada iki eğilim var: özgürlük ve güvenlik. Çin’de güvenlik odaklı özgürlük konusunun dikkate alınmadığını, tek tipleştirme politikası ile doğu Türkistan ve diğer bölgelerde insanların taleplerinin ikinci plana itildiğini görmekteyiz.

Doğu Türkistan... İslam ülkeleri ile aranızda bir köprü oluşturabilirsiniz demiştim. Avrupa’nın Washington’un gözüyle bakamayız. Çin’in bulunduğu yerden de bakamayız. Siyasi olarak bakmaktalar.

7. 2013’de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye’nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye’de ne gibi fırsatlar doğurur? Bu bağlamda Türkiye’de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Hem enerji hem de ticari yollar konusunda Türkiye önemli bir lokasyonda bulunuyor. Karadeniz’in varlığı. Kuşak Yol Projesinde Çin geçiş yollarını çeşitlendirecektir. Türkiye’ye pastadan bir pay ayıracaktır. Afganistan dâhil farklı alternatif arayışlarına girecektir.

8. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Tamamen medya ve söylemler üzerinden oluşuyor. Medyanın kullandığı dil bir anda herşeyi ters yüz edebiliyor.

9. Türkiye’nin alternatif güç arayışları ve bu bağlamda Çin ile gelişen ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çin ve Rusya ile yakın ilişkilere girdiğimizde bize hangi zararları vereceklerini bilmiyoruz. Amerika’nın ve Avrupa’nın bize verebileceği zararları bize kuracakları tuzakları biliyoruz. Çin mevzu bahis olduğunda küçük şeyler hakkında tahminlerimiz olsa da resmen tamamını göremiyoruz. Türkiye hem doğu hem batı tarafında yumuşak gücünü de harekete geçirerek bir denge arayışına girmelidir.

EK 22

Yarı Yapılandırılmış Anket Soruları ile Mülakatların Transkripsiyonları

Katılımcı: Hasan Oktay

1. Dünyanın yükselen “Dev”i olan ÇHC’nin ekonomik ve teknolojik gelişimi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Dünyadaki sosyal ve siyasi çalışmalar ve eksen kayması tartışmaları ister istemez dikkatleri her tarafa çekiyor. Bu bağlamda dünyanın dengesini değiştirmek adına Çin’deki gelişmeler mevcut dengeleri elinde bulunduran Amerika, Avrupa Birliği, Rusya ve Hindistan tarafından yakından takip edilmeye başlanmıştır. Çin’in Mao’nun kurduğu bir sistem olarak dünyayı tehdit etmeye başladığı bir süreçte Mao sonrası gelişim ve değişim başta ekonomi olmak üzere teknolojik alandaki ilerleme, ister istemez Çin’i bir dev haline dönüştürdü. Nüfusun yoğunluğu ve çoklu üretimde maliyet düşüklüğü ekonomik olarak Çin’i dünya dengesinin merkezine oturtmaya doğru hızla sevk etmiştir. Yapılan reformlar, maliyeti düşük elde edilen malların hızla dünya piyasasına sevk edilmesi, sıkı rejim, düşük maliyet, dünyadaki teknolojiyi hızlı bir şekilde taklit ederek arge para harcaması yapmadan elde edilen teknolojik ürünler dünya pazarında rekabet anlamında rakipsiz olduğu için ciddi olarak yer bulmuştur.

2. Çinlilerin sahip olduğu kültürel, ideolojik, dinsel kimlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çin dünyada en yerleşik ve eski kültüre sahip önemli devlet ve toplulukların başında gelir. Siyasal sistem olarak baskıcı ve köylü merkezli bir sosyalist yönetim, Çin'in eski gelenekleri ile birleşince Çin; uyuyan bir dev olmaktan çıkmıştır. Artık ülke sınırlarının dışına çıkmayan yerleşik toplum olma özelliğini dışa vurma yani emperyal yayılmaya dönüştürdüğü için Çin'in mevcut geleneksel kültürü ile evrensel yayılma potansiyeli birleştiğinde, yeni Dünya düzeninin önemli bir aktörü olmaya hazırdır. Geleneksel Çin kültür ve medeniyeti yerleşiktir kendi içinde toplumsal bir uyumu vardır ama bunu dünya konjonktürüne, dünya ölçeğine yaymaya çalıştığında ciddi anlamda bir direniş ile karşı karşıya kalacaktır. Bu tanımlanamayan Çin kültürü ve hegemonyası karşısında rüyada müthiş bir direniş olmaya başladı.

3. ÇHC ile Türkiye'nin stratejik işbirliğinde karşılaşılan temel zorluklar ve motivasyonlar nelerdir?

Türkler ile Çinliler en kadim tarihten beri birbirilerini tanıyan iki önemli topluluktur. Çin'in yerleşik ve içine kapalı sıkı gelenekleri vardır; Türklerin ise daha serbest ve dış dünya ile barışık yine Çin gibi gelenek ve organizasyon kabiliyetleri yüksektir. Rekabetleri Çin'i daha da içine kapatırken Türkleri ise göçe yeni alanlara sevk etmiştir. Türkler Çinlilerden çok önceleri yeni dünyaya doğru imparatorluklar, devletler kurarak hareket etmiştir. Türkler ile Çinliler arasında benzerlikler ve çok büyük farklılıklar söz konusudur. Bu temel bağlamda meseleye baktığımızda Türk psikolojisi, geçmiş bilinç altından hareketle gelecekte müthiş bir rekabet alanına doğru hızla ilerleyecektir. Milletlerin tarihine baktığımızda, zaman zaman bu tür geriye dönük öğrenilmiş çaresizlik ve rekabet her zaman kendini gösterir. İşte Çin'in bu yeni yükselen potansiyeli Türkiye ile Çin'i karşı karşıya getirebilir. Coğrafyada zaten bunu göstermektedir zira dini dünyaya açılan ara arterleri Türk dünyası üzerinden geçmek zorunda. Çin'in kuzeyindeki Türkistan coğrafyası, Türkiye'nin jeopolitik konumu Çin'i Türkiye ile işbirliği yapmaya sevk edecek. Ama bunun yanında Türkiye geçmiş tarihin akışından meseleye baktığında Çin ile bir rekabet ve kapışma söz konusu olacak. Türkiye bu rekabet ve kapışma atmosferini mümkün olduğu kadar tarihe ve zamana yayarak hasarsız şekilde atlatma yollarını aramaktadır. Türkiye geçtiğimiz 20

yılda Çin'in ürettiği ucuz ama kalitesiz malların istilasına uğramış ama zamanla buna karşı orta ölçekte Türk imalatı Çin mallarına olan ihtiyacı devre dışı bırakmıştır. Şimdi özellikle Pandemiden sonra Çin'in dünyaya gönderdiği tedarik malları zincirinde meydana gelen kopmalar, maliyetlerin yükselmesi ister istemez Türk mallarına dünya piyasasına yayılma konusunda bir imkân ve fırsat vermiştir.

4. ÇHC'nin siyasal mekanizmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? ÇHC'de Komünist rejimin yapısı zamanla değişir mi?

Çin Mao'nun başlattığı sistemden sonra büyük bir değişime uğradı. Şu anda dünyayla rekabet edebilen iç dinamiklerini değiştirerek üretim ve pazarlamaya dönük yeni bir emperyal yapıya büründü. Dünyayı da endişeye sevk eden bu yeni stratejidir. Çin dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek sistem değişikliğini gerçekleştirdikten sonra dünyanın her bir noktasına hitap edebilecek yeni bir hamle içerisinde. Rusya ile Türkistan coğrafyasındaki rekabet, Amerika ve Avrupa ile Çin'in Afrika'da girişmiş olduğu rekabet, tamamen Çin'in sistem değişikliğinden sonra elde etmiş olduğu sinerjinin yansımasıdır. Bu rekabet tanımlanamayan yeni Çin stratejisi için dünyanın dikkatlerini üzerine çekmiş oldu. İşte Çin'in Mao sonrası bu yeni düzen ile eski dünyayı kontrol etme harekâtı ister istemez dünyada Çin'e karşı bir direnç oluşturdu. Batı dünyası Sovyetlerin öncülüğündeki sosyalist bloğu yıktı ama Çin'in öncülüğündeki köylü proletarya rejimi karşısında tedbir almaya çalışıyor. Çin değişip dönüştükçe ve eski dünya karşısında her geçen gün cephe kazanmaya başlayınca yeni bir hâkimiyet stratejisi ile dünyanın her bir tarafına yayılmışlardır. Nüfus fazlalığı, üretimdeki maliyet düşüklüğü, dünyanın üretimdeki rekabetsizliği ister istemez Çin'i dünya siyasetinde hegemonya hale getirmeye başladı.

5. Türkiye'de ÇHC'nin hegemonik gücü bir tehdit olarak algılanıyor mu?

Çin ile Türkiye'nin arasındaki mesafe çok uzun olmasına rağmen bu homeric mücadelede Türkiye çok fazla etkilenecek bir konumdadır. Çünkü Türkiye bir tek Türkiye'den ibaret değil. Başta Hazar'ın doğusu Türkistan coğrafyası olmak üzere Çin'in istilasına açık bir alan olarak Türk dünyası birincil elden Çin hegemonyası tehdidi ile karşı karşıyadır. Türkiye bu rekabeti yumuşak güç ile ticarete ve finans tedarikine dönüştürüp Çin'den elde edeceği imkânlar ile yeni bir ekonomik modeli denemeye çalıştı. Özellikle pandemi sürecinde Türkiye Çin'in boşalttığı yeni alanları

doldurma imkânı elde etmiş ise de üretimde ihracata dönük hızlı hamleler yapamadığı için bu imkânı açıkçası çok iyi değerlendiremedi. Türkiye hitap ettiği coğrafya başta olmak üzere Avrupa, Afrika ve Arap dünyasında pandemi sürecinde Çin'in tedarik maddelerinin dünya piyasasını elde etmesindeki kopukluk Türkiye'nin oldukça işine yarıyordu. Fakat bu değerlendirilemedi. Şu anda Türkiye'deki ekonomik krizin ara sebeplerinden biri de bu sürecin iyi yönetilememesinden kaynaklanmaktadır. Üretim ve ihracat Türkiye'nin olmazsa olmazı idi.

6. Uygur meselesi Türkiye-ÇHC ilişkileri bağlamında nasıl okunabilir?

Uygur Özerk bölgesi Türkiye için oldukça hassas ve yakından takip edilen bir konudur. Öncelikle Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinde toprak bütünlüğü çok önemli bir dış politika argümanı olduğu için Uygur meselesinde Türkiye direkt olarak konuya girmemekle beraber uluslararası insan hakları kuruluşlarının konuyu gündeme getirme biçimi ile zaman zaman işin içerisine girmektedir. Türkiye'nin bu konuda oldukça zor anlar yaşadığını söylemek mümkün. Türkiye meseleyi dünya siyasi sistemi içerisinde çözmeye çalışırken zaman zaman dünya sistemi Türkiye'nin ve Türklerin hassasiyetinin ötesinde bu sorun üzerinden Çin'e karşı baskı ve yaptırımlar uygulamaya çalıştığında Türkiye ikircikli ciddi bir açmaz karşısında kalıyor. Türkiye bu sıkıntıyı Sovyet Rusya'sı sürecinde de yaşadı. Amerika Sovyet Rusya'sını yıkmak için kolaycı bütün yöntemleri kullanırken özellikle Sovyet coğrafyasındaki Türkler üzerinde çok fazla manipülatif işler yaptı. Sosyal bilimlerde her zaman iki kere iki dört etmez. Amerika Rusya'ya karşı uygulamadığı yöntemi şimdi Uygur bölgesi üzerinden Çin'e karşı uyguluyor.

7. 2013'de deklare edilen Kuşak Yol Girişimi ve Türkiye'nin de bu projede önemli bir stratejik ortak olması Türkiye'de ne gibi fırsatlar doğurur?

Bu bağlamda Türkiye'de fırsat algısı hangi etmenlere bağlı gelişir?

Bir Yol Bir Kuşak Projesi İngiltere ile Çin'in birlikte organize ettikleri Çin mallarının dünya piyasasına daha hızlı ve daha ucuz çıkmasını sağlayacak bir projedir. Türkiye bu projeye müsaade etme konusunda ikircikli davranmıştır; asıl yapması gereken Çin mallarının dünya piyasasına çıkması değil dünya piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak için Türkiye'nin imalat ve ihracat merkezine dönüşmesini sağlamaktır. Türkiye bu fırsatı kaçırmak üzere. Çin mallarının dünya piyasasına çıkmasını

sağlamaktan ziyade dünyanın ihtiyacı olan sektörlerdeki üretimin Türkiye’de gerçekleşmesini sağlamak Türkiye için fayda sağlayacaktır. Bir Yol Bir Kuşak Projesi kısa ve orta vadede Türkiye’nin menfaatine değil daha çok Çin’i dünyaya hızlı bir şekilde açma yoludur. Bu da aslında yeni Dünya düzeninde Çin’in önünü açmak için gerçekleştirilmeye çalışılan bir stratejidir. Dünya ile Çin’in geliştirmiş olduğu rekabette Türkiye taraf ve taraftar olmaktan öte yeni alternatifler üreterek dünyanın ihtiyaçlarının karşılanmasında tedarik zincirinin Türkiye tarafından destek ve idare edilmesine imkân ve fırsat oluşturmaktadır.

8. 2002’den sonra Ak partinin iktidara gelmesi ile Türkiye Ortadoğu, Asya ve Afrika’da proaktif bir dış politika vizyonu ile hareket etmektedir. ÇHC ise 21. yy’dan itibaren dünyada potansiyel bir süpergüç olarak değerlendirilmektedir. Bu yükselişler nasıl okunmalıdır?

Çin’in Yeni Dünya Hegemon Stratejisi Türkiye’nin yumuşak güç stratejisi ile ister istemez karşı karşıya gelecektir. AKP iktidarı dünya siyasetini okuma konusunda zaman zaman büyük hatalar yapmaktadır. Bu hataların başında Çin’in önlenemeyen yükselişi gelmektedir. Çin ile Türkiye ister istemez bir hesaplaşma içerisinde olacaklar. Ama bu hesaplaşmanın ana meselesi Amerika adına mı Avrupa Birliği adına mı yoksa Türkiye’nin kendi tarihi dinamikleri adına mı olacağı. Türkiye hem batılı bir ülke olarak Amerika’nın yanında olma ama aynı zamanda Çin ile de dostluk ve ticari ilişkilerini de geliştirme arzusundadır. Türkiye, bir yol ayrımı arefesinde dünyadaki gelişmeleri göz önünde bulundurarak yeri geldiğinde hayır diyebilen bir strateji ile Çin-Amerika rekabetinde bir denge politikası geliştirmek zorundadır. Türkiye, Çin meselesini kendi birincil kaynakları üzerinden anlamak ve ona göre bir yol haritası çizmek zorundadır. Pragmatik ve faydacı bir yöntem ile Amerika’nın uygulamış olduğu stratejiye alet olmak kısa vadede getirisi olan bir yöntem olabilir fakat orta ve uzun vadede Türkiye buradan zarar görebilir. İşte fayda zarar maliyet analizi yapılarak yeni Dünya düzeninde Çin’in önlenemeyen yükselişi karşısında kısa orta ve uzun vadeli bir strateji geliştirmek zorundadır.

9. Türkiye’deki kamuoyunun/yöneticilerin algısı nasıl oluşur, hangi enstrümanlarla şekillenir, nasıl yönlendirilir?

Türkiye’de iktidarlar öncelikle Amerika-Avrupa Birliği ekseninde bir siyaset ve algı yönetimine göre tavır ve davranışlarını şekillendirirler. Yerli ve milli söylem her ne kadar iç politikada karşılık bulur ise de yöneticilerin yönlenmesinde etkili olan yöntemler vardır. Öncelikle yöneticiler; çok milli ve yerli olduğunu ama sizin bilmediğiniz şeyler var biz onun için böyle dışı yeşil içi kırmızı karpuz gibi bir çelişki yaşıyoruz derler. Bu söylemin ana gerekçesi Siyasetçilerin yetişme biçim ve yöntemleridir. Siyasetçi olanlar bu süreci bilgi ve donanım ile değil başka ilişkiler ile tamamladıkları için karar verme noktasına eriştiklerinde donanım ve irade anlamında ortaya koyacakları tavır oluşmadığı için dayatmalara boyun eğip sizin bilmediğiniz şeyler var söylemi ile her türlü manipölasyona açık hale geliyorlar ve basın, medya, lobi kuruluşları tarafından yönlendirilen figürlere dönüşülüyor.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı:

Uyruğu:

Doğum Tarihi ve Yeri:

Elektronik Posta:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev

YABANCI DİLLER